

**INTERNATIONAL
JOURNAL OF
SOCIAL
INQUIRY**

IJSI

**International Peer-Reviewed
Open Access Electronic Journal**

**Volume 17
Issue 3
December
2024**

E-ISSN: 1307-9999

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ijsi>

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL INQUIRY

International Peer-Reviewed Open Access Electronic Journal

Uluslararası Hakemli Açık Erişimli Elektronik Dergi

Volume 17

Cilt 17

Issue 3

Sayı 3

December 2024

Aralık 2024

International Journal of Social Inquiry (IJSI)

Online published on behalf of the Institute of Social Sciences, Bursa Uludağ University / Türkiye

Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından çevrimiçi yayınlanmaktadır.

E-ISSN: 1307-9999

Journal homepages / web adresleri

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ijsi>

<https://www.uludag.edu.tr/en-ijsi>

Journal email / e-posta adresi

ijsi@uludag.edu.tr

International Journal of Social Inquiry

International Peer-Reviewed Open Access Electronic Journal

Volume 17
Issue 3
December
2024

Owner on behalf of Bursa Uludağ University

Bursa Uludağ Üniversitesi Adına Sahibi

Prof. Dr. Ferudun YILMAZ, Bursa Uludağ University, Türkiye

Owner

İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. Sezgin KAYA, Bursa Uludağ University, Türkiye

Editor

Editör

Prof. Dr. Tolga DEMİRBAŞ, Bursa Uludağ University, Türkiye

Assistant Editor

Editör Yardımcısı

Prof. Dr. M. Ozan BAŞKOL, Bursa Uludağ University, Türkiye

Editorial Board

Yayın Kurulu

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Berkay AYDIN, Bursa Uludağ University, Türkiye

Prof. Dr. M. Ozan BAŞKOL, Bursa Uludağ University, Türkiye

Asst. Prof. Dr. Burak Faik EMİRGİL, Bursa Uludağ University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Murat GENÇ, University of Otago, New Zealand

Prof. Dr. Adnan GERÇEK, Bursa Uludağ University, Türkiye

Prof. Dr. Miraç Burak GÖNÜLTAŞ, Sivas Cumhuriyet University, Türkiye

Prof. Dr. Sevda GÜRSAKAL, Bursa Uludağ University, Türkiye

Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR, Bursa Uludağ University, Türkiye

Dr. Şafak TARTANOĞLU BENNETT, University of Greenwich, United Kingdom

Foreign Language Editor

Yabancı Dil Editörü

Dr. Yaşar Numan AKSANYAR, Bursa Uludağ University, Türkiye

Publication Coordinator

Yayın Koordinatörü

Res. Asst. Ali TORUN, Bursa Uludağ University, Türkiye

Publication Period

Yayın Dönemi

Triannually (April, August, December)

Yılda Üç Sayı (Nisan, Ağustos, Aralık)

About Journal

Dergi Hakkında

International Journal of Social Inquiry (IJSI), which started publication in 2008, is an international peer-reviewed academic e-journal published triannually in April, August, and December. It aims to contribute to international literature by publishing original articles in English and Turkish in different disciplines in the field of social sciences. IJSI publishes articles that investigate social issues, particularly in the fields of economics, public finance, business and management, political science, public administration, sociology, psychology, and philosophy.

Yayın hayatına 2008 yılında başlayan International Journal of Social Inquiry, Nisan, Ağustos ve Aralık olmak üzere yılda üç sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli akademik bir dergidir. Online ortamda yayımlanan dergi, sosyal bilimler alanında farklı disiplinlerde üretilen İngilizce ve Türkçe özgün makaleleri yayımlayarak alana katkı sağlama amacı taşımaktadır. IJSI, sosyal olayları özellikle ekonomi, maliye, işletme ve yönetim, siyaset bilimi, kamu yönetimi, sosyoloji, psikoloji ve felsefe alanlarına dayalı olarak inceleyen makaleleri yayımlamaktadır.

Abstracting / Indexing

Endekş Bilgileri

International Journal of Social Inquiry (IJSI) is in the indexed/abstracted TUBITAK ULAKBİM Turkish Social Sciences Database, TR Dizin, Index Copernicus ICI World of Journals, EBSCOHost—Academic Search Complete, Academic Search Ultimate—SciLit, SOBIAD, Idealonline, and Academindex.

International Journal of Social Inquiry (IJSI), TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı, TR Dizin, Index Copernicus ICI World of Journals, EBSCOHost -Academic Search Complete, Academic Search Ultimate- SciLit, SOBIAD, idealonline ve Academindex tarafından taranmaktadır.

 <p>SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER VERİ TABANI</p>	 <p>ULAKBİM TR DİZİN</p>	 <p>INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL</p>
 <p>EBSCO Academic Search Complete</p>	 <p>EBSCOhost</p>	 <p>Scilit</p>
 <p>idealonline</p>	 <p>SOBIAD</p>	 <p>academindex</p>

IJSI Editorial Office

İletişim Bilgisi

International Journal of Social Inquiry (IJSI)
Bursa Uludağ University, Institute of Social Sciences
Gorukle Campus, 16059,
Nilufer, Bursa – Türkiye
Phone: +90 224 2942420
Fax: +90 224 2942434
E-mail: ijsi@uludag.edu.tr

International Journal of Social Inquiry (IJSI)
Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Görükle Kampüsü, 16059
Nilüfer, Bursa – Türkiye
Tel: 0 224 2942420
Fax: 0 224 2942434
E-posta: ijsi@uludag.edu.tr

The opinions, thoughts, postulations, or proposals within the articles are reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Bursa Uludağ University.

Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir. Bursa Uludağ Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

International Advisory Board
Uluslararası Danışma Kurulu

Prof. Dr. Aybeniz AKDENİZ AR (Bandırma Onyedi Eylül University/TR)

Prof. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR (Sakarya University/TR)

Prof. Dr. Mehmet Alpertunga AVCİ (Atatürk University/TR)

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ (Fenerbahçe University/TR)

Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul University/TR)

Prof. Dr. Hamza ÇEŞTEPE (Zonguldak Bülent Ecevit University/TR)

Prof. Dr. Abdulkadir ÇÜÇEN (Bursa Uludağ University/TR)

Prof. Dr. Mehmet Emin ERÇAKAR (Bandırma Onyedi Eylül University/TR)

Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ (Bursa Uludağ University/TR)

Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR (Bursa Uludağ University/TR)

Prof. Dr. Kamuran REÇBER (Bursa Uludağ University/TR)

Prof. Dr. Nazan SUSAM (İstanbul University/TR)

Assoc. Prof. Dr. Fatma Önay KOÇOĞLU (İstanbul University/TR)

Assoc. Prof. Dr. Meral ÖZTÜRK (Sivas Cumhuriyet University/TR)

Reviewers for This Issue

Bu Sayıda Görev Alan Hakemler

- Prof. Dr. Burak Samih Gülboy (İstanbul University/TR)
Prof. Dr. Burçin Bozdoğanöğlü (Bandırma Onyedi Eylül University/TR)
Prof. Dr. Erhan Demireli (Dokuz Eylül University/TR)
Prof. Dr. Ferihan Polat (Pamukkale University/TR)
Prof. Dr. Mehmet Baş (Ankara Hacı Bayram Veli University/TR)
Prof. Dr. Mehmet Eryılmaz (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Metin Özdemir (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Selçuk Koç (Kocaeli University/TR)
Prof. Dr. Suat Uğur (Çanakkale Onsekiz Mart University/TR)
Prof. Dr. Şükrü Balcı (Selçuk University/TR)
Prof. Dr. Tülin Ural (Yeditepe University/TR)
Prof. Dr. Uğur Ömürgönülşen (Hacettepe University/TR)
Prof. Dr. Yener Şişman (Anadolu University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Coşkun Akdeniz (Tekirdağ Namık Kemal University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Güzin Bayar (Ministry of Trade/TR)
Assoc. Prof. Dr. Hıdır Apak (Mardin Artuklu University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Hicran Hamza Çelikyay (Düzce University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Halil Mustafa Bektaş (Bursa Uludağ University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Özge Onur (Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Pınar Güner Koçak (Manisa Celal Bayar University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Ufuk Gencil (İzmir Democracy University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Veysel Kurt (İstanbul Medeniyet University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Zeki Karataş (Recep Tayyip Erdoğan University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Zuhal Akbelen (Bursa Uludağ University/TR)
Asst. Prof. Dr. Ersin Fırat Akgül (Bandırma Onyedi Eylül University/TR)
Asst. Prof. Dr. Feride Bakar Türegün (Bursa Uludağ University/TR)
Asst. Prof. Dr. Hilal Cecanpınar (Antalya Bilim University/TR)
Asst. Prof. Dr. Nurser Gökdemir Işık (Dokuz Eylül University/TR)
Asst. Prof. Dr. Ozan Hikmet Arıcan (Kocaeli University/TR)
Asst. Prof. Dr. Selahattin Bektaş (KTO Karatay University/TR)
Asst. Prof. Dr. Serhat Celâl Birdal (Ankara Hacı Bayram Veli University/TR)
Asst. Prof. Dr. Serkan Samut (Karadeniz Technical University/TR)
Asst. Prof. Dr. Seyhat Bayrak Gezdim (Kütahya Dumlupınar University/TR)
Asst. Prof. Dr. Zeynep Ariöz (Bandırma Onyedi Eylül University/TR)
Dr. Selin Karatepe (Lethbridge Polytechnic/CA)

Thank you for your contribution to increasing the scientific quality of our journal.

Değimizin bilimsel kalitesinin artmasına olan katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Table of Contents		Page
1	<i>Research Article</i> Türkiye's Harmonization With the EU's Maritime Policies: An Analysis in the Framework of the EU Country Reports Between 2018 and 2023 Nisa Parıldar Yılmaz	449-466
2	<i>Research Article</i> Navigating Legal and Humanitarian Challenges Regarding the Rohingya Refugee Crisis in Bangladesh Md Syful Islam, Md. Emon Mia	467-491
3	<i>Research Article</i> Increasing Effect of Syrian Temporary Refugees on Interregional Income and Wealth Inequality Ayşe Nur Çiftçi	493-506
4	<i>Research Article</i> Tackling the COVID-19 Pandemic in Türkiye in the Context of Local Service Delivery Paradigms Nisa Erdem	507-529
5	<i>Research Article</i> Kurumsal Yaşlı Bakımında Beklenen Hizmet Kalitesi: Kuşaklararası Farklılıklar Üzerine Bir Çalışma Expected Service Quality in Institutional Older Adults Care: A Study on Intergenerational Differences Hatice Selin Irmak Yaşar	531-547
6	<i>Research Article</i> Türkiye'de Asgari Ücret ve Tüketici Güven Endeksi İlişkisi Minimum Wage and Consumer Confidence Index Relationship in Türkiye Gözde Sümer Kibar	549-562
7	<i>Research Article</i> Uluslararası Turizm Talebi ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi: Akdeniz Havzası Ekonomilerinden Ampirik Bulgular Relationship Between International Tourism Demand and Current Account Balance: Empirical Findings from Mediterranean Basin Economies Ümit Gaberli, Arya Akdeniz	563-574

Table of Contents (*continued*)

Page

8	<i>Research Article</i> Forbes Tarafından Seçilen Blockchain Borsa Yatırım Fonları (BYF) İle Bitcoin ve Ethereum Getirilerinin Vektör Otoregresyon Analizi İle İncelenmesi Vector Autoregression Analysis of Bitcoin and Ethereum Returns With Blockchain Exchange Traded Funds (ETF) Selected by Forbes Ozan Kaymak	575–595
9	<i>Research Article</i> Birlikte Marka Yaratma Kavramına Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz A Bibliometric Analysis on Brand Co-Creation Concept Cevdet Yalçın, Murat Hakan Altıntaş	597–616
10	<i>Research Article</i> Maliye Bölümü Öğrencilerinin Vergi Kavramına İlişkin Algılarının Metafor Analizi Yolu İle İncelenmesi The Examination of the Perception of Public Finance Department Students Through Metaphor Analysis Method Simla Güzel, Özge Alev Sönmez Çalış	617–635
11	<i>Review Article</i> Vergi Suçlarıyla Mücadelede On Küresel İlke: Türk Hukuk Sistemi Açısından Bir Değerlendirme Ten Global Principles in Combating Tax Crimes: An Evaluation in Terms of the Turkish Legal System Esra Uygun	637–664
12	<i>Review Article</i> Neoliberalizmi Freud İle Düşünmek: Haz ve Mutluluğun Toplumsal Tahakküm Mekanizmalarındaki Etkisi Üzerine Bir İnceleme Thinking Neoliberalism With Freud: A Study on the Impact of Pleasure and Happiness on Mechanisms of Social Domination Veysi Kılıç	665–682

RESEARCH ARTICLE

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1412980>

Türkiye's Harmonization With the EU's Maritime Policies: An Analysis in the Framework of the EU Country Reports Between 2018 and 2023

Nisa Parıldar Yılmaz*

Abstract

This study addresses Türkiye's policies in the maritime sector to evaluate their compliance with European Union (EU) maritime policies. Maritime transport serves as a catalyst for the economic development and prosperity of the EU. The EU adopts a maritime transport policy that is environmentally friendly, sustainable, fair, and developed within the framework of competition rules, requiring international cooperation and coordination, as well as integration with digital systems. Türkiye is a candidate state for EU membership, which means that it is supposed to converge its policies to those of the EU and make required harmonization in its national legislation. Therefore, Türkiye must develop policies and align its legislation in the maritime sector with the EU's policies in this domain. In this context, the study, utilizing a document-based analysis in a qualitative research approach, aims to investigate the current level of Türkiye's alignment with EU maritime policies. This is achieved by examining the EU country reports published by the European Commission between 2018 and 2023. The study concludes with findings and recommendations regarding Türkiye's adherence to EU maritime policy, particularly in the areas of international agreements, marine safety, environmental protection, legislation, digitalization, and port management.

Keywords: European Union, Maritime Policy, Transport, Maritime Transport, Türkiye

Cite this article: Parıldar Yılmaz, N. (2024). Türkiye's harmonization with the EU's maritime policies: An analysis in the framework of the EU country reports between 2018 and 2023. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 449–466. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1412980>

* Independent Researcher, Bursa, Türkiye.

Email: nisa.parildar@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4276-1321>

Article Information

This article is derived from the thesis entitled "Maritime transport in Türkiye in the scope of the European Union's common transport policy," completed in 2023 under the supervision of Prof. Dr. Hilal Yıldırım Keser.

Received 01 January 2024; Revised 03 September 2024; Accepted 11 September 2024; Available online 25 December 2024

1. Introduction

With its unique geographical location at the intersection of Africa, Asia, and Europe, Türkiye holds a significant position in global trade, accounting for 87.5% of its foreign trade by sea in 2023 (DTO, 2024, p. 109). This number demonstrates that trade by sea occupies a considerable position in Türkiye's commercial connections, which leads to the conclusion that Türkiye is supposed to embrace a policy aimed at enhancing the quality and competitiveness of its maritime transport in international standards.

The necessity for Türkiye, as a candidate state for EU membership, to maintain its maritime transport up to international standards aligns with its obligations arising from the membership process. Maritime transport serves as a catalyst for the economic development and prosperity of the EU. It is the primary mode of transport for European imports and exports with the rest of the world and accounts for approximately 90% of EU foreign trade (EC, 2023a). Therefore, the EU attaches importance to ensuring integration between transport modes, developing short sea shipping, and growing trans-European transport networks. The EU adopts a maritime transport policy that is environmentally friendly, sustainable, and fair. It is developed within the framework of competition rules, requiring international cooperation and coordination, and integrates with digital systems.

This study examines Türkiye's maritime policies to assess their adherence to EU maritime policies, with a particular focus on reviewing EU country reports from 2018 to 2023. Since 1962, Türkiye has integrated maritime policy into its development plans, with national priorities serving as the primary determinants until the 1990s. Despite initiating the association relationship with the EU in 1963, Türkiye included the integration of the maritime sector into the EU's agenda in the mid-1990s. The EU granted Türkiye the status of a candidate state for EU membership in 1999, and the full membership negotiation process began in 2005, making the maritime sector one of the most significant topics for bilateral relations. In this context, the study examines Türkiye's maritime transport actions and the process of harmonizing them with the EU, while taking into account the fundamental principles of the EU's maritime transport policy. It specifically aims to generate answers to the questions of "What are the maritime policies of the EU and Türkiye?", "To what extent are Türkiye's maritime policies compatible with the EU maritime policies considering the EU country reports between 2018 and 2023?", "What actions should Türkiye take to ensure compliance with EU maritime policies?"

This article seeks to address the aforementioned questions through a qualitative, document-based analysis. Some studies handle Türkiye's harmonization with the EU's maritime transport policies, to the best of their ability. For instance, Erdönmez and İncaz (2016) examined the latest developments in maritime transport in Türkiye within the framework of the communication from the Commission, "Strategic Goals and Recommendations for the EU's Maritime Transport Policy Until 2018," published in 2009. Aygün (2012) conducted an analysis of Türkiye's maritime policies, based on progress reports and country reports covering the period from 2005 to 2011. Karahan (2011) perused the EU's maritime policies from a legal and historical perspective and addressed the relationship between EU maritime policies and Turkish legislation in the

maritime sector. Özen (2007) delved into the maritime policies of the EU, its member states, and Türkiye and made recommendations on Türkiye's harmonization with EU maritime policies. This article examines the current level of harmonization between Türkiye and the maritime policies of the EU by examining EU country reports from 2018 to 2023, with the aim of making a modest contribution to the existing literature on this topic.

The subsequent section, following the introduction, delineates the maritime transport policies of the EU by examining the communications and reports published by the Commission. The third section analyzes Türkiye's maritime transport policy, evaluating the implemented national development plans. The fourth section is related to Türkiye's initiatives to harmonize its law with the EU's *acquis* in the maritime sector. The fifth section addresses Türkiye's progress towards the EU maritime policies in the framework of the country reports between 2018 and 2023 issued by the Commission. Finally, the discussion and conclusion section emphasizes the main findings and offers recommendations about Türkiye's adherence to EU maritime policies.

2. EU's Maritime Transport Policies

Most of the EU's current maritime policies date back to the mid-1990s (Karahan, 2011, p. 48). In 1996, the Commission issued two documents: "Towards a New Maritime Strategy" (EC, 1996a) and "Shaping Europe's Maritime Future—A Contribution to the Competitiveness of Europe's Maritime Industries" (EC, 1996b). These documents emphasized the necessity for enhanced regulation regarding navigation safety, the liberalization of the maritime market, the management of state aid within the maritime sector, the continuity of port policy, and the development of short-sea shipping. The White Paper of 2001 introduced a system consisting of sixty measures aimed at improving the transportation system in Europe, covering the maritime sector. It stated the requirement of advanced rules for maritime safety and called for strengthened cooperation with the International Maritime Organization (IMO) and the International Labour Organization (ILO) regarding minimum working conditions (EC, 2001, p. 42). The Commission published the "Programme for the Promotion of Short Sea Shipping" in 2003, outlining fourteen actions with legal, technical, and operational dimensions to boost short-sea shipping in Europe (EC, 2003).

In 2006, the Commission adopted the "Green Paper Towards a Future Maritime Policy for the Union: A European Vision for the Oceans and Seas" to establish a wide-scale discussion on the need for an EU approach to maritime policy. The document offered a policy addressing oceans and seas in a holistic way and aiming to mutually reinforce economic growth, social well-being, and environmental protection for sustainable development (EC, 2006, pp. 4–5). The Commission issued the "Progress of the EU's Integrated Maritime Policy" document in 2007, which embraced a holistic approach to all EU maritime policies. The document stated that the EU's integrated maritime policy aimed to establish a framework for coordinating maritime activities, guaranteeing the most sustainable use of oceans and seas, facilitating the expansion of maritime areas and coastal zones for maritime transport, enhancing the efficiency of maritime transport in Europe, ensuring the sector's long-term competitiveness by creating a barrier-free Europe, and formulating a transportation strategy for maritime transportation between 2008 and 2018 (EC, 2009, p. 9). The Commission adopted "Strategic Goals and

Recommendations for the EU's Maritime Transport Policy Until 2018" in 2009 to specify strategic goals and recommendations for the EU's maritime transport policy, which rested on sustainable development, economic growth, fair competition, and the opening of new markets in the context of high social and environmental standards. Another significant document for the EU's maritime policy is the "Valletta Declaration" under the title of "Priorities for the EU's Maritime Transport Policy Until 2020," published in 2017 during Malta's Presidency of the Council of the European Union. The document stated the priorities of the EU's maritime transport policies as competitiveness, digitalization, and decarbonization (Ubillos et al., 2021, p. 3).

The main objective of the EU is to establish a policy that promotes fair competition, sustainable development, quality transportation, qualified personnel, international cooperation, and digital transformation in maritime. Moreover, when evaluating transportation and maritime activities from a green perspective, the EU has taken significant steps to reduce the environmental harm caused by these activities. These measures include preventing pollution from ships, promoting energy-saving measures, and lowering the emissions of maritime practices (Pape, 2020, p. 7). In this regard, the EU published the European Green Deal (EGD) in 2019, adopted a set of targets, including zero greenhouse gas emissions throughout Europe by 2050, and implemented several initiatives to achieve these targets. One of these initiatives is the Monitoring, Reporting, and Verification (MRV) system that is applied to ships over 5,000 gross tonnages entering, leaving, or operating in ports of EU member states, which provides the EU with collecting accurate information on large ships by monitoring fuel consumption, carbon dioxide emissions, distance traveled, time spent at sea, details of cargo carried, shipping work, and average energy efficiency (Luo et al., 2024, p. 1). As of January 1, 2025, general cargo ships between 400 and 5,000 gross tonnages and seagoing vessels of 400 gross tonnages and above will also fall within the scope of the amended MRV Regulation (EMSA, 2024). Another significant initiative within the framework of the EGD is the publication of the "Fit for 55" proposal package by the Commission in 2021, which aims to align the EU's climate, energy, land use, transportation, and taxation policies with the 55% emission reduction target. This package includes suggestions such as expanding the application of emissions trading to new sectors, tightening the existing EU Emissions Trading System (ETS), boosting the use of renewable energy, enhancing energy efficiency, providing low-emission transportation modes, infrastructure, and fuels to support them, and aligning taxation policies with the climate target (European Council, 2024). The Commission promotes the use of renewable, low-carbon fuels and clean energy technologies for ships, which are essential to support decarbonization in the sector, by adopting the FuelEU Maritime Directive in July 2023. Regardless of their flag, ships over 5,000 gross tonnage calling at European ports are subject to the maximum limits set by FuelEU Maritime for their annual average greenhouse gas intensity of energy (EC, 2023b). Another significant step is the expansion of the EU ETS to include the maritime sector, effective from January 1, 2024. This agreement will subject all intra-European routes and 50% of the extra-European routes operated by ships of 5,000 gross tons and above to the EU ETS. This represents approximately 90% of the carbon dioxide emissions of all vessels calling at ports in the European Economic Area (Vierth et al., 2024, p. 2).

Furthermore, the EC has decided to include ships from non-EU countries in the ETS's scope starting in 2027 (EC, 2024).

Port management is another matter to which the EU attaches great significance. Europe's ports are vital gateways connecting transport corridors to the rest of the world. Sea transports 74% of goods entering and leaving Europe, and Rotterdam, Antwerp, and Hamburg boast some of the world's best port facilities (EC, 2023c). The EU adopted a declaration on the port policy in 2007 with the purpose of creating an EU port capable of meeting future challenges. The declaration included recommendations for improving port performance and hinterland connections, increasing port capacities in an environmentally friendly manner, modernizing ports, ensuring equal conditions for investors, operators, and users, establishing communication between ports and cities, and improving working conditions in ports (EC, 2007, pp. 3–8).

Digital maritime services across the EU aim to facilitate maritime transport in a safe, secure, and competitive manner. The EU needs digital maritime systems to respond to the growing trade and market volume in the maritime sector and carry out operations faster and with fewer errors. (Eyit et al., 2022, p. 43). In this regard, it conducted specific initiatives such as SafeSeaNet, which provides maritime data sharing for the EU's digital maritime systems; e-Manifest, which aims to reduce the administrative burden for ship data providers; and e-Maritime, which seeks the better use of applications, information, and communication technologies to promote the competitiveness of the European maritime transport sector and achieve more efficient use of resources (EC, 2023d, 2023e, 2023f). Such innovative practices provide safety, security, and sustainability at sea, as well as the unhindered continuation of European maritime transport activities.

The EU places importance on the training and employment of maritime workers. Competent personnel are significant not merely to ensure maritime safety and protect the marine environment but also to support the growth and prosperity of the maritime sector. In this regard, the EU has adopted a set of special rules concerning the training and certification of seafarers since 1994 with the purpose of transposing the international standards stated by the Standards of Training, Certification, and Watchkeeping (STCW) Convention and providing all seafarers on the EU's ships with a level of competence at least equivalent to that required by the STCW Convention (EC, 2023g). The ILO adopted the Maritime Labor Convention (MLC-2006) at the international level in 2006 to guarantee decent working and living conditions on board for all seafarers, irrespective of their nationality or the flag of the ships they sail on, and to provide fairer competitive conditions for rule-abiding operators who often suffer from substandard shipping. The EU fervently supports MLC-2006 and has transposed most of it into its law, although it is neither a party to the ILO nor the Convention (EC, 2023h).

3. Türkiye's Maritime Transport Policies

Türkiye's transport policies largely depended on railways and sea transportation between 1923 and 1950 (TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 2019, p. 9). The shares of railway, maritime, and road transportation in Türkiye's trade were, respectively, 55.1%, 27.8%, and 17.1% in 1950. Since 1950, the adoption of policies supporting road transportation has led to a dependence

on this mode of transportation (DPT, 2007a, p. 1). Since 1962, the development plans for five-year periods have significantly advanced the maritime sector and other sectors in Türkiye.

In the First Five-Year Development Plan (1963–1967), the main principles and general objectives were the best use of the existing capacity without further investment and the improvement of services by reducing costs in passenger and freight transportation (DPT, 1963, p. 384). One of the short-term goals was to carry at least half of Türkiye’s export goods on Turkish-flagged ships. Building a newer modern merchant marine fleet capable of competing with foreign-flagged ships in international waters was among the long-term goals (DPT, 1963, p. 387).

The Second Five-Year Development Plan (1968–1972) aimed to coordinate all transportation modes in a single center, the Ministry of Transport, and specified the essentials of transportation policy. The plan included the goals of renewing the maritime sector and achieving competitiveness for the first time. The plan emphasized the need for a comprehensive modernization of the maritime sector, encompassing management, administration, organization, and planning, to foster a progressive, dynamic, and adaptable structure. The plan also specifically underlined the establishment of a “General Directorate of Ports” affiliated with the Ministry of Transport to manage port-related services from a single source (DPT, 1968, p. 581). The Third Five-Year Development Plan (1973–1977) designated the first tangible target, the operation of four ships and two trailers with a total capacity of 5,000 in 1975 for the Turkish maritime sector (DPT, 1973, p. 600).

Due to the rapid increase in oil prices worldwide at the time, the Fourth Five-Year Development Plan (1979–1983) indicated the priority of decreasing the use of fuel in transportation services and the external dependence of the transportation sector. The plan emphasized the need to implement the necessary measures to shift the industry’s freight transportation to railway and sea routes, increasing the proportion of maritime transport from 9.5% in 1977 to 10.7% in 1983 (DPT, 1979, p. 413).

In light of increasing fuel costs and growing environmental consciousness, the Fifth Five-Year Development Plan (1985–1989) proposed strategies to transition domestic transportation towards maritime options, which presented more economical unit prices. The plan also emphasized completing existing port investments in the prescribed period, investing in a new port in the Marmara region, and preparing projects to build container terminals in some of Türkiye’s most important ports in international transportation. Thus, it aimed to render the Turkish merchant marine fleet compatible with international maritime transportation by adopting a modern management approach (DPT, 1984, p. 115).

During the Sixth Five-Year Development Plan (1989–1994), the maritime sector was considered a transportation system that would promote the country’s development, facilitate international trade, and contribute significantly to the country’s balance of payments. This plan prioritized integration with the EU for the first time, with the aim of harmonizing with the EU’s transportation policies. It prioritized personnel training in infrastructure and management to closely pursue international developments and configure services for the maritime sector in accordance with Türkiye’s needs (DPT, 1989, p. 270).

The Seventh Five-Year Development Plan (1996-2000) provided an integrated and stable approach to transportation systems and also designated the preparation of a "Transportation Master Plan" since a transportation policy parallel to the economic and social development of Türkiye could not yet be determined (DPT, 1995, p. 147). The report underscored the achievement of national regulations on marine insurance, the environment, financial rent, shipping agency regulation, and the establishment of a specialized maritime court to fully comply with the conditions of global maritime trade and with the EU's maritime policies (DPT, 1995, p. 151).

The Eighth Five-Year Development Plan (2001-2005) aimed to enhance, modernize, and expand the capabilities of Turkish ports in accordance with the "National Ports Master Plan," finalized in 2000, to establish Türkiye as a transit corridor in transportation (DPT, 2000, p. 157). Given that Türkiye's accession to the EU would terminate the coastal transportation monopoly, it was resolved to implement measures that would support coastal cargo and passenger ships in port services and fueling. This initiative aimed to shift Türkiye's cargo and passenger transport towards maritime transportation, deemed essential for enhancing the competitiveness of the merchant marine fleet in anticipation of potential EU competition upon membership (DPT, 2000, p. 158).

The Ninth Development Plan (2007-2013) included the objective of providing road and railway connections to be a logistics center capable of combined transportation. Additionally, it was emphasized that ship and port investments would be enhanced for the improvement of short-sea shipping. The plan also underlined the improvement of flag, port, and coastal state controls and, in this regard, the achievement of projects for ship traffic services in ports and gulf areas to ensure maritime security (DPT, 2007b, p. 71). The Specialization Commission Report for the Ninth Development Plan underscored the significance of the TRACECA project and the Marco Polo program in compliance with the EU's maritime transport policies (DPT, 2007a, pp. 53-54).

The Tenth Development Plan (2014-2018) laid emphasis on the need for a balanced distribution of transportation among transportation modes. It was affirmed in the plan that considerable progress had been achieved in the areas of port and coastal state control as stated by the Paris Memorandum of Understanding on Port State Control (Paris MoU hereafter), which promoted Türkiye to the white flag. Owing to the particular advancements in flag, port, and coastal state controls and putting the automatic identification system into operation, Türkiye accomplished significant developments in the maritime security field (Kalkınma Bakanlığı, 2013, p. 108).

The Eleventh Development Plan (2019-2023) reiterated the measures to eliminate the imbalances among transportation modes, which included plans primarily related to roads and railways. In this plan, maritime transport was of secondary importance, and some evaluations were made specifically for ports. In this regard, the plan aimed to holistically coordinate the port investments of the public and private sectors and disseminate environmentally friendly and sustainable port practices. It was also marked that the Ministry of Transport and Infrastructure (MTI) would take the necessary steps in coordination with relevant stakeholders to prevent small-scale, dispersed, inefficient, and low-quality port infrastructure and that Green

Port practices would be supported to enhance energy efficiency, minimize environmental impacts, and ensure sustainability in port operations (CSBB, 2019, p. 117).

The Twelfth Development Plan, the current development plan covering the period from 2024 to 2028, outlines the main objectives. These include developing intermodal and multimodal transportation applications, establishing a safe, accessible, holistic, environmentally friendly, and low-cost transportation system, creating an infrastructure that supports competitive production and exports, and maximizing the potential to become a regional base in transportation and logistics (CSBB, 2023, p. 136). The plan suggests enhancing coastal facilities and Turkish maritime trade to establish Türkiye as a regional and continental hub for maritime transport. The plan proposes the construction of a main port in the Eastern Mediterranean region to serve as the gateway to the Middle East and Central Asian countries, draw transit cargo, and boost exports. The plan also emphasizes the need to augment the number of low-tonnage vessels, which are significant for short-distance maritime transport, and implement appropriate financing models for the development of the Turkish maritime trade fleet (CSBB, 2023, pp. 137–139).

4. Türkiye's Efforts in Complying With the EU's Maritime Transport Policies

The EU prioritizes the maritime sector and has adopted policies to make this sector safer, more competitive, and more environmentally friendly (Karahan, 2011, p. 35). Motivated by the Single Market, the EU liberalized maritime cabotage on January 1, 1993, which led to disagreements among the EU's members. Although the Cabotage Regulation came into force, its implementation was a thorny process due to the ambivalent attitudes of the member states (Sefara, 2014, p. 109). Published in 2001, "National Programmes for the Adoption of the Acquis" indicated that the EU and Türkiye would agree on a timetable for the commencement of maritime cabotage trade (ABB, 2001, p. 208). However, upon EU membership, Türkiye should abolish the Cabotage Law in accordance with national law harmonization, allowing foreign-flagged ships to transport goods between Turkish ports. Thus, the Turkish maritime trade fleet needs to be modernized and brought to a level that can compete with that of the EU. As the member states of the EU, which were initially hesitant about the liberalization of cabotage, Türkiye should start a gradual liberalization of maritime cabotage (Demir, 2020, p. 71).

The elevation of Türkiye from the blacklist to the whitelist in the Paris MoU proves the improvement and development of Turkish maritime transport regarding port controls over the years (Cebeci, 2019, p. 122). In fact, the inspections conducted in 2021 under the Paris MoU revealed that only one out of a hundred ninety-three ships faced detention, marking the lowest detention rate to date (UAB, 2022, p. 118). Moreover, Türkiye has conducted a series of initiatives to comply with the EU's law regarding maritime transport. In 2004, the Directorate General for Maritime Affairs launched the "Support for Strengthening Maritime Safety" project, successfully harmonizing with the EU acquis to guarantee maritime safety and prevent ship-induced marine pollution (BABGS, 2011, p. 22). The ISM (International Safety Management) Code, which entered into force on March 24, 2006, is another initiative for maritime safety. Its purpose is to establish and implement security management systems on ships and the shore,

inspect ships by the flag state and port state administrations to control these systems, and establish maritime safety. As of its entry into force, the EU has introduced the requirement to obtain an ISM certificate for cargo ships and passenger ships making regular voyages to or from EU ports, regardless of their flag (EU, 2006, p. 5). Türkiye complied with this regulation in 2009.

The EU considers the privatization of EU ports and the amelioration of service quality. In accordance with the EU's maritime transport policies, public authorities of its member states have autonomy in making decisions about the functioning of ports and operational matters. However, public port authorities in Türkiye embrace a centralist approach (Arslan, 2011, p. 98), resulting in heavy bureaucracy, jurisdictional controversies, and workflow inhibitions. Türkiye should handle this matter, which induces a waste of resources and time in port operations, and all data related to port operations should be collected and managed from a single source by the MTI. Digitalization of port operations and workflow processes is among the ways to promote efficiency.

In line with the EGD's goal of zeroing greenhouse gas emissions by 2050, the green transformation of ports, which are sea and land connection centers, is of crucial importance. The EU has achieved considerable progress in reducing environmental pollution from transport in port areas and the maritime environment. The Commission issued the "European Ports Policy" in 2007, emphasizing the development of environmentally friendly port policies. The EU assists member states in promoting infrastructure, innovation, and green transformation in ports through specific initiatives like the Connecting Europe Facility Programme, which provides financial support for port infrastructure projects. EGD aims to transform the production infrastructure, resource consumption profile, and environmental and climate policies of the member states of the EU as well as non-members trading with it (Yıldırım Keser & Ceyhun, 2023, p. 59). Türkiye also supports the EGD, which is significant since Türkiye's trade relations are intense with the member states of the EU (Türker & Aydın, 2022, p. 3). Türkiye had already produced policies parallel to those of the EU. In 2013, Türkiye implemented the "Green Port" project, and in 2014, the MTI and the Turkish Standards Institute signed the Green Port Cooperation Protocol to audit the green port standards (TSE, 2023). In this regard, the MTI adopted the Regulation on the Issuance of Green Port Certificates for Coastal Facilities (UAB, 2023). Some ports, such as Asyaport, Altın Port, Bodrum Cruise Port, Borusan Port, Ege Port, Evyaport, Hopaport, Kumport, Limakport, Limaş Port, Mardaş Port, Marport, Petkim Port, Solventaş Port, Nemport, Efesanport, QTerminals Antalya, Poliport, and Samsunport, have green port licenses (Türklım, 2024). The European Sea Ports Organization has granted the Asyaport the EcoPort status, the most prestigious Environmental Management System Certificate in Europe, making it the first Turkish port to do so (Asyaport, 2023). The Borusan Port, having invested significantly, has also made significant strides in green port management (see Demirci & Arıcan, 2024). We can evaluate the environmental investments and advancements in Turkish ports as positive developments in line with the EGD and the EU's maritime targets.

Another critical issue for Türkiye is the training and employment of workers. Türkiye had 145,000 active seafarers in 2021, one of the countries with the highest numbers in quantity. Approximately 2000 officers graduate from universities every year. The supply of officers is

high, but there are significant difficulties in their employment in the national and international markets, partly because of qualitative incompetence. The number of public and private institutions providing maritime training has risen in recent years, yet there is still a labor shortage in the engineering officer class. Thus, maritime companies cannot employ officers with the qualifications they require. Although 70% of Turkish seafarers work on Turkish-flagged ships, this rate for foreign-flagged ships is below 1%, which indicates that the supply of seafarers is not compatible with the requirements of the international market (UAB, 2021, p. 182). The IMO's white list includes Türkiye, demonstrating complete compliance with the STCW Convention's training and certification requirements for its member countries. Since Türkiye implements the convention, it has signed protocols with thirty-five countries, enabling Turkish seafarers to work on ships flying their respective countries' flags. The European Maritime Safety Agency (EMSA) and the MTI conduct inspections in Türkiye to verify the compliance of the seafarers' training and certification system with the EU law on maritime transport. This law recognizes the qualification certificates issued to seafarers by EU member states (UAB, 2020, p. 459).

Türkiye is currently conducting the "Analysis of the Transport Legislation of Türkiye in the Process of Harmonization with the EU Acquis" (ATLAS) Project as part of its harmonization with the EU acquis. The MTI's implementation of the ATLAS Project aims to support Türkiye's economic and social development policies, as well as its integration with the EU, by fostering competitive, environmentally friendly, and sustainable transportation that aligns with the EU acquis. As one of the most significant manifestations of Türkiye's resoluteness in complying with the EU's transport policy, the project displays the differences and gaps in the regulations between the EU and Türkiye and brings recommendations to eliminate these gaps for Türkiye's harmonization. Regulatory impact assessment studies will support the suitability of the recommendations, and Türkiye will prepare a strategy report and action plan (ATLAS, 2023).

5. Türkiye's Harmonization with the EU's Maritime Policies in the Context of the EU Country Reports between 2018 and 2023

The relations between Türkiye and the EU rest on the association partnership, established by the Ankara Agreement signed in 1963, and the candidate status, adopted at the Helsinki Summit held in 1999. Türkiye's membership negotiations with the EU commenced on October 3, 2005 (Reçber, 2016, p. 1). Screening meetings are the first stage of the negotiation process for accession.

In the screening process that started on October 20, 2005, the MTI directly undertook the coordination process in the Transport Policy, Chapter 14, and TEN, Chapter 21 (UAB, 2020, p. 734). Since December 2006, the negotiation process with the EU has suspended eight chapters, including the transport policy, due to Türkiye's failure to enforce the Additional Protocol (Reçber, 2016, p. 244). Despite the suspension of Chapter 14, which pertains to transport policy, the dialogue between Türkiye and the EU has continued. Türkiye has continued its efforts to harmonize with the EU acquis and concluded a number of projects within the framework of the EU's financial cooperation. To resolve issues and expedite technical collaboration, Türkiye established a high-level transportation dialogue mechanism (UAB, 2020, p. 734). In 2013, the

first High-Level Dialogue meeting took place, but the process remained dormant until 2017 (EC, 2019, p. 3). In 2017, during EU Transport Commissioner Bulc's visit to Türkiye, they decided to revitalize the Türkiye-EU High-Level Transport Dialogue (UAB, 2020, p. 734). The EU conducted the second meeting in the same year, and the last one took place in Brussels in January 2019. However, the EU imposed sanctions in July 2019 due to Türkiye's drilling activities in the Eastern Mediterranean, which led to the cancellation of the high-level contract process and the Comprehensive Air Transport Agreement negotiations between Türkiye and the EU (EC, 2020, p. 3). The tension in the Eastern Mediterranean alleviated at the beginning of 2021, and the EU recommitted that it would be fruitful to advance a strategic relationship with Türkiye based on collaboration and mutual benefit in a stable and secure environment in the Eastern Mediterranean. Hence, the EU was inclined to gradually and proportionately sustain relations with Türkiye (EC, 2021, p. 2). In this regard, we expect the EU to re-establish the same transportation dialogue, where high-level talks on climate, migration, and security issues have taken place.

Each year, the Commission prepares country reports for the EU, which provide a comprehensive analysis of political, economic, and legal developments in candidate countries and evaluate their progress towards membership. The 2018 Country Report stated that Türkiye's transport policy was of moderate preparedness. The report underlined that the institutional and technical capacity for the implementation of international agreements regarding maritime transport was not well qualified, and the competent authorities should maintain their efforts to safeguard the marine environment and strengthen their capacity to respond to spills. It also reported that Türkiye was not yet a party to all crucial conventions of IMO, including Annex II of the Convention on the Facilitation of International Maritime Traffic, and did not put a signature on the Paris MoU. To fulfill their responsibilities under the IMO conventions that Türkiye had already ratified, maritime authorities needed to significantly build their institutional and technical capacity. Additionally, to participate in the Vessel Traffic Monitoring and Information System, they needed to further enhance the legal and technological framework for monitoring maritime transport, which international law recognized as applicable to coastal states (EC, 2018, pp. 76–77).

According to the 2019 Country Report, Türkiye's preparedness for transportation policy was considered moderate. The report highlighted that Türkiye, as a party to two IMO conventions on the control of harmful anti-fouling systems on ships and the safe and environmentally sound recycling of ships, must establish the necessary institutional and technical capacity to fulfill its responsibilities under these conventions. The report emphasized that Türkiye, despite being on the whitelist, refrained from signing the Paris MoU. According to the report, Türkiye adopted essential legislation to comply with the EU's policies on vessel traffic monitoring and information systems (EC, 2019, pp. 77–78).

In the 2020 Country Report, it was stated that Türkiye was moderately prepared in the field of transport policy, some progress was achieved in completing key sector reforms, most of the recommendations in the 2019 Country Report were prevailing, and negotiations on a comprehensive agreement in the aviation sector were suspended in line with the July 2019 Council decisions on Türkiye's drilling activities in the Eastern Mediterranean. Regarding the maritime transport sector, the report expressed that Türkiye was at a good level of preparation.

The report also underlined that Türkiye aimed to establish the maritime single window, which requires the EU's maritime sector, and ensure financial capabilities to provide green maritime and decarbonization of maritime transport, which was considered a constructive step for the harmonization of the Clean Power for Transport Package and achievement of the global purposes stated by the Paris Agreement. The report marked that Türkiye should further invest in the institutional and technical capacity required to fulfill its IMO convention responsibilities and comply with EU regulations on seaports (EC, 2020, pp. 82–83).

The 2021 Country Report stated that Türkiye had moderate preparation in the field of transport policy and had made good progress in harmonizing with the EU's maritime transport law during the reporting period. The report highlighted the necessity for Türkiye to align the 2019 maritime single window with the *acquis*. Additionally, the General Directorate of Maritime Affairs, in collaboration with the EMSA, conducted training sessions on Marpol Annex VI, ballast water management, and marine pollution. The report recommends that Türkiye adhere to the new *acquis*, which mandates the comprehensive implementation of the one-off principle in port reception facilities for the reception of ship waste (EC, 2021, pp. 101–102).

Similar to previous reports, the 2022 Country Report emphasized Türkiye's moderate preparation in transport policy and its good performance in the maritime transport sector. Türkiye produced an online electronic legislative inventory tool to establish a monitoring system for continuous gap assessment, fill the gaps of the national legislation with that of the EU, and list a digital inventory of the Turkish transport legislation in English. The status of harbor masters was rearranged in April 2022 to enhance administrative efficiency. Türkiye has developed a financial support mechanism to facilitate the renewal of the Turkish maritime fleet with energy-efficient and environmentally friendly ships. This mechanism allows ship owners to receive grants up to two and a half times the salvage value of the ship, provided the new vessels use alternative fuels for their propulsion system. A revised regulation on the transport of dangerous goods by sea and safe loading came into force in April 2022. In December 2021, Türkiye significantly enhanced the capacity of the Maritime Safety Centre by adding a maritime simulator center. Additionally, as part of its ongoing intensive training program on oil pollution and maritime aid, it opened up the National Emergency Response Centre in Tekirdağ to neighboring countries (EC, 2022, pp. 109–110).

According to the 2023 Country Report, Türkiye's transport policy preparedness was moderate, while its maritime transport sector was at a good level. Türkiye published a new regulation to support the shift of freight transport from land to maritime. In August 2022, Türkiye adopted a new regulation that mandates the payment of \$2 per nautical mile to ro-ro operators to stimulate the establishment of new ro-ro lines. In this context, a new line was opened between İzmir and Sete. Türkiye's efforts to ensure decarbonization and green shipping in maritime transport continued by renewing its maritime fleet with energy-efficient and environmentally friendly ships. The government planned a transition to alternative fuels, such as green hydrogen and green methanol, under the framework of incentives. Türkiye has not yet prepared national legislation for the implementation of the European Union Port Services Regulation (EC, 2023i, pp. 110–111).

6. Discussion and Conclusion

This study has examined Türkiye's maritime policies to assess their compliance with EU maritime policies, specifically through a review of EU country reports from 2018 to 2023. The EU assessed Türkiye's transport policies as moderately prepared, and the relevant EU country reports appraised its maritime transport policies as well prepared. Türkiye, as a candidate state to the EU, intently follows the developments in the EU's maritime sector. It has improved its legislation and taken significant steps in terms of harmonization with the EU acquis in this sector. However, considering the EU country reports between 2018 and 2023, Table 1 below summarizes Türkiye's shortcomings in the maritime sector and highlights the need for further enhancements to harmonize its maritime policy with that of the EU.

During the period between 2018 and 2020, the EU notified Türkiye about the development of institutional and technical capacity, as well as the signing of international agreements in the maritime sector. However, no specific notification was made on this matter between 2021 and 2023. According to the legislation, the EU noted positive developments when Türkiye became a party to two IMO conventions on the control of harmful corrosion prevention systems on ships and the safe and environmentally sound recycling of ships, issued a regulation on the Carriage of Hazardous Goods by Sea in 2022, and adopted a new regulation to promote the shift of cargo transportation from land to maritime transportation.

The Commission has started to evaluate the transport policy under the title of green agenda and sustainable connectivity in the country reports it has prepared since 2021, which indicates that the EU prioritizes green transformation and attaches particular importance to maritime safety and protection of the maritime environment in line with the Paris Climate Agreement and the EGD targets. Türkiye's efforts towards the adaptation to green transformation were generally considered positive by the EU. Regarding digitalization at sea, Türkiye adopted all necessary legislation in 2019 to comply with the EU's ship traffic monitoring and information system policies. Furthermore, the expectation is that the maritime single window will align with the EU acquis. However, Türkiye must adopt its national legislation to implement the European Union Port Services Regulation and comply with the EU's unprepared seaport legislation.

Türkiye's efforts to align with EU maritime policies prove its intention to raise its maritime standards and increase cooperation with the EU despite its turbulent bilateral relations. Within the scope of the research questions specified in the study's introduction section, the five headings identified above provide propositions for Türkiye's alignment with EU maritime transport policies. Türkiye should review the regulations adopted by IMO and the EU and harmonize its national legislation with these regulations. It should complete the approval process of MLC-2006 and align its current practices with this convention. The development of new regulations by Türkiye aimed at reducing ship-related emissions for maritime safety and environmental protection, as well as expanding the use of environmentally friendly alternative fuels in ship operations, would align with the goals of the EGD. Furthermore, since the EU attaches great importance to green ports, Türkiye may produce incentives to increase the number of green ports, which may decrease the use of environmentally harmful equipment in ports.

Table 1
Maritime Sector in Türkiye Within the Scope of EU Country Reports Between 2018 and 2023

Subject	2018	2019	2020	2021	2022	2023
International Agreements	Institutional and technical capacity is limited.	Institutional and technical capacity is limited.	More investment is needed to improve institutional and technical capacity.	-	-	-
Maritime safety and protection of maritime environment	Technical studies are needed to protect the marine environment and strengthen spill response capacity.	Türkiye is a party to two IMO conventions on the control of harmful anti-fouling systems on ships and on the safe and environmentally sound recycling of ships.	Türkiye is developing a financial facility to enable green shipping and decarbonization of maritime transport.	The General Directorate of Maritime Affairs, in cooperation with EMSA, organized training on Marpol Annex VI, ballast water management, and marine pollution.	Türkiye has improved the financial support mechanism for the renewal of its maritime fleet with energy-efficient and environmentally friendly ships.	Türkiye's efforts to achieve decarbonization and green shipping in maritime transportation have continued with the renewal of its maritime fleet with energy-efficient and environmentally friendly ships. Within the scope of government incentives, a transition to alternative fuels such as green hydrogen and green methanol is planned.
Legislation	Türkiye has not signed the Paris MoU and is not a party to all of the IMO's fundamental conventions.	Despite being on the white list, Türkiye has signed the Paris MoU.	-	-	The Revised Regulation on the Carriage of Dangerous Goods by Sea and Their Safe Loading entered into force in April 2022.	A new regulation has been published to support the shift of freight transport from highways to maritime transport.
Digitalization	Further improvements are needed in the legal and technological framework for monitoring maritime transport.	Türkiye has adopted all necessary legislation to comply with the EU's policies on ship traffic monitoring and information systems.	Türkiye aims to establish a single maritime window.	Türkiye needs to bring its maritime single window into line with the acquis	Türkiye significantly increased the capacity of its Maritime Safety Center by adding a maritime simulator center in December 2021.	-
Port Management	-	-	Türkiye needs to comply with the relevant EU legislation regarding seaports.	-	In April 2022, the port authority status was rearranged to increase administrative efficiency in Türkiye.	Türkiye has not yet prepared national legislation for the implementation of the European Union Port Services Regulation

It should also finalize the necessary technical and administrative infrastructure preparations for the transition to digital systems in marine vessels and ports and promote the use of autonomous ships and R&D. Moreover, Türkiye's digitalization of port operations could potentially reduce the workforce and increase productivity by transitioning to autonomous and smart systems. It should also establish cooperation with international organizations such as the IMO and EMSA, and plan training to meet international and EU maritime standards for the implementation of international agreements.

Considering the determinations and propositions stated in the EU country reports analyzed in this study, it is recommended that Türkiye, as a candidate state, enhance its maritime policies and either become a party to or ratify international conventions to enhance its international competitiveness and strengthen its position in the EU membership process. This study clearly provides a general framework for understanding Türkiye's level of harmonization with the EU's maritime sector, allowing for a document-based analysis. A more specific or subject-focused study will be more insightful in shedding light on the shortcomings of Türkiye in this sector. Moreover, conducting interviews with the competent bodies of Türkiye and the EU can facilitate the harmonization of the former's maritime transport policies with those of the latter, based on the determinations and suggestions stated in the EU country reports. Such research may also be conducted with maritime companies since they need to keep their standards up to the international level to be competitive.

ACKNOWLEDGEMENT

—

FUNDING

No financial support was received from any person or institution for the study.

ETHICS

The author declares that this article complies with ethical standards and rules.

AUTHOR CONTRIBUTION

Nisa Parıldar Yılmaz | General contribution rate: 100%

The author has confirmed that there is no other person who meets the authorship condition of this study.

CONFLICT OF INTEREST

The author declares no conflict of interest.

References

- ABB. (Avrupa Birliği Başkanlığı) (2001). 2001 Yılı Ulusal Programı [2001 National Programmes for the Adoption of the Acquis]. Vol. 1. Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.ab.gov.tr/195.html>.
- Arslan, A. (2011). Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye'de deniz yolu konteyner taşımacılığı ve limanların ekonomideki yeri [The importance of the sea route container transportation and the harbours in terms of economy through the period of the negotiations] (Unpublished Master Thesis). Marmara Üniversitesi.
- Asyaport (2023). Asyaport Türkiye'nin ilk Ecoport Pers sertifikalı limanı oldu [Asyaport has become the first port of Türkiye with Ecoport Pers]. Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.asyaport.com/tr-TR/news-detail/asyaport-turkiyenin-ilk-ecoport-pers-sertificali-limani-oldu/627918/24>
- ATLAS. (2023). Avrupa Birliği müktesebatına uyum sürecinde Türkiye'nin ulaştırma mevzuatının analizi projesi [Project on the analysis of Türkiye's transport legislation in the process of harmonization with the European Union acquis]. Retrieved on March 15, 2024, from <https://atlas.uab.gov.tr/anasayfa>.
- Aygün, C. A. (2012). Türkiye ile Avrupa Birliği'nde uygulanan deniz ulaştırma politikaları ve ekonomiye etkileri [Maritime transportation policies in Turkey and European Union, its effects on economics] (Unpublished Master Thesis). İstanbul Üniversitesi.

- BABGS. (Başbakanlık AB Genel Sekreterliği) (2011). Twinning mekanizması ve Türkiye [Twinning mechanism and Türkiye]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/3_ab_bakanligi_yayinlari/twinning_mekanizmasi.pdf
- Cebeci, Y. (2019). Avrupa Birliği ulaştırma politikası ve Türkiye üzerine etkileri [European Union's transport policy and its effects on Turkey]. (Unpublished Master Thesis). Ankara Üniversitesi.
- CSBB. (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı) (2019). On Birinci Kalkınma Planı, (2019-2023) [The Eleventh Five-Year Development Plan, 2014-2018]. Ankara. Retrieved on March 15, 2024, from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf
- CSBB. (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı) (2023). On İkinci Kalkınma Planı, (2024-2028) [The Twelfth Five-Year Development Plan, 2014-2018]. Ankara. Retrieved on March 15, 2024, from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf
- Demir, İ. (2020). Kabotaj Kanunu üzerine bazı düşünceler [The sundry considerations on The Cabotage Law]. *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 6(1), 60–74. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tfm/issue/56048/771504>
- Demirci, M., & Arıcan, O. H. (2024). Borusan Limanı'nın 'çevresel Performansı ve yeşil liman uygulamaları' [Borusan Port's 'environmental performance and green port practices']. *BNEJSS*, 10(1), 16–27. https://www.ibaness.org/bnejss/2024_10_01/03_Demirci_and_Arican.pdf
- DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı [The First Five-Year Development Plan]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Planı_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf
- DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (1968). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı [The Second Five-Year Development Plan]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/İkinci_Bes_Kalkinma_Planı-1968-1972.pdf
- DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (1973). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı [The Third Five-Year Development Plan]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Planı_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf
- DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı [The Fourth Five-Year Development Plan]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Planı_1979_1983.pdf
- DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (1984). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı [The Fifth Five-Year Development Plan]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Planı-1985-1989.pdf>
- DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı [The Sixth Five-Year Development Plan]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1990-1994.pdf
- DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (1995). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı [The Seventh Five-Year Development Plan]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1996-2000.pdf
- DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (2000). Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı [Long-Term Strategy and the Eight Five-Year Development Plan]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-2001-2005.pdf
- DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (2007a). Dokuzuncu Kalkınma Raporu Denizyolu Ulaşımı Özel İhtisas Komisyon Raporu [Ninth Development Report, Maritime Transportation Special Expert Committee Report]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dokuzuncu-Kalkinma-Planı-Denizyolu-Ulasimi-OIK.pdf>
- DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (2007b). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı [The Ninth Five-Year Development Plan]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Planı-2007-2013.pdf
- DTO. (Deniz Ticaret Odası) (2024). Denizcilik sektör raporu [Maritime sector report]. Retrieved on March 15, 2024, from https://www.denizticaretodasi.org.tr/media/SharedDocuments/sektorraporu/2024/Denizcilik%20Sekt%C3%B6r%20Raporu%202023_web2.pdf
- EC. (European Commission) (1996a). Towards a new maritime strategy. Brussels, 13.03.1996, COM(96) 81 final, Retrieved on March 15, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1996:0081:FIN:EN:PDF>.
- EC. (European Commission) (1996b). Shaping Europe's maritime future-A contribution to the competitiveness of Europe's maritime industries. Brussels, 13 March 1996, COM (96) 84 final, Retrieved on March 15, 2024, from <http://aei.pitt.edu/3988/>
- EC. (European Commission) (2001). White Paper, European transport policy for 2010: Time to decide, Brussels, 12.09.2001, COM(2001) 370 final, Retrieved on March 15, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0370&from=en>.
- EC. (European Commission) (2003). Programme for the promotion of short sea shipping. Brussels, 07.04.2003, COM(2003) 155 final, Retrieved on March 15, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52003DC0155&from=EN>
- EC. (European Commission) (2006). Green Paper towards a future maritime policy for the union: A European vision for the oceans and seas. Brussels, 7.6.2006, COM(2006) 275 final, Retrieved on March 15, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0275:FIN:EN:PDF>.

- [lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b2e1b06a-6ca9-4e24-ac15-60e1307f32e2.0003.03/DOC_1&format=PDF](https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b2e1b06a-6ca9-4e24-ac15-60e1307f32e2.0003.03/DOC_1&format=PDF).
- EC. (European Commission) (2007). Communication on a European ports policy, Brussels, 18.10.2007, COM(2007) 616 final, Retrieved on March 15, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0616>.
- EC. (European Commission) (2009). Progress of the EU's integrated maritime policy. Brussels, 15.10.2009, COM(2009) 540 final, Retrieved on March 15, 2024, from <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0540:FIN:EN:PDF>
- EC. (European Commission) (2018). Turkey 2018 Report. Strasbourg, 17.4.2018, SWD(2018) 153 final, Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.ab.gov.tr/siteimages/kapbtblolar/20180417-turkey-report.pdf>
- EC. (European Commission) (2019). Turkey 2019 Report. Brussels, 29.5.2019, SWD(2019) 220 final, Retrieved on March 15, 2024, from [https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/20190529-turkey-report\(1\).pdf](https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/20190529-turkey-report(1).pdf)
- EC. (European Commission) (2020). Turkey 2020 Report. Brussels, 6.10.2020, SWD(2020) 355 final, Retrieved on March 15, 2024, from https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-10/turkey_report_2020.pdf
- EC. (European Commission) (2021). Turkey 2021 Report. Strasbourg, 19.10.2021, SWD(2021) 290 final/2, Retrieved on March 15, 2024, from <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2021-10/Turkey%202021%20report.PDF>
- EC. (European Commission) (2022). Türkiye 2022 Report. Strasbourg, 12.10.2022, SWD(2022) 333 final, Retrieved on March 15, 2024, from <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Türkiye%20Report%202022.pdf>.
- EC. (European Commission) (2023a). What do we want to achieve? Retrieved on March 15, 2024, from https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/maritime_en
- EC. (European Commission) (2023b). Decarbonising maritime transport- FuelEU transport. Retrieved on March 15, 2024, from https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/maritime/decarbonising-maritime-transport-fueleu-maritime_en
- EC. (European Commission) (2023c). Ports. Retrieved on March 15, 2024, from https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/maritime/ports_en.
- EC. (European Commission) (2023d). The Union maritime information and exchange system (SafeSeaNet). Retrieved on March 15, 2024, from https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/maritime/eu-wide-digital-maritime-system-and-services/union-maritime-information-and-exchange-system-safeseanet_en
- EC. (European Commission) (2023e). Towards a European maritime single window environment. Retrieved on March 15, 2024, from https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/maritime/eu-wide-digital-maritime-system-and-services/european-maritime-single-window-environment_en.
- EC. (European Commission) (2023f). E-maritime. Retrieved on March 15, 2024, from https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/maritime/eu-wide-digital-maritime-system-and-services/european-maritime-single-window-environment_en
- EC. (European Commission) (2023g). Education and training. Retrieved on March 15, 2024, from https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/maritime/seafarers/education-and-training_en
- EC. (European Commission) (2023h). Maritime Labour Convention and the European Union. Retrieved on March 15, 2024, from https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/maritime/seafarers/employment-and-working-conditions_en
- EC. (European Commission) (2023i). Türkiye 2023 Report. Brussels, 08.11.2023, SWD(2023) 696 final, Retrieved on March 15, 2024, from https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/eb90aefd-897b-43e9-8373-bf59c239217f_en?filename=SWD_2023_696%20T%C3%BCrkiye%20report.pdf
- EC. (European Commission) (2024). Inclusion of maritime emissions in the EU Emissions Trading System (ETS), Retrieved on March 15, 2024, from https://climate.ec.europa.eu/eu-action/transport/reducing-emissions-shipping-sector_en
- EMSA. (European Maritime Safety Agency) (2024). MRV regulation. Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.emsa.europa.eu/reducing-emissions/mrv-changes.html>
- Erdönmez, E. S., & İncaz, S. (2016). 2018 yılına kadar AB denizyolu taşımacılığının stratejik hedefleri ve önerilerinin Türkiye'ye yansması. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 1(1), 111-125. <https://dergipark.org.tr/en/pub/joeep/issue/35719/398209>
- EU. (European Union) (2006). Regulation (EC) No336/2006 of the European Parliament and of the Council of 15 February 2006 on the implementation of the international safety management code with in the Community and repealing Council Regulation(EC)No3051/95. Official Journal of the European Union, L 61, Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R0336>.
- European Council. (2024). Fit for 55. Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55/>
- Eyit, B., Yorulmaz, M., & Taş, A. (2022). Konteyner limanlarında kullanılan teknoloji uygulamalarının değerlendirilmesi [Evaluation of digital technology applications used in container ports]. *The Journal of Social Science*, 6(11), 43-59. <https://doi.org/10.30520/tjsosci.1051735>

- Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018 [The Tenth Five-Year Development Plan, 2014-2018]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf
- Karahan, C. B. (2011). Avrupa Birliği denizcilik politikaları ve tarihsel olarak denizcilik ile ilgili geliştirilmiş olan hukuksal mevzuat [European Union's historically developed legal regulations for the maritime sector] (Unpublished Master Thesis). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Luo, X., Yan, R., & Wang, S. (2024). After five years' application of the European Union monitoring, reporting, and verification (MRV) mechanism: Review and perspectives. *Journal of Cleaner Production*, 434, 1–19. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.140006>
- Özen, C. (2007). Avrupa Birliğine giriş sürecinde Avrupa denizcilik politikaları ve Türkiye'nin uyumu [Turkey's harmonisation with European Union maritime policies in the process of European integration] (Unpublished Master Thesis). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Pape, M. (2020). Decarbonising maritime transport: The EU perspective. European Parliament, Retrieved on March 15, 2024, from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659296/EPRS_BRI\(2020\)659296_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659296/EPRS_BRI(2020)659296_EN.pdf)
- Reçber, K. (2016). *Türkiye-Avrupa Birliği ortaklık hukuku [Türkiye-European Union association law]*. Dora.
- Sefara, A. A. (2014). Commentary: Achieving access to the maritime transport services market in the European Union: A critical discussion of cabotage services, *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*, 6(2), 106–110. <https://doi.org/10.1080/18366503.2014.919704>
- TMMOB Makine Mühendisleri Odası. (2019). Ulaşımında demiryolu gerçeği [The Railway reality in transportation]. Retrieved on March 15, 2024, from https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/gonderi_dosya_ekleri/demiryolugercegiraporu_1.pdf
- TSE. (Türk Standartları Enstitüsü) (2023). Yeşil liman/eko liman projesi [Green port/eco. port project]. Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.tse.org.tr/yesil-liman-eko-liman-projesi/>
- Türker, Y. Ö., & Aydın, A. (2022). How ready is the Turkish legislation for the green deal? *Energy and Climate Change*, 3, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.egycc.2022.100084>
- TÜRKLİM. (Türkiye Liman İşletmecileri Derneği) (2024). TÜRKLİM üyesi 20 liman yeşil liman sertifikasına sahip oldu [Twenty TÜRKLİM member ports gained green port certificate]. Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.turklim.org/turklim-uyesi-20-liman-yesil-liman-sertifikasinin-sahibi-oldu/>
- UAB. (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı) (2020). Ulaşan ve erişen Türkiye [Arriving and reaching Türkiye]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/bakanlik-yayinlari/ulasan-ve-erisen-turkiye-2020.pdf>
- UAB. (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı) (2021). 12. Ulaştırma ve Haberleşme Şurası sektör raporları [The Twelfth Transport and Communication Council sector reports]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from <https://sgb.uab.gov.tr/uploads/pages/suralar/12-ulastirma-ve-haberlesme-surasi-sektor-raporlari.pdf>
- UAB. (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı) (2022). 2021 Yılı ulaştırma ve altyapı bakanlığı faaliyet raporu [Ministry of Transport and Infrastructure, 2021 Activity Report]. Ankara, Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.uab.gov.tr/uploads/announcements/ulastirma-ve-altyapi-bakanligi-2021-yili-faaliyet/2021-yili-uab-faaliyet-raporu.pdf>
- UAB. (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı) (2023). Kıyı tesislerine yeşil liman sertifikası düzenlenmesi hakkında yönetmelik, *Resmî Gazete*, No. 32373, 18 Kasım 2023, Retrieved on March 15, 2024, from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/11/20231118-25.htm>
- Ubillos, B. J., Azkue, P. R., & Sainz, B.A. (2021). State aid, EU maritime transport policies and competitiveness of EU country fleets. *European Transport Research Review*, 13(7), 2–15. <https://doi.org/10.1186/s12544-020-00463-1>
- Vierth, I., Ek, K., From, E., & Lind, J. (2024). The cost impacts of Fit for 55 on shipping and their implications for Swedish freight transport. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 179, 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.tra.2023.103894>
- Yıldırım Keser, H., & Ceyhan, G. Ç. (2023). Avrupa Yeşil Mutabakatının denizyolu taşımacılığı kökenli hava kirliliği yönünden incelenmesi [Investigation of the European Green Deal in terms of maritime transportation based air pollution]. *TESAM Akademi Dergisi*, 10(1), 53–72. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.1245662>

RESEARCH ARTICLE

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1487343>

Navigating Legal and Humanitarian Challenges Regarding the Rohingya Refugee Crisis in Bangladesh

Md Syful Islam*

Md. Emon Mia**

Abstract

Despite international legal frameworks designed to protect them, the Rohingya refugees in Bangladesh face a critical situation characterized by a severe lack of legal status and inadequate humanitarian aid. This research uses a qualitative approach to examine the gap between these international laws and their actual implementation, focusing specifically on the Rohingya crisis. The study identifies significant deficiencies in the application of international refugee law, particularly the failure to grant the Rohingya adequate legal recognition, which has led to systemic denial of basic human rights such as education, healthcare, and legal protection. The findings highlight the limitations of both international and national legal frameworks in addressing the statelessness of the Rohingya, exacerbating their vulnerability. This research concludes with strategic recommendations for reforming legal frameworks at both international and national levels to enhance the protection mechanisms for the Rohingya and similar vulnerable groups.

Keywords: Rohingya Refugee, Legal Challenges, Repatriation, International Refugee Law, Bangladesh

Cite this article: Islam, M. S., & Mia, M. E. (2024). Navigating legal and humanitarian challenges regarding the Rohingya refugee crisis in Bangladesh. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 467–491. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1487343>

* PhD candidate, Ankara, Türkiye.

Email: syful.au.bd@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3092-0858>

** Undergraduate Student, Hyderabad, India.

Email: emonmia2021@nalsar.ac.in, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-4248-4370>

Article Information

Received 21 May 2024; Revised 18 August 2024; Accepted 04 September 2024; Available online 25 December 2024

1. Introduction

Refugees flee their homes due to fears of persecution based on race, religion, membership in a particular social group, or political ideology (Islam et al., 2024). Often, these individuals remain unrecognized as nationals by their home or host countries, leaving them without the protection typically provided by citizenship. This lack of recognition under international law strips them of access to fundamental human rights such as legal identity, education, healthcare, and employment (Milton et al., 2017). The Rohingya, a religious minority from Myanmar's northern Rakhine state, exemplify this reality. Deprived of citizenship since 1982, they have faced systemic human rights abuses, including forced labor, arbitrary detention, and severe restrictions on movement and basic freedoms (Faisal & Ahmed, 2023). These conditions have driven many Rohingya to seek refuge in Bangladesh, where they continue to live without legal recognition (Md Shah, 2022).

This study focuses on the legal status of the Rohingya in Bangladesh and examines this issue through the lens of international law from a Third World perspective. It investigates the complexities of international legal frameworks in addressing the rights and needs of refugees like the Rohingya. By exploring the roles of international organizations and the Bangladesh's government, this research seeks to understand how these entities interact with and support the Rohingya population. Furthermore, the study evaluates the provision of essential amenities to the Rohingyas by the government of Bangladesh, highlighting the gaps between international legal standards and their application.

Through a detailed analysis of these dynamics, the study aims to identify and suggest pathways for enhancing the legal and humanitarian responses to refugee crises, specifically reflecting on the broader implications for international law and the rights of stateless individuals. The research questions explore the adequacy of refugee rights as practiced in Bangladesh, the scope of international law in mitigating such humanitarian issues, and the potential strategies to better establish these rights in similar contexts.

2. Literature Review

Table 1 provides a detailed overview of the key legal and humanitarian challenges that have been identified in the literature concerning the Rohingya refugee crisis. This table is crucial for contextualizing the broader discussion in this paper, as it consolidates the major findings from previous studies and highlights the persistent issues that continue to affect the Rohingya population. By systematically categorizing these challenges, the table allows for a clearer understanding of the multifaceted nature of the crisis, emphasizing the gaps in international protection mechanisms and the ongoing humanitarian needs.

Table 1

Key Studies on the Legal and Humanitarian Challenges Faced by Rohingya Refugees

Study Reference	Key Findings	Gaps	Relevance
Sakib (2023), Rahman (2010)	Highlights security challenges, including terrorist activities, regional stability threats, and internal stability concerns.	Limited discussion on solutions and long-term security measures.	Directly relevant as it addresses comprehensive security concerns in Bangladesh due to the refugee crisis.
Jeffries et al. (2021), Lewis (2019)	Detailed achievements and challenges in health and humanitarian sector coordination, including mental health services.	Needs further assessment on long-term impacts and integration of services.	Highly relevant for understanding the health and humanitarian responses and the evolving role of civil society.
Khuda (2020), Md Shah (2022)	Discusses socio-economic, legal impacts, and human rights issues in Bangladesh, highlighting demographic and resource allocation pressures.	Less focus on international legal perspectives and comprehensive policy solutions.	Essential for exploring socio-economic and human rights challenges, central to understanding the broader impacts of the crisis.
Chowdhury et al. (2022)	Analyzes involvement of local vs. international actors and environmental challenges, emphasizing sustainability in humanitarian operations.	Limited exploration of long-term sustainability and local involvement impacts.	Relevant for assessing the effectiveness and sustainability of local vs. international humanitarian responses.
Arif (2020), Mia (2021)	Analyzes legal obligations under national and international law, focusing on non-refoulement and repatriation challenges.	In-depth exploration of practical legal enforcement and effective repatriation strategies is missing.	Core relevance as it delves into legal frameworks governing refugee protection and the complexities of repatriation.
Shoeb and Mumu (2022), Rahman and Sakib (2021)	Comprehensive management challenges and geopolitical impacts of the refugee crisis, including education and healthcare provisioning.	Evaluation of long-term outcomes and regional geopolitical analysis needs enhancement.	Pertinent for understanding comprehensive management challenges and geopolitical impacts in refugee camps.
Faruque (2020), Parnini et al. (2013)	Examines the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)'s response and the strained bilateral relations, highlighting the need for effective international negotiations.	More comprehensive analysis of UNHCR strategies and bilateral negotiations effectiveness needed.	Crucial for evaluating international humanitarian responses and diplomatic challenges in the crisis.

Source: Authors compilation, 2024

As illustrated in Table 1, the most pressing challenge faced by the Rohingya is their statelessness, which has been perpetuated by discriminatory policies in Myanmar, such as the 1982 Citizenship Law. This legal disenfranchisement not only strips the Rohingya of their rights but also exacerbates their vulnerability to human rights abuses. Furthermore, the table

underscores the inadequate international response to the crisis, which has often been reactive rather than proactive, failing to address the root causes of displacement. These findings are critical for understanding the complexities of the Rohingya situation and for formulating more effective international interventions.

While existing studies have largely focused on the humanitarian challenges faced by the Rohingya, this research provides a unique contribution by integrating an analysis of both legal and humanitarian dimensions within the framework of international refugee law. Unlike previous studies that may have treated these aspects separately, this study offers a comprehensive approach that reveals the interconnectedness of legal recognition, access to basic rights, and the effectiveness of international protection mechanisms. By addressing the gaps in the current application of international refugee law, particularly in the context of statelessness, this study contributes to the literature by proposing specific legal reforms and humanitarian strategies that could enhance the protection of stateless populations like the Rohingya.

3. Methodology

This study uses a qualitative research approach to investigate the legal status of the Rohingya in Bangladesh through the lens of international law, particularly from a Third World perspective (Yadav, 2022). Emphasizing comprehensive legal analysis, the research involves meticulous examination of existing literature, legal documents, and secondary data to evaluate how international law addresses the rights and protections of stateless individuals and refugees like the Rohingya (L. Haven & Van Grootel, 2019).

The primary source of data for this research comprises an extensive review of secondary sources. This includes academic journal articles, legal documents, international treaties, reports from human rights organizations, and news articles. These sources provide a rich basis for understanding the legal frameworks that are supposed to govern the protection of refugees and stateless persons globally and specifically in the context of the Rohingya crisis. The study uses a thematic legal analysis approach to dissect the collected documents (Michalakopoulou et al., 2023). This method involves identifying, analyzing, and reporting patterns (themes) within the data. By analyzing the content of relevant legal texts and contrasting them with the actual conditions and treatments reported in the case of the Rohingya, the research aims to uncover gaps between the theoretical frameworks of international law and their practical application (Gibson & Sullivan, 2012).

4. Current Status of Rohingya Refugees in Bangladesh

As of 2024, the situation for Rohingya refugees in Bangladesh remains dire (T. Islam, 2024). Over 900,000 individuals reside in overcrowded camps in Cox's Bazar, the largest refugee settlement globally, while approximately 30,000 have been relocated to the remote island of Bhasan Char (Shohel, Ashrafuzzaman, et al., 2024). Conditions have significantly deteriorated due to substantial reductions in international aid. While the initial influx of refugees received significant international attention and support, the crisis has turned into a long-lasting problem

characterized by decreasing resources and growing desperation (Uddin, 2024). In 2023, the UN Joint Response Plan for the Rohingya crisis received less than one-third of the \$876 million required, leading to severe cuts in essential services, including food rations, healthcare, and education (Islam & Şahin, 2023). These reductions highlight the study's focus on understanding the adequacy of refugee rights in practice.

The reduction in aid has profoundly impacted refugees' well-being. The World Food Programme (WFP) had to reduce food rations from \$12 to \$8 per month per person, worsening malnutrition, and health problems (Shoeb & Mumu, 2022). Basic necessities such as clean water, sanitation, and shelter remain inadequate, worsening already precarious living conditions (Islam & Ahmed, 2024). The lack of educational opportunities and livelihood options has created hopelessness and despair, particularly among the youth (Nilsen et al., 2023). Violence within the camps has increased due to armed groups and criminal syndicates (Chowdhury et al., 2021). The Arakan Rohingya Salvation Army (ARSA) and other factions are involved in drug trafficking and other illegal activities, leading to frequent territorial conflicts and insecurity (Halim, 2023). This violence has made the camps unsafe and added to the refugees' sense of hopelessness (Mosaddek, 2023). It highlights the gap between the protections of international law and the harsh realities on the ground. In Cox's Bazar, refugees live in overcrowded and inadequate shelters, vulnerable to natural disasters such as monsoons and landslides (Shoeb & Mumu, 2022). On Bhasan Char, refugees face restrictive conditions, limited freedom of movement, and inadequate access to healthcare and education, raising concerns about the island's safety and sustainability as a long-term solution (Shohel, Rashedujjaman, et al., 2024).

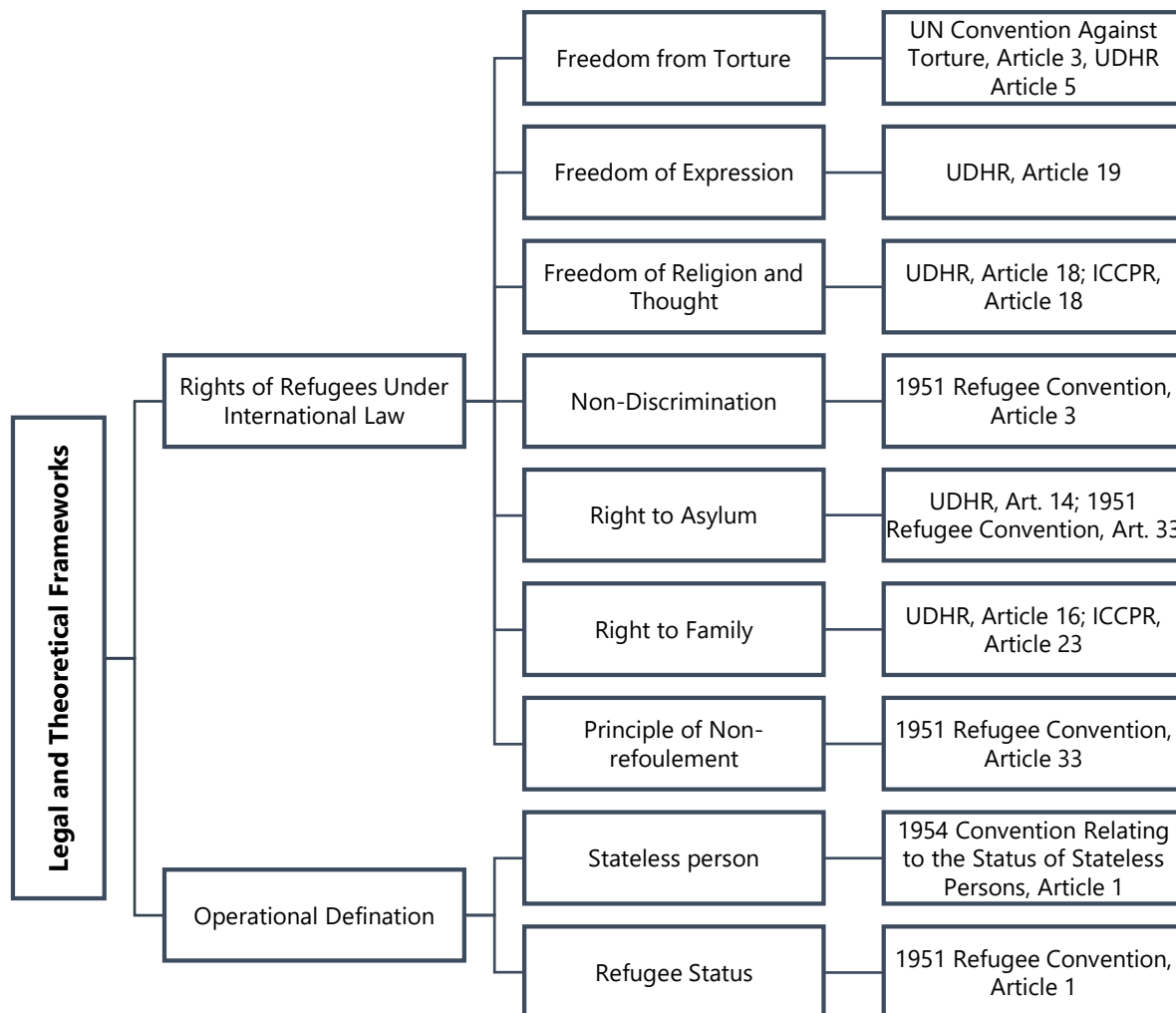
5. Legal Frameworks and Theoretical Foundations

This section explores the international legal frameworks designed to protect stateless persons and refugees, focusing on how these laws apply to the Rohingya crisis. As depicted in Figure 1, examining the principles of non-refoulement and other key legal protections, the analysis supports the study's objective of assessing the alignment between international norms and the treatment of the Rohingya in Bangladesh.

To understand the rights associated with refugee status, it is crucial to examine the legal definitions that categorize individuals as either stateless persons or refugees. According to Figure 1, statelessness occurs when a state does not recognize a person as a national under its operation of its law. As defined in article 1 of the 1954 Convention Relating to the Status of Stateless Persons as someone who is "not considered as a national by any state under the operation of its law (Convention relating to the Status of Stateless Persons, 1954). This status highlights the lack of national affiliation and the accompanying legal and administrative challenges. Article 1 of the 1951 Refugee Convention describes a refugee as an individual who, "owing to a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group, or political opinion, is outside the country of their nationality and is unable or, owing to such fear, unwilling to avail themselves of the protection of that country" (Refugee Convention, 1951). This status provides a framework for protection primarily centered around the threat of persecution.

Figure 1

Legal and Theoretical Frameworks

Source: Authors creation, 2024

5.1 Key Legal Protections

The legal protections available to refugees are comprehensive and grounded in various international conventions (Henry, 2023). These include the right to be free from torture, as enforced by the UN Convention Against Torture (Article 3) and reinforced by Article 5 of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR), which states that no person shall be subjected to torture or to cruel, inhuman, or degrading treatment or punishment. Refugees are also entitled to freedom of expression under Article 19 of the UDHR, allowing them to express their opinions freely (Pustorino, 2023; UDHR, 1948). Moreover, Article 18 of the UDHR and the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) guarantee the freedom of religion and thought, ensuring refugees can practice their beliefs without interference (Weber, 2024).

The principle of non-discrimination, as outlined in Article 3 of the 1951 Refugee Convention, ensures that refugees receive equal access to rights and services without discrimination (Parida, 2023; Refugee Convention, 1951). Additionally, the right to asylum, upheld by Article 14 of the UDHR and reinforced by Article 33 of the 1951 Refugee Convention, provides refugees with

protection from persecution. The right to family, emphasized in Articles 16 of the UDHR and 23 of the ICCPR, highlights the importance of family unity for refugees (ICCPR, 1966; Karaçay, 2023). Central to refugee protection is the principle of non-refoulement, enshrined in Article 33 of the 1951 Refugee Convention, which prohibits the return of refugees to countries where they would face serious threats to their life or freedom (Refugee Convention, 1951). These legal frameworks collectively aim to safeguard the fundamental rights of refugees, ensuring their protection across different jurisdictions.

5.2 Legal Analysis Depth

The relationship between international legal frameworks and Bangladesh's national policies reveals significant gaps in the practical application of international norms, particularly in the treatment of the Rohingya (Mosaddek, 2023). Despite global advocacy and diplomatic efforts shaping Bangladesh's humanitarian commitments, the nation struggles to fully align with international legal standards due to its non-signatory status to key refugee conventions. This misalignment impacts the Rohingya's access to legal identity, education, healthcare, and employment, highlighting the tension between global norms and national sovereignty (Islam et al., 2024).

6. International Legal Frameworks and Refugee Protection

The role of international law in addressing the global refugee crisis, focusing on the evolution of legal frameworks, the impact of universal treaties, and the enforcement of non-refoulement principles (Tania et al., 2023). The aim is to clarify how these legal mechanisms collectively work to safeguard refugees' rights across various jurisdictions.

6.1 Expansion of International Law in Addressing the Refugee Crisis

The expansion of international law concerning refugees has been significantly shaped by the human rights movement that emerged after World War II. The 1951 Refugee Convention, along with its 1967 Protocol, marked a fundamental shift in addressing refugee issues globally. These instruments provided a clear definition of who qualifies as a refugee, outlined their rights, and established the legal obligations of states toward refugees (M. Z. Rahman, 2024). The significance of the 1951 Convention cannot be overstated; it created a legal and institutional framework that has since guided international efforts to protect refugees (Islam & Khatun, 2024).

In addition to these global instruments, regional agreements have played a crucial role in adapting international refugee law to address specific regional challenges. The 1969 OAU Refugee Convention in Africa and the 1984 Cartagena Declaration in Latin America are key examples of how international refugee law has been tailored to meet regional needs (Cintra et al., 2023). The OAU Convention expanded the definition of a refugee to include individuals fleeing external aggression, occupation, and events seriously disturbing public order, reflecting the realities of conflict and displacement in Africa.

Similarly, the Cartagena Declaration extended refugee status to those fleeing generalized violence and massive human rights violations in Latin America. These regional frameworks demonstrate the adaptability of international law in responding to diverse refugee crises across the globe (Felix Ferdin et al., 2022).

Despite these advancements, the application of international refugee law continues to face significant challenges. The rise of populism and the implementation of stricter immigration policies in many Western countries have created substantial barriers to the protection of refugees, undermining the principles enshrined in the 1951 Convention (Uzun, 2022). Moreover, the increasing burden on countries in the Global South, which host the majority of the world's refugees, has highlighted the limitations of current legal frameworks. These countries often lack the resources and infrastructure necessary to meet the needs of large refugee populations, leading to inadequate protection and support. The evolving nature of global conflicts and displacement patterns underscores the need for further expansion and adaptation of international refugee law (Masuku, 2024). It is imperative that the international community continues to develop legal frameworks that are flexible and responsive to the changing dynamics of refugee crises, including new challenges such as climate-induced displacement and the protection of internally displaced persons (IDPs).

6.2 Universal Treaties and Their Impact on Refugee Protection

UDHR and international covenants like the ICCPR and the International Covenant on Economic, Social, and Cultural Rights (ICESCR), are foundational to establishing the legal framework for refugee protection. These documents enshrine fundamental human rights, including the right to life, freedom from torture, and the right to work and education—rights that apply universally, including to refugees (McClain et al., 2022). The integration of these universal human rights norms with refugee-specific protections creates a robust legal and moral foundation for the international community's efforts to assist refugees. For instance, the UDHR's principles of equality and non-discrimination are essential in ensuring that refugees receive the same rights and protections as other individuals, without prejudice based on their refugee status.

Similarly, the ICCPR and ICESCR extend crucial rights, such as the right to education and the right to seek employment, to refugees, thereby supporting their ability to rebuild their lives in host countries (Rahman, 2010). The synergy between these universal treaties and refugee-specific laws ensures a comprehensive protection regime that addresses both the immediate safety needs and the long-term human rights of refugees. However, the effective implementation of these treaties is often contingent on the willingness and capacity of states to uphold their commitments. In many cases, political considerations, economic constraints, and social pressures challenge the consistent application of these legal standards, leading to gaps in protection.

6.3 Principles of non-Refoulement

At the core of international refugee protection is the principle of non-refoulement, which is enshrined in Article 33 of the 1951 Refugee Convention. This principle prohibits the return of refugees to countries where they face serious threats to their life or freedom and is recognized as a norm of customary international law, binding even on states that are not signatories to the Convention (Parnini et al., 2013). Non-refoulement is a cornerstone of refugee protection because it ensures that individuals are not forced back into situations of persecution, violence, or other severe threats.

Over time, the principle of non-refoulement has evolved to address a broader range of threats beyond direct persecution. For example, contemporary interpretations of non-refoulement include protection against return to countries where refugees might face indirect threats, such as famine, civil war, or severe poverty, which could result in severe human rights violations (Othman et al., 2015). This evolution reflects a growing recognition of the complex and multifaceted nature of modern displacement, where refugees may be fleeing a combination of political, economic, and environmental factors. The application of non-refoulement has also been expanded through international jurisprudence and treaties, requiring states to conduct comprehensive assessments of conditions in the countries of origin or transit before making deportation or expulsion decisions.

This ensures that states fulfill their obligations under international law to protect refugees from harm. The principle of non-refoulement, along with universal treaties and specific refugee conventions, forms a robust legal framework that underpins international refugee protection (Kaur et al., 2024).

6.4 Emerging Challenges and the Need for Legal Adaptation

While the existing legal frameworks provide a solid foundation for refugee protection, new and emerging challenges necessitate further adaptation and expansion of international law. Issues such as climate-induced displacement, which is not currently covered under the traditional definition of a refugee, are becoming increasingly pressing. As environmental degradation and natural disasters displace more people, there is a growing need to develop legal mechanisms that provide protection and assistance to these individuals, who fall outside the existing refugee frameworks (Atapattu, 2020).

Additionally, the rise of mixed migration flows, where individuals may be fleeing a combination of persecution, economic hardship, and environmental stress, challenges the binary distinctions traditionally made between refugees and migrants. International law must evolve to address these complexities, ensuring that all individuals in need of protection receive adequate support, regardless of the specific causes of their displacement. The international community must also address the issue of burden-sharing more effectively. The current system disproportionately places the responsibility for hosting refugees on countries in the Global South, which often lack the resources to provide adequate protection and support.

7. Analysis of Humanitarian Displacement and Legal Challenges

The phenomenon of humanitarian displacement presents unique and complex challenges, particularly within the framework of international law. Displacement often results from a combination of factors, including conflict, persecution, environmental disasters, and economic instability, making it difficult to apply a one-size-fits-all legal solution. This section explores these challenges, focusing on the specific difficulties faced by Third World countries, the legal and institutional gaps that hinder effective protection, and the need for robust international support mechanisms.

7.1 Displacement in Third World Contexts and International Law

The prevalence of humanitarian displacement in Third World countries poses unique challenges within the framework of international law. These regions, characterized by political instability, economic constraints, and limited resources, struggle to manage large-scale humanitarian crises effectively (Blair et al., 2022). While international law aims to provide protection and relief through various conventions and treaties, its application is often hampered by inadequate local infrastructure, governance issues, and insufficient international cooperation and funding.

7.1.1 Forced Human Displacement and International Law

International laws addressing forced human displacement have developed in response to significant global challenges, particularly in the realm of human rights. Historically, these laws have often emerged after catastrophic events that highlighted gaps in the existing legal frameworks (Draper, 2023). For example, the Holocaust led to the creation of the Genocide Convention and the UDHR, which emphasize the state's responsibility to prevent genocide and uphold human dignity (Hébert, 2020). However, the issue of forcibly displaced individuals has not been comprehensively addressed historically. Forced displacement, caused by conflicts, persecution, environmental disasters, or other factors, requires a robust international legal response. The primary instruments for safeguarding displaced individuals are the 1951 Refugee Convention and its 1967 Protocol (Fair, 2018). These documents define refugee status and state obligations to protect refugees. Despite this framework, implementation remains inconsistent, with states often interpreting refugee qualifications restrictively based on national interests rather than humanitarian considerations (Chowdury, 2018). This selective application of international law undermines the effectiveness of these protections, particularly in Third World countries where resources are limited and political stability is often tenuous.

The effectiveness of international law is further undermined by the non-participation of some states in refugee protection treaties and inconsistent implementation by others (Ibrahim & Nordin, 2015). In Third World contexts, the principles of international humanitarian and refugee law face significant obstacles. Many Third World nations lack the resources, infrastructure, and governmental frameworks necessary to fully implement international legal obligations toward refugees, resulting in inadequate reception conditions and limited protection mechanisms (Mia, 2021). Additionally, non-signatory status to the Refugee Convention in many Third World countries creates legal gaps, leaving refugees vulnerable.

Moreover, the existing international legal framework addresses only specific subsets of forced displacement (Benhabib, 2020). However, as legal scholar Guy Goodwin-Gill notes, the Convention does not mandate admission, obligate states to grant asylum, or enforce responsibility-sharing (Grace, 2022). Beyond the Refugee Convention, rules addressing forced displacement are fragmented across international humanitarian, criminal, and human rights law. Key examples include the 1949 Geneva Convention IV and its Protocol II, which prohibit forcible displacement in armed conflict but allow exceptions for “imperative military reasons” (Jaythoum, 2020).

7.1.2 Non-Refoulement and Safe Third Country Concepts

The principles of non-refoulement and the safe third country concept are central to international refugee law, ensuring the protection of refugees from being returned to places where they face serious threats (Akal, 2023). Non-refoulement, from Article 33 of the 1951 Refugee Convention, prohibits returning refugees to places where they face serious threats (Morgades-Gil, 2020). This principle is recognized as customary international law, binding even non-signatory states. The safe third country concept allows transferring asylum seekers to a third country deemed safe for fair asylum processing (Graf & Katsoni, 2021). Examples include the EU’s Dublin Regulation and U.S. agreements with Canada and Guatemala. However, implementation raises concerns when countries lack adequate human rights protections or asylum procedures (Graf & Katsoni, 2021). Human rights groups criticize U.S. agreements with Central American countries for inadequate legal frameworks, and the EU faces scrutiny over the Dublin Regulation (Karaçay, 2023). The UNHCR stresses that the safe third country concept must align with the 1951 Convention, ensuring fair and thorough asylum processes (Mosaddek, 2023). This includes legal representation, the right to appeal, and monitoring compliance with international standards. However, the practical application of these principles often falls short, particularly in regions with weak legal institutions and limited resources. The discrepancy between the theoretical protections offered by international law and their implementation in practice underscores the ongoing challenges in safeguarding the rights of displaced persons.

7.2 Legal and Institutional Gaps in Third World Countries

In many Third World countries, the protection of displaced persons, including refugees and IDPs, is significantly hindered by a combination of weak legal frameworks, insufficient enforcement mechanisms, and institutional inefficiencies. For instance, in Bangladesh, despite hosting over a million Rohingya refugees, the absence of legal recognition under the 1951 Refugee Convention has left these refugees without access to basic rights such as education, employment, and healthcare (Faisal & Ahmed, 2023). This legal vacuum not only exacerbates their vulnerability but also limits their ability to seek legal redress or integrate into the host community. Similarly, in South Sudan, the ongoing civil conflict has not only displaced millions internally but has also overwhelmed the country’s legal institutions, which are ill-equipped to handle the complexities of refugee law (Morrison-Métois, 2017). The judiciary and law enforcement agencies in such contexts are often under-resourced and lack the training necessary to effectively implement international legal standards, resulting in widespread impunity for human rights violations.

Moreover, in Lebanon, the influx of over a million Syrian refugees has placed enormous strain on the country's already fragile infrastructure. The legal framework in Lebanon is not equipped to handle such a large refugee population, leading to a fragmented response where many refugees lack legal residency status, thereby rendering them vulnerable to exploitation and arrest (Beaujouan & Rasheed, 2020). Corruption and bureaucratic inefficiencies further obstruct the fair processing of asylum claims, as seen in Uganda, where reports have surfaced of asylum seekers being forced to pay bribes to secure refugee status. This systemic corruption not only delays the processing of claims but also undermines the integrity of the legal process, leaving many without the protection they are entitled to under international law.

Additionally, the limited international support and cooperation exacerbate these challenges, particularly in protracted crises where resources dwindle over time. In Kenya, for example, the Dadaab refugee camp, one of the largest in the world, has faced chronic underfunding, leading to severe shortages in food, medical care, and education for its residents (Chkam, 2016). The lack of sustained international funding and support forces host countries to shoulder an overwhelming burden with inadequate resources, resulting in deteriorating living conditions and limited access to legal protection. These examples emphasized the critical need for legal reforms, enhanced enforcement mechanisms, and sustained international collaboration to address the significant gaps in protection that continue to leave displaced populations in Third World countries vulnerable and inadequately supported.

8. Understanding the Rohingya Crisis: Context and Implications

8.1 Causes of Rohingya Deportation from Myanmar

Table 2 highlights the key factors that have contributed to the Rohingya crisis in Myanmar, focusing on the historical, political, and social dynamics that have led to their forced displacement. This table serves as a foundational element in the analysis of the crisis, as it provides a comprehensive breakdown of the contributing factors that have been documented in various academic and policy-oriented sources. Understanding these factors is essential for developing a nuanced perspective on the crisis and for identifying potential avenues for resolution.

The data presented in Table 2 reveal the deep-seated roots of the Rohingya crisis, particularly the role of Burmese nationalism in shaping exclusionary policies. The table clearly demonstrates how the historical marginalization of the Rohingya has been reinforced by successive governments, which have systematically stripped the Rohingya of their rights and portrayed them as outsiders in their own land. This analysis is critical as it points to the need for addressing not only the immediate humanitarian concerns but also the underlying political and historical narratives that sustain the crisis.

Table 2
Factors Contributing to the Rohingya Crisis in Myanmar

Category	Factor	Explanation	Examples
Historical and Identity-Based	Contested Origins and Identity	Rohingya viewed as "Bengali" immigrants despite a long history in the region, fueling denial of citizenship and rights.	British census records from the colonial era document Rohingya presence, but these are contested by those who support the "illegal immigrant" narrative.
	Construction of Buddhist-Centric Nationalism	Post-independence Myanmar defines nationality in a way that excludes the Muslim Rohingya and other minorities.	Laws enacted prioritizing Buddhism, restrictions on religious practices for Muslims, and a focus on Bamar ethnicity in national narratives.
State-Sanctioned Discrimination	Burma Citizenship Act of 1982	Legal basis for systematic denial of Rohingya citizenship, rendering them stateless and vulnerable.	Rohingya cannot vote, hold many jobs, or travel freely, making them easy targets for abuse.
	Discrimination on basic rights	Restrictions on the Rohingya's movement, education, and employment violate the human rights of every human being	Rohingya require special permissions to travel even short distances, severely limiting their access to healthcare, higher education, and economic opportunities.
Social and Political Dynamics	Dehumanizing "Illegal Immigrant" Narrative	State propaganda and hate speech portray Rohingya as a demographic threat, justifying violence and discrimination.	Pamphlets distributed labeling Rohingya as "animals" or "invaders," spread of misinformation on social media about Rohingya violence.
	Scapagoating and Cycles of Violence	Outbreaks of violence or militant attacks used to justify brutal crackdowns targeting the entire Rohingya population.	The 2012 and 2016-2017 violence saw widespread destruction of Rohingya villages and mass atrocities, labeled "clearance operations" by the military.
Power and Exploitation	Military's Use of the Crisis	The Tatmadaw frames itself as the protector against the Rohingya "threat," hindering democratic reforms and justifying its power.	The military citing the Rohingya situation as reason for a continued role in governance, even under partial civilian rule.
	Civilian-Military Power Balance	Fear of destabilizing power-sharing likely hindered bolder action by civilian leaders to address the Rohingya's plight.	Aung San Suu Kyi's defense of the military internationally weakened calls for accountability regarding the Rohingya's treatment.
Global Dynamics	Economic Exploitation of Rakhine State	Natural resource extraction (gas, timber), and land grabs in Rakhine worsened Rohingya displacement, benefiting the military and its associates.	Land confiscation in the wake of expulsions paved the way for development projects linked to the military and its allies.
	Geopolitical Shielding	Nations with interests in Myanmar (like China) dilute international efforts for accountability and intervention.	China blocking stronger UN resolutions and providing diplomatic cover for Myanmar.
Impunity and Lack of Justice	Slow progress in international courts allows those responsible for atrocities to act without fear of consequences.	The International Court of Justice (ICJ) and International Criminal Court (ICC) cases drag on, and the Myanmar government refuses to cooperate, indicating they sense little immediate threat of consequences.	

Source: Authors creation, 2024

8.2 Impact of the Rohingya Crisis in Bangladesh

Table 3 outlines the socio-economic impacts of the Rohingya refugee crisis on Bangladesh, particularly in the Cox's Bazar region. This table is significant as it encapsulates the various dimensions of the crisis's impact on the host community, including economic strain, social tensions, and infrastructural challenges (Jahan et al., 2024; Kamruzzaman et al., 2024). The information in Table 3 is vital for understanding the broader implications of the refugee influx and for designing interventions that address both the needs of the refugees and the host population.

Table 3

Socio-Economic Impacts of the Rohingya Crisis in Bangladesh

Issues	Specific Impact	Real Scenario	Authors Comments
Economic Impact	Labor market shifts	The influx of NGOs has led to a 60% increase in labor shortages in local sectors like fishing and agriculture (M. R. Islam, 2024).	Employment policies need to balance aid work with support for traditional industries to maintain economic stability.
	Decline in tourism	Tourism revenues in Cox's Bazar plummeted by over 30%, impacting businesses dependent on tourist spending (Khuda, 2020).	Strategic initiatives to boost security and promote tourism could revitalize this crucial economic sector.
Social Impact	High market prices due to increased demand	The influx of refugees has led to increased demand for basic goods, pushing up prices and affecting local affordability (Faisal & Ullah, 2020).	Monitoring and regulating market prices can help prevent inflationary pressures that impact both refugees and local communities.
	Criminal activities	Increased incidences of crime in areas surrounding the camps. Police reports indicate a 30% increase in theft and assaults in the area since the camps were established (T. Islam, 2024).	Enhanced security measures and community policing are required to maintain law and order.
Health Impact	Sanitation and hygiene challenges	Only one latrine is available for every 40 people in the camps, far below the humanitarian standard. In one camp, over 500 people share a single water source (Shohel, 2023).	Improving sanitation infrastructure is crucial to meet international health standards and prevent disease.
	Trauma and lack of specialized care	Many refugees suffer from trauma with limited access to specialized mental health care. A survey found that over 60% of adult refugees exhibit symptoms of PTSD yet have limited access to mental health care (Jahan et al., 2024).	Developing comprehensive mental health services and trauma care within the camps is crucial for long-term rehabilitation.

Source: Authors creation, 2024

The socio-economic impacts outlined in Table 3 highlight the profound challenges that the Rohingya crisis has imposed on Bangladesh, especially in terms of resource allocation and

social cohesion. The table shows how the massive influx of refugees has strained local resources, leading to shortages in essential services such as healthcare and education. Additionally, the increased competition for jobs and the resultant social tensions underscores the complex dynamics at play, where humanitarian concerns must be balanced with the well-being of the host community. These insights are crucial for developing a comprehensive response that mitigates the negative impacts on both refugees and the host country.

8.3 Legal and International Implications of the Rohingya Crisis

The Rohingya crisis exposes the complexities and shortcomings of applying international legal principles to extreme human rights violations. The systematic denial of citizenship and basic rights to the Rohingya by Myanmar lies at the heart of this tragedy, prompting international legal scrutiny (Hossain, 2023). Two key legal frameworks are critical: The 1951 Refugee Convention and its 1967 Protocol, which Myanmar has not signed, and the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (1948), which Myanmar is accused of violating (Simpson & Farrelly, 2020).

The Gambia's case against Myanmar at the ICJ, supported by the Organization of Islamic Cooperation (OIC), marked a significant development. On January 23, 2020, the ICJ mandated Myanmar to prevent genocidal acts against the Rohingya and preserve related evidence (Becker, 2020). While the ruling was a crucial step, it highlighted the limitations of international legal interventions in resolving deep-rooted humanitarian crises (Leggett, 2022). The ICC has also authorized investigations into alleged crimes against humanity and potential genocide against the Rohingya, adding pressure on Myanmar's leaders.

However, the slow pace of international justice and the challenges of enforcement underscore the difficulties in addressing large-scale human rights violations through legal mechanisms (Van Boven, 2009). The principle of non-refoulement, recognized as a jus cogens norm under international law, prohibits the forced return of individuals to a country where they face serious threats to their life or freedom. Although Bangladesh is not a party to the Refugee Convention, it initially upheld this universally binding principle by providing refuge to the fleeing Rohingya. The UNHCR's General Conclusion No. 25 on International Protection (1982) further affirmed that non-refoulement has acquired the character of a mandatory international rule, binding on all states regardless of specific treaty obligations. Yet, without formal legal protection, the Rohingya remain vulnerable. The ICC's investigations offer a path to accountability but face significant challenges (Islam et al., 2024).

8.4 Legal Status and Observations of Refugees in Bangladesh

Despite not being a signatory to the 1951 Refugee Convention or its 1967 Protocol, Bangladesh is bound by customary international law, including non-refoulement, which prohibits forcibly returning refugees to danger (Arif, 2020). Bangladesh demonstrates its commitment by hosting over a million Rohingya refugees fleeing persecution in Myanmar.

However, the Rohingya lack formal refugee status, limiting their access to work, education, and healthcare (Uddin, 2024). This absence increases their vulnerability. Bangladesh's approach balances national sovereignty and international humanitarian obligations. Article 25 of the

Bangladesh Constitution aligns with international law but emphasizes peaceful dispute resolution and respect for other states’ policies, complicating robust advocacy and intervention (Jubaida Auhana & Md. Rafiqul, 2023). As a dualist state, Bangladesh requires international treaties to be incorporated into domestic law through Article 145A, but the process is often inconsistent, affecting enforceability (M. M. Rahman, 2024). The situation in Bangladesh exposes gaps in refugee protection under international and domestic law.

8.5 Repatriation Challenges of Rohingya Refugees

Repatriating Rohingya refugees from Bangladesh to Myanmar is highly complex (Islam & Haque, 2024). Safe and voluntary return is hindered by significant barriers, including safety concerns, unresolved citizenship rights, and Myanmar’s persistent denial of these rights (Susetyo & Chambers, 2020). Table 4 below outlines the specific challenges, real-world examples, and implications.

Table 4

Key Challenges to Rohingya Repatriation

Challenges Category	Specific Issues	Examples and Implications
Safety and Security	Ongoing violence and persecution in Rakhine State (arson attacks, killings, sexual violence).	Documented atrocities fueling Rohingya fear of renewed violence upon return.
	Restricted freedom of movement (confinement to camps, checkpoints).	Restrictions on movement severely impact livelihoods and access to basic necessities, creating a sense of imprisonment.
	Harassment and discrimination by authorities and local communities.	Rohingya traumatized by past experiences distrustful of Myanmar’s promises of safety.
Legal and Citizenship	Myanmar’s 1982 Citizenship Law denying Rohingya nationality, classifying them as illegal “Bengali” immigrants.	Rohingya historically excluded despite generations of presence in Myanmar.
Legal Status and Protection	Lack of clear legal pathways for repatriation or local integration.	Bangladesh’s policies on refugees are ad-hoc and subject to change, fueling anxiety.
International Coordination	Failure of bilateral agreements (Bangladesh-Myanmar) due to lack of implementation.	Past agreements on repatriation faltered on Myanmar’s lack of action and accountability.
	Limited sustained international pressure on Myanmar.	Geopolitical factors (China’s support of Myanmar) hinder effective UN action.
Rohingya Participation	Lack of Rohingya representation in negotiations.	Rohingya voices absent in decisions about their future, eroding trust in authorities.

Source: Authors creation, 2024

The challenges in Table 4 show that repatriation alone is insufficient. Without fundamental changes in Myanmar, the Rohingya risk being displaced again. Sustainable repatriation requires addressing root causes, ensuring safety, citizenship recognition, and inclusive development.

8.6 Steps Taken for Rohingya Repatriation

The Bangladeshi government has made several attempts to repatriate Rohingya refugees to Myanmar, with a new pilot project proposed in 2023 to repatriate 1,176 refugees supported by Myanmar and China. In March 2024, a Myanmar delegation visited Cox's Bazar to verify refugee identities. In May 2024, Rohingya representatives and Bangladeshi officials inspected facilities in Myanmar. Despite plans to begin repatriations before the monsoon season, challenges persist, including inadequate safety and citizenship guarantees (Mallick, 2020).

Since the 2021 coup, Myanmar's military junta has proposed a pilot repatriation project for Rohingya refugees, lacking citizenship and security guarantees (Uddin, 2024). Despite claiming UN and ASEAN involvement, UNHCR is not participating. The exclusion of the Arakan Army and ongoing human rights abuses undermine the plan. The junta's efforts appear aimed at easing international pressure and defending against ICJ genocide accusations, rather than addressing Rohingya needs. Consequently, prospects for a safe and dignified return remain bleak (M. Z. Rahman, 2024).

Rohingya refugees are willing to return to Myanmar only if granted safety, freedom of movement, and full citizenship, rejecting Myanmar's National Verification Cards, which they see as discriminatory and a continuation of their systematic abuse and statelessness under the 1982 Citizenship Law and military junta (Erameh & Ojajorotu, 2021).

9. Recommendations for Legal and Humanitarian Interventions

This research identifies several critical areas where targeted interventions are necessary to address the complex legal and humanitarian challenges faced by the Rohingya refugees in Bangladesh. The recommendations provided herein are designed to bridge the gaps in protection and services that have been highlighted through thematic analysis and case studies. These recommendations are directed toward a broad spectrum of stakeholders, including international legal bodies, the government of Bangladesh, non-governmental organizations (NGOs), and international partners.

9.1 Advocate for International Legal Reforms

One of the fundamental issues identified in this research is the statelessness of the Rohingya, which severely limits their protection under current international frameworks. It is imperative that forums such as the UN General Assembly and the UNHCR's Executive Committee advocate for reforms to international refugee law that explicitly include stateless individuals within the scope of protection. This expansion would ensure that individuals who do not fit the traditional definition of a refugee, yet face similar threats and vulnerabilities, are afforded the same rights and protections. Such a reform would address the legal vacuum that currently leaves stateless

populations like the Rohingya without adequate recourse or protection under international law.

9.2 Incorporate the 1951 Refugee Convention into National Law

The absence of domestic legal recognition for refugees in Bangladesh has been a significant barrier to providing the Rohingya with basic rights and services. Therefore, it is crucial for Bangladesh to ratify the 1951 Refugee Convention and its 1967 Protocol and to incorporate these international standards into national legislation. By doing so, Bangladesh would formalize the recognition of refugee status, thereby enhancing the legal protections available to the Rohingya under domestic law. This incorporation would also align Bangladesh's legal framework with international norms, facilitating more consistent and humane treatment of refugees within its borders.

9.3 Mobilize Enhanced Financial and Logistical Support

The research highlights the severe strain on Bangladesh's infrastructure due to the influx of Rohingya refugees. To address these challenges, there is an urgent need to mobilize greater financial and logistical support from developed nations and international financial institutions. This support should be directed toward improving infrastructure in refugee camps, including the construction of durable housing, water and sanitation facilities, and healthcare centers. Enhanced funding would also support the expansion of educational and vocational training programs, which are essential for improving the livelihood opportunities of refugees and reducing their dependency on humanitarian aid.

9.4 Strengthen Institutional Capacities

Effective management of the refugee crisis requires strengthening the institutional capacities of both government agencies and local NGOs in Bangladesh. This can be achieved through international training programs focused on human rights, refugee law, and camp management. Such capacity-building initiatives would empower local actors to better manage refugee camps, protect the rights of refugees, and deliver essential services more efficiently. Furthermore, strengthening institutional capacities would help mitigate the risks of corruption and bureaucratic inefficiencies that have historically hindered the effective delivery of aid and services.

9.5 Implement Educational and Vocational Programs

The lack of access to quality education is one of the critical issues facing the Rohingya refugee population. To address this, it is essential to implement educational programs within refugee camps that meet international standards. These programs should not only provide basic education but also include vocational training tailored to the needs of the refugee population. Vocational training programs would equip refugees with the skills needed to secure employment, thereby enhancing their self-reliance and contributing to the economic

development of the host community. This approach would also help to address the long-term socio-economic impacts of the crisis on Bangladesh.

9.6 Expand Health Services

The research underscores the importance of comprehensive health services that go beyond immediate medical needs to include mental health and psychosocial support. Many Rohingya refugees have experienced severe trauma due to the violence and persecution they faced in Myanmar. Expanding health services to include mental health care and psychosocial support is essential for addressing the long-term psychological impacts of this trauma. These services should be integrated into the existing healthcare infrastructure within refugee camps, with trained professionals providing culturally sensitive care.

9.7 Develop Legal Aid Services

The establishment of legal aid services within refugee camps is critical for assisting the Rohingya with various legal issues, including citizenship, property rights, and access to international protections. Legal aid services would provide refugees with the necessary support to navigate complex legal systems, ensuring that their rights are upheld under both national and international law. These services could also play a pivotal role in advocating for the legal recognition of Rohingya refugees and in supporting efforts toward voluntary repatriation or resettlement in third countries.

9.8 Facilitate Bilateral Repatriation Negotiations

Voluntary repatriation remains one of the most contentious issues in resolving the Rohingya crisis. To facilitate this process, there must be structured bilateral negotiations between Bangladesh and Myanmar, with international oversight to ensure transparency and fairness. These negotiations should establish clear and humane protocols for the voluntary return of refugees, including guarantees of safety, property restitution, and the recognition of citizenship rights upon their return. The success of such negotiations depends on the willingness of both governments to engage in dialogue and on the involvement of international actors to monitor and enforce agreements.

9.9 Establish International Monitoring for Repatriation

To ensure that the process of repatriation is conducted in a manner that respects the rights of returnees, independent international monitoring bodies should be established. These bodies would oversee the implementation of repatriation agreements, ensuring that Myanmar adheres to its commitments and that returnees are not subjected to further persecution or discrimination. The presence of international monitors would also help to build confidence among the refugee population, encouraging those who wish to return to do so voluntarily and safely.

9.10 Intensify Pressure on Myanmar for Citizenship Law Reform

One of the root causes of the Rohingya crisis is Myanmar's 1982 Citizenship Law, which effectively renders the Rohingya stateless. To address this, the international community must intensify pressure on Myanmar to amend this law, eliminating discriminatory practices and recognizing the Rohingya as full citizens. Diplomatic efforts should be coupled with economic and political incentives to encourage compliance. Reforming the citizenship law is essential for ensuring that the Rohingya can return to Myanmar with full rights and protections, thereby reducing the likelihood of future displacement.

9.11 Support Documentation Programs

The lack of legal documentation has been a significant barrier for Rohingya refugees in accessing services and exercising their rights. Supporting the development of documentation programs is crucial for providing Rohingya individuals with identity papers that are recognized both domestically and internationally. These programs should be designed to ensure that all Rohingya, whether in refugee camps or elsewhere, have access to the necessary documentation to claim their rights, access services, and participate in any future repatriation or resettlement processes.

10. Conclusion

This study has rigorously explored the complex legal and humanitarian challenges that the Rohingya refugees face in Bangladesh, revealing critical gaps between the protections theoretically afforded by international law and their practical applications. The findings indicate a profound disconnect, particularly in the implementation of key legal principles such as non-refoulement and the rights enshrined in universal treaties, which remain inadequately upheld. This lack of effective enforcement exacerbates the plight of the Rohingya, leaving them vulnerable to ongoing human rights abuses and without basic legal protections.

Politically, there is an urgent need for structured and sustained diplomatic negotiations between Bangladesh and Myanmar, underpinned by international oversight, to ensure that any repatriation efforts are safe, voluntary, and respectful of the Rohingya's rights. International bodies, including the United Nations, should play a more active role in facilitating these negotiations, ensuring that Myanmar adheres to international human rights standards, and providing guarantees for the safety and citizenship rights of returnees.

Legally, the research emphasizes the necessity for Bangladesh to incorporate international refugee law, including the principle of non-refoulement, into its national legal framework. Despite Bangladesh not being a party to the Refugee Convention, recognizing the Rohingya's legal status under national law would significantly enhance their protection and access to basic rights. Moreover, the establishment of legal aid services within refugee camps is crucial to help the Rohingya navigate their complex legal challenges, including issues of citizenship and human rights.

The study also emphasizes the need for increased international cooperation and support, particularly in enhancing healthcare, education, and legal assistance within the refugee camps. Comparative analyses with other protracted refugee situations, such as those in Syria and South Sudan, reveal that coordinated international efforts, coupled with robust legal frameworks, are essential for ensuring the protection and eventual resolution of refugee crises. These comparisons highlight successful strategies that could be adapted to the Rohingya context, particularly the importance of sustained international funding and the development of comprehensive integration and resettlement programs.

Moving forward, future research should focus on conducting longitudinal studies to monitor the long-term impacts of policy interventions on the Rohingya refugees. Additionally, exploring the effects of specific legal reforms at both international and national levels will provide valuable insights into how these changes can be implemented to better protect stateless populations. Comparative studies across different refugee crises will continue to be essential in identifying best practices and tailoring interventions that address the unique challenges faced by the Rohingya.

In conclusion, this research highlights the critical need for immediate political, legal, and humanitarian reforms to address the complex challenges faced by the Rohingya refugees. Effective resolution will require a concerted effort, with actionable changes in policy and practice, to improve the living conditions and secure durable solutions for this vulnerable population. The findings of this study aim to inform and inspire such efforts, paving the way for more effective protection and support for the Rohingya and similar stateless groups worldwide.

ACKNOWLEDGEMENT

—

FUNDING

No financial support was received from any person or institution for the study.

ETHICS

The authors declare that this article complies with ethical standards and rules.

AUTHOR CONTRIBUTION

Md Syful Islam | Concept/idea; Literature review; Design; Interpretation of data/findings; Drafting; Critical review; Funding; Supervising; Final approval and accountability.

General contribution rate: 55%

Md. Emon Mia | Concept/idea; Literature review; Data collection/analysis; Interpretation of data/findings; Drafting; Funding; Final approval and accountability.

General contribution rate: 45%

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no conflict of interest.

References

- Akal, A. B. (2023). Third country processing regimes and the violation of the principle of non-refoulement: A case study of Australia's Pacific solution. *Journal of International Migration and Integration*, 24(1), 231-248. <https://doi.org/10.1007/s12134-022-00948-z>
- Arif, K. H. (2020). The Rohingya refugees in Bangladesh: Non-refoulement and Legal obligation under National and International Law. *International Journal on Minority and Group Rights*, 27(4), 855-875. <https://doi.org/https://doi.org/10.1163/15718115-02702014>

- Atapattu, S. (2020). Climate change and displacement: Protecting 'climate refugees' within a framework of justice and human rights. *Journal of Human Rights and the Environment*, 11(1), 86-113. <https://doi.org/10.4337/jhre.2020.01.04>
- Beaujouan, J., & Rasheed, A. (2020). An overview of the Syrian refugee crisis in Lebanon and its socio-economic impact. In J. Beaujouan & A. Rasheed (Eds.), *Syrian Crisis, Syrian Refugees: Voices from Jordan and Lebanon* (pp. 35-46). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-35016-1_4
- Becker, M. A. (2020). The Plight of the Rohingya: Genocide allegations and provisional measures in the Gambia v Myanmar at the International Court of Justice. *Melbourne Journal of International Law*, 21(2), 428-449.
- Benhabib, S. (2020). The end of the 1951 Refugee Convention? Dilemmas of sovereignty, territoriality, and human rights. *Jus Cogens*, 2(1), 75-100. <https://doi.org/10.1007/s42439-020-00022-1>
- Blair, C. W., Grossman, G., & Weinstein, J. M. (2022). Forced displacement and asylum policy in the Developing World. *International Organization*, 76(2), 337-378. <https://doi.org/10.1017/S0020818321000369>
- Chkam, H. (2016). Aid and the perpetuation of refugee camps: The case of Dadaab in Kenya 1991–2011. *Refugee Survey Quarterly*, 35(2), 79-97. <https://doi.org/10.1093/rsq/hdw005>
- Chowdhury, M. T., Morshed, M. N., & Uddin, M. K. (2021). Social challenges of protracted Rohingya refugee presence on the host community of Bangladesh. In *The Palgrave Handbook of Global Social Problems* (pp. 1-22). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-68127-2_329-1
- Chowdhury, M., Williams, N. L., Thompson, K., & Ferdous, G. (2022). The Rohingya refugee crisis in Bangladesh: An analysis of the involvement of local humanitarian actors. *Third World Quarterly*, 43(9), 2188-2208. <https://doi.org/10.1080/01436597.2022.2085087>
- Chowdury, S. R. H. (2018). Humanity and security: Internal and external dynamics behind the Muslim Rohingya refugee crisis, the role of Turkey and Bangladesh. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 4(4), 143-152. https://ibaness.org/bnejss/2018_04_04/15_Chowdury.pdf
- Cintra, N., Owen, D., Riggiozzi, P. (2023). Problematizing the migrant–refugee distinction in Latin America. Bristol University Press. In *Displacement, human rights and sexual and reproductive health: Conceptualizing gender protection gaps in Latin America* (pp. 45-63). Bristol University Press. <https://doi.org/10.51952/9781529222814>
- Convention relating to the Status of Stateless Persons, United Nations, September 28, 1954, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1960/06/19600606%2001-49%20AM/Ch_V_3p.pdf
- Draper, J. (2023). Justice and internal displacement. *Political Studies*, 71(2), 314-331. <https://doi.org/10.1177/00323217211007641>
- Erameh, N. I., & Ojakorotu, V. (2021). The Myanmar-Rohingya crisis, civilian protection, and the dilemma of the responsibility to protect norm institutionalization. *Ethnic Studies Review*, 44(1), 50-74. <https://doi.org/10.1525/esr.2021.44.1.50>
- Fair, C. C. (2018). Rohingya: Victims of a great game East. *The Washington Quarterly*, 41(3), 63-85. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2018.1519356>
- Faisal, M. M., & Ahmed, Z. (2023). Stateless Rohingya refugees in Bangladesh: Life and livelihood challenges. *Journal of Social and Development Sciences*, 13(4S). [https://doi.org/10.22610/jsds.v13i4\(S\).3326](https://doi.org/10.22610/jsds.v13i4(S).3326)
- Faisal, M. M., & Ullah, R. (2020). Challenges in a host country: A study on Rohingya refugees in Bangladesh. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 6(2), 5-19.
- Faruque, T.-E.-. (2020). Rohingya refugee crisis in Bangladesh: The case of UNHCR's response. *Jurnal Hubungan Internasional*, 9(1), 28-40. <https://doi.org/10.18196/hi.91160>
- Felix Ferdin, B., Respati Triana, P., & Dhea, C. (2022). Law versus humanity: Problems of the non refoulement principle regarding refugees in Southeast Asia. *Rechtsidee*, 10(2). <https://doi.org/10.21070/jjhr.v11i0.784>
- Gibson, S., & Sullivan, C. (2012). Teaching qualitative research methods in psychology: An introduction to the special issue. *Psychology Learning & Teaching*, 11(1), 1-5. <https://doi.org/10.2304/plat.2012.11.1.1>
- Grace, R. (2022). Incrementalism in International Lawmaking: The development of normative frameworks of protection for forcibly displaced persons. In K. P. Van der Ploeg, L. Pasquet, & L. Castellanos-Jankiewicz (Eds.), *International Law and Time: Narratives and Techniques* (pp. 135-152). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-09465-1_7
- Graf, J.-P., & Katsoni, S. (2021). The evolution of non-refoulement from negative to positive obligations. *Humanitäres Völkerrecht: Journal of International Law of Peace and Armed Conflict*, 4(3/4), 148-160.
- Halim, A. (2023). Protracted Rohingya crisis in Bangladesh: Exploring national and international security implications. *Journal of South Asian Studies*, 11(3), 217-229. <https://doi.org/10.33687/jsas.011.03.4609>
- Hébert, V. (2020). The problem of human rights after the holocaust. In S. Gigliotti & H. Earl (Eds.), *A Companion to the Holocaust* (pp. 553-575). <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/9781118970492.ch31>
- Henry, E. (2023). Article 5 – The Prohibition of Torture. In H. Cantú Rivera (Ed.), *The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary* (pp. 104-136). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004365148_007
- Hossain, M. P. (2023). The Rohingya refugee crisis: Analysing the international law implications of its environmental impacts on Bangladesh. *The International Journal of Human Rights*, 27(2), 238-257. <https://doi.org/10.1080/13642987.2022.2081159>
- Ibrahim, H., & Nordin, R. (2015). The principle of responsibility to protect: The case of Rohingya in Myanmar. *Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities*, 2(1), 1-18. <https://core.ac.uk/reader/153832270#page=15>

- International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), December 16, 1966, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/ccpr.pdf>
- Islam, M. R. (2024). Rohingyas in Bangladesh: Economic and environmental conflict potential. In K. Ahmed & M. R. Islam (Eds.), *Understanding the Rohingya Displacement: Security, Media, and Humanitarian Perspectives* (pp. 65-81). Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-1424-7_5
- Islam, M. R., & Ahmed, E. (2024). Updates on Rohingya repatriation to Myanmar: The tale of a never ending process. In K. Ahmed & M. R. Islam (Eds.), *Understanding the Rohingya Displacement: Security, Media, and Humanitarian Perspectives* (pp. 275-293). Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-1424-7_16
- Islam, M. R., & Haque, M. M. (2024). Repatriation of Rohingya refugees: Prospects and challenges. In K. Ahmed & M. R. Islam (Eds.), *Understanding the Rohingya Displacement: Security, Media, and Humanitarian Perspectives* (pp. 257-273). Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-1424-7_15
- Islam, M. R., & Khatun, A. (2024). A history of Rohingya displacement, Rohingya ethnicity, and contested identity in Myanmar and Bangladesh. In K. Ahmed & M. R. Islam (Eds.), *Understanding the Rohingya Displacement: Security, Media, and Humanitarian Perspectives* (pp. 23-36). Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-1424-7_2
- Islam, M. S., & Şahin, A. (2023). Impact of forcibly displaced people's identity crisis on host state's security: The case of Rohingya refugees in Bangladesh. *Saudi Journal of Humanities and Social Sciences*, 8, 80-91. <https://doi.org/10.36348/sjhss.2023.v08i04.002>
- Islam, M. S., Muhibbullah, M., & Ahmed, Z. (2024). Challenges in protecting Rohingya refugees: Pathways for international intervention. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 10(1), 12-21. <https://doi.org/10.24289/ijsser.1439506>
- Islam, T. (2024). Examining the present situation of Rohingya people. *Journal of Enderun*, 8(1), 55-77. <https://doi.org/10.59274/enderun.1435436>
- Jahan, R., Amin, R., & Arafat, S. M. Y. (2024). Practical challenges for mental health services among Rohingya Refugee in Bangladesh. *Asian Journal of Psychiatry*, 104069. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ajp.2024.104069>
- Jaythoum, M. A. (2020). The legal value of common article third of the four Geneva Conventions of 1949. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt / Egyptology*, 17(6), 15538-15548. <https://archives.palarch.nl/index.php/jae/article/view/6407>
- Jeffries, R., Abdi, H., Ali, M., Bhuiyan, A. T. M. R. H., El Shazly, M., Harlass, S., Ishtiak, A., Mazhar, M. K. A., Prajapati, M., Pang, Q. Y., Singh, B., Tabu, F., & Baidjoe, A. (2021). The health response to the Rohingya refugee crisis post August 2017: Reflections from two years of health sector coordination in Cox's Bazar, Bangladesh. *PLOS ONE*, 16(6), e0253013. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0253013>
- Jubaida Auhana, F., & Md. Rafiqul, I. (2023). Human rights in Bangladesh: Success and challenges. In M. Jana (Ed.), *Human Rights in Contemporary Society* (pp. Ch. 2). IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/intechopen.112233>
- Kamruzzaman, P., Siddiqi, B., & Ahmed, K. (2024). Navigating the shift in Bangladeshi host community's perceptions towards the Rohingya refugees: A declining sympathy. *Frontiers in Sociology*, 9. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2024.1346011>
- Karaçay, A. B. (2023). Who is a refugee?: A critical assessment of the 1951 Geneva Convention. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 2023(62), 172-183. <https://doi.org/10.53568/yyusbed.1370686>
- Kaur, R., Jindal, B., & Sharma, M. (2024). Principle of non-refoulement and its evolution as human right. *International Development Planning Review*, 23(1), 1720-1731. <https://idpr.org.uk/index.php/idpr/article/view/273>
- Khuda, K.-E. (2020). The impacts and challenges to host country Bangladesh due to sheltering the Rohingya refugees. *Cogent Social Sciences*, 6(1), 1770943. <https://doi.org/10.1080/23311886.2020.1770943>
- L. Haven, T., & Van Grootel, D. L. (2019). Preregistering qualitative research. *Accountability in Research*, 26(3), 229-244. <https://doi.org/10.1080/08989621.2019.1580147>
- Leggett, E. (2022). Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (the Gambia v Myanmar), preliminary objections. *Australian International Law Journal*, 29, 217-222.
- Lewis, D. (2019). Humanitarianism, civil society and the Rohingya refugee crisis in Bangladesh. *Third World Quarterly*, 40(10), 1884-1902. <https://doi.org/10.1080/01436597.2019.1652897>
- Mallick, A. H. (2020). Rohingya refugee repatriation from Bangladesh: A far cry from reality. *Journal of Asian Security and International Affairs*, 7(2), 202-226. <https://doi.org/10.1177/2347797020938983>
- Masuku, S. (2024). Universal refugee social protection guidelines: A discussion into the challenges to their successful adoption. *International Journal of Politics, Culture, and Society*. <https://doi.org/10.1007/s10767-024-09477-2>
- McClain, S. N., Bruch, C., Daly, E., May, J., Hamada, Y., Maekawa, M., Shiiba, N., Nakayama, M., & Tsiokanou, G. (2022). Migration with dignity: A legal and policy framework. *Journal of Disaster Research*, 17(3), 292-300. <https://doi.org/10.20965/jdr.2022.p0292>
- Md Shah, A. (2022). Rohingya Refugees in Bangladesh: Exploitations and challenges for host community. *Global Journal of Human-Social Science*, 22(H2), 67-72. <https://doi.org/10.34257/GJHSSHVOL22IS2PG67>
- Mia, B. (2021). Rohingya refugee influx in Bangladesh and repatriation process: Addressing the possible challenges. *International Journal of Social Science and Human Research*, 4(6). <https://doi.org/https://doi.org/10.47191/ijsshr/v4-i6-11>

- Michalakopoulou, K., Bamford, D., Reid, I., & Nikitas, A. (2023). Barriers and opportunities to innovation for legal service firms: a thematic analysis-based contextualization. *Production Planning & Control*, 34(7), 604-622. <https://doi.org/10.1080/09537287.2021.1946329>
- Milton, A. H., Rahman, M., Hussain, S., Jindal, C., Choudhury, S., Akter, S., Ferdousi, S., Mouly, T. A., Hall, J., & Efirid, J. T. (2017). Trapped in Statelessness: Rohingya Refugees in Bangladesh. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(8), 942. <https://www.mdpi.com/1660-4601/14/8/942>
- Morgades-Gil, S. (2020). The “internal” dimension of the safe country concept: The interpretation of the safe third country concept in the Dublin System by international and internal courts. *European Journal of Migration and Law*, 22(1), 82-113. <https://doi.org/https://doi.org/10.1163/15718166-12340070>
- Morrison-Métois, S. (2017). *Responding to refugee crises: Lessons from evaluations in South Sudan as a country of origin* [Working Paper]. OECD. <https://doi.org/10.1787/3b2fd4cc-en>
- Mosaddek, S. (2023). *The Rohingya refugee crisis: The role of identity in Bangladesh's foreign policy and its impact on the rights of the refugees* [Bachelor thesis, Malmö University]. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-62273>
- Nilsen, M., Olney, J., Maung, K., Karim, L., Ahmad, S., Haque, N., & Mubarak, H. R. (2023). Community-led education among Rohingya refugees and the politics of refugee education in Bangladesh. *Journal of Refugee Studies*, 36(4), 712-735. <https://doi.org/10.1093/jrs/fead037>
- Othman, M. F., Othman, Z., Hashim, K. F., & Azhar, A. (2015, November 12-13). *Between non-interference and responsibility to protect: The plight of the Rohingya people* [Paper presentation]. 2nd International Conference on Innovation and Sustainability, Duangtawan Hotel, Chiang Mai, Thailand.
- Parida, N. (2023). Role of humanitarian law in protecting the rights of the refugees and asylum seekers for humanitarian obligation with special reference to ‘refugees policy’ in Indian context in the present-day scenario. *Synsto Journal of Law*, 2(2), 01-10. <https://www.synstojournals.com/law/article/view/69>
- Parnini, S. N., Othman, M. R., & Ghazali, A. S. (2013). The Rohingya refugee crisis and Bangladesh-Myanmar relations. *Asian and Pacific Migration Journal*, 22(1), 133-146. <https://doi.org/10.1177/011719681302200107>
- Pustorino, P. (2023). Other Grave Breaches of Human Rights: Prohibition of Genocide, Prohibition of Torture and Inhuman and Degrading Punishment or Treatment, Prohibition of Slavery and Forced Labour and Prohibition of Racial Discrimination and Apartheid. In *Introduction to International Human Rights Law* (pp. 119-149). T.M.C. Asser Press. https://doi.org/10.1007/978-94-6265-563-8_7
- Rahman, M. M. (2024). Accommodating international human rights law principles in the judicial system: Prospective development of Bangladeshi Domestic Courts. *Law and Society Students' Journal*, 1(1), 16. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10580102>
- Rahman, M. S., & Sakib, N. H. (2021). Statelessness, forced migration and the security dilemma along borders: an investigation of the foreign policy stance of Bangladesh on the Rohingya influx. *SN Social Sciences*, 1(7), 160. <https://doi.org/10.1007/s43545-021-00173-y>
- Rahman, M. Z. (2024). Displaced Rohingya management in Bangladesh and law enforcement agencies' role. In K. Ahmed & M. R. Islam (Eds.), *Understanding the Rohingya Displacement: Security, Media, and Humanitarian Perspectives* (pp. 227-240). Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-1424-7_13
- Rahman, U. (2010). The Rohingya refugee: A security dilemma for Bangladesh. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 8(2), 233-239. <https://doi.org/10.1080/15562941003792135>
- Refugee Convention, 1951, <https://www.unhcr.org/media/convention-and-protocol-relating-status-refugees>
- Sakib, A. B. M. N. (2023). Rohingya refugee crisis: Emerging threats to Bangladesh as a host country? *Journal of Asian and African Studies*, 0(0), 00219096231192324. <https://doi.org/10.1177/00219096231192324>
- Shoeb, M., & Mumu, M. F. (2022). Rohingya refugee crisis in Cox's Bazar: A great humanitarian challenge. In Y. Koumpouros, A. Georgoulas, & G. Kremmyda (Eds.), *Modern Challenges and Approaches to Humanitarian Engineering* (pp. 125-141). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-9190-1.ch008>
- Shohel, M. M. C. (2023). Lives of the Rohingya children in limbo: Childhood, education, and children's rights in refugee camps in Bangladesh. *PROSPECTS*, 53(1), 131-149. <https://doi.org/10.1007/s11125-022-09631-8>
- Shohel, M. M. C., Ashrafuzzaman, M., & Shabnam, S. (2024). The Rohingya crisis and the global impact of the refugee influx. In P. Pietrzak (Ed.), *Analyzing Global Responses to Contemporary Regional Conflicts* (pp. 298-322). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-2837-8.ch014>
- Shohel, M. M. C., Rashedujjaman, S. M., & Akter, T. (2024). Relocation of the Rohingya refugees to Bhasan Char: Human rights, government policy, and the refugee crisis in Bangladesh. In P. Pietrzak (Ed.), *Dealing With Regional Conflicts of Global Importance* (pp. 279-298). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-9467-7.ch014>
- Simpson, A., & Farrelly, N. (2020). The Rohingya crisis and questions of accountability. *Australian Journal of International Affairs*, 74(5), 486-494. <https://doi.org/10.1080/10357718.2020.1813251>
- Susetyo, H., & Chambers, P. (2020). Repatriation for Rohingya asylum seekers in Indonesia: A durable but almost impossible solution. *Asian Affairs: An American Review*, 48(1), 63-84. <https://doi.org/10.1080/00927678.2020.1833414>
- Tania, K., Tasnim, K. S., & Islam, M. Z. (2023). Refugee, migrant and stateless person in Bangladesh: Problems and legal perspective. *Journal of Asian and African Social Science and Humanities*, 9(1), 1-11. <https://doi.org/10.55327/jaash.v9i1.292>

- Uddin, N. (2024). Understanding 'refugee resettlement' from below: Decoding the Rohingya refugees' lived experience in Bangladesh. *World Development*, 181, 106654. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2024.106654>
- Universal Declaration of Human Rights, 1948, <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf>
- Uzun, E. D. (2022). The refugee in law and practice: In the face of Western States' pushback policies. *Public and Private International Law Bulletin*, 42(1), 159-203. <https://doi.org/10.26650/ppil.2022.42.1.927100>
- Van Boven, T. (2009). Reparations for victims of genocide, war crimes and crimes against humanity: Systems in place and systems in the making. In C. Ferstman, M. Goetz, & A. Stephens (Eds.), *Victims' Rights to A Remedy and Reparation: The New United Nations Principles and Guidelines* (pp. 17-40). Brill, Nijhoff. <https://doi.org/https://doi.org/10.1163/ej.9789004174498.i-576>
- Weber, A. (2024). Human Dignity. In W. Babeck & A. Weber (Eds.), *Writing Constitutions: Volume 2: Fundamental Rights* (pp. 73-104). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-39622-9_3
- Yadav, D. (2022). Criteria for good qualitative research: A comprehensive review. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 31(6), 679-689. <https://doi.org/10.1007/s40299-021-00619-0>

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE

<https://doi.org/10.37093/ijysi.1492421>

Increasing Effect of Syrian Temporary Refugees on Interregional Income and Wealth Inequality

Ayşe Nur Çiftçi*

Abstract

This study aims to assess the impact of the additional population pressure on the interregional income and wealth distribution of the Syrian temporary refugees in Türkiye. Using Excel, we calculated the effect of the additional population pressure from the Syrians in the 26 sub-regions in NUTS 2 on the asset and income distribution among the regions. The asset and income distributions were estimated using the Gini, Theil, Atkinson, and CV methods. Subsequently, we determined the disruptive effect of Syrians on the interregional income distribution in each of the 10 distinct income components. The interregional income distribution deteriorated by 4% to 7% across different income groups. Additionally, we determined the disruptive effect of Syrians on the interregional wealth distribution across 16 different asset components. The deterioration in the interregional asset distribution according to real asset components occurred in a wide band between 1% and 18%. Upon comparing the interregional distribution of income and wealth components, we observed that the additional population pressure of Syrians significantly and steadily increased the inequality in the distribution of income components. Only a balanced distribution of income and wealth can prevent the Syrians, who form their shadow economy, from deteriorating the distribution of income and wealth.

Keywords: Social politics, welfare economics, migration, regional inequality, wealth distribution, income distribution, Syrian temporary refugees

Cite this article: Çiftçi, A. N. (2024). Increasing effect of Syrian temporary refugees on interregional income and wealth inequality. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 493–506. <https://doi.org/10.37093/ijysi.1492421>

* Dr., İstanbul Esenyurt University, Faculty of Business and Management, İstanbul, Türkiye.

Email: draysenurciftci@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0928-644X>

Article Information

Received 30 May 2024; Revised 27 November 2024; Accepted 05 December 2024; Available online 25 December 2024

1. Introduction

The disproportionate distribution of income and wealth among the population of a region primarily highlights the differences in development between regions. This situation, in addition to the fact that the society does not receive a balanced share of income and wealth, also reduces the probability of getting a balanced share. Therefore, we should distribute income and wealth equally among regions and households. Sometimes, there is rapid displacement among the populations of the region due to reasons such as war, earthquake, drought, and famine. Regional wealth and income often do not change as rapidly as the population movement. For example, the housing stock in a region maintains approximately the same amount in the short term, whether there is immigration or not. In such a case, the region that receives rapid immigration becomes impoverished in terms of housing stock, at least for the short term. The rapidly increasing population has resulted in a decrease in the number of residences per capita and the total residential area in square meters. The population flow of Syrian temporary refugees has also led to this effect in some provinces within the country. The additional population growth has not allowed for the timely provision of real assets such as additional housing, workplaces, and vehicles. Similarly, achieving a rate of income acquisition to match the population growth rate has proven impossible. This, in turn, increases regional impoverishment. This study aims to assess the impact of the Syrian temporary refugees' additional population pressure on the interregional income and wealth distribution. We conducted this test using the Gini, Theil, Atkinson, and CV methods.

Chancel et al. (2022) used the Theil index to measure income inequality between countries from 1820 to 2020. Eva et al. (2022) used the Gini, Atkinson, and Theil indices to measure income inequality between the regions of the countries around the world between 2000 and 2018. Carrascal-Incera et al. (2020) used Theil and Gini indices to compare 14 European countries according to income inequality between cities between 1900 and 2010. López-Villuendas and del Campo (2023) calculated income inequality in EU countries according to NUTS 2 and NUTS 3 for 2000-2017 using CV and Gini indices. Antonov (2020) used the Theil index to measure interregional income inequality according to NUTS 2 for EU countries and Russia. Ezcurra (2019) analyzed the change in income distribution in EU countries according to NUTS 2 between 1996 and 2010 using Gini, CV, and the Theil indices. Liu et al. (2021) used the Theil index to determine 37 megacities around the world and interregional income inequality within these megacities.

Rey (2004) identified the development of income inequality in the USA from 1929 to 2000 between states and from 48 states to 3079 counties. Gezici and Hewings (2007) analyzed interregional income inequality in Türkiye between 1980 and 1997 according to NUTS 2. Yildirim et al. (2009) tested the interregional income inequality variation between 1987 and 2001 in Türkiye according to NUTS 1 and NUTS 2. Fan and Sun (2008) identified regional income inequality in China at the provincial level with the CV, Gini, and Theil indices for 1978-2006. Rey and Sastré-Gutiérrez (2010) measured interstate income inequality in Mexico between 1940 and 2000 with the Theil index. Tadjeddin (2015) determined the interregional inequality of wages according to the general, uneducated, and poorest labor force in Indonesia

with the CV index. Zabelina (2021) also measured the income distribution between regions of Russia with the Theil index. Artelaris (2021) tested the increase in interregional income inequality in Greece with the Gini, CV, and the Theil indices. Khan and Siddique (2021) used the Theil index for the interregional inequality of income in the US.

Kolomak (2013) measured the distribution of production, sectoral production, and the number of firms among regions in Russia. Soltow (1979) used Gini to compare the distribution of income and wealth in Denmark in 1789, whereas Pammer (2013) used Gini to compare the wealth distribution between 1820 and 1913. James (1988) determined the distribution of wealth by occupation and region in Britain in 1780 using the CV, Gini, and Atkinson indices. Yoo (2003) analyzed temporal development with Gini, Theil, and CV for inequalities by wealth types for 1986-2000 in rural China. Çiftçi (2009) calculated the distribution of wealth among regions in Türkiye. Çiftçi (2020, 2021) tested the effects of international capital flows and the pandemic on the distribution of wealth among regions in Türkiye with the Atkinson index. Zhong et al. (2010) calculated the interregional distribution of wealth in China using Gini. Kataoka (2013) determined the inequality in the interregional distribution of physical capital in Indonesia with the Theil index. Subramanian and Jayaraj (2006) analyzed the distribution of wealth by type in India with Gini. Jayadev et al. (2007) compared 1991 and 2002, measuring the distribution of total assets with Gini. Anand and Thampi (2016) used Gini to calculate the distribution of wealth by type in detail for the period 1991–2012 in India, between rural and urban areas. Iliev (2018) identified cross-regional disparities in gross fixed capital formation in Macedonia, utilizing Gini and Theil indices according to NUTS 3 classification. Malkina (2022) measured the inequality between regions of fixed capital investment in Russia from 2015 to 2021 with Gini and CV indices. Zhang et al. (2021) determined the distribution of human capital (HC), produced capital (PC), and natural capital (NC) in China and Japan with Gini and Theil. Frost et al. (2022) used the Gini index to measure inequality in real and financial wealth in Italy between 1991 and 2016. Davies et al. (2011) compared wealth inequalities in countries at the global level by calculating CV and Gini indices.

Large inflows of refugees or immigrants may lead to a reduction in wages paid to native-born workers as they increase the total number of workers in the market. However, in the short term, the employment volume cannot be increased as much as the large inflows of refugees. Particularly, the income of low-skilled or unskilled workers has significantly decreased due to the influx of refugees or immigrants (Dustmann et al., 2013; Peri & Sparber, 2009). As a result, the decrease in wages and the increase in unemployment disrupt the income distribution.

Some previous studies on the impact of refugees on income inequality can be summarized in the following way: The study of Ozyilmaz et al. (2022) analyzed the effect of refugees on income inequality for the period of 1991 to 2020 in the 25 largest refugee-hosting developing countries. The study's findings indicate that refugees primarily contribute to an increase in income inequality. According to Nilsson and Ramadan's (2020) study, the increasing share of migrants from Iraq and Jordan in the Italian and Spanish regions results in an increase in the Gini coefficients in both countries. Manthei's (2020) model suggests that an increase in mostly low-skilled refugee immigration may lead to a rise in Germany's income inequality in 2015 and 2016.

Numerous studies have identified the disruption effect of refugees on wealth distribution, similar to income distribution. Since refugees typically migrate without their assets, the destination experiences no significant increase in wealth. The increasing population of refugees corrupts the wealth distribution in destinations. The increase in asset prices also refers to the deterioration in wealth distribution caused by refugees. Therefore, many studies have focused on increasing asset prices from refugees. For example, Saiz (2007) found that immigration pushes up rents and housing values in US destination cities. The reason for the increase is that while the number of houses is fixed in the short term, the demand increases due to immigrants. This finding may be partial evidence for the increasing effect of immigrants and refugees on wealth inequality. Other studies on immigration and real estate markets have produced findings of a positive relationship between refugees and housing rents or prices for Germany (Kürschner Rauck & Kvasnicka, 2018), Poland (Trojanek & Gluszak, 2022), Jordan (Rozo & Sviatschi, 2021), and Türkiye (Balkan et al., 2018; Erdem, 2021).

There are some studies analyzing the direct corruptive effect of refugees and immigrants on income and wealth distribution. For example, Berman and Aste (2016) analyzed the effect of wealth and income inequality on the large-scale immigration to the US, the UK, and Australia in the past few decades. It found that the effect of immigration on 10% - 15% of the wealth and income inequality increase can be attributed to immigration.

2. The Issue of Syrian Temporary Refugees in Türkiye and the Resulting Regional Population Pressure

Fakih and Ibrahim (2016) found that there is no Granger causality relationship between the Jordanian labor market and Syrian refugees. David et al. (2020) concluded that Syrian refugees have no impact on skilled local workers in Lebanon. Population pressure from Syrians can often complicate the living conditions of vulnerable groups (Beaujouan & Rasheed, 2020). But in general, refugees live cut off from the local economy. This situation is similar in Türkiye. While micro-entrepreneurship is becoming widespread among Syrians, Syrian temporary refugees are breaking away from the Turkish economy (Atasü-Topcuoğlu, 2019). Özgür (2020) draws attention to the formation of refugee economic enclaves by Syrians in Türkiye. Çiftçi (2022) presents similar evidence for Türkiye, arguing that Syrians are disconnected from not only the labor market but also socioeconomic life in general in Türkiye. Kul Parlak and Uludağ Güler (2022) also stated that Syrian entrepreneurship, especially in Istanbul Esenyurt and Fatih, is carried out in a kind of refugee enclave where production is shaped around the residences of the compatriots. However, this disconnection does not prevent the perception that Syrian entrepreneurs are in unfair competition against local entrepreneurs. Many studies show that Syrian micro-entrepreneurs have unregistered workplaces, do not have work and business licenses, do not pay taxes, and enter into unfair competition with local tradesmen in their neighborhoods (Cakici et al., 2018; Koyuncu, 2020; Taş & Tekkanat, 2018).

There is a similar situation in Lebanon. The shadow micro-entrepreneurship of Syrian refugees empowers refugees while offering them an alternative right to the city (Yassine et al., 2021). Refugees in Lebanon should be so aware of this power that three-quarters of them

declare they want to be entrepreneurs (Alexandre et al., 2019). Refugees are making new settlements as a temporary form of urbanization to build social cohesion (Moawad, 2020).

Sönmez (2016) pointed out that in the early period, Syrians reached a population density of 30% in some neighborhoods, signaling ghettoization. Cengiz and İncili (2022) in Kilis, and Cengiz and Özgür (2021) in Antakya, found that Syrian settlements show spatial clustering in both the city centers and their peripheries. Savran and Sat (2019) emphasized that Syrians form ethnic urban islets in the Ankara Altındağ district, while the segregation in refugee settlements has reached moderate and high-level severity. In fact, Haliloğlu Kahraman and Güngördü (2021) points out that the Ulubey and Önder neighborhoods of the Altındağ district are referred to as Little Aleppo. While the official population of Ulubey-Önder neighborhoods decreased from 18,039 to 6,268 between 2011 and 2019, the number of Syrians reached 15 thousand, according to the information obtained from the neighborhood headman (Haliloğlu Kahraman, 2022). The Bursa equivalent of “little Aleppo” in Ankara is the Çarşamba neighborhood in the Osmangazi district (Irgil, 2022). So, there are many different little Aleppos in the country. This situation, while prevalent in Türkiye, is also present in Egypt, Lebanon, and Jordan. The 6th of October in Greater Cairo is known as “little Damascus” (Suerbaum, 2020).

Günaydın Temel and Kahraman (2019) also concluded that in the example of the Ankara Önder neighborhood, Syrians adopted the exterior of the buildings they lived in into their own lifestyles. New construction permits are obtained in Önder and Ulubey neighborhoods, which were slum areas in the past (Savran Penbecioğlu, 2022). New constructions in these neighborhoods, where Syrians live in isolation from other places, increase the refugee enclave feature. Oner et al. (2020) noted that Basmane in Izmir has transformed into a Syrian enclave, commonly referred to as Little Syria. Aksaray in Fatih, İstanbul, is another neighborhood known as “Little Syria” due to its dense Syrian population and the large number of shops owned by Syrians (Mackreath & Sağnıç, 2017). In short, there are refugee enclaves in provinces of almost all sizes in Türkiye, where Syrians live in isolation. Even for a whole province like Gaziantep, the expression “little Syria” or “little Aleppo” is used (Chang, 2022; Fradejas-García, 2019).

Table 1

Population of Syrian Temporary Refugees and Turkish People in Türkiye (31 December 2022)

Province	Population		STR / Province		Province	Population		STR / Province	
	STR	Province	%	Rank		STR	Province	%	Rank
Kilis	87.672	145.826	60,1	1	Mardin	86.567	862.757	10,0	7
Gaziantep	460.850	2.130.432	21,6	2	Kahramanmaraş	96.494	1.171.298	8,2	8
Hatay	355.999	1.670.712	21,3	3	Osmaniye	38.618	553.012	7,0	9
Şanlıurfa	370.291	2.143.020	17,3	4	Bursa	183.463	3.147.818	5,8	10
Mersin	237.934	1.891.145	12,6	5	Others	1.359.293	68.701.680	2,0	
Adana	251.654	2.263.373	11,1	6	Total	3.528.835	84.681.073	4,2	

Note. STR: Syrian temporary refugee

Source: Directorate General of Migration Management, 2023, *Geçici Koruma* [Temporary Protection]. Ministry of Interior, Türkiye. Retrieved from January 01, 2023, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Actually, the phrase “little Syria” for the entire province is not accidental. In Gaziantep, where this statement originated, the proportion of Syrians surpasses 1/5 of the local Turkish population. There is a similar population ratio in Hatay. The Syrian population in Şanlıurfa, Mersin, Adana, and Mardin is between 1/10 and 1/5 of the resident population. For Türkiye in

general, the Syrian population, which exceeds 3.5 million, reaches 4.2% of the country's population. Moreover, the situation in Kilis, out of 81 provinces, is even more dramatic. The Syrian population in Kilis exceeds 2/3 of the urban residents (see Table 1).

3. Data and Methodology

The data used in this study are grouped under three main headings. The first set of data was population data and consisted of resident Turks and Syrian temporary refugee populations. The second dataset included asset variants. It was divided into two subcategories: real assets and financial assets. It consisted of a total of 16 different types of assets, 10 of which are real assets and 6 of which are financial assets. The third data set included income types. The income group was divided into two main groups: regional gross domestic product and regional income. Regional Gross Domestic Product consisted of three main sectors and five variables. Regional income also consisted of the annual income average calculated for five different income groups. Thus, we used a total of 28 indicators, which included two demographics, 16 assets, and 10 income indicators (see Table 2).

Table 2

Data, Symbols and Sources

Symbol	Variable (2020)	Sources
Population		
PT	Turkish people	TURKSTAT
PS	Syrian people	Erdoğan (2021)
Real Assets		
RB	Residential Building (m ²)	TURKSTAT (2002-2020)
WRB	Wholesale and retail trade buildings (m ²)	TURKSTAT (2002-2020)
OB	Other building (m ²)	TURKSTAT (2002-2020)
NRB	Non-Residential Building (m ²)	TURKSTAT (2002-2020)
TB	Total building (m ²)	TURKSTAT (2002-2020)
CR	Car	TURKSTAT
M&B	Minibus and bus	TURKSTAT
TRC	Tuck and small truck	TURKSTAT
MT	Motorcycles	TURKSTAT
MH	Motor vehicles	TURKSTAT
Financial assets		
SD	Savings Deposits	TBB
CDA	Commercial deposits	TBB
FCD	Foreign Currency Deposits	TBB
PMD	Precious Metals Deposits	TBB
OD	Other deposits	TBB
TD	Total deposits	TBB
Regional Gross Domestic Product at current prices by kind of economic activity (million TL)		
AG	Agriculture	TURKSTAT
IND	Industry	TURKSTAT
SER	Services	TURKSTAT
GV	Gross Value Added	TURKSTAT
GDP	Gross Domestic Product	TURKSTAT
Regional Income (TL)		
IL10	Avarage income received by the 10% of the population with the lowest income	TURKSTAT
IL20	Avarage income received by the 20% of the population with the lowest income	TURKSTAT
IH10	Avarage income received by the 10% of the population with the highest income	TURKSTAT
IH20	Avarage income received by the 20% of the population with the highest income	TURKSTAT
IA	Avarage income by the all people of Türkiye	TURKSTAT

Note. TBB: The Banks Association of Türkiye

The research employed three different inequality metrics: The Theil entropy index (GE_y), the Atkinson index ($A_{(\Omega)}$), and the coefficient of variation (CV). Among these three statistics, only the Atkinson index ranges from 0 to 1, whereas the other two inequality coefficients can take values exceeding 1. In all three indices, a value of 0 signifies a state of complete equality.

The *Theil entropy index* is an inequality coefficient derived in 1967 based on information theory. It is widely used, especially in the comparison of income inequality between countries (Çobanoğlu & Yılmaz, 2019). Equation 1 calculates the coefficient value as follows:

$$GE = \sum_{i=1}^n y_i \log \frac{y_i}{p_i} \tag{1}$$

The Theil generalized entropy index is represented by GE. In this context, y_i denotes the ratio of the GDP or a GDP component in a specific province or subregion to the overall GDP or GDP component of the entire country. Additionally, p_i represents the ratio of the Turkish or Syrian population within the p_i province or subregion to the total population of Turks or Syrians.

The *Atkinson inequality index* was derived by Anthony B. Atkinson (1970). Equation 2 displays the original formula for the coefficient:

$$I = 1 - \left[\sum_i \left(\frac{Y_i}{\mu} \right)^\epsilon f(y_i) \right]^{\frac{1}{1-\epsilon}} \tag{2}$$

In the formulation, I define the index coefficient, Y_i defines the income in the i observation, ϵ defines the sensitivity coefficient. The sensitivity coefficient can take values between 0 and ∞ . If the sensitivity coefficient is ∞ , this indicates that only transfers to the lowest income group are taken into account. If this value is 0, the distributions show only the linear utility function that ranks by income. The formula transformation for interregional inequality is as in Equation 3 (Çiftçi, 2010):

$$A_{(\Omega)} = 1 - \left[\frac{P_i}{P} \times \sum_{i=1}^n \frac{Y_i/P_i}{\bar{Y}/\bar{P}} \right]^{\frac{1}{1-\Omega}} \Rightarrow \Omega \neq 1 \tag{3}$$

$A_{(\Omega)}$ Atkinson coefficient is a sensitivity parameter that commonly takes 2 values due to the ease of calculating Ω . Y_i is the income or asset component in the province. P_i is the population in the region i . \bar{Y} is the average income or asset component in the country. \bar{P} is the average population.

Coefficient of variation (CV) is a widely used inequality statistics. Equation 4 contains the original formula:

$$CV = \frac{\sigma}{\bar{X}} \tag{4}$$

CV is the coefficient of variation, σ is the standard deviation, and \bar{X} is the arithmetic mean in the series. Based on the original formula, detailed calculations are made with the formulation in Equation 5.

$$CV = \frac{\sum_{i=0}^n \sqrt{\left(\frac{Y_i - \frac{\sum Y}{\sum P}}{P_i - \frac{\sum Y}{\sum P}}\right)^2}}{\sum Y / \sum P} \quad (5)$$

In the equation, CV represents the coefficient of variation, Y_i represents the income or wealth component in region i , P_i represents the population in the region, $\sum Y$ represents the total income or asset component, and $\sum P$ represents the population total.

4. Results of the Disruptive Effect of Syrian Temporary Refugees on Interregional Income Distribution

The author calculated the impact of the additional population pressure from Syrian temporary refugees in the 26 sub-regions of NUTS 2 on income distribution among the regions using Excel, with the results presented in Table 3. Accordingly, in each of the 10 different income components, the disruptive effect of Syrians on the interregional income distribution was determined. While the deterioration in interregional income distribution according to income groups ranged between 4% and 7%, it was observed that the deterioration among the rich was more severe than the deterioration among the poor. However, it cannot be argued that there is a very sharp divergence. In regional GDP and its components, Syrians increased the disruption in the services sector the most, out of the three sectors. Up to 8% deterioration was detected in the aggregated sectors and GDP. We concluded that there was a wider range of deterioration between regions, ranging from 1% to 8%.

Table 3

Regional Inequality Indices for 10 Different Kinds of Income

	Regional Gross Domestic Product (RGDP) and Sectors											
	Theil				Coefficient of variation				Atkinson			
	PT	PT+S	dif.	*%	PT	PT+S	dif.	*%	PT	PT+S	dif.	*%
AG	0,122	0,125	0,003	2,31	0,475	0,491	0,016	3,41	0,317	0,326	0,010	3,05
IND	0,058	0,060	0,002	3,48	0,595	0,604	0,009	1,49	0,197	0,205	0,007	3,61
SER	0,057	0,060	0,003	5,41	0,453	0,461	0,008	1,73	0,222	0,231	0,008	3,74
GV	0,034	0,037	0,003	8,01	0,362	0,372	0,010	2,75	0,135	0,144	0,009	6,43
GDP	0,034	0,037	0,003	8,01	0,362	0,372	0,010	2,75	0,135	0,144	0,009	6,43
Income (TL)												
IL10	0,061	0,064	0,003	5,21	0,583	0,606	0,024	4,05	0,249	0,262	0,013	5,31
IL20	0,065	0,069	0,003	5,05	0,598	0,622	0,024	3,95	0,262	0,275	0,013	5,14
IH10	0,046	0,050	0,003	7,21	0,535	0,559	0,023	4,38	0,203	0,217	0,014	6,87
IH20	0,053	0,057	0,003	6,54	0,56	0,583	0,023	4,19	0,226	0,24	0,014	6,28
IA	0,062	0,065	0,004	5,82	0,583	0,607	0,023	4,02	0,25	0,264	0,014	5,68

Note. * % of change between P_T and P_{T+S}

5. Results of the Disruptive Effect of Syrian Temporary Refugees on Interregional Wealth Distribution

We calculated the impact of the additional population pressure from the Syrian temporary refugees in the 26 sub-regions in NUTS 2 on the wealth distribution between regions using Excel and presented the results in Table 4. We detected the distorting effect of Syrians on the interregional asset distribution in each of the 16 different asset components, with the exception of a single deviation.

The deterioration in the interregional asset distribution according to real asset components occurred in a wide band between 1% and 18%. However, this wide band gap resulted from the sharp differentiation in motor vehicles. In terms of the buildings area, the increase in interregional inequality caused by the population effect of the Syrians remained below 1%.

In the components of the financial assets, the impact of the Syrian population pressure is variable. For savings deposits, commercial deposits, and other deposits, the distorting effect of the Syrian population pressure on the interregional wealth distribution remained limited between 0 and 3%. Whereas severe deterioration of up to 18% was detected in terms of foreign currency deposits, precious metals deposits, and total deposits.

Table 4

Regional Inequality Indices for 16 Different Kinds of Assets

	Real assets											
	Theil				Coefficient of variation				Atkinson			
	PT	PT+S	dif.	*%	PT	PT+S	dif.	*%	PT	PT+S	dif.	*%
RB	0,262	0,263	0,001	0,27	1,263	1,283	0,020	1,62	0,650	0,654	0,004	0,56
WRB	0,166	0,167	0,001	0,71	0,955	0,979	0,025	2,61	0,500	0,508	0,008	1,56
OB	0,237	0,239	0,002	0,75	1,326	1,354	0,028	2,13	0,632	0,620	-0,012	-1,87
NRB	0,218	0,219	0,001	0,37	1,288	1,318	0,030	2,34	0,614	0,620	0,007	1,06
TB	0,187	0,187	0,000	0,16	0,914	0,928	0,014	1,53	0,526	0,528	0,002	0,43
CR	0,040	0,043	0,003	6,97	0,444	0,454	0,011	2,37	0,132	0,142	0,010	7,20
M&B	0,011	0,013	0,002	18,22	0,258	0,277	0,019	7,23	0,050	0,059	0,009	17,86
TRC	0,019	0,021	0,002	12,44	0,310	0,322	0,013	4,10	0,071	0,080	0,009	12,45
MT	0,090	0,093	0,003	3,24	0,621	0,644	0,023	3,76	0,315	0,328	0,012	3,88
MH	0,028	0,030	0,003	9,66	0,368	0,379	0,012	3,18	0,096	0,105	0,009	9,87
Financial assets												
SD	0,187	0,187	0,000	0,16	0,623	0,628	0,005	0,87	0,262	0,270	0,008	3,03
CDA	0,040	0,043	0,003	6,97	1,400	1,407	0,007	0,47	0,562	0,568	0,005	0,95
FCD	0,011	0,013	0,002	18,22	0,911	0,915	0,004	0,42	0,438	0,461	0,023	5,36
PMD	0,019	0,021	0,002	12,44	0,475	0,483	0,008	1,76	0,182	0,192	0,010	5,57
OD	0,090	0,093	0,003	3,24	2,370	2,387	0,017	0,74	0,713	0,718	0,006	0,79
TD	0,028	0,030	0,003	9,66	0,882	0,882	0,000	0,00	0,411	0,418	0,007	1,64

Note. * % of change between PT and PT+S

6. Discussion and Conclusion

Since 2011, there has been a massive influx of population from Syria to Türkiye. This population flow, unlike the classical migration flow, was uncontrolled, unbalanced, very fast, and sudden. The Syrians, who were initially hosted in the camps, soon spread from the camps into the country, and this spread was not stopped. The geographical distribution of Syrians within the country was also extremely uneven. There was agglomeration in metropolises and border provinces. This situation caused the additional population pressure on the regional income and wealth of the provinces to be unbalanced.

Statistical analyses reveal that the distribution of Syrians within the country does not align with the proportion of the region's population. It demonstrates that the Syrians lead to a decline in the distribution of income, both in terms of the regional GDP and its components, as well as the breakdown of individual income between the poor and the rich. Previous studies also support these findings (see Manthei, 2020; Nilson & Ramadan, 2020; Ozyılmaz et al., 2022).

Some studies analyze the direct corruptive effect of refugees and immigrants on income and wealth distribution, such as Berman & Aste's (2016) study. In the interregional wealth distribution, we have determined the distorting effect of the Syrian population pressure on the interregional distribution. These findings are consistent with the findings of the previous studies. Interestingly, the deterioration in the interregional distribution of real asset components is not too severe. What is expected is that there will be a much more severe deterioration in the distribution of assets than in the distribution of income. The additional population pressure exerted by the Syrians almost does not cause any deterioration in the interregional distribution of the real estate assets, which were put into use between 2002 and 2020. This could be due to the Turkish population's already highly distorted interregional real estate distribution. Because the additional population pressure of Syrians in motor vehicles, whose interregional distribution is close to 0, increases the inequality in interregional distribution much more severely than the distribution of real estate.

Upon comparing the interregional distribution of income and wealth components, it became evident that the additional population pressure of Syrians significantly and steadily increased the inequality in the distribution of income components. This situation is worrisome. Due to its inherent nature, wealth already distributes unevenly among people based on income. Society, accustomed to this pattern, responds less strongly to it. However, a population movement that leads to a significant decline in income distribution may elicit a more severe response from society. The severity of the deterioration, affecting both the rich and the poor, could potentially increase the discomfort of all segments of society due to the pressure exerted by the Syrian population. These findings reinforce the claims of tradespeople and merchants that the presence of Syrians weakens their competitiveness, as the additional pressure from the Syrian population disproportionately affects the rich rather than the poor. This partially explains the increase in anti-refugee sentiment.

Solving a chronic problem is a challenging task. When the masses, who have already been displaced and have not taken root in a place, are settled there, it becomes difficult to remove them. Overcoming the deterioration in the distribution of income and wealth caused by the Syrians, who form their own shadow economy, can only be possible with a balanced

distribution of income and wealth. There are three ways to do this: 1) Syrians are distributed evenly or dispersed. 2) Turks are redistributed or dispersed in a way that balances the situation. 3) Income and wealth are distributed evenly by the public according to the current population, or additional income and assets are provided and added to the deficient regions. The first two options are quite difficult. The second option is possible with a Keynesian approach.

ACKNOWLEDGEMENT

—

FUNDING

No financial support was received from any person or institution for the study.

ETHICS

The author declares that this article complies with ethical standards and rules.

AUTHOR CONTRIBUTION

Ayşe Nur Çiftçi General contribution rate: 100%

The author has confirmed that there is no other person who meets the authorship condition of this study.

CONFLICT OF INTEREST

The author declares no conflict of interest.

References

- Alexandre, L., Salloum, C., & Alalam, A. (2019). An investigation of migrant entrepreneurs: The case of Syrian refugees in Lebanon. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 25(5), 1147-1164. <https://doi.org/10.1108/IJEBR-03-2018-0171>
- Anand, I., & Thampi, A. (2016). Recent trends in wealth inequality in India. *Economic and Political Weekly*, 51(50), 59-67.
- Antonov, E. V. (2020). Territorial concentration of the economy and population in European Union Countries and Russia and the role of global cities. *Regional Research of Russia*, 10(3), 360-372. <https://doi.org/10.1134/S2079970520030028>
- Artelaris, P. (2021). Regional economic growth and inequality in Greece. *Regional Science Policy & Practice*, 13(1), 141-159. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12363>
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2019). Syrian refugee entrepreneurship in Turkey: Integration and the use of immigrant capital in the informal economy. *Social Inclusion*, 7(4), 200-210. <https://doi.org/10.17645/si.v7i4.2346>
- Atkinson, A. B. (1970). On the measurement of inequality. *Journal of Economic Theory*, 2(3), 244-263. [https://doi.org/10.1016/0022-0531\(70\)90039-6](https://doi.org/10.1016/0022-0531(70)90039-6)
- Balkan, B., Ozcan Tok, E., Torun, H., Tumen, S. (2018, June). *Immigration, housing rents, and residential Segregation: Evidence from Syrian refugees in Turkey* (Discussion Paper, No. 11611). IZA Institute of Labor Economics. <https://docs.iza.org/dp11611.pdf>
- Beaujouan, J., & Rasheed, A. (2020). An overview of the Syrian refugee crisis in Lebanon and its socio-economic impact. In J. Beaujouan, A. Rasheed (Eds.), *Syrian Crisis, Syrian Refugees. Mobility & Politics* (pp. 35-46). Palgrave Pivot, Cham.
- Berman, Y., & Aste, T. (2016). To what extent does immigration affect inequality? *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, 462, 1029-1039. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2016.06.074>
- Cakici, A., Yilmaz, S., & Cakici, A. C. (2018). Türk esnafın Suriyeli mülteci esnaf hakkındaki tutumu: Mersin'de bir araştırma [The attitudes of Turkish tradesmen towards Syrian refugee tradesmen: A research in Mersin]. *PressAcademia Procedia*, 7(1), 367-371. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2018.918>
- Carrascal-Incera, A., McCann, P., Ortega-Argilés, R., & Rodríguez-Pose, A. (2020). UK interregional inequality in a historical and international comparative context. *National Institute Economic Review*, 253, R4-R17. <https://doi.org/10.1017/nie.2020.26>
- Cengiz, D., & İncili, Ö. F. (2022). Kilis'te yaşayan Suriyelilerin mekânsal örüntüleri [Spatial patterns of Syrians living in Kilis]. *Göç Dergisi*, 9(2), 207-223. <https://doi.org/10.33182/gd.v9i2.810>
- Cengiz, D., & Özgür, E. M. (2021). Suriyeli mültecilerin Antakya'daki mekânsal ayrışma örüntüsünün haritalanması [Mapping the spatial segregation pattern of Syrian refugees in Antakya]. *Göç Dergisi*, 8(2), 347-364. <https://doi.org/10.33182/gd.v8i2.789>
- Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., Zucman, G. et al. (2022). *World Inequality Report 2022*. World Inequality Lab. <https://wir2022.wid.world>

- Chang, C. A. (2022). A more effective refugee policy. *Insight Turkey*, 24(1), 135-152. <https://doi.org/10.25253/99.2022241.8>
- Çiftçi, A. N. (2022). *Türkiye’de yoksulluk kültürüyle mücadelede sosyal çalışma* [Social work to combatting culture of poverty in Turkey] (Publication No. 749982) [Doctoral dissertation, Kırklareli University Institute of Social Sciences]. Yükseköğretim Kurulu.
- Çiftçi, M. (2009). *Bireysel servetin bölgesel dağılımı perspektifiyle Türkiye’nin AB’ye uyum sorunu*. In K. K. Sümer (Ed.). *İÜ İktisat Fakültesi Ekonometri Bölümü Yayınları*.
- Çiftçi, M. (2010). Türkiye’de 60 yaş üstü nüfusun sağlık hizmetlerinin bölgesel dağılımından sağladıkları sosyal fayda düzeyleri [Level of social utility of regional distribution of health care services in Turkey for the population aged 60 years and over]. *Türk Geriatri Dergisi*, 13(4), 252-260. https://geriatri.dergisi.org/uploads/pdf/pdf_TJG_524.pdf
- Çiftçi, M. (2020). David Harvey’in mekân-zaman sabiteleri kuramının 2008 sonrası konut üretiminin desantralizasyonunda izdüşümü: Atkinson bölgesel eşitsizlik endeksi yöntemiyle Türkiye’den bir kanıt [Projection of David Harvey’s spatio-temporal fixe model on the housing production decentralization post- 2008: An evidence from Turkey with the Atkinson regional inequality index method]. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), 170-184. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1135741>
- Çiftçi, M. (2021). Pandeminin servet eşitsizliklerine yansımaları: İstanbul konut piyasası örneği [Reflections of the pandemic on wealth inequalities: The example of the Istanbul housing market]. In N. Demircan Çakar, M. A. Öncü & A. Gedikli (Eds.), *Covid-19 Sürecinde Sosyoekonomik ve Politik İncelemeler* (pp. 345-366). Umuttepe Yayınları.
- Çobanoğlu, F., & Yılmaz, H. İ. (2019). Türkiye’de yıllık hanehalkı kullanılabilir gelir eşitsizliğinin ölçümü [Measurement of annual household disposable income inequality in Turkey]. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(42), 2633-2646. <https://doi.org/10.26450/jshsr.1374>
- David, A., Marouani, M. A., Nahas, C., & Nilsson, B. (2020). The economics of the Syrian refugee crisis in neighbouring countries: The case of Lebanon. *Economics of Transition and Institutional Change*, 28(1), 89-109. <https://doi.org/10.1111/ecot.12230>
- Davies, J. B., Sandström, S., Shorrocks, A., & Wolff, E. N. (2011). The level and distribution of global household wealth. *The Economic Journal*, 121(551), 223-254. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2010.02391.x>
- Directorate General of Migration Management. (2023). *Geçici Koruma* [Temporary Protection]. Ministry of Interior, Türkiye. Retrieved from January 01, 2023, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Dustmann, C., Frattini, T., & Preston, I. P. (2013). The effect of immigration along the distribution of wages. *The Review of Economic Studies*, 80(1), 145-173. <https://doi.org/10.1093/restud/rds019>
- Erdem, N. (2021). Effect of Syrian refugees on housing rents in the Southeast of Turkey. In *Proceedings of the Institution of Civil Engineers-Municipal Engineer*, 174(4), 231-240. <https://doi.org/10.1680/jmuen.19.00018>
- Erdoğan, M. M. (2021). *Suriyeliler Barometresi-2020 Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi* [Syrians Barometer-2020 Framework for Living in Harmony with Syrians]. Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Eva, M., Cehan, A., Corodescu-Roşca, E., & Bourdin, S. (2022). Spatial patterns of regional inequalities: Empirical evidence from a large panel of countries. *Applied Geography*, 140, 102638. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2022.102638>
- Ezcurra, R. (2019). Regional disparities and within-country inequality in the European Union. *Revista de Economía Mundial*, 51, 139-162. <https://doi.org/10.33776/rem.v0i51.3907>
- Fakih, A., & Ibrahim, M. (2016). The impact of Syrian refugees on the labor market in neighboring countries: empirical evidence from Jordan. *Defence and Peace Economics*, 27(1), 64-86. <https://doi.org/10.1080/10242694.2015.1055936>
- Fan, C. C., & Sun, M. (2008). Regional inequality in China, 1978-2006. *Eurasian Geography and Economics*, 49(1), 1-18. <https://doi.org/10.2747/1539-7216.49.1.1>
- Fradejas-García, I. (2019). Humanitarian remoteness: Aid work practices from ‘little Aleppo.’ *Social Anthropology*, 27(2), 286-303. <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12651>
- Frost, J., Gambacorta, L., & Gambacorta, R. (2022). On the nexus between wealth inequality, financial development and financial technology. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 202, 429-451. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2022.08.011>
- Gezici, F., & Hewings, G. J. D. (2007). Spatial analysis of regional inequalities in Turkey. *European Planning Studies*, 15(3), 383-403. <https://doi.org/10.1080/09654310601017091>
- Günaydın Temel, D., & Kahraman, Z. E. (2019). Göçmen mahallelerinde konut dış mekânında uyarılma: “Küçük Halep,” Önder Mahallesi, Ankara örneği” [A spatial appropriation of the exterior space of housing units of immigrant neighbourhoods: The case of “Little Halep,” Önder Neighbourhood, Ankara]. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 415-431. <https://dx.doi.org/10.5505/jas.2019.74936>
- Haliloğlu Kahraman, Z. E. (2022). Understanding location choice of Syrian refugees from country to neighbourhood level: Opportunities, restrictions and expectations. *Habitat International*, 125, 102597. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2022.102597>
- Haliloğlu Kahraman, Z. E., & Güngördü, F. N. (2021). Understanding the local dynamics of Syrian refugee integration through the eyes of refugees and local residents: The case of the Önder Neighbourhood, Ankara. *Southeast European and Black Sea Studies*, 22(2), 305-328. <https://doi.org/10.1080/14683857.2021.2013683>
- Iliev, D. (2018). Interregional inequalities at NUTS level 3 in Macedonia. *AUC Geographica*, 53(2), 180-192. <https://doi.org/10.14712/23361980.2018.18>

- Irgil, E. (2022). When the government comes to the neighbourhood: Everyday regulations and Syrian refugees' encounters with local state authorities. *Journal of Refugee Studies*, 35(2), 893–909. <https://doi.org/10.1093/jrs/feac008>
- James, J. A. (1988). Personal wealth distribution in late eighteenth-century Britain. *Economic History Review*, 41(4), 543–565. <https://doi.org/10.2307/2596601>
- Jayadev, A., Motiram, S., & Vakulabharanam, V. (2007). Patterns of wealth disparities in India during the liberalisation era. *Economic and Political Weekly*, 42(38), 3853–3863.
- Kataoka, M. (2013). Allocation of human capital across regions and economic growth in Indonesia. In *the Japan Section RSAI 50th Annual Meeting. Diunduh pada* (Vol. 21). http://jrsai.jp/Annual_Meeting/PROG_50/ResumeB/rB03-1.pdf
- Khan, M. S., & Siddique, A. B. (2021). Spatial analysis of regional and income inequality in the United States. *Economies*, 9(4), Article 4. <https://doi.org/10.3390/economies9040159>
- Kolomak, E. (2013). Spatial inequalities in Russia: Dynamic and sectorial analysis. *International Journal of Economic Policy in Emerging Economies*, 6(4), 375–402.
- Koyuncu, A. (2020). Toplumsal kabulde ekonominin imkânı: Konya'daki Suriyeli girişimciler [Economic opportunity in social acceptance: Syrian entrepreneurs in Konya], *İnsan ve Toplum*, 10(3),100-131. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/insanvetoplum/issue/71115/1131640>
- Kul Parlak, N., & Uludağ Güler, Ç. (2022). Göçmen girişimciliği bağlamında Suriyeli girişimciler: İstanbul ili örneği [Syrian entrepreneurs in the context of refugee entrepreneurship: The case of Istanbul province]. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 20(46), 849-884. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1061833>
- Kürschner Rauck, K., & Kvasnicka, M. (2018, December). *The 2015 European refugee crisis and residential housing rents in Germany* (Discussion Paper, No. 12047). IZA Institute of Labor Economics. <https://docs.iza.org/dp12047.pdf>
- Liu, Z., Zhang, M., & Liu, L. (2021). Benchmark of the trends of spatial inequality in World Megaregions. *Sustainability*, 13(11), 6456. <https://doi.org/10.3390/su13116456>
- López-Villuendas, A. M., & del Campo, C. (2023). Regional economic disparities in Europe: Time-series clustering of NUTS 3 Regions. *International Regional Science Review*, 46(3), 265–298. <https://doi.org/10.1177/01600176221125703>
- Mackreath, H., & Sağnıç, Ş. G. (2017). *Türkiye'de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler* [Civil Society and Syrian Refugees in Türkiye]. Yurttaşlık Derneği. <https://hyd.org.tr/attachments/article/217/turkiyede-sivil-toplum-ve-suriyeli-multeciler.pdf>
- Malkina, M. (2022). How the pandemic affected interregional inequality in Russia. *Area Development and Policy*, 8(2), 162–181. <https://doi.org/10.1080/23792949.2022.2137538>
- Manthei, G. (2020). *The effects of refugee immigration on income inequality in Germany: A case study* [Working Paper, No. 72]. Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, Forschungszentrum Generationenverträge (FZG), Freiburg i. Br. <https://www.econstor.eu/handle/10419/234743>
- Moawad, P. (2020). Temporary forms of urbanism in contested urban spaces in Lebanon: The case of Dbayeh camp. In L. Andres, A. Y. Zhang (Eds.), *Transforming Cities Through Temporary Urbanism* (pp. 73-87). The Urban Book Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-61753-0_6
- Nilsson, B., & Ramadan, R. (2020), *Migration and inequalities around the Mediterranean Sea* [LIS Working Paper Series, No. 788]. Luxembourg Income Study (LIS). Luxembourg.
- Oner, A. C., Durmaz-Drinkwater, B., & Grant, R. J. (2020). Precarity of refugees: The case of Basmane-İzmir, Turkey. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(20), 4651–4670. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1732591>
- Ozyilmaz, A., Bayraktar, Y., Isik, E., Toprak, M., Olgun, M. F., Aydin, S., & Guloglu, T. (2022). The impact of refugees on income inequality in developing countries by using quantile regression, ANN, fixed and random effect. *Sustainability*, 14(15), 9223. <https://doi.org/10.3390/su14159223>
- Özgür, E. M. (2020). Göç, ikametgâh ayrışması ve entegrasyon: Türk kentleri için bir değerlendirme [Immigration, residential segregation and integration: An assessment for Turkish Cities]. *Coğrafya Dergisi*, (41), 221-240. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2020-0032>
- Pammer, M. (2013). Interregional and intraregional wealth inequality in nineteenth century Austria. *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte/Economic History Yearbook*, 54(1), 37-55. <https://doi.org/10.1524/jbwg.2013.0003>
- Peri, G., & Sparber, C. (2009). Task specialization, immigration, and wages. *American Economic Journal: Applied Economics*, 1(3), 135-169. <https://doi.org/10.1257/app.1.3.135>
- Rey, S. J. (2004). Spatial analysis of regional income inequality. *Spatially Integrated Social Science*, 1, 280-299.
- Rey, S. J., & Sastré-Gutiérrez, M. L. (2010). Interregional inequality dynamics in Mexico. *Spatial Economic Analysis*, 5(3), 277–298. <https://doi.org/10.1080/17421772.2010.493955>
- Rozo, S. V., & Sviatschi, M. (2021). Is a refugee crisis a housing crisis? Only if housing supply is unresponsive. *Journal of Development Economics*, 148, 102563. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2020.102563>
- Saiz, A. (2007). Immigration and housing rents in American cities. *Journal of Urban Economics*, 61(2), 345–371. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2006.07.004>
- Savran Penbecioğlu, S. (2022). Syrian refugees as the victims of urban regeneration: A case study of Ankara, Önder and Ulubey neighborhoods. *GRID - Architecture Planning and Design Journal*, 5(2), 170-192. <https://doi.org/10.37246/grid.1026611>

- Savran, S., & Sat, N. A. (2019). Ankara'da Suriyeli göçmenlerin yer seçimi tercihlerinin incelenmesi ve bir etnik kentsel adacık örneği olarak Önder, Ulubey, Alemdağ mahalleleri [Exploring the locational preferences of Syrian migrants in Ankara and a case study of Önder, Ulubey, and Alemdağ neighborhoods as an ethnic urban enclave]. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 283-302. <https://doi.org/10.5505/jas.2019.33154>
- Soltow, L. (1979). Wealth distribution in Denmark in 1789. *Scandinavian Economic History Review*, 27(2), 121-138. <https://doi.org/10.1080/03585522.1979.10415654>
- Sönmez, M. E. (2016, October 13-14). Suriyeli sığınmacıların Gaziantep şehrindeki mekânsal dağılışı ve geleceği [Spatial distribution and futurity of Syrian refugees in the city of Gaziantep]. *TUCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu* (pp. 392-400). Ankara. https://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2016/12/Int_semp_BC9.pdf
- Subramanian, S., & Jayaraj, D. (2006). *The distribution of household wealth in India* (No. 2006/116). WIDER Research Paper.
- Suerbaum, M. (2020). *Masculinities and displacement in the Middle East: Syrian refugees in Egypt*. Bloomsbury Publishing.
- Tadjoeddin, M. Z. (2015). Spatial dimensions of key employment outcomes in Indonesia. *Journal of Comparative Asian Development*, 14(3), 466-509. <https://doi.org/10.1080/15339114.2015.1096552>
- Taş, D., & Tekkanat, S. S. (2018). Yerel halk ve Suriyeli sığınmacılar arasında bir kent: Elazığ örneği [A city between the local people and the Syrian refugees: Elazığ example], *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 77-90. <http://aksarayıibd.aksaray.edu.tr/tr/pub/issue/42407/497238>
- Trojanek, R., & Gluszak, M. (2022). Short-run impact of the Ukrainian refugee crisis on the housing market in Poland. *Finance Research Letters*, 50, 103236. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103236>
- Yassine, B., Al-Harithy, H., & Boano, C. (2021). Refugees hosting other refugees: Endurance and maintenance of care in Ouzaii (Lebanon). *Journal of Refugee Studies*, 34(3), 2871-2890. <https://doi.org/10.1093/jrs/fez098>
- Yıldırım, J., Öcal, N., & Özyıldırım, S. (2009). Income inequality and economic convergence in Turkey: A spatial effect analysis. *International Regional Science Review*, 32(2), 221-254. <https://doi.org/10.1177/0160017608331250>
- Yoo, K. (2003). Emergence of wealth inequality in China: Evidence from rural household survey, 1986-2000. *East Asian Economic Review*, 7(2), 155-182.
- Zabelina, I. (2021). Interregional inequality in environmental and economic development in the Russian Federation. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 258). EDP Sciences. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125806013>
- Zhang, B., Nozawa, W., & Managi, S. (2021). Spatial inequality of inclusive wealth in China and Japan. *Economic Analysis and Policy*, 71, 164-179. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2021.04.014>
- Zhong, W., Vakulabharanam, V., Ruparelia, S., Ming, Y., Deshpande, A., Banerjee, L. (2010). *Wealth inequality: China and India* (Working Paper). New York. The New School.

RESEARCH ARTICLE

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1489851>

Tackling the COVID-19 Pandemic in Türkiye in the Context of Local Service Delivery Paradigms

Nisa Erdem*

Abstract

Many researchers have investigated the impact of the COVID-19 pandemic on cities and conducted studies in urban areas to understand the various response efforts. The main purpose of this study is to evaluate the effects of the COVID-19 pandemic on metropolitan municipalities in the context of the local service delivery paradigms. In this context, the study examined the activities carried out by the top five most populous provinces in Türkiye (Istanbul, Ankara, Izmir, Antalya, Konya, Kocaeli, Şanlıurfa, Adana) between 2020 and 2021 within the scope of fighting the COVID-19 pandemic. The data obtained on the activities of the metropolitan municipalities were evaluated through content analysis, and content coding was performed using the MAXQDA program. In the realization of these policies in Türkiye, despite the influence of many methods in the context of various service delivery administrations, such as local government, intergovernmental, local governance, e-municipality, and city diplomacy, it is seen that the directives of the central government are predominantly effective, and local governments do not use the cooperation method effectively.

Keywords: COVID-19 pandemic, Local government, Paradigm, Service delivery, Governance.

Cite this article: Erdem, N. (2024). Tackling the COVID-19 pandemic in Türkiye in the context of local service delivery paradigms. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 507–529. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1489851>

* Asst. Prof. Dr., Karadeniz Technical University, Public Administration Department, Trabzon, Türkiye.

Email: nisaerdem@ktu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8258-9338>

Article Information

Received 25 May 2024; First Revision 01 Aug 2024; Final Revision 05 Sep 2024; Accepted 12 Sep 2024; Available online 25 Dec 2024

This is an open access article under the [Creative Commons Attribution-NonCommercial Licence](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
© 2024 The Author. Published by Institute of Social Sciences on behalf of Bursa Uludağ University

1. Introduction

Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) is a global epidemic known as the COVID-19 pandemic. In China, the coronavirus was first discovered in new patients in December 2019. The World Health Organization (WHO) declared the outbreak a pandemic on March 11, 2020, as a result of the virus's rapid spread to other nations around the world. Since the COVID-19 epidemic started, more than 2 million people in the European Region have died from the illness. More than three years had elapsed since the pandemic by the middle of 2023. However, the pandemic has not yet been completed. But for the time being, the pandemic's worldwide emergency is over (World Health Organization, 2023). More than 90% of all COVID-19 pandemic cases worldwide occur in urban areas. Cities frequently carry the brunt of the issue, with poor living conditions, insufficient water and sanitation services, and inadequate healthcare systems.

COVID-19 Pandemic is a multifaceted global issue that extends far beyond health and well-being. COVID-19 has revealed complex global interdependence and has impacted a wide range of issues that perpetuate ethnic, economic, social, and gender inequities in societal structures. The number of people experiencing food insecurity has increased from 113 million to 135 million in 2019 (Lambert et al., 2020, p. 312). Without immediate action, the lives and livelihoods of 265 million people in low-income and middle-income countries are expected to be threatened during the COVID-19 (Anthem, 2020). More than 1.5 billion young people have been affected by the COVID-19 epidemic, with the most vulnerable students and youth being severely affected. COVID-19 also deeply impacts the elderly population. The death rates from epidemics in the past have also confirmed that age is an important factor. For example, when looking at the case/death rates of patients who died from SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome), one of the coronavirus variants, it was observed that case/death rates increased with increasing age (World Health Organization, 2020). The gains gained following the objectives of the 2030 Education Agenda were partially lost (UNESCO, 2020). Controlling mobility was one of the first steps taken to prevent the spread of COVID-19. However, staying in is a luxury that everyone cannot afford. Restrictions on movement can have disastrous consequences for the 79.5 million displaced individuals living in overcrowded conditions with little access to employment or services around the world. The COVID-19 outbreak has been controlled by the use of public health initiatives. These considerations also lead to alarming increases in domestic violence and mental health problems, as well as some other negative effects (Lambert et al., 2020, pp. 312–313). Sharifi and Khavarian-Garmsir (2020, p. 11) divided matters affected by the epidemic into four categories: environmental quality, socioeconomic impacts, management and governance, transportation, and urban design.

This study aimed to evaluate the disruptions experienced by local governments and the methods and policies to fight them during COVID-19. This paper is divided into six sections. After this first section with the introduction, the second section analyzes the literature on various service delivery management in line with the efforts of local governments in the fight against COVID-19. The third section provides an overview of the research methodology. The fourth section presents a general description of the pandemic process in relation to Türkiye.

The fifth section details the activities and policies implemented by local governments to fight the spread of viruses between 2020 and 2021. Finally, the sixth section contains the conclusion where the findings of the study are evaluated.

2. Literature

During the traditional public administration period, which lasted until the 1970s, welfare state practices within the framework of Keynesian economic policies gained importance in many countries (Şengül, 1999, p. 5). One of the two decisive features of welfare state period practices regarding public services is that the services aim to fulfill the basic functions of daily life, and the other is that the state provides these services without intermediaries, that is, directly through the institutions it has established (Eser et al., 2011, p. 203). The organizational structure, temperature, and functions of local governments in the welfare state period were hierarchical and bureaucratic, in line with Fordist organizational forms. The structure, functioning, and services in local governments, more comprehensively, exhibit an outlook in which the number of actors is low; there are official and elected local democratic representatives shaped within the framework of a centralist service delivery approach, there is a bureaucratic and hierarchical organizational structure, horizontal and vertical networks are limited, intensive tutelage relations between the center and the local, routine public policies are implemented, and social democratic ideology and technocratic discourse are dominant (Bıçkı & Sobacı, 2011, pp. 227–229).

After the 1970s, factors such as the desire to reach more customers, the development of technology, and competition led to a shift in the understanding of public administration towards the use of private sector management techniques. Attempts to downsize the state have resulted in consumer orientation, total quality management, and cooperation practices gaining importance in the field of public administration. These initiatives also aim to restructure the local administration system (Erençin, 2002, p. 29). The impact of the new public management approach on local governments may emerge in different ways, depending on time and space factors. While local governments in the Netherlands focused on efficiency and other administrative values in the 1980s, they shifted toward participatory policymaking in the 1990s. In Germany, local governments focused on bottom-up political renewal in the 1980s but shifted to self-management and contract management in the 1990s (Hendriks & Tops, 1999, p. 149).

In the 2000s, beyond discussions on the new public management approach in the field of public administration, the search for new paradigms started to claim to be the dominant theory (Sobacı & Köseoğlu, 2015, pp. 233–235). In theory, these paradigms are built on “network governance” (Klijn & Koppenjan, 2012, p. 2). In this context, the idea of strengthening the capabilities to think and act effectively in several different dimensions in the new complex model of polycentric network governance is discussed. Network governance takes into account the advantages of network coordination in both the public and private sectors, facilitating enhanced learning opportunities for governments, such as information exchange, sharing best-practice examples, and increasing the capacity to plan and address complex problems (Provan

& Kenis, 2008, p. 229). The cooperation of local governments through networks brings together the units included in the network around common problems.

With the COVID-19 pandemic, central governments quickly mobilized their decision-making mechanisms and started to take measures primarily in the fields of health and economy. In such an important period, it is no longer important to act according to the new public administration understanding, defend the minimal state understanding (Yılmaz, 2021, p. 83) or maintain the rules of the traditional public administration understanding. COVID-19 has brought many debates in the field of public administration. Among these debates are changes in the methods and actors involved in the formulation and implementation of public policies, as well as changes in the organizational structure, organizational culture, working styles and habits, service capacity, and the rules (efficiency and effectiveness, speed, transparency, accountability, fairness, and ethical behavior, among others) of public administration, which includes both central public administration and local governments (Ömürgönülşen, 2020, p. 342).

In the context of the aforementioned discussions, it is crucial to consider how local government organizations will adjust to these novel situations (Ömürgönülşen, 2020, p. 342). Public health crises, such as the COVID-19, have elicited debates on how cities should be built and managed to better prepare for future public health emergencies (Fan et al., 2023, p. 1536). Local governments have a more flexible and effective structure than central governments in terms of serving the public. Because they are closer to the public in the provision of services to the public, they have the ability to act more quickly and easily. They also encourage participation and are more effective in solving local problems. They guarantee the attainment of the intended outcomes. Local governments play a crucial role in public health, as they are the organizations closest to the people and best understand their needs (Karataş & Gördeles Beşer, 2021, pp. 1345–1346). The most important role of municipalities in terms of public health should be to create healthy cities in terms of the physical environment, to eliminate factors that endanger public health, and even to plan and organize the urban space in a way that allows for the improvement of public health. Another role is to provide services for vulnerable groups in cities by implementing social municipalism practices (Etiler, 2020, p. 70).

The pandemic, in particular, often enables and legitimizes the emergence of new planning and governance paradigms (Manzano Gómez, 2023, p. 1571). COVID-19 exposes both shortcomings and potential opportunities for governance at different levels (Fan et al., 2023, p. 1536). The COVID-19 pandemic has shown that the welfare state often fails to deliver social services (Beck & Gwilym, 2023, p. 556). Observing the early pandemic developments, President Eric Garcetti of Los Angeles Municipality and C40 (Cities Climate Leadership Group) met with 45 mayors from around the world immediately after the WHO designated COVID-19 as a pandemic. Cities have been at the forefront of efforts to strengthen their capacity to stop the spread of the virus, to develop a guide to share tools and policy initiatives in this direction, and to deliver emergency health services effectively and efficiently (Pipa & Bouchet, 2020b, p. 602). C40 is just one of the effective efforts supporting the local response to COVID-19. In addition to these efforts, cities are providing medical aids such as masks as part of their international bilateral cooperation (Solarczyk, 2020). The rapid communication network and learning process developed by cities reveal important results regarding the role of cities in the COVID-19

pandemic process. Such practical measures offer a chance to shift cities' policy priorities swiftly and assess their capacity for coordinated problem solving (Acuto et al., 2021, p. 139).

Local governments have some advantages over national governments in tackling global issues. Cities are the primary locations where people directly experience global challenges like climate change, migration, and pandemics. Cities' efforts in the global arena do not include security considerations and are instead centered on practical responses and activities (Rudakowska & Simon, 2020, p. 1). Through collaboration and network governance initiatives at the local level, an attempt was made to remove the obstacles experienced at the national level. Cities are at the forefront of the search for solutions to emerging global problems because the central government's nationalistic policies align more closely with the multilateralism ideal. Instead of adopting a policy to deal with global issues, cities frequently start collaborative measures with the cities of other nations and rely on their global networks and bilateral partnerships.

In recent years, the literature on the role of local governments in the fight against COVID-19 has begun to emphasize the relevance of city diplomacy (Acuto et al., 2020; Acuto et al., 2021; Kihlgren Grandi, 2020; Kosovac et al., 2020; Kosovac et al., 2021; Pipa & Bouchet, 2020a; Pipa & Bouchet, 2020b). The pandemic brought up a reevaluation of urban networks built by scientists in the late 1990s and the early 2000s. The fact that existing networks are working and exchanging knowledge and techniques relevant to the pandemic process demonstrates the cities' ability to better handle this process collaboratively (Acuto et al., 2021, pp. 138-142). City diplomacy plays a significant role in this context because it allows cities to operate more pragmatically and quickly than national governments (Rudakowska & Simon, 2020). According to Pipa & Bouchet (2020a), city diplomacy activities during the pandemic include economic and material benefits, the exchange of knowledge and experience, and advocacy initiatives. For example, COVID-19 has also had the effect of challenging the solidarity and cooperation between sister cities in the fight against pandemics. Undoubtedly, the examples of cooperation and solidarity (transfer of information and technology, personnel, medical devices, and supplies, etc.) between sister cities during this difficult period will help to develop functional examples in similar crisis periods in the future. In this respect, the pandemic period has also provided opportunities to draw attention to the role of solidarity and cooperation in sister city relations in global crises (Bay & Çalışkan, 2022, p. 26).

Different levels of governments are expected to have access to fundamentally different types and amounts of information during a significant health crisis such as the current COVID-19 epidemic. For example, local governments understand local problems better than national governments. As such, the problem of information asymmetry among public administrators is alleviated, allowing them to make timely decisions and implement appropriate solutions (Li et al., 2020, p. 698). Furthermore, this knowledge must be made available to citizens. Wilkinson et al. (2020, p. 513) claimed clear and reliable information on people, the disease, and the principles of disease control. As such, local governments and other actors should be concerned with the appropriate use of communication technology (e.g., radio and social media). As a matter of fact, during the pandemic, local governments actively used social media as a communication and public relations tool and frequently included the COVID-19 theme in their posts (Pekküçükşen & Yıldırım, 2021, p. 6708). Small and large cities can benefit from

information sharing and reporting produced and delivered in this manner (Rudakowska & Simon, 2020). It also shows that digital technology solutions play an important role in certain clusters during the COVID-19 pandemic (Clement et al., 2023, p. 4). The use of information and communication technologies has had a significant impact on a city's relationship with other actors, especially with the recent increase in digitization. Technology is communication that links a city with the outside world. It has become a much easier and less costly method for working on vehicles. During the pandemic caused by the Covid-19 virus, the role of digital technology should not be underestimated in events and activities that maintain communication, such as meetings, conferences, fairs, and congresses, in connecting cities with the world. At the beginning of the pandemic, municipalities prioritized services to meet basic needs; in the following period, they started to gain new experiences in the use of technology (such as psychological counseling, telephone counseling, video and live internet broadcasting, and informative seminars) (Urhan & Aslankoç, 2021, p. 945).

Cooperation between central and local governments is also important. The central-local government relationships in each country impact its response to the pandemic. In Italy, the ruling and opposition parties politicized the pandemic process for political gain. This impeded the national effort. States and local governments in the United States were left to fend for themselves. In China, the response was immediately centralized, as Xi Jinping replaced local leaders with his allies and mobilized vast resources to keep the spread under control (Ren, 2020, p. 10). According to Gao & Yu (2020, pp. 14–15), the central government in China ought to delegate additional authority to local governments. In the event of a public health outbreak, the central government must provide all required resources and directions, as well as be able to engage in local matters, in order to prevent the virus from spreading. Despite this, the local community, at the municipal and county levels, remains the primary responsible entity and must strive for good governance within restrictions. Furthermore, the central government should consider the capacity differences between local communities. Otherwise, social inequities between communities develop. Federal and state budgetary assistance to local governments should consider and rectify fiscal imbalances and social inequities among these governments with specific consideration given to weak local governments with limited capabilities (Dzigbede, 2020, p. 642).

3. Methodology

This study employs a four-step research methodology. The steps are illustrated in a diagram in Table 1.

Table 1*Research Methodology Scheme*

Step 1.	Determining the area and scope of the research	
	In general, urban areas with large, dense populations, high levels of proximity and mobility appear to be more vulnerable to the spread of COVID-19 and many other viruses (Simon et al., 2021, p. 131). For this reason, the field research sample was selected from the most populous provinces in Türkiye: ¹ İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Konya, Kocaeli, Şanlıurfa, and Adana. ² The study focuses on the year in which COVID-19 cases and deaths started and the year of peak incidence (2020-2021).	
Step 2.	Determining the research method	
	In the study, data from the municipalities' activity reports for 2020-2021 were coded using the MAXQDA program. MAXQDA, a qualitative research tool, facilitates the coding and analysis of source materials. Keywords used to search the relevant activity reports: "Covid," "Covid," "COVID," "COVID," "pandemic," "outbreak," "Kovid," Koronavirüs," "Virüs," "Pandemi," "Salgın."	
Step 3.	Determination of code headings	
	Three different main code headings were created during the research.	
Step 3.1.	Code headings for local service disruptions	Objective: To identify the range and intensity of service disruptions in municipalities during COVID-19.
	Code headings for local measures	Objective: To identify the local measures most frequently used by municipalities during COVID-19.
	Code headings for service delivery models	Objective: To identify the service delivery methods used by municipalities during COVID-19.
	Code headings for local service disruptions	Objective: To identify the range and intensity of service disruptions in municipalities during COVID-19.
	Code headings for local measures	Objective: To identify the local measures most frequently used by municipalities during COVID-19.
	Code headings for service delivery models	Objective: To identify the service delivery methods used by municipalities during COVID-19.
Step 4.	The intersection of code headings (local measures and local service models)	
	This section aims to clarify the relationship between the code headings and includes a more detailed identification of the activities of municipalities in the COVID-19 process. + First, the relationship between local service disruptions and local measures was analyzed. Was there a direct solution to the disruptions caused by COVID-19, or were other measures developed to compensate for them? + Second, the relationship between local measures and local service models was examined. It was investigated whether there was a change in the service policies of municipalities during the COVID-19 pandemic.	

4. A Brief Overview of COVID-19 in Türkiye

In Türkiye, 17,004,677 confirmed cases of COVID-19 with 101,419 deaths have been reported to the WHO from January 3, 2020, to 2:06 am CET, November 22, 2023. As of January 28, 2023, a total of 139,694,693 vaccine doses had been administered (WHO Health Emergency

¹ Bursa is the fourth most populous province in Türkiye, according to Turkish Statistical Institute. However, the MAXQDA program was unable to analyze the Bursa Metropolitan Municipality's annual reports for 2020 and 2021 because the pdf file's nature prevented word searches.

² Activity reports on unavailable data: Adana metropolitan municipality activity report for 2021.

Dashboard, 2023). The first case was diagnosed in Türkiye on March 11, 2020. As of 2020, the number of infections has begun to increase, with the highest number of deaths occurring in 2021.

Considering the actors involved in the pandemic management process in Türkiye, the Ministry of Health is the most authorized and responsible institution for pandemic management, operating under the Presidency of the Republic of Türkiye at the central government. The Coronavirus Science Board, Community Sciences Board, General Directorate of Public Health, and Department of Communicable Diseases are institutions that play an active role in the pandemic management process under the Ministry of Health. At the provincial level, the Provincial Hygiene Board, governorships, and municipalities are authorities that contribute to the pandemic management process (Tavukcu & Eke, 2021, p. 116). On March 11, 2020, after the first case was detected, public authorities implemented several public policies to prevent the outbreak. Government authorities initially worked to slow the spread of the disease and to ensure that the capacity of the health system was not exceeded. The aim was to reduce the number of deaths and minimize the damage to public service delivery and economic activities (Bimay & Kaypak, 2022, p. 439). However, it is arguable that the policies implemented in this process were handled with a pragmatist approach, centralized public policies increased, and the central government's interventionist role was brought to the forefront (Bimay & Kaypak, 2022, p. 439). With the emergence of COVID-19, provincial and district sanitation boards have become more active. The members of these boards are the mayor and municipal physician (Etiler, 2020, p. 69). The duties and responsibilities of municipalities in the field of health are defined by Article 20 of Public Health Law No. 1583, the recognized basic law in the field of public health in Türkiye. Although local governments in Türkiye are included in the provincial and district sanitation boards, the fact that the majority of chairmen and members of the boards are representatives of the central government has caused them to remain in the background of this process. While local governments are expected to take urgent measures during the epidemic process, various groups have expressed that decisions are made from the center in the measures taken against the epidemic and that there is insufficient social and psychological support in this respect (Bimay & Kaypak, 2022, p. 446). For example, in a study from the Isparta province in Türkiye, it was observed that in the decisions taken by the provincial sanitation board in each period, priority was given to the implementation of central government decisions within the province (Cansever & Cansever, 2023, p. 646). In this regard, expanding the scope of autonomous decision-making of local governments and creating partnerships between central and local governments are important issues in the fight against COVID-19 in Türkiye.

5. Results

5.1 Local Service Disruptions for Municipalities During COVID-19

Disruptions caused by the effects of the COVID-19 epidemic in municipalities in eight provinces of Türkiye between 2020 and 2021 were coded under 13 different subcode headings (see Figure 1).

Figure 1

Local Service Disruptions for Municipalities During COVID-19

Figure 2

Issues in the Municipalities - Code-Subcode-Sections Model

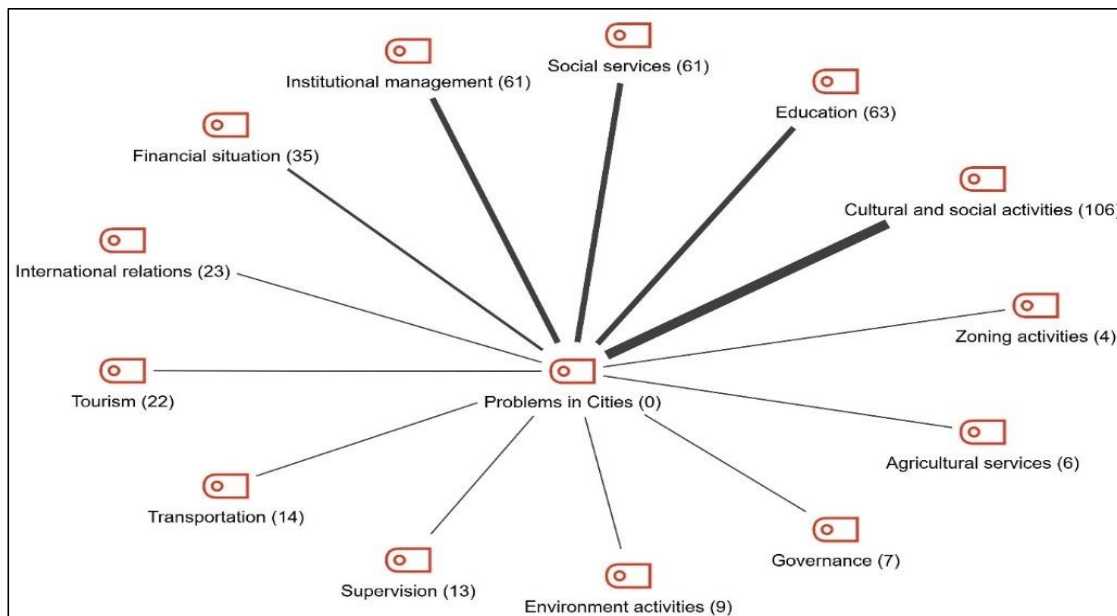

Figure 2 shows the intensity of the issues faced by municipalities during COVID-19. In total, 424 problems were identified. Cultural and social activities suffered the most disruption during the process. During the pandemic, activities that would strengthen the metropolitan municipalities' cultural structure and sense of belonging were suspended and postponed due to pandemic restrictions. This is followed by issues related to education, social services, and

institutional management. As stated by Kuruhalil et al. (2021, p. 2), as a result of the pandemic, there have been some changes in human life, social life, social service provision, and the changes experienced have created a crisis situation. In this context, the importance of social work has become more understandable with various social problems experienced during the pandemic process, and the need for social services has clearly emerged. Therefore, the social work profession has had to keep up with these changes while trying to intervene in the crisis. The pandemic slows down the development of municipalities' organizational activities. This situation creates significant disruptions in the institutional capacity of municipalities and thus affects municipal services. Furthermore, the pandemic has brought about additional challenges for disadvantaged groups within metropolitan municipalities. The elderly, women, youth, people with disabilities, the poor, migrants, or other groups with limited or restricted access to municipal services are among those at a disadvantage during COVID-19. Disadvantaged groups may be more vulnerable during the pandemic process than other people living in the province. For this reason, the importance of social services mentioned earlier gains importance again in the realization of services for these disadvantaged groups. Although less intense than others, one important issue is the financial situation experienced by the municipality during the pandemic. Considering that municipalities in Türkiye have limited own revenues and are financially dependent on the central government, financial problems lead to even more serious problems during the pandemic.

Figure 3

Code Co-occurrence Model (Code Co-occurrence)

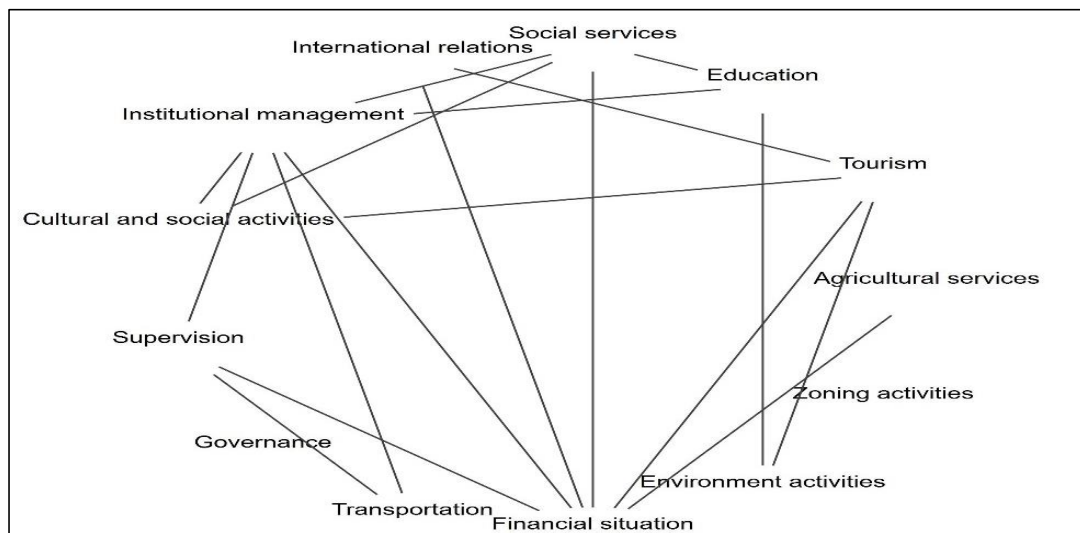

Figure 3 shows the overlapping codes. This figure shows the themes that affected the other themes. For example, in COVID-19, the inspection and operation of public transport are negatively affected by staff shortages (institutional management supervision). Cultural and social activities, which support disadvantaged groups in society, have an impact on social services (Cultural and Social Activities - Social Services). Institutional management training, which aims to develop human resources, has not yet taken place. The metropolitan municipalities lack the organization of fairs to draw in both domestic and foreign tourists,

leading to a decline in municipal revenues (Tourism-Financial Situation). Therefore, a service failure in the municipalities during the pandemic can have a direct or indirect impact on other service areas, leading to additional problems.

Figure 4

Code Map

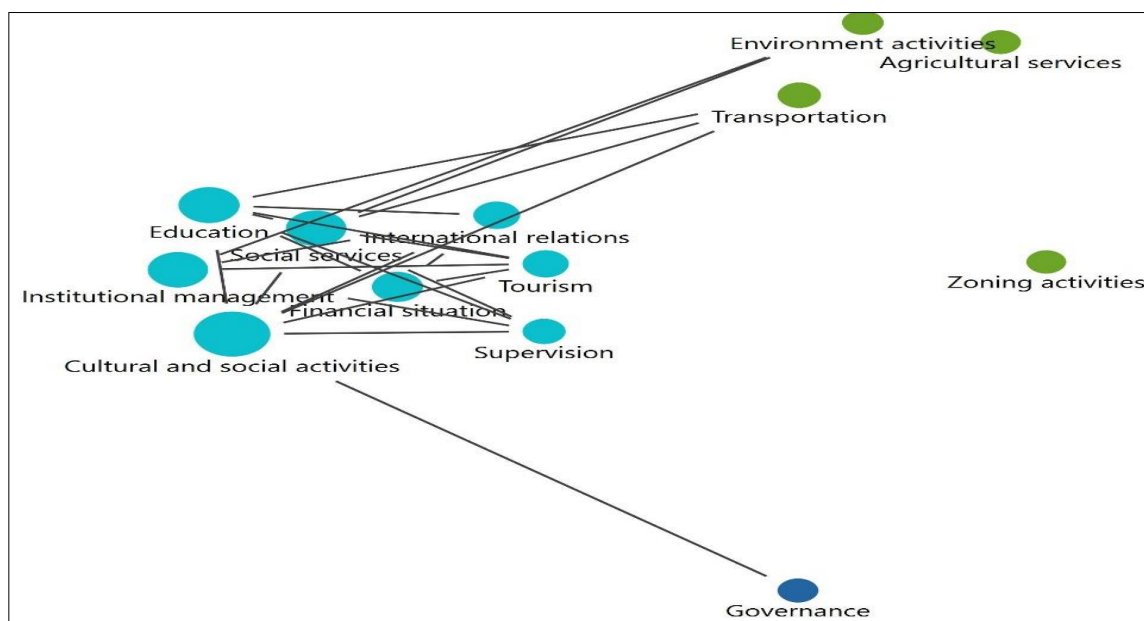
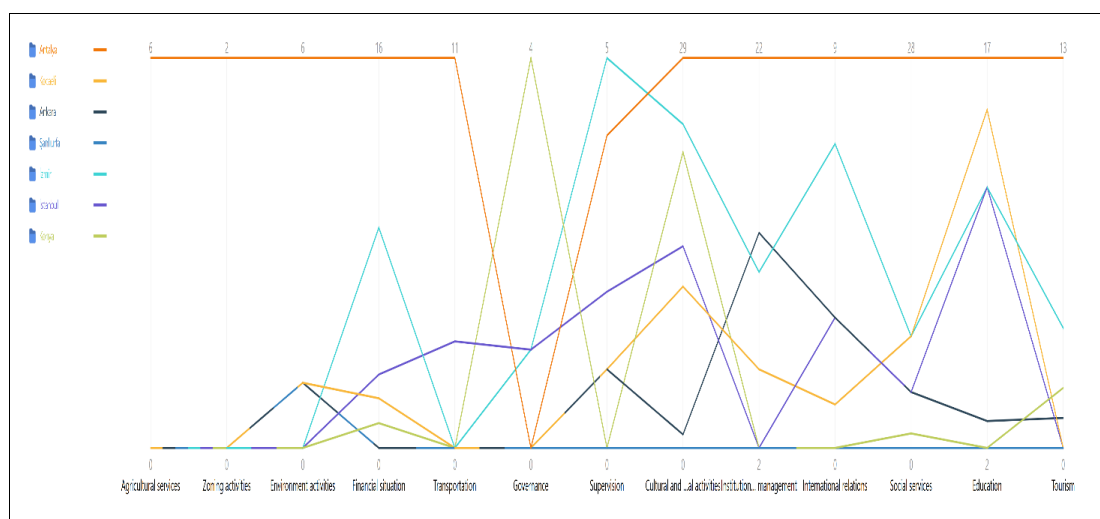

Figure 4 shows the code map. The code map shows the proximity of the codes in the same document. Although the financial situation is not the most common issue for municipalities (see Figure 3), it is at the center of many other issues. The negative financial situation during COVID-19 is the root cause of many issues that municipalities face. Zoning, governance, the environment, agricultural activities, and transportation are relatively independent issues.

Figure 5

Comparing Profiles on Issues Facing Municipalities

As shown in Figure 5, the issues faced by metropolitan municipalities during COVID-19 vary from municipality to municipality. Antalya appears to have experienced the most significant disruptions in all issue areas except governance. Konya and Izmir are the municipalities with the most governance problems. Sanliurfa is the municipality with the fewest service disruptions in general. Municipalities generally face more problems in the areas of agricultural activities, zoning activities and transportation, while they face more issues in other areas, especially cultural and social activities.

The activities carried out by municipalities in 2020-2021 to assess their role in the fight against COVID-19 were coded using the MAXQDA program. Three main headings were created. Each heading consisted of various numbers of subheadings (see Figure 6).

Figure 6

Local Measures of Municipalities in the Fight Against COVID-19

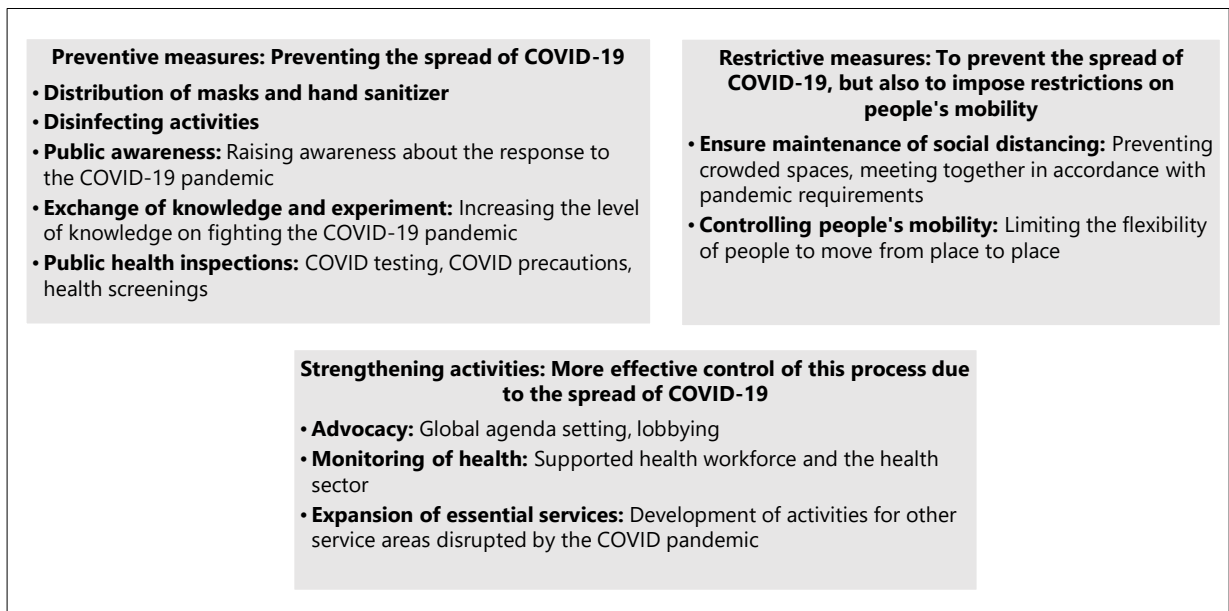

Figure 7

Local Measures of Municipalities in the Municipalities - Code-Subcode-Sections Model

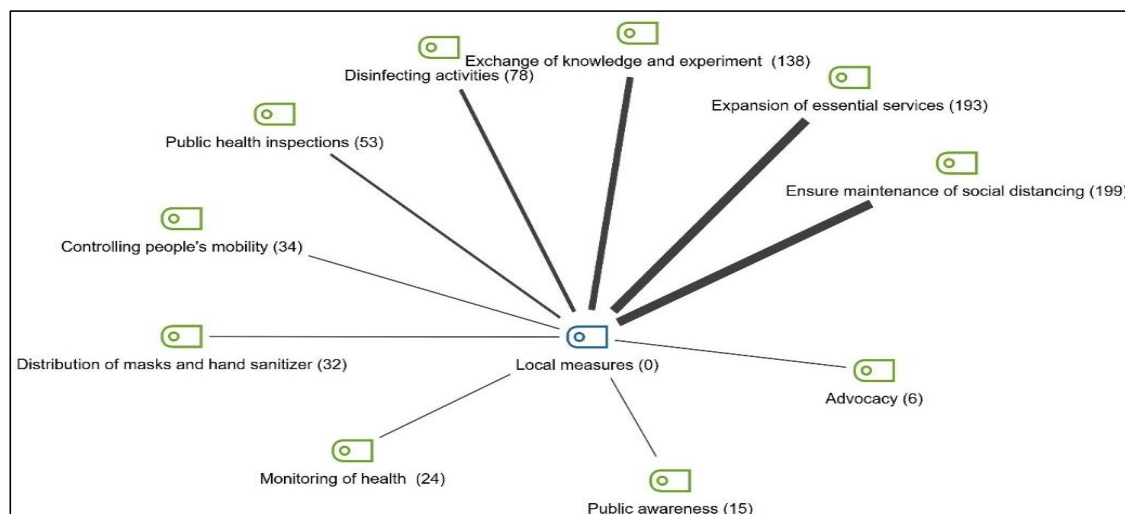

Figure 7 shows the intensity of local measures taken by municipalities to fight COVID-19. It can be seen that the most common way in which municipalities are tackling COVID-19 is through measures to maintain social distancing. Municipalities that have faced COVID-19 often resort to restrictive measures until they develop new solutions. Many services were disrupted in the fight against COVID-19. To strengthen these areas, municipalities are also taking supportive action. As there is no thematic distinction in the provision of basic services, municipalities' strengthening activities in this area have emerged with quantitatively high frequency. One of the most common methods used by municipalities in the fight against COVID-19 is prevention through information and experience sharing. Another frequently used method is disinfection services provided in many areas of the metropolitan municipalities. This was followed by health screenings to prevent COVID-19 transmission.

It is possible to divide the measures taken by municipalities in the COVID-19 process into "immediate measures" and "supporting measures." Municipalities implement some of the measures directly to manage the issue when it arises. This is an immediate measure. Other measures are not directly implemented at the time of the issue but are among the various measures taken to manage the negative consequences of COVID-19, which are supporting measures.

Table 2

Issues in Municipalities and Local Measures: Code Relationships Browser

Code System	Disinfecting activities	Distribution of masks and hand sanitizer	Exchange of knowledge and experiment	Public health inspections	Controlling people's mobility	Ensure maintenance of social distancing	Expansion of essential services	Total
Agricultural services						1	1	2
Zoning activities								0
Environment activities					1	1	1	3
Financial situation						4	5	9
Transportation						1	1	2
Governance			1		1	1	1	4
Supervision						3	1	4
Cultural and social activities			2	1	4	56	9	65
Institutional management			1			8	2	11
International relations			2			2	1	5
Social services		2	3		1	15	7	28
Education	1		1			19	6	33
Tourism					1	5		6
Total	1	2	16	1	8	109	35	172

Table 2 shows the code relationships between the issues experienced during COVID-19 and the measures taken by the municipalities. In Table 2, local measures are direct interventions at the time of the COVID-19 (immediate measures). Out of a total of 424 issues (see Figure 2), 172 were directly addressed locally. Advocacy and awareness raising activities are not included in Table 2. These are not solutions that have been directly implemented in COVID-19. For

example, cultural and social activities were prevented by restrictive methods due to movement control (cultural and social activities—controlling people’s mobility). Because social services for disadvantaged segments of society have been disrupted, assistance, protection, and shelter services have been provided to these people. Although there are various limitations in the organization of social activities due to COVID-19, especially through the university clubs, young people’s demands, such as trips, meeting halls, material support, rations, and transportation vehicles, have been met, contributing to their social support (social services—expansion of essential services). Table 2 shows that among the immediate measures taken to address the issues experienced in the COVID-19 process, the most common method is to provide conditions in accordance with social distancing rules, i.e., the application of restrictive provisions. This is an important result in the context of the capacity of municipalities in Türkiye to act quickly and flexibly and produce innovative solutions in the face of sudden and rapidly developing problems such as COVID-19.

Figure 8
Comparing Profiles on Local Measures of Municipalities

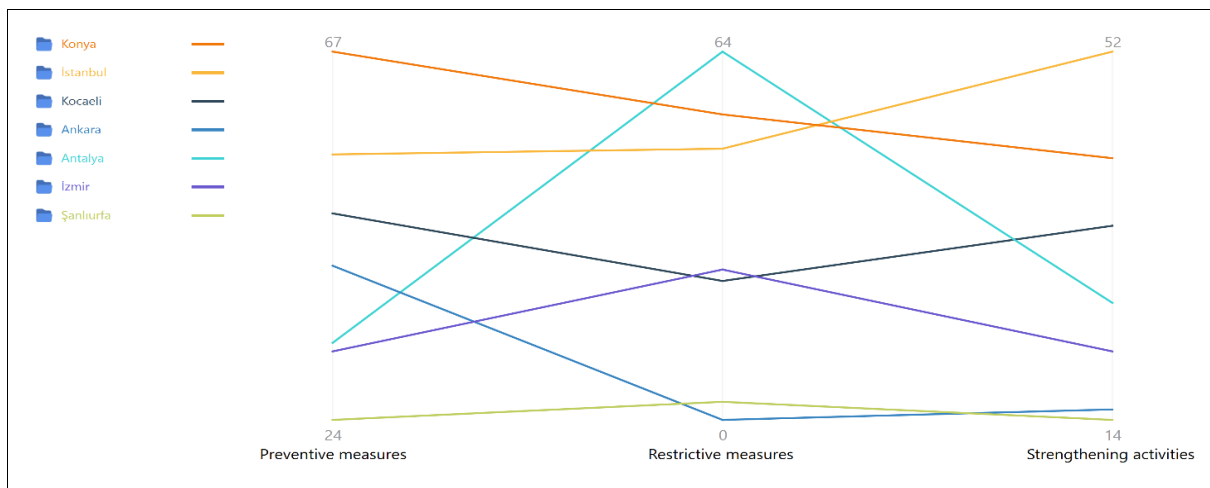

Figure 8’s analysis of the local measures municipalities took to combat COVID-19 reveals that they generally implement preventive and restrictive measures more intensively. However, a different result was observed for Istanbul. Observations reveal that Istanbul implemented strengthening activities more strongly during COVID-19. In fact, during COVID-19, Istanbul Metropolitan Municipality carried out more advocacy and monitoring of health activities than other municipalities.

5.2 Service Delivery Models of Municipalities in the Fight Against COVID-19

In this part of the study, the structural and functional evaluation of municipal service delivery during the COVID-19 pandemic is presented. A third coding was conducted in this context. The measures taken by the municipalities in the fight against COVID-19 were coded according to their local service delivery. The literature on the responses of local governments in the fight against COVID-19 has led to the coding of service delivery methods under five main headings.

Figure 9

Service Delivery Models of Municipalities in the Fight Against COVID-19

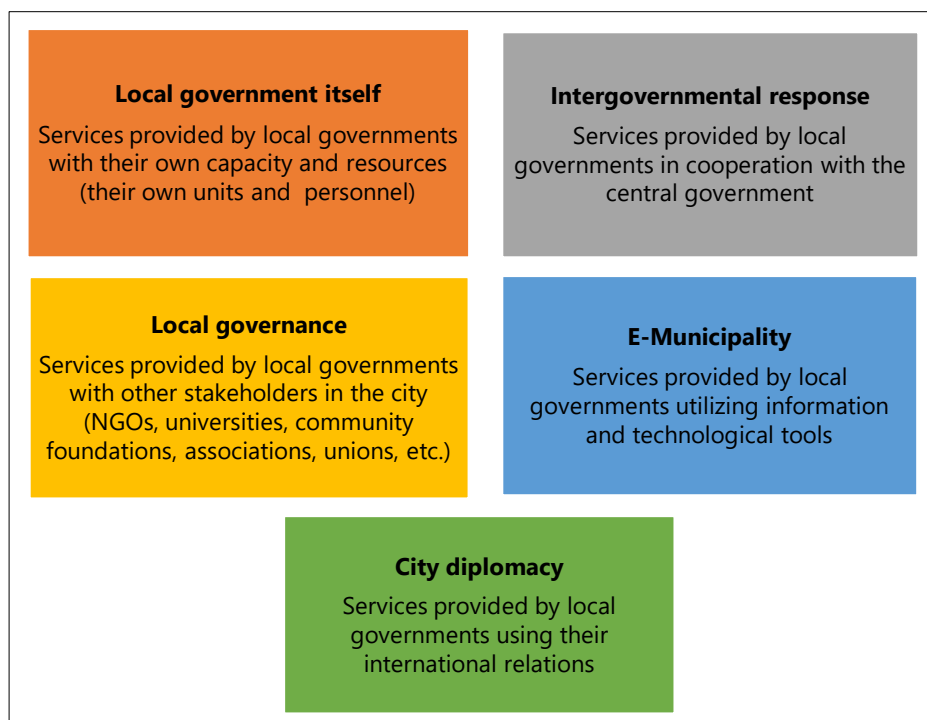

Figure 10

Service Delivery Model: - Code-Subcode-Sections Model

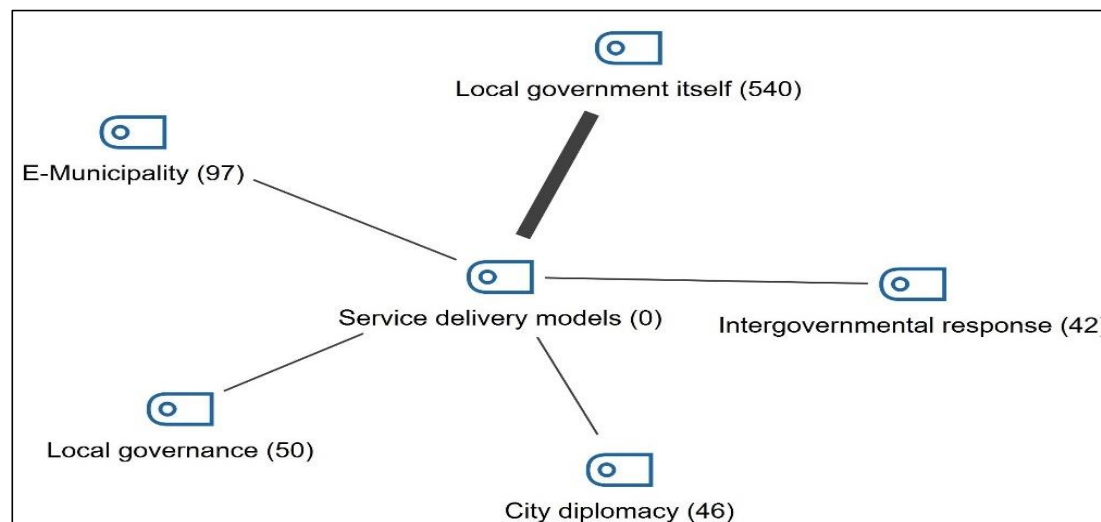

Figure 10 shows the density of service delivery models used by municipalities for measures they have taken in the fight against COVID-19. Municipalities have mostly played an active role in the pandemic process with their own capabilities and resources. This is followed by e-municipal activities. Intergovernmental responses, local governance, and city diplomacy—which are generally within the framework of cooperation—are the least frequently used service delivery models.

Figure 11

Local Measure-Local Services Delivery: Code Co-Occurrence Model (Overlapping Codes)

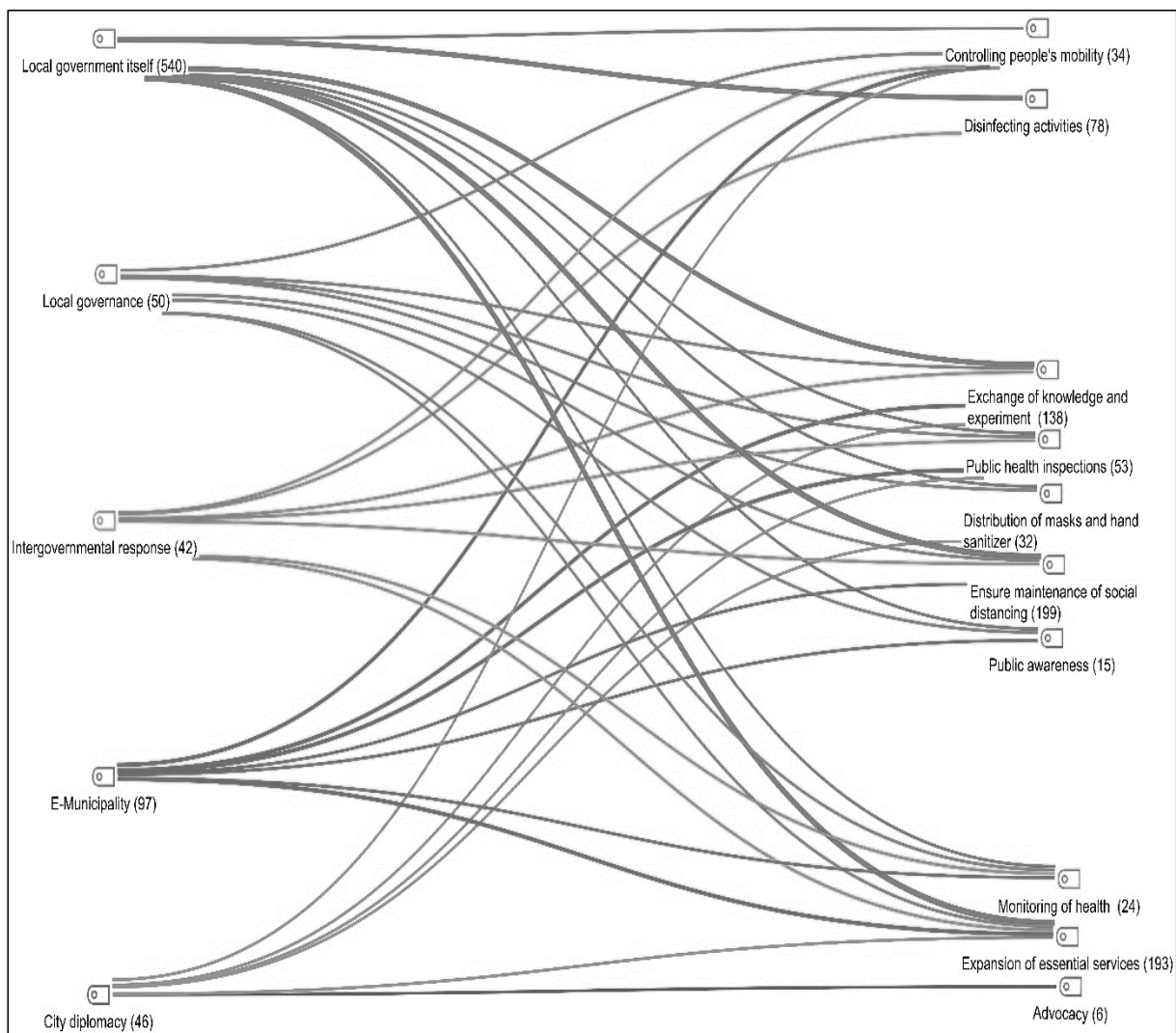

Figure 11 illustrates the code relations for the local measures implemented by municipalities, along with the service delivery method they employed to combat COVID-19. Local government itself is the most widely used method of service delivery across the whole range of local measures taken. Advocacy is seen as an activity that is carried out only in the context of city diplomacy.

Table 3*Local Measures and Local Services Delivery: Code Relationships Browser*

Code system	Local government itself	Intergovernmental response	Local governance	E-Municipality	City diplomacy	Total
Disinfecting activities	76	1				77
Distribution of masks and hand sanitizer	27		2		3	32
Exchange of knowledge and experiment	55	7	17	36	25	140
Public awareness	12		1	2		15
Public health inspections	34	12	2	5	1	54
Controlling people's mobility	30	1	1	1	1	34
Ensure maintenance of social distancing	169	9	6	16		200
Advocacy					6	6
Expansion of essential services	122	9	19	33	10	193
Monitoring of health	18	3	1	2		24
Total	543	42	49	95	46	775

Table 3 shows the browser of code relationships between local measures and local service delivery. Among the services that local governments are providing themselves in the fight against COVID-19, ensuring the maintenance of social distancing is the most prominent. The decisions taken by the Ministry of Interior regarding places of public gathering, such as wedding ceremonies, internet cafes, funeral ceremonies, mosques and masjids, military send-offs, exams, amusement parks and thematic parks, restaurants, cafes, coffee houses, workplaces, commercial taxis and stops, urban and intercity public transportation vehicles, have been updated as required by the process and notified to provincial governorships and local governments through circulars (Bimay & Kaypak, 2022, p. 440). In this context, municipalities have taken the necessary measures in areas with dense human populations. The second most intense measure is the expansion of essential services. Basic services are included in strengthening activities. As is the global situation (e.g., Ayuningtyas et al., 2022; Baginsky & Manthorpe, 2020; Miller, 2020), social assistance plays an important role in these activities. In addition to municipalities, other urban actors such as NGOs are important partners in this process. Table 3 shows that the most intensive practice of local governance is the expansion of essential services.

The exchange of information and experiences is one of the most important activities in the fight against COVID-19. Table 3 shows that municipalities use a variety of methods to share knowledge and experience, particularly in well-balanced ways. In sharing knowledge and experience, municipalities often conduct public awareness-raising activities. Through communication technology, public awareness-raising activities have become easier and faster. Metropolitan municipalities in the country transfer knowledge and experience not only to their own communities, stakeholders, or other metropolitan municipalities in the country but also

to other metropolitan municipalities around the world. Thus, “pioneering” metropolitan municipalities that have experienced various problems are guiding other metropolitan municipalities that have not yet faced the problems and “do not know what to do.” Table 3 shows that intergovernmental responses, where central and local governments act together, play the least role in terms of knowledge and experience. Disagreements between central and local governments on medical mitigation measures and disconnected, uncoordinated practices can make pandemic response more difficult. In Türkiye, vertical coordination crises have occurred in the fight against the pandemic, especially in some metropolitan areas. In some provinces with a high number of cases, such as Istanbul, Ankara, and Adana, there have been disputes between municipalities and the central government on issues such as social aid to those in need and bread distribution. Municipalities were given the opportunity to create resources in the fight against COVID-19, and especially metropolitan mayors, by inviting them to cabinet meetings occasionally (Uzun, 2020, p. 1206).

Table 3 indicates that municipalities in Türkiye do not engage in high-level advocacy activities; instead, they employ an alternative approach through advocacy in the realm of city diplomacy. During the pandemic period, the most important tool in city diplomacy activities was the sharing of information and experiences among world cities. In addition, many international networks have shared the methods of world cities in their fight against COVID-19.

Figure 12

Comparing Profiles on Local Services Delivery of Municipalities

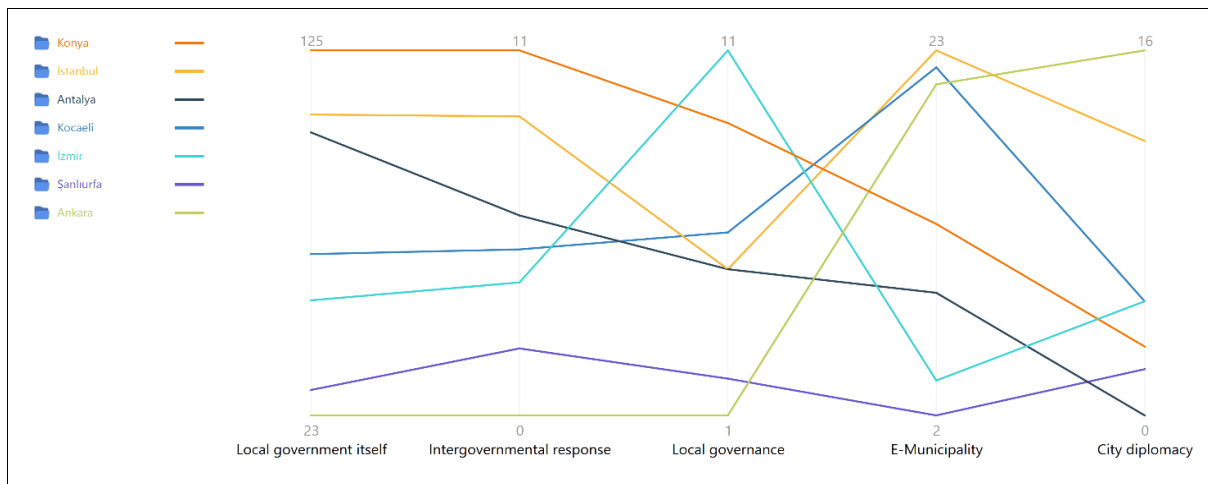

Figure 12 shows how municipalities are providing services in the fight against COVID-19. Konya and Antalya Metropolitan Municipalities rely more on their own municipal facilities and cooperation with the central government and less on other local or international relationships. Istanbul and Kocaeli Metropolitan Municipalities, on the other hand, generally use all the service delivery methods in Figure 12. However, e-municipality activities in particular are used intensively. Especially the Istanbul Metropolitan Municipality Smart City Department, established in 2016, is known to have united all smart city stakeholders and initiatives in line with a single vision, with the Istanbul Smart City Roadmap prepared in 2017; a smart city

manifesto has also been prepared in the province (Akıllı Şehir, 2024). It can be seen that Istanbul has integrated its active work in the field of digitalization into the management of the COVID-19 process. The Izmir Metropolitan Municipality used local governance tools extensively during COVID-19. Ankara made considerable use of city diplomacy. Ankara has assumed a pioneering role in this field due to its status as a capital city. Ankara Metropolitan Municipality has not only used city diplomacy activities effectively in the fight against COVID-19 but has also assumed a beneficial role for other municipalities. Şanlıurfa is the least active municipality in terms of local service delivery in general.

6. Conclusion

The impact of the COVID-19 pandemic on metropolitan municipalities has been diverse. The importance of many municipal services, such as social services, and disadvantaged groups in urban and human life has reemerged with the pandemic. In this context, it is also understood that municipal services should be planned in a more sustainable manner, not only for today, and that municipalities should be prepared for the risks and crises they may face in the future. It is also seen that the disruptions caused by COVID-19 in municipal services have a multiplier effect. For this reason, one impact can be the source of any other. This demonstrates the multifaceted impact of COVID-19 on municipal service disruptions. A study of the most populous provinces in Türkiye shows that the negative impact of the COVID-19 pandemic on municipalities' finances has been an important driver of disruptions in most other services. In this context, it is possible to say that there is a double-sided effect in the service disruptions of municipalities. While stagnation in areas such as culture and tourism weakens the financial structure of municipalities, municipalities, which already have to struggle with financial problems, cannot fulfill other services such as social services due to financial constraints. In light of these disruptions experienced by municipalities, municipalities in Türkiye are most likely to adopt restrictive measures as a result of the central government's leading role. This indicates that municipalities in Türkiye have a limited capacity to act quickly and flexibly in the face of sudden and rapidly evolving problems and to generate innovative solutions such as the COVID-19 pandemic. Municipalities have resorted to various service delivery methods in their fight against the COVID-19 pandemic. Cooperation with the central government, urban stakeholders, other world cities, and international actors has played an important role in this process. Digital and technological tools have also facilitated the COVID-19 pandemic. However, metropolitan municipalities in Türkiye predominantly use the service model of local government itself most intensively. Directives made by the central government have an important role in the measures taken and services provided by municipalities with their own capacities. Furthermore, it is observed that the service disruptions experienced by municipalities during the COVID-19 period differ from city to city. The different economic, social, and cultural dynamics of cities, the diversity of different social groups living in the city, and the differences in the demographic characteristics of city dwellers also differentiate the service disruptions experienced by municipalities. On the other hand, municipalities generally focus on preventive and restrictive measures in their service delivery methods during the COVID-19 fight. As mentioned above, this situation is one of the consequences of the

relationship between central and local governments in Türkiye. However, the existence of some good practice examples from municipalities in the fight against COVID-19 demonstrates that some municipalities can play a pioneering role for other municipalities.

ACKNOWLEDGEMENT

—

FUNDING

No financial support was received from any person or institution for the study.

ETHICS

The author declares that this article complies with ethical standards and rules.

AUTHOR CONTRIBUTION

Nisa Erdem | General contribution rate: 100%

The author has confirmed that there is no other person who meets the authorship condition of this study.

CONFLICT OF INTEREST

The author declares no conflict of interest.

References

- Acuto, M., Kosovac, A., & Hartley, K. (2021). City diplomacy: Another generational shift? *Diplomatica*, 3(1), 137–146. <https://doi.org/10.1163/25891774-03010007>
- Acuto, M., Larcom, S., Keil, R., Ghojeh, M., Lindsay, T., Camponeschi, C., & Parnell, S. (2020). Seeing COVID-19 through an urban lens. *Nature Sustainability*, 3(12), 977–978. <https://doi.org/10.1038/s41893-020-00620-3>
- Adana Büyükşehir Belediyesi. (2021). 2020 Faaliyet Raporu [2020 Activity Report]. https://www.adana.bel.tr/panel/uploads/yillikfaaliyetraporlari_v/files/abb-yillik-faaliyet-2020.pdf
- Akıllı Şehir. (2024). *Akıllı şehir Türkiye örnekleri* [Smart city examples in Türkiye]. Retrieved August 01, 2024, from <https://www.akillisehir.com/idet/77/990/akilli-sehir-turkiye-ornekleri>
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2021). 2020 Faaliyet Raporu [2020 Activity Report]. <https://s.ankara.bel.tr/files/2022/04/13/f9bef5ef1a652d26dcee80f2496cf550.pdf>
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2022). 2021 Faaliyet Raporu [2021 Activity Report]. <https://s.ankara.bel.tr/files/2022/04/20/82a847b1e04a4e9f7d6b48d7e8ff52db.pdf>
- Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2021). 2020 Faaliyet Raporu [2020 Activity Report]. <https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/2020-YILI-FAALIYET-RAPORU-WEB.pdf>
- Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2022). 2021 Faaliyet Raporu [2021 Activity Report]. <https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/2021-YILI-FAALIYET-RAPORU-WEB.pdf>
- Anthem P. (2020, April 16). *Risk of hunger pandemic as coronavirus set to almost double acute hunger by end of 2020*. World Food Programme. <https://www.wfp.org/stories/risk-hunger-pandemic-coronavirus-set-almost-double-acute-hunger-end-2020>
- Ayuningtyas, D., Islam, H., Hasibuan, S. U., Margaretha, C., Naziihah, N., Fitrianingrum, N. M. ., Larasanti, A., & Ayuni, Q. (2022). Implementation of social assistance in the era of the Covid-19 Pandemic: Evaluation of transparency and accountability aspects. *Integritas: Jurnal Antikorupsi*, 8(1), 51–62. <https://doi.org/10.32697/integritas.v8i1.796>
- Baginsky, M., & Manthorpe, J. (2020). *Managing through COVID-19: The experiences of children's social care in 15 English local authorities*. NIHR Policy Research Unit in Health and Social Care Workforce, The Policy Institute, King's College London.
- Bay, A., & Çalışkan, V. (2022, October 12-14). Covid-19 pandemisi'nin kardeş şehir anlaşmalarına etkisinin büyükşehir belediyeleri ölçeğinde değerlendirilmesi [Evaluation of the impact of the COVID-19 pandemic on sister city agreements at the metropolitan municipal scale]. In *TUCAUM 2022 International Geography Symposium* (pp. 16–29). Ankara. <https://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2022/12/TM-03-Arda-BAY-16-29.pdf>
- Beck, D. J., & Gwilym, H. (2023). The food bank: A safety-net in place of welfare security in times of austerity and the Covid-19 crisis. *Social Policy and Society*, 22(3), 545–561. <https://doi.org/10.1017/S1474746421000907>
- Bıçkı, D., & Sobacı, M. Z. (2011). Yerel yönetimden yerel yönetişime: Post-fordizm bağlamında yerel yönetimleri anlamak [From local government to local governance: Understanding local administrations in the context of post-fordism]. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 217–233. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/705248>
- Bimay, M., & Kaypak, Ş. (2022). Küresel salgın (Covid-19) süreci ve yerel yönetimlerin hizmet sunumunda yapısal ve işlevsel değişimler [Global pandemic (Covid-19) process and structural and functional changes in service provision

- of local governments]. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(23), 431-455. <https://doi.org/10.53092/duiibfd.1039135>
- Cansever, İ. H., & Cansever, N. (2023). Covid-19 sürecinde kentsel direnç oluşturma yolunda il hıfzısıhha kurulları: Isparta örneği [A provincial sanitation board to build urban resistance during Covid-19: The case of Isparta]. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 633-650. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.1213362>
- Clement, J., Esposito, G., & Crutzen, N. (2023). Municipal pathways in response to COVID-19: A strategic management perspective on local public administration resilience. *Administration & Society*, 55(1), 3-29. <https://doi.org/10.1177/00953997221100382>
- Dzighbede, K. D., Gehl, S. B., & Willoughby, K. (2020). Disaster resiliency of U.S. local governments: Insights to strengthen local response and recovery from the COVID-19 pandemic. *Public Administration Review*, 80(4), 634-643. <https://doi.org/10.1111/puar.13249>
- Erençin, A. (2002). Yerel yönetimler ve yeni kamu yönetimi tartışmaları [Local governments and new public management debates]. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 11(4), 25-40. https://cyy.hacibayram.edu.tr/documents/article/3/11/4/2_erecin.pdf
- Eser, H. B., Memişoğlu, D., & Özdamar, G. (2011). Sosyal siyasetin üretilmesi sürecinde refah devletinden neo-liberal devlete geçiş: Devletin kamu hizmeti sunma işlevinin değişimi [Transition of welfare state to neo-liberal state in the process of making social policy: The change in public service provision function of the state]. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 201-217. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/194488>
- Etiler, N. (2020, September 17). Yerel yönetimler ve salgınlarla mücadele [Local governments and combating pandemics]. In *COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu* (pp. 67-73). Türk Tabipleri Birliği. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part11.pdf
- Fan, Y., Orford, S., & Hubbard, P. (2023). Urban public health emergencies and the COVID-19 pandemic. Part 2: Infrastructures, urban governance and civil society. *Urban Studies*, 60(9), 1535-1547. <https://doi.org/10.1177/00420980231170741>
- Gao, X., & Yu, J. (2020). Public governance mechanism in the prevention and control of the COVID-19: Information, decision-making and execution. *Journal of Chinese Governance*, 5(2), 178-197. <https://doi.org/10.1080/23812346.2020.1744922>
- Hendriks, F., & Tops, P. (1999). Between democracy and efficiency: trends in local government reform in the Netherlands and Germany. *Public Administration*, 77(1), 133-153.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2021). *2020 Faaliyet Raporu* [2020 Activity Report]. https://uploads.ibb.istanbul/uploads/faaliyet_raporu_2020_e0aa3d6283.pdf
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2022). *2021 Faaliyet Raporu* [2021 Activity Report]. https://uploads.ibb.istanbul/uploads/2021_faaliyet_raporu_d3312cb4c4.pdf
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2021). *2020 Faaliyet Raporu* [2020 Activity Report]. https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/43_30042021_044242_2020_faaliyet-raporu.pdf.pdf
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2022). *2021 Faaliyet Raporu* [2021 Activity Report]. https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/43_29042022_120114_29042022111147186_1.pdf.pdf
- Karataş, A., & Gördeles Beşer, N. (2021). Yerel yönetim birimleri olarak belediyelerin salgın hastalıklar konusundaki sorumlulukları: Covid 19 Pandemisi örneği [The responsibilities of municipalities as local government units on epidemic diseases: Example of Covid 19 Pandemia]. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 1340-1351. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.868966>
- Kihlgren Grandi, L. (2020). Economic city diplomacy. In L. Kihlgren Grandi (Ed.), *City Diplomacy* (pp. 83-95). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-60717-3_5
- Klijn, E. H., & Koppenjan, J. (2012). Governance network theory: past, present and future. *Policy & Politics*, 40(4), 587-606. <https://doi.org/10.1332/030557312X655431>
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. (2021). *2020 Faaliyet Raporu* [2020 Activity Report]. <https://www.kocaeli.bel.tr/webfiles/userfiles/files/faaliyet-raporlari/2020%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Rapor.pdf.pdf>
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. (2022). *2021 Faaliyet Raporu* [2021 Activity Report]. <https://www.kocaeli.bel.tr/webfiles/userfiles/files/birimler/mali-hizmetler-dairesi-baskanligi/2021%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf>
- Konya Büyükşehir Belediyesi. (2021). *2020 Faaliyet Raporu* [2020 Activity Report]. https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosyalar/faaliyet_raporlar/2020FaaliyetRaporu.pdf
- Konya Büyükşehir Belediyesi. (2022). *2021 Faaliyet Raporu* [2021 Activity Report]. https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosyalar/faaliyet_raporlar/2021FaaliyetRaporu.pdf
- Kosovac, A., Hartley, K., Acuto, M., & Gunning, D. (2020, October). *Conducting city diplomacy*. The Chicago Council on Global Affairs. Retrieved June 19, 2023, from https://globalaffairs.org/sites/default/files/2020-12/ccga_citydiplomacy_2020_0.pdf
- Kosovac, A., Hartley, K., Acuto, M., & Gunning, D. (2021). City leaders go abroad: A survey of city diplomacy in 47 cities. *Urban Policy and Research*, 39(2), 127-142. <https://doi.org/10.1080/08111146.2021.1886071>

- Kuruhalil, İ., Özyazıcı, A., & Hosseinnezhad, F. (2021). Türkiye'de Covid-19 pandemisi döneminde sosyal hizmet [Social work during the Covid-19 pandemic period in Turkey]. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1-18. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tushad/issue/62842/908945>
- Lambert, H., Gupte, J., Fletcher, H., Hammond, L., Lowe, N., Pelling, M., Raina, N., Shahid, T., & Shanks, K. (2020). COVID-19 as a global challenge: Towards an inclusive and sustainable future. *The Lancet Planetary Health*, 4(8), 312-314. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(20\)30168-6](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(20)30168-6)
- Li, Y., Chandra, Y., & Kapucu, N. (2020). Crisis coordination and the role of social media in response to COVID-19 in Wuhan, China. *The American Review of Public Administration*, 50(6-7), 698-705. <https://doi.org/10.1177/0275074020942105>
- Manzano Gómez, N. A. (2023). Planning for social distancing: How the legacy of historical epidemics shaped COVID-19's spread in Madrid. *Urban Studies*, 60(9), 1570-1587. <https://doi.org/10.1177/00420980221110337>
- Miller, E. A. (2020). Protecting and improving the lives of older adults in the COVID-19 era. *Journal of Aging & Social Policy*, 32(4-5), 297-309. <https://doi.org/10.1080/08959420.2020.1780104>
- Ömürgönülşen, U. (2020). COVID-19 pandemisinin kamu yönetimine etkileri ve bu etkiler üzerine yapılacak çalışmalara yönelik genel bir çerçeve arayışı [The search for a general framework on the effects of the COVID-19 pandemic on public administration and the studies to be conducted on these effects]. In K. A. Koçak (Ed.), *COVID-19: Küresel Salgının Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Yansımaları*. Türk Akademisi Siyasal Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV).
- Pekküçükşen, Ş. & Yıldırım, B. (2021). Pandemi sürecinde büyükşehir belediyelerinin halkla ilişkiler aracı olarak sosyal medya kullanımı [The use of social media as a public relations tool during the pandemic by metropolitan municipalities]. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(43), 6708-6731. <https://doi.org/10.26466/opus.898016>
- Pipa, A. F., & Bouchet, M. (2020a). *How to make the most of city diplomacy in the COVID-19 era*. Retrieved June 15, 2023, from <https://www.brookings.edu/blog-up-front-2020-08-06-how-to-make-the-most-of-citydiplomacy-in-the-covid-19-era>
- Pipa, A. F., & Bouchet, M. (2020b). Multilateralism restored? City diplomacy in the COVID-19 Era. *The Hague Journal of Diplomacy*, 15(4), 599-610. <https://doi.org/10.1163/1871191X-BJA10043>
- Provan, K. G., & Kenis, P. (2008). Modes of network governance: Structure, management, and effectiveness. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(2), 229-252. <https://doi.org/10.1093/jopart/mum015>
- Ren, X. (2020). Pandemic and lockdown: A territorial approach to COVID-19 in China, Italy and the United States. *Eurasian Geography and Economics*, 61(4-5), 423-434. <https://doi.org/10.1080/15387216.2020.1762103>
- Rudakowska, A., & Simon, C. (2020). International city cooperation in the fight against Covid-19: Behind the scenes security providers. *Global Policy*, 1-14. <https://www.globalpolicyjournal.com/articles/health-and-social-policy/international-city-cooperation-fight-against-covid-19-behind>
- Sharifi, A., & Khavarian-Garmsir, A. R. (2020). The covid-19 pandemic: Impacts on cities and major lessons for urban planning, design, and management. *Science of the Total Environment*, 749, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.142391>
- Simon, D., Arano, A., Cammisa, M., Perry, B., Pettersson, S., Riise, J., Valencia, S., Oloko, M., Sharma, T., Vora, Y., & Smit, W. (2021). Cities coping with COVID-19: Comparative perspectives. *City*, 25(1-2), 129-170. <https://doi.org/10.1080/13604813.2021.1894012>
- Sobacı, M. Z., & Köseoğlu, Ö. (2015). Yeni kamu yönetimi: Birlikte üretmenin ve iş birliğinin teorik çerçevesi [New public governance: The theoretical framework of co-production and collaboration]. In Ö. Köseoğlu & M. Z. Sobacı (Eds), *Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları, Yeni Kamu İşletmeciliği ve Ötesi*. Dora Yayıncılık.
- Solarczyk, A. (2020, April 08). Chinese sister city sending masks to Fort Wayne. *Wane.com*. Retrieved August 01, 2024, from <https://www.wane.com/news/local-news/chinese-sister-city-sending-masks-to-fort-wayne>
- Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi. (2021). *2020 Faaliyet Raporu* [2020 Activity Report]. https://www.sanlıurfa.bel.tr/files/1/2020_faaliyet_raporu.pdf
- Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi. (2022). *2021 Faaliyet Raporu* [2021 Activity Report]. https://www.sanlıurfa.bel.tr/files/1/2021_faaliyet_raporu.pdf
- Şengül, H. T. (1999). Yerel yönetim kuramları: Yönetimden yönetişime. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 8(3), 3-19. https://cyy.hacibayram.edu.tr/documents/article/3/8/3/1_sengul.pdf
- Tavukcu, M., & Eke, E. (2021). Covid-19 pandemi yönetim süreci: Türkiye perspektifi [Covid-19 pandemic management process: Turkey perspective]. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Yönetimi Dergisi*, 3(2), 106-123. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1859220>
- Türk Tabipleri Birliği. (2020). Yerel yönetimler ve salgınlarla mücadele, Türk Tabipleri Birliği Covid-19 pandemisi 6. ay değerlendirme raporu. Retrieved August 01, 2024, from https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6.pdf
- UNESCO. (2020). *COVID-19 Recovery*, Retrieved June 16, 2023, from <https://www.unesco.org/en/covid-19/education-response>
- Urhan, G. & Arslankoç, S. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde sosyal politika ve yerel yönetimler: İstanbul ilçe belediyeleri örneği [Social policy and local governments during the COVID19 pandemic: The case of district municipalities in İstanbul]. *Çalışma ve Toplum*, 2(69), 945-980. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71778/1155054>

- Uzun, A. (2020). Kötü huylu problem perspektifinden covid-19 pandemisi ile mücadele stratejileri: Teorik ve pratik bir analiz [Strategies for tackling Covid-19 pandemic from the wicked problem perspective: A theoretical and practical analysis]. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 1193–1214. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44362>
- Wilkinson, A., Ali, H., Bedford, J., Boonyabanha, S., Connolly, C., Conteh, A., Dean, L., Decorte, F., Dercon, B., Dias, S., Dodman, D., Duijsens, R., D'Urzo, S., Eamer, G., Earle, L., Gupte, J., Frediani, A. A., Hasan, A., Hawkins, K., ... Whittaker, L. (2020). Local response in health emergencies: Key considerations for addressing the COVID-19 pandemic in informal urban settlements. *Environment and Urbanization*, 32(2), 503–522. <https://doi.org/10.1177/0956247820922843>
- World Health Organization. (2020). Retrieved July 31, 2024, from https://www.who.int/csr/sarsarchive/2003_05_07a/en
- World Health Organization. (2023). Retrieved December 28, 2023, from <https://covid19.who.int/region/euro/country/tr>
- World Health Organization. (2023). *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic*. Retrieved June 15, 2023, from <https://www.who.int/europe/emergencies/situations/covid-19>
- Yılmaz, M. (2021). Yeni kamu yönetimi açısından Türkiye'de COVID-19'un değerlendirilmesi [Evaluation of Covid-19 in Turkey in Terms of New Public Administration]. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 73–87. <https://dergipark.org.tr/pub/artuklu/issue/62583/891451>

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi
<https://doi.org/10.37093/ijisi.1520404>

Kurumsal Yaşlı Bakımında Beklenen Hizmet Kalitesi: Kuşaklararası Farklılıklar Üzerine Bir Çalışma

Hatice Selin Irmak Yaşar*

Öz

Kurumsal yaşlı bakım hizmetlerinde hizmet kalitesi, yaşlı bireylerin sağlık, güvenlik, refah ve genel yaşam kalitelerini doğrudan etkilemektedir. Hizmetlerin kalitesi, farklı kuşaklardan gelen bireylerin beklentileri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu çalışma X, Y ve Z kuşağı bireylerin kurumsal yaşlı bakım hizmet kalitesi beklentilerinin nasıl değiştiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmaya katılmayı kabul eden, farklı kuşaklarda yer alan 430 bireye Kişisel Bilgi Formu ve Hizmet Beklentileri Ölçeği uygulanmıştır. Farklı kuşaklarda yer alan bireylerin beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam puanları ve beklenen hizmet kalitesinin alt boyutları olan fiziksel özellikler, güvenilirlik, heveslilik/isteklilik, güven ve empati puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. X kuşağı katılımcılarının Z kuşağına göre beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam ve tüm alt boyut puanları daha yüksek bulunmuştur. Bu durum X kuşağı katılımcılarının Z kuşağına göre beklenen hizmet kalitelerinin daha yüksek olduğu şeklinde ifade edilebilir. Sonuç olarak, Z kuşağının hizmet kalitesine yönelik düşük beklentileri, yaşlı bakım hizmetleri sağlayıcıları için bu kuşağın özel beklentilerini anlamak ve karşılamak adına yeni stratejiler geliştirmeleri gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı bakımı, hizmet kalitesi, kuşaklararası farklılıklar, gerontoloji

Cite this article: Irmak Yaşar, H. S. (2024). Kurumsal yaşlı bakımında beklenen hizmet kalitesi: Kuşaklararası farklılıklar üzerine bir çalışma. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 531–547. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1520404>

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul, Türkiye.

E-posta: haticeselin.irmak@iuc.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5032-1767>

Article Information

Received 22 July 2024; Revised 30 August 2024; Accepted 08 October 2024; Available online 25 December 2024

This is an open access article under the [Creative Commons Attribution-NonCommercial Licence](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
© 2024 The Author. Published by Institute of Social Sciences on behalf of Bursa Uludağ University

Expected Service Quality in Institutional Older Adults Care: A Study on Intergenerational Differences

Abstract

Service quality in institutional aged care services directly affects older adults' health, safety, well-being, and overall quality of life. The expectations and needs of individuals from different generations shape the quality of services. This study examines how the service quality expectations of Generation X, Y, and Z individuals change. We applied the Personal Information Form and Service Expectations Scale to 430 individuals from different generations who agreed to participate in the study. A statistically significant difference was found between the total scores of the expected service quality scale and the sub-dimensions of the expected service quality, namely physical features, reliability, eagerness/willingness, trust, and empathy scores of individuals from different generations. Generation X participants had higher expected service quality scale total and all sub-dimension scores than Generation Z participants. This situation can be expressed as Generation X participants having higher expected service quality than Generation Z participants. As a result, the low expectations of Generation Z towards service quality reveal the need for elderly care service providers to develop new strategies to understand and meet the specific expectations of this generation.

Keywords: Older adults care, service quality, intergenerational differences, gerontology.

1. Giriş

Günümüzde dünya genelinde yaşlı nüfusun hızla artması, kurumsal yaşlı bakım hizmetlerinin önemini artırmaktadır. İnsanların yaşam sürelerinin uzamasıyla birlikte, yaşlılık dönemlerinde ihtiyaç duyulan sağlık, güvenlik ve refah hizmetleri giderek daha karmaşık hale gelmektedir. Kurumsal yaşlı bakım hizmetleri, bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla profesyonel bir şekilde sunulan hizmetlerdir ve yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini artırmayı hedeflemektedir. Sağlık ve sosyal alanlar ile ilgili sorunlarla baş etme, günlük yaşam aktivitelerinde destek sağlama ve sosyal etkileşimi teşvik etme gibi pek çok boyutta hizmet sunan kurumsal yaşlı bakım merkezleri, bireylerin yaşam kalitelerini iyileştirmek için kritik bir rol oynamaktadır (Cleland vd., 2021). Bu noktada hizmet kalitesi, kurumsal yaşlı bakım hizmetlerinin etkinliğini ve toplumun yaşlanma süreciyle başa çıkma kapasitesini büyük ölçüde belirlemektedir.

Kurumsal yaşlı bakım hizmetlerinde hizmet kalitesi, yaşlı bireylerin sağlık, güvenlik, refah ve genel yaşam kalitelerini doğrudan etkilemektedir. İyi bir hizmet kalitesi, yaşlıların bakım ihtiyaçlarının etkili bir şekilde karşılanmasını sağlar (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022; Bahar vd., 2009). Kaliteli bakım hizmetleri; yaşlı bireylerin bağımsızlığını korumalarına, onurlarını korumalarına ve kendilerini değerli hissetmelerine yardımcı olabilir nitelikte olmalıdır (Üçok, 2023, s. 4307). Bu yönüyle yaşlı bakımında kalitenin önemi, sadece yaşlı bireylerin fiziksel ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı değildir; aynı zamanda onların duygusal, sosyal ve ruhsal refahlarını da kapsamaktadır (Buz vd., 2018, s. 391). Kaliteli kurumsal yaşlı bakım hizmetleri, sosyal etkileşimleri teşvik ederek sosyal izolasyonu önlemede ve yaşlıların ruh sağlığının korunması noktasında önemli rol üstlenmektedir (Balcı İzgi, 2008). Aynı zamanda, güvenlik standartlarının yüksek olması, yaşlıların fiziksel ve duygusal güvenliğini sağlamaktadır.

Kaliteli kurumsal yaşlı bakım hizmetleri, eğitilmiş ve deneyimli personel tarafından sunulmalıdır. Yaşlı bireylerin bireysel ihtiyaçları ön plana koyularak özelleştirilmiş bakım planları oluşturulmalı ve bu planlara göre hizmet sunulmalıdır. Bu şekilde, yaşlılar sağlık, güvenlik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için gereken desteği alabilirler. Ayrıca, hizmet kalitesi aileler için

de önemlidir; yaşlı bireylerin aileleriyle iyi bir iletişim kurulması ve ailelerin memnuniyetinin sağlanması, bakım sürecinin başarısını etkilemektedir.

Hizmetlerin kalitesi, farklı kuşaklardan gelen bireylerin beklentileri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Beklenti kavramı araştırmacılar tarafından "tahmin edilen işletme performansı, ideal performansı, minimum tolere edebilir performans" (Teas, 1994, s. 134); "hizmet alan tüketicinin belirli bir hizmet sunumunda ne ile karşılaşacağına dair tahminleri" (Oliver, 1981, s. 27); "müşterinin hizmet sunumundan arzuları ve istekleri" (Robinson, 1999, s. 26); "reklam, kulaktan kulağa iletişim veya deneyimlerle oluşan ürün performansının tahmin edilen seviyeleri" (Bolton & Drew, 1991, s. 3); "geçmiş yaşantı ve o andaki uyaranlara dayanarak gelecekteki olayların öncelenmesi" (Çakır, 2003, s. 119) gibi ifadelerle tanımlanmaktadır. Hizmet alan bireyler, yeni deneyimlerinden algıladıkları bilgileri; daha önceki deneyimleri, duyguları, başkalarının deneyimleri ve reklamlar gibi çeşitli kaynaklardan edindikleri bilgilerle karşılaştırarak beklentilerini oluşturmaktadırlar (Barsky, 1995, ss. 19-20). Beklenen hizmet kalitesini etkileyen ve şekillendiren fiziksel (yemek yemek, içmek, uyumak vb.), fonksiyonel (can güvenliği, tehlikelerden korunma, iş güvenliği vb.), sosyal (toplumda kabul görmek, bir gruba ait olmak vb.) ve psikolojik (tanınmak, kendine güven duymak, saygınlık kazanmak vb.) bireysel gereksinimler bulunmaktadır (Kahraman, 2018, s. 43)

Hizmet alanların kalite beklentilerini etkileyen reklam, doğrudan pazarlama, halkla ilişkiler ve satış kampanyaları gibi dışsal iletişim faaliyetleri bulunmaktadır (Değermen, 2006, s. 199). Hizmet sunucuların dolaylı olarak kontrol edebildiği hizmet sağlayıcının göstermiş olduğu performans sonucu biçimlenen, tüketicilerin o hizmet ile özdeşleştirdikleri simge, marka, anlam ya da çeşitli kaynaklardan edindiği izlenimler de önemli bir faktördür (Şeker kaya, 1997, s. 30). Ayrıca, hizmet alıcıların benzer hizmeti daha önceden denemesi ve tecrübe etmesi sonucu oluşan önceki deneyimler ve hizmet alanlar tarafından yapılan hizmet sunucunun hizmet kalitesi ile ilgili edinilen tecrübelerin kişiden kişiye iletilmesi gibi birden fazla faktör söz konusudur (Lovelock vd., 1999, s. 486; Zeithaml & Bitner, 2000, ss. 54-55).

Yaşlı bireylere yönelik hizmet sunumunda kalite, yaşlanan nüfusun artmasıyla birlikte giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu alanda yapılan sınırlı sayıda akademik çalışmalar incelediğinde daha çok bakım hizmetlerinin erişilebilirliği, personelin eğitimi ve bakım ortamının uygunluğu gibi hizmet kalitesinin belirleyicilerine (Akyüz, 2015; Kuzu, 2010), yaşlı bireylerin bakım hizmetlerine yönelik memnuniyet düzeyleri ve beklentilerine (Ekiyor & Artıkbaev, 2018; Elibol, 2023; Elibol & Kılıçer, 2019) ve hizmet sunumunda iyileştirmelere (Akyüz, 2015; Kuzu, 2010) ilişkin olduğu görülmektedir.

Yaşlı bireylerin sağlık, güvenlik ve refahlarını sağlamak amacıyla sunulan bu hizmetlerin kalitesi, farklı kuşaklardan gelen bireylerin beklentileri doğrultusunda şekillenmektedir. X, Y ve Z kuşakları gibi farklı nesiller, yaşlı bakım hizmetlerine yönelik farklı öncelikler ve talepler taşımaktadır. Bu noktada kuşak kavramı, en genel haliyle aynı zaman aralığında doğup büyümüş ve yaşam biçimleri birbirlerine benzeyen bireylerin oluşturduğu toplulukları ifade etmektedir (Engizek & Şeker kaya, 2016, s. 246). Kuşak tanımları ve sınıflandırılması yapılırken toplum yapısında değişiklik meydana getiren ve toplumda yaşayan bireylerin tutum ve davranışlarını etkileyen önemli olaylar temel alınmaktadır (Duffy & Smith, 2013, s. 320). X, Y ve Z kuşakları, doğum tarihleri ve yaşadıkları dönemler baz alınarak oluşturulmuş jenerasyonlardır.

X Kuşağı (1965-1979), teknolojiyi sadece ihtiyaçları oranında kullanan ve geleneklere bağlı bireylerden oluşmaktadır (Himmel, 2008, s. 42). Y Kuşağı (1980-1999), teknolojinin hızla ilerlediği dönemde büyümüş, özgürlüklerine düşkün, yeni fikirlere açık, iyimser, amaca dönük ve bağımsız bireylerdir (Himmel, 2008, s. 42). Z Kuşağı (2000 ve sonrası) ise teknolojiyle doğmuş, dijital dünyaya tamamen entegre olmuş bireylerden oluşur (Himmel, 2008, s. 42). Bu kuşaklar, yaşadıkları dönemlerin kültürel ve teknolojik etkileri nedeniyle benzersiz özelliklere sahiptir. Bu farklılıklar, kurumsal yaşlı bakım hizmetlerinin sunumunda dikkate alınması gereken önemli bir faktördür çünkü hizmetlerin etkinliği, kabul edilebilirliği, bireylerin bu hizmetlere duyduğu güven ve memnuniyet üzerinde derin etkilere sahiptir. Kurumsal yaşlı bakım hizmetlerinin kalitesinin değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi, sağlık alanındaki ve sosyal alandaki hizmetleri yönetimi ve politika oluşturma süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır (Bilgin vd., 2021; Güner vd., 2019). Yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına uygun, güvenli ve insan onurunu koruyan hizmetlerin sunulması, toplumun yaşlanan nüfusu için sürdürülebilir bir yaşam kalitesi sağlama konusundaki taahhüdünü göstermektedir (Genç & Barış, 2019). Bu bağlamda, kurumsal yaşlı bakım hizmetlerinin kalitesinin farklı kuşaklardan gelen beklentilere nasıl cevap verebileceği ve bu hizmetlerin gelecekteki gelişimine nasıl katkıda bulunabileceği önemli araştırma ve stratejik odak noktaları olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma kurumsal yaşlı bakım hizmetlerinde beklenen hizmet kalitesini farklı kuşakların perspektifinden ele almaktadır. Özellikle X, Y ve Z kuşağı bireylerin görüşlerine dayanarak, kurumsal yaşlı bakım hizmet kalitesi beklentilerinin nasıl değiştiğini ve bu beklentilerin hizmet sunumuna nasıl yansıdığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın temel araştırma sorusu "Farklı kuşaklardaki bireylerin kurumsal bakım hizmetlerine yönelik beklenen hizmet kaliteleri (genel ve alt boyutlar bazında) arasında farklılık var mıdır?" şeklinde; temel araştırma hipotezi ise "Farklı kuşaklardaki bireylerin kurumsal bakım hizmetlerine yönelik beklenen hizmet kaliteleri (genel ve alt boyutlar bazında) arasında farklılık vardır" şeklindedir.

2. Yöntem

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırma kurumsal bakım hizmetleri sunumuna yönelik beklenen hizmet kalitesinin; katılımcıların yer aldığı kuşaklara ve sosyodemografik özelliklerine göre yordanmasını amaçlayan betimsel türde ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilen nicel bir çalışmadır. Betimsel araştırmalar, anket, gözlem ve görüşme gibi veri toplama araçlarıyla ana kitlenin özelliklerini veya bu özellikler arasındaki ilişkileri belirlemeye yöneliktir. İlişkisel tarama modelleri ise iki veya daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimi ve derecesini saptamayı hedefler; bu da korelasyon türü ilişki veya karşılaştırmalarla elde edilir (Karasar, 2002).

2.2 Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini İstanbul il sınırları içerisinde yaşayan TÜİK 2022 yılı verilerine göre 20-60 yaş aralığında yer alan 9.643.977 birey oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, evren içerisinde çok aşamalı örnekleme yöntemi ile seçilen 430 birey oluşturmaktadır. 100.000 kişi ile 1 milyon kişi arasında bulunan popülasyon büyüklükleri için yeterli görülen en küçük

örneklem büyüklüğü 384 kişidir (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2004, s. 50). Her bir kuşak içerisinde çalışmaya katılacak birey sayısının belirlenmesinde kota örneklem tekniği kullanılmıştır. Olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biri olan kota örnekleme yöntemi, araştırmacıya hedefindeki kitleyi belirli özellikleri açısından sınırlandırarak sadece hedefindeki özellikleri içeren katılımcıları örnekleme dâhil etmesine olanak veren bir örnekleme yöntemidir (Cohen vd., 2002). Kota örneklem tekniğinde üyelerin seçimi önceden belirlenmiş bir standarda göre yapılmaktadır. Her bir kuşaktan (X kuşağı: 1965-1979, Y Kuşağı: 1980-1999, Z Kuşağı: 2000 ve sonrası) en az 120 kişi olmak üzere toplam 360 bireyin çalışmaya dâhil edilmesine karar verilmiştir ve son durumda çalışmaya 430 (X kuşağı: 115 kişi, Y kuşağı: 144 kişi, Z kuşağı: 171 kişi) kişi dâhil edilmiştir. Son olarak belirlenen her bir kuşak içerisinde çalışmaya dâhil edilecek bireylerin seçiminde olasılıklı örneklem tekniklerinden basit rastgele örneklem tekniği kullanılmıştır. Basit rastgele örneklem tekniği evren içerisinde yer alan her birimin örnekleme dâhil olma olasılığının eşit ve birbirinden bağımsız olduğu ve bu özelliklerden dolayı, sonuçların (örneklem büyüklüğü de uygunsa) evrene genellenebilmesine imkân sağlayan bir örnekleme tekniğidir (Neuman, 2014, s. 148-149).

2.3 Veri Toplama Süreci ve Araçları

Araştırmanın verileri internet tabanlı veri toplama tekniği (Google Forms) kullanılarak toplanmıştır. Google Forms, oluşturulan her bir anket için farklı bir erişim adresi oluşturularak bunun katılımcılara link şeklinde (sosyal medya, WhatsApp vb. aracılığı ile) gönderilmesine imkân sağlamaktadır. Katılımcılar farklı kanallar yolu ile kendilerine gelen bu bağlantıyı takip ederek hazırlanan ankete erişebilmekte ve soruları cevaplayabilmektedir. Sistem üzerinde her katılımcının yalnızca bir kez yanıt gönderebileceği biçimde sınırlama getirilmektedir. Katılımcıların kendilerine belirtilen süre içerisinde anketi cevaplamaları halinde, elde edilen verilerin anında analiz imkânı bulunmaktadır. Ayrıca soru formunu hazırlarken soruların tümüne veya araştırma için kesinlikle cevap alınması istenilen sorulara "gerekli" ibaresi işaretlenerek katılımcıların ilgili soruları yanıtlamadan anketi göndermesi engellenmektedir. Sistem, katılımcının yanıtlamadan geçtiği soruları işaretleyerek, "bu soruları cevaplandırmadan anketi tamamlayamazsınız" uyarısı vermektedir. Bu sayede veri toplama sürecinde kayıp veri (missing value) sorunu ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Çalışmaya katılmayı kabul eden bireylere Kişisel Bilgi Formu ve Hizmet Beklentileri Ölçeği uygulanmıştır. Ölçekleri geliştiren kişilerden kullanım için gerekli izinler alınmıştır. Formun her bir katılımcı için uygulanma süresi ortalama 10 dakikadır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacının kendisi tarafından ilgili literatür incelemesi sonucunda Kişisel Bilgi Formu oluşturulmuştur. Formda katılımcıların cinsiyet, medeni durum, içinde bulunduğu yaş grubu, eğitim durumu, gelir yeterliliği durumu, çalışma durumu gibi tanıtıcı özelliklerini belirlemeye yönelik geliştirilen 8 soru yer almaktadır.

Servqual Hizmet Kalitesi Ölçeği-(Beklenen Hizmet Kalitesi Ölçeği): Hizmet kalitesi ile ilgili literatür incelendiğinde; Parasuraman, Zeithaml ve Berry'nin hizmet kalitesinin tanımlanması, hizmet kalitesinin boyutlarının tespit edilmesi, kavramsal bir hizmet kalitesi modelinin geliştirilmesi ve geliştirilen Kavramsal Hizmet Kalitesi Modeli yardımıyla sayısal temelde algılanan hizmet kalitesinin ölçülmesi (SERVQUAL Ölçeği) konularında 1985-1994 yılları

arasında bir dizi çalışmalar yaptıkları ve hizmet kalitesinin ölçümünde SERVQUAL adını verdikleri standart bir ölçeği geliştirdikleri görülmektedir (Parasuraman vd., 1985, 1988, 1991, 1994). Parasuraman ve diğerlerinin yaptıkları bu son revizyonla Servqual Ölçeği son orijinal şeklini almıştır (Parasuraman vd., 1991, ss. 449-450). Kuzu (2010) tarafından ise Servqual Hizmet Kalitesi Ölçeği, katılımcıların Türkiye’de yaşlı bakım kurumlarında sunulan hizmetlerden beklentilerinin ölçülmesi ve bu beklentiler içerisinde hizmet kalitesi boyutlarından hangilerinin katılımcılar için daha önemli ve öncelikli olduğunun ortaya koyulması amacıyla ilk defa kullanılmıştır. Sonrasında ise benzer içerikli çalışmalarda kullanılmaya başlamıştır (Çetin & Kuzucu, 2019; Elibol & Kılıçer, 2019). Ölçeğin bir hafta ara ile 40 kişilik gruba tekrarlanarak uygulaması ile elde edilen devamlılık katsayısı .99 olarak, Cronbach Alpha iç tutarlılık sayısı .94 olarak hesaplanmıştır. Testin kendi içinde iki ayrı yarıya ayrılması sonucu hesaplanan Spearman Brown ve Guttman iç tutarlılık katsayıları .992 ve .991 olarak bulunmuştur (Kuzu, 2010, s.110).

SERVQUAL Hizmet Kalitesi Ölçeği 22 maddeden oluşmakta ve 5’li Likert tipi (1-kesinlikle katılmıyorum, 5-kesinlikle katılıyorum) şeklinde yanıtlanmaktadır. Ölçekte fiziksel özellikler (1-4 arası maddeler), güvenilirlik (5-9 arası maddeler), heveslilik/isteklilik (10-13 arası maddeler), güven (14-17 arası maddeler) ve empati (18-22 arası maddeler) olmak üzere 5 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekten alınan puan 22-110 arasında değişim göstermektedir. Ölçekten alınan puanın artması beklenen hizmet kalitesinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Hizmet kalitesinin 5 boyutu aşağıda verilmektedir (Parasuraman vd., 1988, ss. 23-29):

- **Fiziksel Özellikler:** Bakım hizmeti sunucularının sahip olduğu tesisler, ekipman, teçhizat, donanım, personelin fiziksel özellikleri ve görünümü, hizmet sunumunda kullanılan araç-gereç ve diğer fiziksel donanım, hizmetin somut unsurları ve hizmet sunum ortamını içermektedir (Kuzu, 2010, s. 80). Örnek madde: *Kurumsal yaşlı bakım hizmeti sunucusu çağdaş araç, gereç ve teknolojik donanıma sahip olmalıdır.*
- **Güvenilirlik:** Bakım hizmeti sunucularının söz konusu hizmeti ilk seferinde ve eksiksiz olarak yerine getirmesinin yanında (hatasız faturalama işlemleri, kayıtların düzenli tutulması ve belirtilen zamanlarda belirtilen hizmetlerin tamamlanması gibi) verdiği sözlere sadık kalmasını ve performansta tutarlılık göstermesini içermektedir (Kuzu, 2010, s. 80). Örnek madde: *Kurumsal yaşlı bakım hizmeti sunucusu sakinlere sunulan bakım hizmetlerinde planlı, zamanlı ve programlı olmalıdır.*
- **Heveslilik/İsteklilik:** Hizmet alanın ihtiyaçlarına yardım ve cevap verme isteği. Örnek madde: *Kurumsal yaşlı bakım hizmeti sunucusu personeli sakinlerin isteklerini yerine getirmek için her zaman hazır olmalıdır.*
- **Güven:** Bakım hizmeti sunucularında çalışanların gerekli bilgi, beceri ve donanıma sahip olma, dürüst, inanılır olma ve saygınlık uyandırma, öz bakımına özen gösterme yeterlilikleri yanı sıra hizmet alanın hizmet sunum sürecinde hizmet sunucuya güven duyma ve emin olma durumu şeklinde açıklanmaktadır (Kuzu, 2010, s. 80). Örnek madde: *Kurumsal yaşlı bakım hizmeti sunucusunda çalışan personel, genel kültür, kritik karar verme ve mesleki konularda bilgili olmalıdır.*
- **Empati:** Bakım hizmeti sunucularında çalışanların hizmet alıcılara bireysel ilgi ve duyarlılık göstermesi, özenle davranması, özel hizmetler sunabilmesi ile birlikte hizmet alıcının hizmet sunum sürecinde tüm proseslerine ulaşabilmesi ve iletişimi şeklinde ifade

edilmektedir (Kuzu, 2010, s. 80). Örnek madde: *Kurumsal yaşlı bakım hizmeti sunucusunda çalışan çalışan personel, sakinlerin özel ihtiyaçlarını anlayışla karşılamalıdır.*

2.3 Analiz Tekniği

Araştırmada verilerin analizi SPSS programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analizlere başlamadan önce verilerin kontrolleri yapılmış ve sonrasında analizlere başlanmıştır. Öncelikle katılımcıların tanımlayıcı özelliklerinin betimsel olarak ortaya konulabilmesi için betimleyici istatistiklere yer verilmiştir. Hipotez testlerine geçmeden önce verilerin dağılım özelliğine Kolmogorov Smirnov Testi ve Shapiro-Wilk Testi ile değerlendirilmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca normal dağılımın diğer varsayımları olan basıklık ve çarpıklık değerlerinin çoklu normallik dağılımı için gereken asgari değer aralığında (± 2) olması (George & Mallery, 2010) ve örneklem hacminin 30-40 üzerinde olması (Field, 2018; Ghasemi & Zahediasl, 2012) da göz önünde bulundurularak parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Boyutların basıklık çarpıklık değerleri; fiziksel özellikler için çarpıklık: -1,384, basıklık: 1,523; güvenirlik için çarpıklık: -1,320, basıklık: 1,718; heveslilik/isteklilik için çarpıklık: -1,752, basıklık: -1,740; güven için çarpıklık: -1,279, basıklık: 1,502; empati için çarpıklık: -1,606, basıklık: 1,887; hizmet beklentisi toplam puanı için çarpıklık: -1,123, basıklık: 1,011 olarak belirlenmiştir. Sonuçlar değerlendirildiğinde verilerin, boyutların tamamı için normal dağılım gösterdiği kabul edilebilir. Buradan hareketle ikiden fazla grupların (kuşak) sürekli verilerden aldıkları puan ortalamalarının karşılaştırılmasında One Way Anova Testi kullanılmıştır. One Way Anova Testi sonrası anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olduğu alt boyutlarda Bonferroni çoklu karşılaştırma teknikleri, varyansların homojen dağılmadığı alt boyutlarda ise Tamhane's T2 çoklu karşılaştırma teknikleri kullanılmıştır. Tüm analizlerde $p < 0,05$ (iki yönlü) değerler istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

2.4 Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma öncesinde İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 03.01.2023 tarih ve 2023/39 sayılı toplantı kararı ile etik kurul onayı alınmış olup "Helsinki Deklarasyonu'na" uygun olarak araştırma yürütülmüştür.

3. Bulgular

Çalışmaya katılan 430 kişinin %39.8'i (n=171) Z kuşağı, %33.5'i (n=144) Y kuşağı ve %26.7'si (n=115) X kuşağında yer almaktadır. Tablo 1'de katılımcıların tanımlayıcı özellikleri yer almaktadır.

Z kuşağının %63.7'sinin cinsiyeti kadın, %50.3'ünün eğitim düzeyi lise, %45'inin gelir yeterliliği "geliri giderine eşit" ve %68.4'ü herhangi bir işte çalışmamaktadır. Y kuşağının %63.9'unun cinsiyeti kadın, %52.1'inin eğitim düzeyi lise üstü, %51.4'ünün gelir yeterliliği "geliri giderine eşit" ve %63.2'si bir işte çalışmaktadır. X kuşağının %55.7'sinin cinsiyeti kadın, %45.2'sinin eğitim düzeyi lise altı, %63.5'inin gelir yeterliliği "geliri giderine eşit" ve %59.1'i bir işte çalışmaktadır.

Tablo 1*Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri*

		Z KUŞAĞI		Y KUŞAĞI		X KUŞAĞI	
		n	%	n	%	n	%
Cinsiyet	Kadın	109	63.7	92	63.9	64	55.7
	Erkek	62	36.3	52	36.1	51	44.3
Eğitim Durumu	Lise altı	23	13.4	39	24.3	52	45.2
	Lise	86	50.3	34	23.6	46	40.0
	Lise üstü	62	36.3	75	52.1	17	14.8
Gelir Yeterliliği	Gelir giderimden az	70	40.9	37	25.7	19	16.5
	Gelirim giderime eşit	77	45.0	74	51.4	73	63.5
	Gelirim giderimden fazla	22	12.9	31	21.5	23	20.0
Çalışma Durumu	Evet	54	31.6	91	63.2	68	59.1
	Hayır	117	68.4	53	36.8	47	40.9

Tablo 2*Farklı Kuşaklarda Yer Alan Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Beklenen Hizmet Kalitesi Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması*

Değişkenler	Alt Kategoriler	Z KUŞAĞI	Y KUŞAĞI	X KUŞAĞI
		$\bar{X} \pm SD$	$\bar{X} \pm SD$	$\bar{X} \pm SD$
Cinsiyet	Kadın	101.44±13.84	102.64±11.37	103.58±12.56
	Erkek	91.63±26.27	100.73±17.18	106.16±6.06
		$t=3.200$ $df=80.641$ $p=.008$	$t=.801$ $df=142$ $p=.424$	$t=-1.444$ $df=94.994$ $p=.152$
Eğitim Durumu	Lise altı	88.22±26.28	100.11±10.82	104.12±7.77
	Lise	99.70±15.42	103.62±12.77	105.54±13.16
	Lise üstü	98.95±21.68	102.05±15.32	104.35±0.08
		$F=3.280$ $df=2$ $p=.040$ $2 > 1$	$F=.563$ $df=2$ $p=.571$	$F=.247$ $df=2$ $p=.782$
Gelir Yeterliliği	Gelir giderimden az	95.99±21.29	99.41±18.72	102.32±19.36
	Gelirim giderime eşit	99.25±18.51	103.57±11.70	105.86±6.96
	Gelirim giderimden fazla	100.77±19.57	102.18±13.41	103.09±8.18
		$F=.725$ $df=2$ $p=.486$	$F=1.191$ $df=2$ $p=.307$	$F=1.275$ $df=2$ $p=.283$
Çalışma Durumu	Evet	96.00±23.03	102.95±14.19	104.81±11.81
	Hayır	98.75±18.15	100.25±12.83	104.60±7.56
		$t=-.774$ $df=84.559$ $p=.441$	$t=1.140$ $df=142$ $p=.256$	$t=.109$ $df=113$ $p=.913$

Tablo 2’de farklı kuşaklarda yer alan katılımcıların tanımlayıcı özelliklerine göre beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir. X ve Y kuşağında yer alan katılımcıların cinsiyetlerine, eğitim durumlarına, gelir yeterliliği durumlarına ve çalışma durumlarına göre beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Z kuşağında yer alan katılımcıların gelir yeterliliği durumlarına ve çalışma durumlarına göre beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak farklı olarak Z

kuşağında yer alan katılımcıların cinsiyetlerine ($t=3.200$, $df=80.641$, $p=.008$) ve eğitim durumlarına, $F(2,430)=3.280$, $p=.040$, göre beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Z kuşağında kadınların puanı (101.44 ± 13.84), erkeklerin puanlarına (91.63 ± 26.27); eğitim durumu lise olan bireylerin puanı (99.70 ± 15.42), eğitim durumu lise altı olan bireylere (88.22 ± 26.28) göre daha yüksektir.

Tablo 3

Farklı Kuşaklarda Yer Alan Katılımcıların Beklenen Hizmet Kalitesi Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

		n	$\bar{X}\pm SD$	F	p	Farklılık
Fiziksel Özellikler	Z kuşağı	171	17.48 \pm 3.71	5.239	.006	1-3 (.003)
	Y kuşağı	144	18.17 \pm 2.86			
	X kuşağı	115	18.68 \pm 2.36			
Güvenilirlik	Z kuşağı	171	22.54 \pm 4.92	5.144	.006	1-3 (.005)
	Y kuşağı	144	23.54 \pm 3.29			
	X kuşağı	115	23.93 \pm 2.39			
Heveslilik İsteklilik	Z kuşağı	171	17.66 \pm 3.72	7.604	.001	1-3 (.000)
	Y kuşağı	144	18.46 \pm 2.71			
	X kuşağı	115	19.04 \pm 2.01			
Güven	Z kuşağı	171	18.06 \pm 3.77	5.691	.004	1-3 (.002)
	Y kuşağı	144	18.85 \pm 2.66			
	X kuşağı	115	19.22 \pm 1.83			
Empati	Z kuşağı	171	22.13 \pm 4.49	7.678	.001	1-3 (.000) 2-3 (.029)
	Y kuşağı	144	22.92 \pm 3.32			
	X kuşağı	115	23.85 \pm 2.41			
Hizmet Beklentisi	Z kuşağı	171	97.88 \pm 19.79	6.844	.001	1-3 (.000)
	Y kuşağı	144	101.95 \pm 13.72			
	X kuşağı	115	104.72 \pm 10.25			

Tablo 3'te farklı kuşaklarda yer alan katılımcıların beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Farklı kuşaklarda yer alan katılımcıların beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam ve alt boyut puanları değerlendirildiğinde; farklı kuşaklarda yer alan bireylerin beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam puanları, $F(2,430)=6.844$, $p=.001$, ve beklenen hizmet kalitesinin alt boyutları olan Fiziksel Özellikler, $F(2,430)=5.239$, $p=.006$; Güvenilirlik, $F(2,430)=5.144$, $p=.006$; Heveslilik/İsteklilik, $F(2,430)=7.604$, $p=.001$; Güven, $F(2,430)=5.691$, $p=.004$ ve Empati, $F(2,430)=7.678$, $p=.001$ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığının belirlenmesi için tamamlayıcı post-hoc analizleri yapılmıştır. Analizler sırasında hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar verilebilmesi için varyansların homojenliği kontrol edilmiş ve varyansların homojen olmadığı bulunmuştur. Varyansların homojen olmadığı durumlarda yaygın olarak kullanılan Tamahne's çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Fiziksel Özellikler, Güvenilirlik, Heveslilik/İsteklilik ve Güven alt boyutlarında farklılığın Z kuşağı ile X kuşağı arasında olduğu; Empati alt boyutunda ise farklılığın Z kuşağı ile X kuşağı ve Z kuşağı ile Y kuşağı arasında olduğu bulunmuştur. Bu durumda X kuşağı katılımcılarının Z kuşağına göre beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam ve tüm alt boyut puanları daha yüksek

bulunmuştur. Bu durum X kuşağı katılımcılarının Z kuşağına göre beklenen hizmet kalitelerinin daha yüksek olduğu şeklinde ifade edilebilir.

4. Tartışma

Farklı kuşaklarda yer alan katılımcıların beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuş olup X kuşağı katılımcılarının Z kuşağına göre beklenen hizmet kaliteleri daha yüksektir. Toplumun farklı kuşakları, yaşadıkları dönemlerin sosyo-ekonomik ve kültürel dinamiklerine bağlı olarak farklı beklentilere sahiptir. Bu farklılıklar bakım hizmetlerine yönelik beklentilerde de kendini göstermektedir. Bu çalışma kapsamında bakım hizmetlerine yönelik beklentiler bakım hizmeti sunucusunun fiziksel özellikleri, güvenilirliği, heveslilik/isteklilik durumlarını ve hizmet sunucularında görev alan personellere duyulan güven ve personellerden beklenen empati temelli iletişim olmak üzere beş başlık altında değerlendirilmiştir. Gustafson vd. (1990), tıbbi ve tıbbi olmayan hizmetleri kapsayan ve sakinlerin genel yaşam kalitesini ve teknik hizmetleri içeren "doğrudan bakım, bakım süreci, boş zaman aktiviteleri, çalışanlar, fiziksel özellikler, diyet ve birey-toplum bağı" başlıkları altında yedi boyut ortaya koymuşlardır. Glass (1991), kurumda bakım hizmetleri alanında kalite ile ilgili "çalışan müdahalesi, fiziksel ortam, beslenme-yiyecek hizmeti ve sosyal ilişkiler" olmak üzere dört temel boyutun varlığını öne sürmektedir. Rantz vd. (1998, 1999), göre bakım hizmetlerinde kalite, hizmet sunanların gözünden "kişiselleştirilmiş bakım, güvenlik, sosyal çevre, etkileşim, çalışanlar ve fiziksel şartlar" boyutlarından oluşurken, hizmet alanların bakış açısına göre "çalışanlar, bakım, ailenin katılımı, iletişim, ev ve çevre" boyutlarından oluşmaktadır. Chao ve Roth'un (2005) çalışmalarında ise bakımda "bakım tutumu, bireysel farklılıklara saygı, duygusal destek, sosyal etkileşim, destekleyici bir çevre ve erişilebilir bakımı" kalitenin 6 anahtar boyutu olarak ifade etmişlerdir.

4.1 Fiziksel Özellikler

Farklı kuşaklarda yer alan katılımcıların beklenen hizmet kalitesi ölçeği fiziksel özellikler alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuş olup X kuşağı katılımcılarının Z kuşağına göre fiziksel özelliklere ilişkin beklentileri daha yüksektir. X kuşağı, bakım hizmeti sunucularının fiziksel alt yapılarının güçlü olmasını, modern ve teknolojik olarak donanımlı olmasını tercih etmektedir. Aynı zamanda fiziksel ortamın rahat ve işlevsel olması beklentileri arasında yer almaktadır. X kuşağı genellikle daha geleneksel iş değerlerine ve kurumsal normlara önem vermektedirler (İzmirlioğlu, 2008, s. 49). Bu kuşak için, bakım hizmeti sunulan fiziksel mekânının temizliği, düzeni, estetiği ve işlevselliği gibi unsurlar bakım hizmeti sunucusunun kalitesi ve güvenilirliği ile doğrudan ilişkilendirilmektedir (Kalideen vd., 2022). Z kuşağı ise genellikle dijital ortamlarda daha fazla zaman geçirir ve bu ortamlarda bakım hizmeti sunucular ile etkileşim kurarlar (Dhinakaran vd., 2020, s. 1434; Pekel vd., 2020, s. 2). Bu durum Z kuşağı için fiziksel mekânın önemini azaltabilir ve Z kuşağı bireylerinin hizmet kalitesi beklentilerinde diğer faktörlere daha fazla odaklanmalarına yol açabilir. Ayrıca, Z kuşağı bireyleri genellikle mobiliteye ve esnekliğe daha fazla önem vermekte ve bu nedenle fiziksel mekânın önemi diğer kuşaklara göre daha az olabilmektedir (Çetin & Karalar, 2016; Fatima vd., 2019; Karaibrahimoğlu, 2021).

4.2 Güvenilirlik

Farklı kuşaklarda yer alan katılımcıların beklenen hizmet kalitesi ölçeği güvenilirlik alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuş olup X kuşağı katılımcılarının Z kuşağına göre güvenilirliğe ilişkin beklentileri daha yüksektir. Z kuşağı, genellikle dijital teknolojilerin ve hızlı bilgiye erişimin yaygın olduğu bir dönemde büyümüş ve bu teknolojilerle entegre bir yaşam tarzına sahiptir. Bu durum, Z kuşağının bakım hizmeti sunucularından bekledikleri performans güvenilirliğini ve tutarlılık algısını etkileyebilir. Z kuşağı genellikle hızlı değişen teknolojik ortamlarda büyümüş olduğu için, işletmelerden sürekli yenilik ve adaptasyon beklentisi içinde olabilirler (Vaishnavi vd., 2018, s. 178). Bu bağlamda, işletmelerin sürekli güvenilirlik ve tutarlılık sergilemeleri Z kuşağı için daha zorlayıcı olabilmektedir. Diğer yandan, X kuşağı genellikle daha geleneksel iş değerlerine ve kurumsal normlara önem vermekte; disiplinli ve iş ahlakına büyük önem veren bir kuşak olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle bakım hizmeti sunucularından istikrarlı ve sürekli olarak güvenilir hizmet almayı beklemektedir, bu da bakım hizmeti sunucularının güvenilirlik ve tutarlılık beklentilerinin karşılanmasını gerektirmektedir (Adıgüzel vd., 2014, s. 173). Bu kuşak, bakım hizmeti sunucularından güvenilirlik ve tutarlılık beklemekte yani bakım hizmeti sunucularının vadettikleri standartları sürekli olarak karşılamalarını ve hizmet kalitesini sabit tutmalarını beklemektedir (Zeng vd., 2021).

4.3 Heveslilik/İsteklilik

Farklı kuşaklarda yer alan katılımcıların beklenen hizmet kalitesi ölçeği heveslilik/isteklilik alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuş olup X kuşağı katılımcılarının Z kuşağına göre hizmet sunucularının hizmeti sunmadaki istek ve arzuları ile hizmete hazır bulunuşluluklarına ilişkin beklentileri daha yüksektir. X kuşağı, bakım hizmeti aldıkları kurumlarda çalışanların işlerine ne kadar bağlı olduklarını ve hizmet sunumuna ne kadar hevesli olduklarını önemsemektedir (Fan vd., 2024). İş yaşamlarında edindikleri tecrübeler, işlerin zamanında ve düzgün bir şekilde yapılmasını, hizmet alıcıya odaklanmayı ve müşteri memnuniyetini artırmayı önemli kılmaktadır. Dolayısıyla, X kuşağı için çalışanların motivasyonu ve hevesi, hizmet kalitesi beklentilerini karşılamak için kritik bir unsurdur. Ayrıca, X kuşağı genellikle iletişimde açık ve doğrudan bir yaklaşımı tercih eder. Bu nedenle, çalışanların hizmeti sunmadaki istek ve arzuları ile hizmete hazır bulunuşlulukları hizmet alan ile etkileşimdeki kaliteyi ve hizmet alan memnuniyetini doğrudan etkileyebilir. X kuşağı için iyi hizmet sunumu, çalışanların işlerine olan bağlılığı ve hizmet sunumundaki pozitif enerjiyle ilişkilendirilir. Z kuşağının büyük bir kısmı dijital teknolojilerle büyümüş ve bu teknolojilerin sağladığı hızlı çözümlerle günlük yaşamlarını yönetmiştir (Kırılmaz vd., 2022). Dolayısıyla, hizmet alırken de benzer bir hız ve etkinlik beklentileri doğal karşılanmaktadır (Taş vd., 2017, s. 1041). Geleneksel yaşlı bakım hizmetleri ise genellikle zaman alan ve sabır gerektiren süreçler içermektedir. Bu durum, Z kuşağının hizmet sunumunda çalışanların hevesli ve istekli olmalarını daha az önemli bulmalarına yol açabilir. Ayrıca Z kuşağı genellikle bireysel denetim ve seçeneklere önem vermektedir. Hizmet sunumunda çalışanların kişisel heves ve istekliliklerine odaklanmak yerine, teknolojinin sunduğu pratik çözümler ve süreçlerin verimliliği onlar için daha öncelikli olabilir (Çetin & Karalar, 2016; Koç Akran, 2018; Wood, 2013). Bununla birlikte, Z

kuşağının iletişim tarzı da hizmet kalitesi beklentilerini şekillendirebilir. Bu kuşak genellikle doğrudan ve anlık geri bildirimlere alışkındır (Bayraktar, 2020). Geleneksel iletişim tarzlarına dayalı hizmet sunumu, Z kuşağının hizmet kalitesi beklentilerine uygun olmayabilir ve çalışanların hevesli ve istekli olmalarının önemini azaltabilir (Fatima vd., 2019).

4.4 Güven

Farklı kuşaklarda yer alan katılımcıların beklenen hizmet kalitesi ölçeği güven alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuş olup X kuşağı katılımcılarının Z kuşağına göre hizmet sunuculara güven duymaya ve emin olma durumuna ilişkin beklentileri daha yüksektir. Z kuşağı genellikle dijital teknolojilerin geliştiği ve sosyal medyanın yaygın olarak kullanıldığı bir dönemde büyümüştür. Bu teknolojik dönem, Z kuşağı bireylerinin güven kavramını farklı bir şekilde algılamalarına ve değerlendirmelerine yol açabilir. Örneğin, Z kuşağı bireyleri genellikle çevrimiçi platformlarda ve sosyal medyada güven kavramını dijital güvenlik, veri gizliliği ve çevrimiçi itibar gibi unsurlarla ilişkilendirmektedir (Büdün Aydın, 2023; Türk, 2013). Ayrıca, Z kuşağı bireyleri genellikle daha hızlı bilgiye erişme ve çok yönlü düşünme becerilerine sahiptirler. Bu özellikler, güven kavramını hızlı karar verme, veriye dayalı kanıtlar ve bakım hizmeti sunucularının dijital varlıklarıyla ilişkilendirme eğiliminde olmalarına neden olabilir. Diğer yandan, X ve Y kuşağı bireyleri daha geleneksel iletişim ve iş ilişkilerinin ön planda olduğu bir dönemde yetişmişlerdir (Büdün Aydın, 2023). Bu kuşaklar, güveni genellikle kişisel ilişkilerde sağlanan tutarlılık, samimiyet ve karşılıklı anlayış olarak algılamaktadır. Bakım hizmeti sunumunda güven, çalışanların ve hizmetlerin tutarlılığı, şeffaflığı ve sadakati ile ilişkilendirilmektedir.

4.5 Empati

Farklı kuşaklarda yer alan katılımcıların beklenen hizmet kalitesi ölçeği empati alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuş olup X ve Y kuşaklarındaki katılımcıların Z kuşağına göre hizmet sunucularında çalışanların hizmet alanlara yönelik empati iletişime ilişkin beklentileri daha yüksektir. Z kuşağı, dijital teknolojilerin yaygın olduğu bir dönemde büyümüş ve bu teknolojiler aracılığıyla sosyalleşmiş bir kuşaktır (Türk, 2013). Empati genellikle doğrudan insan etkileşimi ve duygusal derinlik gerektirirken, Z kuşağı bireyleri dijital iletişim araçları üzerinden iletişim kurma ve empati geliştirme becerilerini farklı şekillerde deneyimlemiş olabilirler. Bu durum, Z kuşağının yüz yüze iletişim ve duygusal bağ kurma becerilerini geliştirme fırsatlarını azaltabilmektedir (Erden Ayhün, 2013; Halisdemir, 2015). Ayrıca, Z kuşağı genellikle hızlı bilgiye erişim ve çoklu görev yapma yeteneklerine sahiptir, bu da zaman ve dikkatin empati geliştirme süreçlerine yönelmesini zorlaştırabilir (Toprakçı Alp vd., 2019, s. 806; Kütükçü, 2015; Taş vd., 2017, s. 1037). Öte yandan, X ve Y kuşağı bireyleri daha geleneksel iletişim yöntemleri üzerinden büyümüş oldukları için bu durum empati geliştirme süreçlerine daha fazla odaklanmalarını sağlamış olabilir. Sonuç olarak, Z kuşağının "Empati" alt boyutunda X ve Y kuşaklarına göre daha az puan alması, kuşakların iletişim tercihleri, farklı iletişim deneyimleri, empati beklentilerindeki ve teknoloji kullanımı arasındaki farklılıklarla açıklanabilir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma X, Y ve Z kuşağındaki bireylerin kurumsal yaşlı bakım hizmet kalitesi beklentilerinin nasıl değiştiğini incelemek amacıyla yapılmıştır. Farklı kuşaklarda yer alan katılımcıların beklenen hizmet kalitesi ölçeği toplam puanları ile fiziksel özellikler, güvenilirlik, heveslilik/isteklilik ve güven alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu durum X kuşağı katılımcılarının Z kuşağına göre beklenen hizmet kalitelerinin daha yüksek olduğu şeklinde ifade edilmektedir. X kuşağının hizmet kalitesine yönelik beklentilerinin diğer kuşaklara göre daha fazla olması diğer kuşaklara göre kıyaslandığında genellikle bakım hizmetlerine daha kısa vadede ihtiyaç duyacaklarını düşünmelerinden ve Z kuşağının daha genç olması nedeniyle bu tür hizmetlere henüz yoğun bir şekilde ihtiyaç duymamalarından kaynaklanıyor olabilir. Örneğin X kuşağı bakım hizmeti sunucularının fiziksel ortamlarının temiz, düzenli ve modern olmasını beklerken; Z kuşağı bakım hizmeti sunucularının fiziksel özelliklerinden ziyade dijital ve teknolojik alt yapıya sahip olmasına daha fazla önem verebilmektedir. Bu durum X kuşağının daha geleneksel ve somut hizmet kalitesi göstergelerine önem vermelerinden kaynaklanabilmektedir.

X kuşağı, genellikle 1965 ile 1980 yılları arasında doğmuş bireyleri kapsamakta ve iş yaşamında yoğun bir şekilde aktif olmuş, profesyonel bir geçmişe sahip bireylerden oluşmaktadır. Bu deneyimler, X kuşağını hizmet kalitesi konusunda daha kritik ve talepkar yapabilmektedir. Bu kuşak, hizmet aldıkları kurumlardan güvenilirlik, profesyonellik ve etkinlik beklemektedir. Ayrıca, X kuşağı, hizmet sağlayıcılarından açık ve doğrudan iletişim bekleyerek problemlerin hızlı ve etkili bir şekilde çözülmesini ve gerektiğinde bilgi alabilmeyi önemsemektedir. Bu kuşak, hizmet sunumunda çeşitliliğe ve kişisel tercihlere saygı gösterilmesini beklediği için hizmetlerin bireyselleştirilmesi ve farklı ihtiyaçlara göre ayarlanabilmesi, X kuşağının beklentilerini karşılamak adına önemlidir.

Z kuşağının hizmet kalitesine yönelik beklentilerinin diğer kuşaklara göre daha düşük olması, genellikle bu kuşağın dijital teknolojilerle büyümüş olmasından kaynaklanabilir. İnternet ve teknolojiyle iç içe büyümüş bir kuşaktır ve bu teknolojiler aracılığıyla hızlı ve anlık çözümlerle tanışmışlardır. Bu durum, onların hizmet alımlarında da hızlı geri dönüşler ve teknoloji odaklı çözümler beklemelerine yol açabilmektedir. Ayrıca, Z kuşağı bireyleri genellikle bireysel tercihlerine ve kontrolü ellerinde tutmaya önem vermektedirler. Geleneksel yaşlı bakım hizmetleri genellikle standart prosedürlere ve belirli kurallara dayalı olabilir, bu da Z kuşağının bireysel ihtiyaçlarına ve tercihlerine uyum sağlamakta zorlanabilecekleri anlamına gelebilir. Buna ek olarak, Z kuşağı, iletişimde daha doğrudan ve anlık geri bildirimler bekleyebilir. Geleneksel yaşlı bakım hizmetleri ise genellikle daha resmi ve sınırlı iletişim kanalları kullanabilir, bu da Z kuşağının memnuniyetsizlik duymasına neden olabilir.

Sonuç olarak, X ve Z kuşağının hizmet kalitesine yönelik farklı beklentilerinin olması, yaşlı bakım hizmetleri sağlayıcıları için bu kuşakların özel beklentilerini anlamak ve karşılamak adına yeni stratejiler geliştirmeleri gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu noktada bu çalışmanın bulgularının da gösterdiği şekilde Z kuşağının kurumsal yaşlı bakım hizmet kalitesi beklentilerinin değerlendirilmesi noktasında fiziksel özellikler, güvenilirlik, heveslilik/isteklilik, güven ve empatik iletişim gibi geleneksel alt boyutların ötesinde bakıma hizmetlerine teknoloji entegrasyonu, bakım hizmetlerinde bireyselleştirilmiş hizmet seçenekleri sunumu gibi güncel

yaklaşımların da dâhil edilmesi hem X kuşağının hem de Z kuşağının memnuniyet düzeyini artırabilir ve hizmet kalitesini iyileştirebilir. Bu stratejiler, yaşlı bakım hizmetleri sağlayıcılarının Z kuşağının özel beklentilerini anlamalarına ve karşılamalarına yardımcı olabilir. Hem teknolojik yeniliklere hem de bireysel tercihlere dayanan bu yaklaşımlar, Z kuşağının yaşlı bakım hizmetlerinden daha olumlu bir deneyim yaşamasını sağlayabilir.

TEŞEKKÜR

—

FİNANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir. Bu araştırma için İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'na başvuru yapılarak çalışmanın etik kurul onayı alınmıştır (Karar tarihi: 03/01/2023, Karar no: 2023/39).

YAZAR KATKI BEYANI

Hatice Selin Irmak Yaşar Genel katkı düzeyi %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Adıgüzel, O., Batur, H. Z., & Ekşili, N. (2014). Kuşakların değişen yüzü ve Y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: Mobil yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 165-182. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/215113>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2022). Engelli ve Yaşlı Bakım Kuruluşlarında Kalite İyileştirme Süreç Yönetimi Rehberi. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. https://www.aile.gov.tr/media/100288/kalite_ iyilestirme_surec_yonetimi_rehberi.pdf
- Akyüz, B. (2015). Sosyal hizmet kurumlarında toplam kalite yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6(15), Sosyal Hizmet Özel Sayısı, 21-36. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213847>
- Bahar, G., Bahar, A., & Savaş, H. A. (2009). Yaşlılık ve yaşlılara sunulan sosyal hizmetler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12), 85-98.
- Balcı İzgü, B. (2008). Türk sosyal güvenlik sisteminde son gelişmeler. *Çalışma ve Toplum*, 1(16), 85-107. https://www.calismatoplum.org/wp-content/uploads/2024/02/2008_16_balciizgi.pdf
- Barsky, J. D. (1995). *World-class customer satisfaction*. McGraw-Hill.
- Bayraktar, O. (2020). *Z Kuşağına ilişkin ortaokul öğretmenlerinin görüşleri ve beklentileri* (Yayın No. 689604). [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Bilgin, Ö. F., Tamkoç, B., & Aydoğdu, Ö. (2021). Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetlerin yerinde yaşlanma yaklaşımıyla değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(53), 963-977. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.702917>
- Bolton, R. N., & Drew, J. H. (1991). A longitudinal analysis of the impact of service changes on customer attitudes. *Journal of Marketing*, 55(1), 1-9. <https://doi.org/10.1177/002224299105500101>
- Buz, S., Ertan Koçak, Y., & Gözen, Ö. (2018). Türkiye'de yaşlılara sunulan hizmetlerin Birleşmiş Milletler Yaşlılık İlkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi: Ankara örneği. *The Journal of Academic Social Science*, 6(77), 388-410.
- Büdü Aydın, E. (2023). Kuşakların teknoloji kullanımının mahremiyet kapsamında karşılaştırılması: Dijital melezler ve dijital yerliler. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(2), 1679-1702. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.1342229>
- Chao, S.-Y., & Roth, P. (2005). Dimensions of quality in long-term care facilities in Taiwan. *Journal of Advanced Nursing*, 52(6), 609-618. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2005.03632.x>
- Cleland, J., Hutchinson, C., Khadka, J., Milte, R., & Ratcliffe, J. (2021). What defines quality of care for older people in aged care? A comprehensive literature review. *Geriatrics & Gerontology International*, 21(9), 765-778. <https://doi.org/10.1111/ggi.14231>
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2002). *Research methods in education*. Routledge.

- Çakır, T. (2003). *Perceptions and expectations of supervisors, administrators, and teachers regarding the multidimensional supervisory effectiveness model in preschool education institutions* (Doctoral dissertation, Marmara University).
- Çetin, C., & Karalar, S. (2016). X, Y ve Z kuşağı öğrencilerin çok yönlü ve sınırsız kariyer algıları üzerine bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), 157-197. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/660882>
- Çetin, S., & Kuzucu, H. (2019). Servqual Ölçeği ile yaşlı bakımevlerinde hizmet kalitesinin ölçümü. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(2), 509-523. <https://doi.org/10.15317/Scitech.2019.215>
- Değermen, H. A. (2006). *Hizmet ürünlerinde kalite, müşteri tatmini ve sadakati (gsm sektöründe bir uygulama)*. Türkmen Kitabevi.
- Dhinakaran, V., Partheeban, P., Ramesh, R., Balamurali, R., & Dhanagopal, R. (2020, March). Behavior and characteristic changes of generation z engineering students. In *2020 6th International Conference on Advanced Computing and Communication Systems (ICACCS)* (pp. 1434-1437). IEEE.
- Duffy, E., Smith, M. (2013). Major Current Themes in Health Professional Education. In S. Loftus, T. Gerzina, J. Higgs, M. Smith, E. Duffy (Eds.), *Educating Health Professionals. Practice, Education, Work and Society* (pp. 313-322). SensePublishers, Rotterdam. https://doi.org/10.1007/978-94-6209-353-9_27
- Ekiyor, A., & Artıkbaev, K. (2018). Yaşlı bakım hizmetlerinde hizmet kalitesi: Kastamonu belediyesi örneği. *Journal of Academic Value Studies*, 4(21), 754-764. <http://dx.doi.org/10.23929/javs.796>
- Elibol, F. (2023). Özel bakım merkezlerinde hizmet kalitesinin ölçülmesi üzerine bir araştırma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 157-172.
- Elibol, F., & Kılıçer, T. (2019). Türkiye’de yatılı engelli bakım merkezlerinde hizmet kalitesinin ölçülmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(43), 109-148. <https://doi.org/10.21560/spcd.v19i46288.457141>
- Engizcek, N., Şekerkaya, A. (2016). X ve Y kuşağı kadınlarının karar verme tarzları bakımından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36(13), 242-271. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/683973>
- Erden Ayhün, S. (2013). Kuşaklar arasındaki farklılıklar ve örgütsel yansımaları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 93-112. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1355884>
- Fan, Y., Liu, J., Yan, S., Zhang, N., Guo, X., Fang, Z., & Liu, S. (2024). Evaluation of care service quality for disabled elderly individuals in the community based on the prospect-grey target house model. *Journal of Grey System*, 36(1), 22-31. <https://jgrey.nuaa.edu.cn/EN/Y2024/V36/I1/22>
- Fatima, I., Humayun, A., Iqbal, U., & Shafiq, M. (2019). Dimensions of service quality in healthcare: A systematic review of literature. *International Journal for Quality in Health Care*, 31(1), 11-29. <https://doi.org/10.1093/intqhc/mzy125>
- Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics*. Sage Publications.
- Genç, Y. & Barış, İ. (2019). Yaşlı bakım hizmetlerinde çağdaş yaklaşım: Kurumsal bakım yerine evde bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science*, 10(10), 36-57. <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.507>
- George, D., & Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update* (10th ed.) Allyn & Bacon.
- Ghasemi, A., & Zahediasl, S. (2012). Normality tests for statistical analysis: A guide for non-statisticians. *International Journal of Endocrinology and Metabolism*, 10(2), 486-489. <https://doi.org/10.5812/ijem.3505>
- Glass, A. P. (1991). Nursing home quality: A framework for analysis. *Journal of Applied Gerontology*, 10(1), 5-18. <https://doi.org/10.1177/073346489101000102>
- Gustafson, D. H., Sainfort, F. C., Konigsveld, R. V. & Zimmerman, D. R. (1990). The Quality Assessment Index (QAI) for measuring nursing home quality. *Health Service Research*, 25(1), 97-127.
- Gürer, A., Küdür Çırpan, F., & Atalan Özlen, N. (2019). Yaşlı bakım hizmetleri. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, 3(1), 1-6. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/825440>
- İzmirlioğlu, K. (2008). Konumlandırma kuşak analizi yardımıyla tüketici algılarının tespiti: Türk otomotiv sektöründe bir uygulama (Yayın No. 227387). [Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Halisdemir, M. (2015). Okul yöneticilerinin Z kuşağına yönelik tutumları ve Z kuşağının okul yöneticisi algısı (Yayın No. 429947) [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Himmel, B. (2008). Different Strokes For Different Generations. *Rental Product News*, 30(7), 42.
- Kahraman, B. (2018). *Hizmetiçi eğitimlerdeki hizmet kalitesi konusunda öğretmenlerin görüşleri (Kayseri İli örneği)* (Yayın No. 531910) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Kalideen, L., Govender, P., & van Wyk, J. M. (2022). Standards and quality of care for older persons in long term care facilities: A scoping review. *BMC Geriatrics*, 22(1), 226. <https://doi.org/10.1186/s12877-022-02892-0>
- Karaibrahimoğlu, S. (2021). Kuşak değişimi bağlamında kentsel kamusal mekânı yeniden düşünmek. *Planlama*, 31(3), 519-529. https://jag.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN_31_3_519_529.pdf
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler* (11. bs.). Nobel Yayınları.
- Kırılmaz, S. K., Saygılı, M., Boztaş, A., & Ateş, Ç. (2022). Z Kuşağının dijital teknolojiye yönelik tutumunun bireysel inovasyon yetkinliklerine etkisinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 702-716. <https://doi.org/10.20491/isarder.2022.1405>
- Koç Akran, S. (2018). Y kuşağından Z kuşağına geçişte STEM eğitimi. T. Yazıcı & O. Hayırlı (Ed.), *Eğitim Bilimleri Alanında Akademik Çalışmalar* (ss. 27-40). Gece Kitaplığı.

- Kuzu, A. (2010). *Yaşlı bakım kurumlarında hizmet kalitesi kavramı ve kavramsal hizmet kalitesi modeli: Servqual uygulaması* (Yayın No. 273068). [Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Kütükçü, T. (2015). *İş dünyası iletişim rehberi*. Ötügen Neşriyat.
- Lovelock, C. H., Patterson P. G. & Walker, R. H. (1999). *Services marketing: Australia and New Zealand*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (7th ed.). Essex: Pearson.
- Oliver, R. L. (1981). Measurement and evaluation of satisfaction processes in retail settings. *Journal of Retailing*, 57(3), 25–48.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for further research. *The Journal of Marketing*, 49(4), 41-50. <https://doi.org/10.2307/1251430>
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12–40.
- Parasuraman, A., Zeithaml V. A., & Berry, L. L. (1991). Refinement and reassessment of the SERVQUAL Scale. *Journal of Retailing*, 67(4), 420-450.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1994). Reassessment of expectations as a comparison standard in measuring service quality: Implications for further research. *Journal of Marketing*, 58(1), 111–124. <https://doi.org/10.1177/002224299405800109>
- Pekel, B., Çalışkan, F., Doğan, M., Öner, S., Kaya, T., Özyıldız, Z., & Erbay, E. (2020). Z kuşağı öğrencilerinin iş hayatı kişilik özelliklerinin ve iş beklentilerinin belirlenmesi: Ankara Üniversitesi örneği. *Sağlık Hizmetlerinde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 1(1), 1-9. <https://www.shkud.org/wp-content/uploads/2020/10/zkusagi-1.pdf>
- Rantz, M. J., Mehr, D. R., Popejoy, L., Zwygart-Stauffacher, M., Hicks, L. L., Grando, V., Conn, V. S., Porter, R., Scott, J., & Maas, M. (1998). Nursing home care quality: A multidimensional theoretical model. *Journal of Nursing Care Quality*, 12(3), 30–46. <https://doi.org/10.1097/00001786-199802000-00007>
- Rantz, M. J., Zwygart-Stauffacher, M., Popejoy, L., Grando, V. T., Mehr, D. R., Hicks, L. L., Conn, V. S., Wipke-Tevis, D., Porter, R., Bostick, J., & Maas, M. (1999). Nursing home care quality: A multidimensional theoretical model integrating the views of consumers and providers. *Journal of Nursing Care Quality*, 14(1), 16-37.
- Robinson, S. (1999). Measuring service quality: Current thinking and future requirements. *Marketing Intelligence & Planning*, 17(1), 21–32. <https://doi.org/10.1108/02634509910253777>
- Şekerkeya, A. (1997). *Bankacılık hizmetlerinde algılanan toplam kalite ölçümü*. Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Taş, H. Y., Demirdöğmez, M., & Küçüköğlü, M. (2017). Geleceğimiz olan Z Kuşağının çalışma hayatına muhtemel etkileri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 1031-1048. <https://doi.org/10.26466/opus.370345>
- Teas, R. K. (1994). Expectations as a comparison standard in measuring service quality: An Assessment of a Reassessment. *Journal of Marketing*, 58(1), 132–139. <https://doi.org/10.1177/002224299405800111>
- Toprakçı Alp, G., Tuncer, A. D., Sulaiman, S. A. B., & Güngör, A. (2019, Kasım 14-16). Çalışma hayatında Y ve Z kuşağının motivasyonel farklılıkları. *Proceedings on 2nd International Conference on Technology and Science* (ss. 803-810).
- Türk, A. (2013). *Y Kuşağı*. Kafe Kültür Yayıncılık.
- Üçok, A. (2023). Türkiye ve Norveç'te yaşlı bakım hizmetlerinin karşılaştırılması. *International Academic Social Resources Journal*, 8(55), 4303-4308. <https://doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.73466>
- Vaishnavi, M. A., Devi, B. R., Thomas, B. R., (2018). Beguiling the gen zers to enter the workforce. *International Journal of Management, Technology and Engineering*, 8(12), 165-187.
- Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Detay Yayıncılık.
- Wood, S. (2013). *Generation Z as consumers: Trends and innovation*. Institute for Emerging Issues, North Carolina State University.
- Zeithaml, V. A., & Bitner, M. J. (2000). *Service marketing* (2nd edition). McGraw Hill.
- Zeng, Y., Que, S., Lin, C., & Fang, Y. (2021). The expected demand for elderly care services and anticipated living arrangements among the oldest old in China based on the Andersen Model. *Frontiers in Public Health*, 9, 715586. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.715586>

Extended Abstract

Today, the rapid increase in the elderly population worldwide increases the importance of institutional elderly care services. Institutional elderly care services are provided professionally to meet these needs and aim to improve the quality of life of elderly individuals. Service quality in institutional aged care services directly affects older people's health, safety, well-being, and overall quality of life. Good service quality ensures that the care needs of older people are met effectively.

The expectations and needs of individuals from different generations shape the quality of services. Physical, functional, social, and psychological individual requirements affect and shape the expected service quality (Kahraman, 2018, p. 43). Different generations, such as Generations X, Y, and Z, have different priorities and demands for elderly care services. These differences are important factors that should be considered in the provision of

institutional elderly care services because they profoundly impact the effectiveness and acceptability of services and individuals' trust and satisfaction with these services. This study examines how the service quality expectations of Generation X, Y, and Z individuals change.

The Personal Information Form and Service Expectations Scale were applied to 430 individuals from different generations who agreed to participate in the study. The gender of 63.7% of Generation Z is female, 50.3% of them have a high school education, 45% have "income equal to expenses," and 68.4% are not employed. The gender of 63.9% of Generation Y is female, 52.1% of them have an education level above high school, 51.4% have an income adequacy "income equal to expenses," and 63.2% are employed. The gender of 55.7% of Generation X is female, 45.2% of them have an educational level below high school, 63.5% of them have an income adequacy of "income equal to expenses," and 59.1% have a job.

There is no statistically significant difference between the expected service quality scale total scores of the participants in Generation X and Generation Y according to their gender, educational status, income adequacy status, and employment status. There is no statistically significant difference between the expected service quality scale total scores of the participants in Generation Z according to their income adequacy status and employment status. However, there is a statistically significant difference between the expected service quality scale total scores of the participants in Generation Z according to their gender ($t=3.200$, $df=80.641$, $p=.008$) and educational status, $F(2,430)=3.280$, $p=.040$. In Generation Z, the score of women (101.44 ± 13.84) is higher than the score of men (91.63 ± 26.27); the score of individuals with high school education (99.70 ± 15.42) is higher than the score of individuals with less than high school education (88.22 ± 26.28).

The total scores of the expected service quality scale of the individuals in different generations, $F(2,430)=6.844$, $p=.001$, and the sub-dimensions of expected service quality such as Physical Features, $F(2,430)=5.239$, $p=.006$, Reliability, $F(2,430)=5.144$, $p=.006$, Eagerness/Willingness, $F(2,430)=7.604$, $p=.001$, Trust, $F(2,430)=5.691$, $p=.004$ and Empathy, $F(2,430)=7.678$, $p=.001$, scores. In the sub-dimensions of Physical Characteristics, Reliability, Eagerness/Enthusiasm, and Trust, the difference was found to be between Generation Z and Generation X; in the sub-dimension of Empathy, the difference was found to be between Generation Z and Generation X, and between Generation Z and Generation Y. In this case, the total and all sub-dimension scores of the expected service quality scale of Generation X participants were found to be higher than Generation Z participants.

The fact that Generation X has higher expectations for service quality than other generations is generally due to the experiences and values of this generation in business life. Generation X is more critical and demanding about service quality. This generation expects reliability, professionalism, and efficiency from the organizations where they receive service. They care about the experiences they have gained in their business life and the timely and proper execution of the work. In addition, Generation X expects open and direct communication from service providers, expecting problems to be solved quickly and effectively and getting information when needed. Since this generation expects diversity and personal preferences to be respected in service delivery, it is important that services are individualized and tailored to different needs to meet Generation X's expectations.

In conclusion, Generation Z's low expectations of service quality suggest that elderly care providers need to develop new strategies to understand and meet the specific expectations of this generation. Approaches such as technology integration, offering individualized service options, and revising communication style can increase the satisfaction level of Generation Z and improve service quality. Elderly care providers can develop the following strategies to understand and meet the specific expectations of Generation Z.

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1517320>

Türkiye’de Asgari Ücret ve Tüketici Güven Endeksi İlişkisi

Gözde Sümer Kibar*

Öz

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) asgari ücreti, yapılan işler için ödenmesi gereken ve toplu veya bireysel iş akitleri ile azaltılmayan, verilebilecek en düşük ücret olarak tanımlamaktadır. Öte yandan genel olarak ana akım iktisadın asgari ücret artışlarının ekonomik etkileri üzerine yaptığı analizler, bu artışların fiyatlar genel düzeyi ve işsizlik oranında ortaya çıkaracağı istenmeyen türden sonuçlara vurgu yapar. Ancak asgari ücret değişiminin yol açtığı ve hem ilk planda hem de bağlantılı olarak ortaya çıkabilecek ekonomik etkiler, aslında iktisat literatüründe üzerinde uzlaşa sağlanamamış tartışmalı konular olarak adlandırılabilir. Bu bağlamda asgari ücretteki değişimin tüketim üzerinde ortaya çıkarabileceği olası etkiler de derinlemesine ele alınmamıştır. Bu çalışma Asgari Ücret ve Tüketici Güven Endeksi arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmayı hedeflemektedir. Bu anlamda hem *Toda Yamamoto nedensellik testi* hem de saklı ya da asimetrik nedensellik adı verilen ve değişkenlerin pozitif ve negatif bileşenleri arasındaki ilişkiyi de analiz edebilen *Hatemi-J asimetrik nedensellik testi* uygulamada kullanılmıştır. Çalışmanın ana bulgusu reel asgari ücret ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel anlamda anlamlı bir nedensel ilişki olmadığı ancak dolar bazında asgari ücret ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel anlamda anlamlı bir nedensel ilişki olduğu yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Asgari Ücret, Tüketici Güven Endeksi, Asimetrik Nedensellik

JEL Kodları: J010, J300, J480

Cite this article: Sümer Kibar, G. (2024). Türkiye’de asgari ücret ve tüketici güven endeksi ilişkisi. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 549–562. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1517320>

* Arş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Bursa, Türkiye.

E-posta: gzdsumer@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1839-4493>

Article Information

Received 16 July 2024; Accepted 08 August 2024; Available online 25 December 2024

This is an open access article under the [Creative Commons Attribution-NonCommercial Licence](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
© 2024 The Author. Published by Institute of Social Sciences on behalf of Bursa Uludağ University

Minimum Wage and Consumer Confidence Index Relationship in Türkiye

Abstract

The International Labor Organization (ILO) defines the minimum wage as the lowest wage that must be paid for the work done and can not be reduced by collective or individual employment contracts. On the other hand, the analyses made by mainstream economics on the economic effects of minimum wage increases generally emphasize the undesirable consequences that these increases will cause in the general level of prices and unemployment rate. However, the economic effects of the minimum wage change can be called controversial issues without consensus in the economic literature. In this context, the possible effects of the change in the minimum wage on consumption have yet to be discussed in depth. This study investigates the causality relationship between minimum wage and the Consumer Confidence Index. In this sense, the Toda Yamamoto and Hatemi-J asymmetric causality tests have been used in practice. The study's main finding is that there is no statistically significant causal relationship between the real minimum wage and the consumer confidence index. However, a statistically significant causal relationship exists between the minimum wage in dollar terms and the consumer confidence index.

Keywords: Minimum Wage, Consumer Confidence Index, Asymmetric Causality

JEL Codes: J010, J300, J480

1. Giriş

Asgari ücret seviyesinin tespiti, devletin iş gücü piyasasına en önemli müdahale araçlarından bir tanesidir. Ayrıca asgari ücret, sadece çalışanlar için insani bir alt sınır ücreti olmanın ötesinde yoksulluk, enflasyon, işsizlik, bölüşüm, refah ve sosyal barış gibi toplumu son derece yakından ilgilendiren konuları direkt ya da dolaylı yoldan etkileyen önemli bir kavram olarak da karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan genel olarak ana akım iktisadın asgari ücret artışlarının ekonomik etkileri üzerine yaptığı analizler, bu artışların fiyatlar genel düzeyi ve işsizlik oranında ortaya çıkaracağı istenmeyen türden sonuçlara vurgu yaparak sonlanır. Daha net bir ifade ile neo-klasik iktisadi yaklaşımda asgari ücret artışları, *tam rekabetçi piyasa varsayımı çerçevesinde*, enflasyonisttir. Çünkü asgari ücret düzeyindeki bir artış genel olarak bir maliyet artışı doğuracak ve bu şok ekonomi genelinde mal ve hizmet fiyatlarına yayılacaktır. Buna ek olarak, yine ana akım iktisadi bakış açısıyla asgari ücret artışları, *marjinal verimliliğin ücretin belirleyicisi olduğu kabulünden hareketle*, düşük vasıflı işgücünün istihdamını da olumsuz yönde etkileyip, işsizlik oranında bir artışa yol açabilecek ya da kayıt dışı istihdamı arttırabilecektir. Aslında 1900'lerin başlarında Sydney Webb'in ve 1940'ların son dönemi ile 1950'lerde de Richard Lester'ın başını çektiği bazı itirazlar yükselmiş olsa da kabaca 1960'lı yılların başından itibaren 90'lı yılların ikinci yarısına kadar ana akım iktisadın bu görüşü akademik anlamda ezici bir kabul görmüştür¹. Stigler (1946), Brown vd. (1982), Brown (1988) ve Neumark ve Wascher (1992) çalışmaları da bu anlamda söz konusu görüşün temel dayanak noktalarını oluşturmuştur.

Diğer taraftan, 90'lı yıllar başı ile itibaren ana akım iktisadın bu yaklaşımının tersine, Card (1992), Katz ve Krueger (1992), Card ve Krueger (1994), Machin ve Manning (1994) gibi araştırmacılar ise çalıştıkları veri setleri üzerinden asgari ücret artışları nedeniyle işsizliğin arttığına dair kanıt bulunamadığını ileri sürmüşlerdir. Hatta bu grup içerisinde Card ve Krueger (1994) bir adım daha ileri giderek, asgari ücret artışının istihdamı pozitif yönde etkilediğini de vurgulamaktadır. Bunlara ek olarak, bazı ekonomistler de asgari ücret artışlarının hem işçilerin

¹ Bu anlamda tüm sürecin güzel bir özeti ve hem akademik hem de sosyo-ekonomik bağlamda değerlendirilmesine Aslan (2019a) "İktisat Yazınında Neoklasik Paradigma ve Asgari Ücret Tartışmaları" adlı makale ile ulaşılabilir.

gösterdiği çabayı ve dolayısıyla verimliliği arttıracığını hem de asgari ücret artışlarından kaynaklanan işgücü maliyet artışının fiyatlara yansımalarının ise talep esnekliği, marjinal maliyet ile çıktı arasındaki esneklik ve rekabetin derecesi gibi bir dizi başka faktöre bağlı olduğunu dile getirip bu geçiş etkisinin oldukça zayıf olduğunu belirtmektedirler (MacDonald & Nilsson, 2016).

Bu durumda, asgari ücret değişiminin yol açtığı ve hem ilk planda hem de bağlantılı olarak ortaya çıkabilecek ekonomik etkiler, aslında üzerinde uzlaşa sağlanamamış tartışmalı konular olarak adlandırılabilir. Bu söz konusu etkiler arasında öncelikli olarak karşımıza çıkan başlıklar; diğer ücretler üzerindeki etkiler (Belman & Wolfson, 2014), ücret eşitsizliği (Engbom & Moser, 2022), cinsiyetler arası ücret farklılıkları (Hallward-Driemeier vd., 2017), verimlilik (Croucher & Rizov, 2012), yoksulluk (Gindling, 2018), firma karları (Draca vd., 2011), genç işsizliği (Kalenkoski, 2016), çalışma saatleri (Kim vd., 2023), vergilendirme (Lavecchia, 2020), tüketim (Jung vd., 2021) şeklinde örneklendirilebilir.

Yukarıdaki tartışmaların paralelinde bu çalışma, Türkiye ekonomisi örneğinde, asgari ücret ve tüketici güven endeksi arasında nedensel bir ilişki olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel motivasyonu basit bir şekilde şöyle özetlenebilir. Asgari ücret artışları sonucunda hanehalkları bir miktar enflasyonla beraber reel işgücü gelirinin orta vadede değişmeyeceği ya da azalabileceği beklentisi içinde iseler bu durumda *tüketim düzleştirmesi* sonucunda toplam tüketim harcamalarında bir etki ortaya çıkmayacaktır. Buna ek olarak, eğer hanehalkları asgari ücret artışının işsizlik riskini arttırdığını düşünüyorlarsa bu durumda ihtiyati tasarruf artışı beraberinde yine bir *tüketim düzleştirmesi* sonucunda toplam tüketim harcamalarında bir artış ortaya çıkmaz. Ancak, eğer asgari ücret artışları sonucunda istihdam düşüyor ve reel işgücü gelirinde bir artış gözlemleniyorsa bu durumda ortaya çıkacak toplam talep artışı tüketim harcamalarında hissedilir bir artışa yol açabilecektir. Bu noktada olası etkilerin nasıl şekillendiğini gözlemleyebilmek adına, tüketicilerin kişisel mali durumları, genel ekonomiye ilişkin değerlendirmeleri ve gelecek dönem beklentileri ile yakın gelecekteki harcama ve tasarruf eğilimlerini ölçmeyi amaçlayan Tüketici Güven Endeksinin asgari ücret seviyesi ile etkileşimi ele alınması oldukça mantıklı ve araştırmaya değer görünmektedir.

Sonuçta bu çalışma Asgari Ücret ve Tüketici Güven Endeksi arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu anlamda hem *Toda -Yamamoto nedensellik testi* hem de saklı ya da asimetric nedensellik adı da verilen ve değişkenlerin pozitif ve negatif bileşenleri arasındaki ilişkiyi de analiz edebilen *Hatemi-J asimetric nedensellik testi* uygulamada kullanılmıştır. Çalışmanın geri kalanı şu şekilde organize edilmiştir. İkinci bölümde Türkiye ekonomisi özelinde Asgari Ücret literatürü ele alınmıştır. Üçüncü bölüm kullanılan metodolojiyi tanıtmayı amaçlamaktadır. Dördüncü bölüm ampirik bulguların sunulmasına ve son olarak beşinci bölüm ise kısa bir değerlendirmeye ayrılmıştır.

2. Türkiye’de Asgari Ücret Literatürü Üzerine Kısa Bir Değerlendirme

Türkiye ekonomisi özelinde asgari ücret ile ilgili literatür ele alındığında yapılan çalışmaların yapılan hukuksal düzenlemeler ile asgari ücret ile enflasyon, istihdam, işsizlik, gsyih, vergiler ve seçim dönmeleri ilişkisi üzerine yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bu başlık altında hukuksal düzenlemeler kısmı dışarıda bırakılarak söz konusu literatür üzerine kısa bir değerlendirme sunulmuştur.

Aslan (2019b) bir ekonomide asgari ücret değişiminin ortaya çıkaracağı etkilerin, asgari ücretli çalışan sayısına ve oranına bağlı olduğu gerçeğinden hareketle, ortaya çıkabilecek olası etkilerinin anlaşılabilmesi için asgari ücretli çalışan sayısının ve oranının bilinmesinin önem arz ettiğini dile getirmiştir. Bu anlamda Türkiye ekonomisi özelinde ücretli çalışanların büyük bir kısmının asgari ücret seviyesi ve bu seviyenin altında ücret geliri elde ederek çalıştığını ve bu nedenle de asgari ücret seviyesinin ülkemiz işgücü piyasasında önemli bir etki alanı olduğuna işaret etmektedir. Buna ek olarak, Korkmaz (2004) ise, sosyal ve ekonomik açıdan Türkiye’deki asgari ücret politikasını incelediği çalışmada, Türkiye’de asgari ücret politikasının sosyal amacına tam olarak ulaşamadığını, asgari ücretin hükümetlerin *asgari ücret belirleme komisyonundaki* etkinlikleri nedeniyle düşük belirlendiğini ve yalnızca enflasyona endekli bir belirleme yöntemi uygulandığını ifade etmektedir.

Bu iki çalışmanın paralelinde Yılmaz Eser ve Terzi (2008), Türkiye’de asgari ücret seviyesi ve bu seviyenin etrafında ücret gelinine sahip çalışanların sayısının oldukça fazla olduğunu vurgulamakta ve her asgari ücret belirlenme döneminde belirlenen asgari ücretin işçi kesimince düşük, işveren kesimince ise yüksek bulunarak tarafların bir memnuniyetsizlik içinde bulunduğunu dile getirmektedirler. Ayrıca, diğer birçok ülkenin aksine, Türkiye’de asgari ücretli çalışanların hem aile-çocuk yardımı, işsizlik sigortası ve negatif gelir vergisi gibi ayrı mekanizmalarla korunmamasını hem de tüm ülke için tek bir asgari ücret belirlenmesini eleştirmektedirler. Sonuçta, belirlenen asgari ücret seviyesinin gelişmiş bölgeler için düşük, az gelişmiş bölgeler için ise yüksek bulunduğunu belirterek, vergiden muaf tutulmuş bölgesel asgari ücret önerisinde bulunmaktadırlar.

Vergiler söz konusu olduğunda vergi ve asgari ücret ilişkisine atıfta bulunan çalışmalar içerisinde bahsedilmesi gereken bir başka çalışma da Çiçek’in (2018) Türkiye’de asgari ücret üzerinde uygulanan vergi politikalarının ortadan kaldırılması durumunda asgari ücret seviyesinden çalışan kesimlerin tüketim harcamaları üzerindeki etkilerinin neler olabileceğini belirlemeyi hedeflediği çalışmasıdır. Söz konusu çalışmada, asgari ücret üzerinde uygulanan vergi politikalarının ortadan kaldırılması durumunda asgari ücretli çalışanların temel tüketim kalıplarının pek etkilenmeyeceği belirtilmektedir. Ayrıca, asgari ücretli kesimin marjinal tüketim eğiliminin yüksekliği nedeniyle bu kesimlerin temel gıda maddeleri başta olmak üzere birçok temel insani ihtiyaç için oldukça yüksek bir vergi yüküne maruz kaldığı da ifade edilmektedir.

Asgari ücretli kesimin yüksek bir marjinal tüketim meyline sahip olması ve asgari ücret artışlarının yaratacağı maliyet şoku, asgari ücret artışlarının enflasyonist etkiye sahip olduğu söyleminin iki önemli başlığıdır. Nitekim, Korkmaz ve Çoban (2006) yaptıkları ampirik çalışmada Johansen eşbütünleşme analizi çerçevesinde enflasyon ve asgari ücret arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğunu belirlemişlerdir.

Farklı olarak, Karamızrak (2019) ise 1984-2017 dönemi yıllık verileri ile asgari ücret, enflasyon, büyüme ve işsizlik değişkenleri arasındaki ilişkileri ARDL modeli çerçevesinde incelediği çalışmada, Granger nedensellik testi sonucunda büyüme ve enflasyonun asgari ücreti etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bulut-Çevik ve Solmaz Macit (2017) ise 1988 ile 2016 yıllarını kapsayan veri setiyle Türkiye’de asgari ücretin kısa dönem nedensellik analizini yapmışlardır. Uyguladıkları Engle-Granger nedensellik testi sonuçlarına göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, enflasyon, ticaret hacmi ve işsizlik oranı, asgari ücretin belirlenmesinde etkili olan değişkenlerdir. Ayrıca asgari ücretteki değişikliklerin talep artışına neden olmadığını, bu yüzden enflasyonda istatistiksel olarak anlamlı bir değişikliğe neden olmadığını raporlamışlardır. Öte yandan Kargı (2013), Granger nedensellik analizi ve VAR modeli kullandığı çalışmada elde ettiği bulgularına göre, Türkiye’de asgari ücret artışları enflasyona neden olmayacak derecede düşük olmakla birlikte, enflasyona uygun bir asgari ücret artışının olduğu da ifade edilemez.

Enflasyona uygun bir asgari ücret artışının olup olmaması tartışması beraberinde asgari ücret – enflasyon- açlık – yoksulluk sınırı tartışmalarına da yol açmaktadır. Nitekim Sevinç (2022), 2005- 2022 tarihlerini kapsayan dönemde, asgari ücret ile enflasyon, bölgesel enflasyon, açlık ve yoksulluk sınırı arasındaki ilişkileri Bootstrap Toda-Yamamoto Nedensellik Testi ile belirlemeye çalışmıştır. Çalışmada brüt asgari ücret ve işveren maliyeti ile ulusal enflasyon oranları ve açlık ve yoksulluk sınırları arasında çift taraflı nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Öte yandan, söz konusu çalışmaya göre net asgari ücret ile asgari ücret artış oranı ise tüketici enflasyonunun nedeni değildir.

Sunal ve Alp (2015), 1987- 2012 dönemi verilerini kullanarak nominal asgari ücretler ile enflasyon arasında bir ilişki olup olmadığının Granger nedensellik analizi yöntemi ile incelemişler ve nominal asgari ücretin büyüme oranı ile enflasyon oranının iki yönlü Granger nedensellik ilişkisi içinde olduğunu raporlamışlardır. Tüleykan (2019) ise asgari ücret artışının enflasyon ve işsizlikle olan ilişkisini 1988-2018 dönemi için altı aylık veriler kullanılarak Vektör Hata Düzeltme Modeli ile analiz etmiştir. Yazara göre, Kısa dönemde TÜFE’deki değişimin %31’i asgari ücret artışından kaynaklanmakta ve uzun dönemde bu oran %43’e kadar yükselmektedir.

Özyiğit vd. (2019) ise Türkiye’de emek piyasası açısından bir asgari ücretleştirmenin gerçekleştiğini, bu anlamda ortalama ve medyan ücretlerin asgari ücret etrafında toplandığını vurgulayarak, analizlerinde kullandıkları TodaYamamoto Nedensellik Testi sonuçlarına göre GSYİH, enflasyon ve verimlilik değişkenlerinin asgari ücretin belirlenmesinde etkili olduğu sonucuna ulaştıklarını ifade etmektedirler.

Yeri gelmişken burada asgari ücretin diğer ücretler üzerine etkileri başlığı altında ele alınabilecek iki çalışmadan daha söz edilebilir. Çelik (2022) asgari ücret artışlarının aslında bir bütün olarak genel ücret düzeyini yükseltmediğini, tersine ortalama ücret düzeyiyle asgari ücretin aralarındaki fark ortadan kalkarken, ortalama ücret düzeyinin genel ücret düzeyine yakınsadığını vurgulamaktadır. Güneş (2007) ise eşbütünleme yöntemini kullanarak asgari ücretlerle özel-sektör ortalama ücretleri arasında uzun-dönem bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymayı hedeflediği çalışmada, değişkenler arasında çift yönlü işleyen bir Granger-nedenselliğinin bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca asgari ücretin özellikle özel sektördeki ortalama ücretler vasıtasıyla ekonomideki makro değişkenleri önemli ölçüde etkileme potansiyeli taşıdığını ifade etmektedir. Kargı’ya (2013) göre de Türkiye’de asgari ücret, cari

ücretler üzerine aşağı yönlü bir baskı yaratmakta ve bu baskı işsizlik oranı tarafından da desteklenmektedir.

Elbette bir ekonomideki ücret seviyesinin istihdamı ve işsizliği etkileyeceği açıktır. İstihdam üzerine yapılan çalışmalar ele alındığında Gümüş ve Akgüneş (2020) asgari ücret, enflasyon (TÜFE), işsizlik ve gayri safi yurtiçi hasıla değişkenleri arasındaki ilişkiyi ARDL modeli ve Granger nedensellik testi kullanarak incelenmiştir. Yazarların elde ettiği bulgulara göre asgari ücrette meydana gelen artışlar işsizlik oranını arttırmaktadır. Tüleykan'ın (2019) bulgularına göre de asgari ücret ve işsizlik arasında kısa dönemde dalgalı, uzun dönemde ise zaman içinde azalan bir etkileşimden söz edilebilir. Bulut-Çevik ve Solmaz Macit (2017) de asgari ücretteki değişikliklerin Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünü etkilediğini ifade etmekte ve asgari ücret ile işsizlik oranı arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Öte yandan, Güven vd. (2011) asgari ücret ile istihdam arasındaki ilişkiyi, Türk imalat sanayi verilerini kullanarak Pesaran eşbütünleşme yöntemi, Toda Yamamoto nedensellik testi ve etki-tepki fonksiyonları ile 1969-2008 dönemi için ele almışlardır. Yazarların elde ettikleri sonuçlara göre, istihdam ile asgari ücret arasında bir eş-bütünleşme ilişkisi bulunamamış ve asgari ücretin istihdamdaki değişimin Granger nedeni olduğuna dair bir bulgu saptanamamıştır.

Bunun tersine Dağlıoğlu ve Bakır (2015) ise Türkiye ekonomisi için 16 sektöre ilişkin panel veri ile yaptıkları analizde asgari ücret ile istihdam arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde Altunöz (2016) işsizlik, asgari ücret ve enflasyon değişkenleri arasındaki ilişkiyi sınır testi yöntemleri ile test etmiştir. Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit etmiş ve asgari ücrette meydana gelecek %1'lik artışın, işsizlik üzerinde %0,12 gibi bir azalışa neden olacağını raporlamıştır.

Son olarak, Tekgüç vd. (2020) sadece 2016'daki asgari ücret artışını temel alarak bu artışın ücret seviyeleri, istihdam ve kayıt dışılık üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmanın bulguları arasında, asgari ücret artışının istihdam üzerinde ekonomik ya da istatistiksel olarak anlamlı bir negatif etkisi bulunmadığını ifade etmektedirler. Ancak ele aldıkları çoğu demografik grubun ücretleri üzerinde asgari ücret artışının pozitif, ekonomik olarak kayda değer ve istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç yarattığını belirtmektedirler. Ek olarak ise asgari ücret artışının lise diploması olmayan çalışanların kayıt dışılığını arttırdığını ayrıca küçük işletmelerde bu etkinin daha büyük olduğunu ve son olarak 45-54 yaş grubu küçük işletmelerde çalışan erkeklerin asgari ücret artışı sonrası daha yüksek bir kayıt dışılığa maruz kaldığını raporlamışlardır.

İstihdamı ya da işsizliği etkileyen bir değişkenin elbette ki GSYH ile de bir ilişki içinde bulunması beklenir. Nitekim Sunal ve Alp (2015) Reel GSYİH büyüme oranlarının reel asgari ücretlerin büyüme oranlarının tek yönlü Granger nedeni olduğunu ifade etmektedir. Tütüncü ve Gönülaçan (2018) ise reel asgari ücret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1983-2014 dönemi verilerini ve Toda-Yamamoto nedensellik testini kullanarak incelemiştir. Yazarların elde ettiği bulgulara göre ele alınan dönemde ekonomik büyüme oranlarından asgari ücrete doğru istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif tek yönlü bir ilişki söz konusudur. Benzer bir vurgu yukarıda değinilen Özyiğit vd. (2019) tarafından da dile getirilmektedir.

Koç (2016) ise ücret gelirlerindeki gerilemenin, Türkiye'de 1980-2015 yılları arasında asgari ücret uygulamaları bağlamında analiz edilmesini hedeflediği çalışmasında reel asgari ücretin

ele alınan dönemde 3,5 kat arttığını, buna karşılık reel GSYİH ise 4,3 kat arttığını vurgulamaktadır. Yıllık ortalama artış anlamında ise, reel asgari ücretin yıllık ortalama %3,9, reel GSYİH'nın da %4,2 arttığını belirtmektedir.

Son olarak, Kahveci ve Pelek (2021) ise Türkiye'de seçim dönemlerinin asgari ücret üzerinde ne tür bir etki yaptığını ekonometrik olarak test etmişlerdir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini politik iş çevrimi literatürü paralelinde oluşturmuşlar ve 1975-2019 yılları arasında seçim dönemlerinin reel asgari ücret artışlarında istatistiksel olarak anlamlı bir etmen olduğunu belirtmişlerdir.

3. Metodoloji

Bu çalışmada ampirik olarak Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testi ve Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi kullanılarak Asgari ücret ve Tüketici güveni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir nedensel ilişkinin var olup olmadığı sınanmak istenmektedir.

Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testi, değişkenlerin aynı dereceden entegre olmasını gerektirmeyen ve değişkenlerin seviye değerlerinin kullanıldığı bir testtir. Granger nedensellik testinin genelleştirilmiş bir versiyonu olarak ele alınabilecek olan bu test iki aşamada uygulanır. İlk adımda, bilgi kriterleri yardımıyla, k , optimal gecikme uzunluğunu ve d_{maks} da modele dahil değişkenlerin maksimum durağanlık seviyesini göstermek üzere, $k + d_{maks}$ boyutlu bir VAR modeli SUR yöntemi ile tahmin edilir. Bu adımdaki söz konusu model şu şekilde ifade edilebilir.

$$y_{1,t} = \varphi_1 + \sum_{i=1}^{k+d_{maks}} \alpha_{1i} y_{1,t-i} + \sum_{i=1}^{k+d_{maks}} \beta_{1i} y_{2,t-i} + \varepsilon_{1,t} \quad (1)$$

$$y_{2,t} = \varphi_2 + \sum_{i=1}^{k+d_{maks}} \alpha_{2i} y_{2,t-i} + \sum_{i=1}^{k+d_{maks}} \beta_{2i} y_{1,t-i} + \varepsilon_{2,t} \quad (2)$$

İkinci adımda ise ele alınan iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin test edilebilmesi adına, modeldeki gecikmeli değişkenlerin katsayılarının grup olarak sıfıra eşit olduğu boş hipotezi, modifiye edilmiş Wald testi kullanılarak sınanır. $\chi^2_{(k)}$ dağılımına sahip modifiye edilmiş Wald testi sonucunda H_0 boş hipotezinin reddedilmesi değişkenler arasında nedensellik ilişkisi olduğu anlamına gelir.

Buna ek olarak, nedensellik literatüründe yer alan çalışmalar, değişkenler arasındaki dinamik ilişkinin iktisadi konjonktürün farklı dönemlerinde değişiklik gösterebileceğini ve geleneksel olarak adlandırabileceğimiz nedensellik testlerinin bu durumu yakalamada yetersiz kalabileceğini belirtmektedir (örneğin bkz. Granger & Yoon, 2002). Bu nedenle bu çalışmada Hatemi-J (2012) tarafından önerilen, değişkenler arasındaki pozitif ve negatif yönlü nedensellik ilişkisini test edebilmeye olanak sağlayan ve literatürde Hatemi-J asimetrik nedensellik testi olarak adlandırılan test de uygulanmıştır. Asimetrik nedensellik testi, iki bütünleşik seri arasındaki asimetrik nedensellik ilişkisinin ortaya konulabilmesi için, öncelikle pozitif ve negatif şokların ayırt edilmesi adına, y_{1t} ve y_{2t} , ele alınan zaman serilerini; $t = 1, 2, 3, \dots T$ olmak üzere; y_{10} ile y_{20} başlangıç terimlerini ve son olarak ε_{1i} ile ε_{2i} beyaz gürültülü hata terimlerini ifade etmek üzere, rassal yürüyüş modeli olarak aşağıdaki şekilde tanımlar.

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{10} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i} \quad (3)$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{20} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i} \quad (4)$$

Bu durumda pozitif ve negatif şoklar $\varepsilon_{1i}^+ = \max(\varepsilon_{1i}, 0)$; $\varepsilon_{1i}^- = \min(\varepsilon_{1i}, 0)$; $\varepsilon_{2i}^+ = \max(\varepsilon_{2i}, 0)$; $\varepsilon_{2i}^- = \min(\varepsilon_{2i}, 0)$ şeklinde olup, hata terimleri de bu değerler üzerinden tanımlanarak 3 ve 4 nolu eşitlikler aşağıdaki gibi düzenlenebilir.

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{10} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^- \quad (5)$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{20} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^- \quad (6)$$

Bu noktada her bir pozitif ve negatif şokun değişken üzerinde kalıcı etkiye sahip olduğu varsayımı altında değişkenler için ayrı ayrı pozitif ve negatif şok serisi kümülatif formda olmak üzere

$$y_{1t}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+ \quad (7)$$

$$y_{1t}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^- \quad (8)$$

$$y_{2t}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+ \quad (9)$$

$$y_{2t}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^- \quad (10)$$

şeklinde gösterilebilir. Son aşamada, pozitif şoklar ($y_t^+ = (y_{1t}^+, y_{2t}^+)$) ve negatif şoklar ($y_t^- = (y_{1t}^-, y_{2t}^-)$) için oluşturulmuş seriler kullanılarak, örneğin pozitif şok serisi için, aşağıdaki VAR modeli tahmin edilir.

$$y_t^+ = v + A_1 y_{t-1}^+ + \dots + A_p y_{t-p}^+ + u_t^+ \quad (11)$$

Bu tahmin edilen modelde v kesme terimi vektörünü, A parametre matrisini, u_t^+ hata terimi vektörünü ifade eder. Aynı model elbette negatif şok serisi için de benzer şekilde tahmin edilecektir. Asimetrik nedensellik testinde H_0 hipotezi "değişkenler arasında nedensellik ilişkisi yoktur" şeklinde olup otoregresif katsayılara Wald kısıtlama testi yapılarak test uygulanır. Wald test istatistiği kısıt sayısı serbestlik derecesi olacak şekilde χ^2 dağılımına sahiptir ve H_0 hipotezinin reddedilmesi değişkenler arasında asimetrik nedensellik bulunduğunu ifade eder.

Buna ek olarak literatürde Hatemi-J testinde tahmin edilen modelin optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi için, Ω_j , gecikme uzunluğu j iken tahmin edilen VAR modelinin varyans-kovaryans matrisini; n , VAR modelindeki denklem sayısını ve T ise toplam gözlem sayısını göstermek üzere, SBC ve HQ bilgi kriterlerinin ortalamasına dayanan aşağıdaki Hatemi-J (HJC) bilgi kriterinin kullanılmasının daha iyi sonuçlar verdiği ifade edilmektedir.

$$HJC = \ln(\Omega_j) + j \cdot \left(\frac{n^2 \ln T + 2n^2 \ln(\ln T)}{2T} \right) \quad (12)$$

4. Ampirik Bulgular

Çalışmada kullanılan Asgari Ücret ve Tüketici Güven Endeksi serileri sırasıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğünden (CSGB, 2024) ve Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS) elde edilmiştir. Veri seti aylık frekansta olup, Ocak 2012 – Mayıs 2024 tarihleri arasını kapsamakta ve 149 gözlemden oluşmaktadır. Çalışmada Asgari Ücret serisi için Net Asgari ücret değeri kullanılarak iki ayrı değişken oluşturulmuştur. Bunlardan birincisi Net Asgari Ücretin, Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden elde edilen Tüketici Fiyat Endeksi (2003=100) kullanılarak realize edildiği ve RAU olarak adlandırılan reel asgari ücret değişkenidir. İkinci olarak ise yine Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden elde edilen aylık dolar kuru kullanılarak Net Asgari ücretin dolar bazında değerini gösteren ve çalışmada DAU olarak adlandırılan değişken elde edilmiştir. Bu durumda asgari ücret ve tüketici güven endeksi arasında nedensellik ilişkisinin test edildiği bu çalışmada, ayrı ayrı olmak üzere reel ve dolar bazında, iki asgari ücret değişkeni için iki ayrı model kullanılmıştır. Analizlerde kullanılan tüm değişkenler logaritmaları bazında analizlere dahil edilmiştir.

Yukarıda Metodoloji başlığı altında da belirtildiği şekilde Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testinin uygulanabilmesi için k , uygun gecikme uzunluğunu ve d_{maks} da modeldeki değişkenlerin durağanlık seviyesini göstermek üzere, $k + d_{maks}$ boyutlu bir VAR modelinin tahmini gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle değişkenlerin durağanlık seviyesinin belirlenmesi amacıyla Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök testleriyle analize başlanmıştır. Aşağıda Tablo 1'de bu amaçla uygulanan birim kök testlerinin sonuçları raporlanmıştır.

Tablo 1

Birim Kök Testi

Değişken	ADF	PP	Sonuç
RAU	-2,84 ^c (0,185)	-1,04 ^b (0,735)	I(1)
DAU	-2,61 ^b (0,094)	-2,81 ^c (0,195)	I(1)
TGE	-2,48 ^b (0,122)	-2,28 ^b (0,179)	I(1)

Not. ^a, ^b, ^c sırasıyla kesmesiz ve trendsiz, kesmeli, kesmeli ve trendli modelleri göstermektedir. Parantez içindeki sayılar p değerlerini göstermektedir.

Tablo 1'deki sonuçlara göre reel asgari ücret ve dolar bazında asgari ücret değişkenleri için uygulanan testlerde değişkenlerin birim köke sahip olduğunu ifade eden H_0 boş hipotezleri reddedilememiştir. Benzer şekilde, tüketici güven endeksi değişkeni için de birim kök boş hipotezi istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde reddedilememektedir. Bu durumda hem ele alınan her iki asgari ücret serisi ve hem de tüketici güven endeksi serisi birim köke sahip değişkenlerdir.

Bu tespitten sonra uygulamanın ikinci aşamasında Toda-Yamamoto nedensellik testine başvurulmuştur. Reel asgari ücret ve tüketici güven endeksi için kurulan VAR modelinde bilgi kriterleri yardımıyla optimal gecikme uzunluğu 7, dolar bazında asgari ücret ve tüketici güven endeksi için kurulan VAR modelinde ise 8 olarak belirlenmiştir. Buna göre, $k + d_{maks}$ ölçütüne göre kurulan modellerden elde edilen sonuçlar aşağıda Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2*Toda Yamamoto Nedensellik Testi*

	k + d _{maks}	Test İstatistiği (p değeri)	Sonuç
RAU ≠ > TGE	8	7,94 (0,337)	Nedensellik İlişkisi Yok
DAU ≠ > TGE	9	15,91 (0,044)	Nedensellik İlişkisi Var

Toda Yamamoto testi için Reel asgari ücret ve tüketici güven endeksi arasındaki nedensellik testinde elde edilen Wald test istatistiği 7,94 olup bu iki değişken arasında reel asgari ücretten tüketici güven endeksine doğru bir nedensellik olmadığını belirten H_0 boş hipotezi istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde reddedilememiştir. Öte yandan dolar bazında asgari ücret ile tüketici güven endeksi için kurulan modelde ise hesaplanan Wald istatistiği değeri 15,91 olup, bu iki değişken arasında, dolar bazında asgari ücretten tüketici güven endeksine doğru bir nedensellik olmadığını belirten H_0 boş hipotezi istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir.

Son aşamada değişkenler arasındaki saklı ya da asimetrik nedenselliğin var olup olmadığının test edilebilmesi için Hatemi-J nedensellik testine başvurulmuştur. Nedenselliğin test edilebilmesi için denklem 11'de belirtilen şekilde tanımlanmış olan tahmin edilen modellerde, gecikme uzunluğuna karar verebilmek denklem 12'de belirtilen HJC kriterine göre RAU⁺ ve TGE⁺ değişkenleri için kullanılan modelde gecikme uzunluğu 4 ve RAU⁻ ve TGE⁻ değişkenleri için kullanılan modelde gecikme uzunluğu yine 4 olarak belirlenmiştir. DAU⁺ ile TGE⁺ değişkenleri için kullanılan modelde gecikme uzunluğu 6 ve DAU⁻ ile TGE⁻ değişkenleri için kullanılan modelde de gecikme uzunluğu 7 olarak ele alınmıştır. Aşağıda sunulan Tablo 3 Hatemi-J Nedensellik Testi sonuçlarını içermektedir.

Tablo 3*Hatemi-J Nedensellik Testi*

Bileşenlere Göre Nedenselliği Yönü	Test İstatistiği	Kritik değer ^a	Sonuç
RAU ⁺ ≠ > TGE ⁺	6,893	13,576* 16,663** 24,466***	Nedensellik İlişkisi Yok
RAU ⁻ ≠ > TGE ⁻	4,968	13,930* 17,141** 23,028***	Nedensellik İlişkisi Yok
DAU ⁺ ≠ > TGE ⁺	17,805	14,927* 17,554** 23,804***	Nedensellik İlişkisi Var
DAU ⁻ ≠ > TGE ⁻	18,522	15,774* 19,155** 27,571***	Nedensellik İlişkisi Var

Not. ^a sırasıyla, *, **, *** ifadeleri %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerine karşılık gelmektedir.

Değişkenlerin birikimli pozitif ve negatif değişimleri arasındaki nedensellik ilişkisini araştıran Hatemi-J testi sonuçlarına göre, Reel asgari ücret ve tüketici güven endeksi arasında hem pozitif hem de negatif şoklar açısından istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik bulgusuna

rastlanmamıştır. Öte yandan, dolar bazında asgari ücret ve tüketici güven endeksi arasında ise pozitif şoklar ele alındığında test istatistiği 17,805 olarak elde edilmiş olup bu değer %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerden büyüktür ve değişkenler arasında nedensellik ilişkisi yoktur şeklindeki H_0 hipotezinin reddedilmesi anlamına gelmektedir. Dolar bazında asgari ücret ve tüketici güven endeksi arasında negatif şoklar ele alındığında ise test istatistiği 18,522 olarak elde edilmiştir ve değişkenler arasında nedensellik ilişkisi yoktur şeklindeki H_0 hipotezinin %10 anlamlılık düzeyinde reddedildiğini ifade etmektedir.

5. Sonuç

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) asgari ücreti, yapılan işler için ödenmesi gereken ve toplu veya bireysel iş akitleri ile azaltılmayan, verilebilecek en düşük ücret olarak tanımlamaktadır. Ülkemizde de asgari ücret, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 39 uncu maddesi uyarınca çıkartılan Asgari Ücret Yönetmeliğinin 4/d maddesinde "İşçilere normal bir çalışma günü karşılığı ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret" olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan, iktisadi anlamda asgari ücret seviyesi ya da asgari ücret artışlarının ekonomik etkileri ilk planda enflasyon ve işsizlik ya da kayıt dışı istihdamda ortaya çıkarabileceği etkiler anlamında tartışmalı bir konudur. Ayrıca bu bahsedilen değişkenler üzerinden çalışacak birtakım kanallar vasıtasıyla ikinci planda da diğer ücretler, verimlilik, yoksulluk, firma karları, genç işsizliği, tüketim vs. gibi değişkenler üzerinden ortaya çıkarabileceği etkiler anlamında da araştırılmaya değer bir konudur.

Bu çalışmada Türkiye ekonomisi özelinde asgari ücretten tüketici güven endeksine doğru nedensel bir ilişki olup olmadığının test edilmesi amaçlanmıştır. Bu anlamda net asgari ücret serisi hem reel hem de dolar bazında ele alınmış ve ayrı ayrı tüketici güven endeksi ile aralarında önce Toda Yamamoto nedensellik testine göre sonrasında da Hatemi-J asimetrik nedensellik testine göre nedensel bir ilişkinin olup olmadığı test edilmiştir.

Çalışmanın ana bulgusu reel asgari ücret ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel anlamda anlamlı bir nedensel ilişki olmadığı ancak dolar bazında asgari ücret ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel anlamda anlamlı bir nedensel ilişki olduğu yönündedir. Toda Yamamoto testine göre, dolar bazında asgari ücretten tüketici güven endeksine doğru %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamda anlamlı nedensel bir ilişki mevcuttur. Buna ek olarak, Hatemi-J asimetrik nedensellik testine göre ise dolar bazında asgari ücret serisinden tüketici güven endeksine doğru pozitif şokların birikimli değerleri arasında %5 anlamlılık düzeyinde, negatif şokların birikimli değerleri arasında da %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Bu bağlamda yapılan analizlerin ortaya koyduğu reel asgari ücret ile tüketici güven endeksi arasında istatistiksel anlamda anlamlı bir nedensel ilişki olmadığı bulgusu giriş bölümünde de vurgulanan hanehalklarının izleyebilecekleri *tüketim düzleştirilmesine* işaret etmektedir. Bu etki hanehalklarının reel işgücü gelirinin orta vadede değişmeyeceği ya da azalabileceği beklentisi içinde olmalarından ya da bir işsizlik riski artışı olabileceği düşüncesi beraberinde ihtiyati tasarruf artışının sonucunda da karşımıza çıkıyor olabilir. Ek olarak, bu bulgu, literatür değerlendirmesi bölümünde de değinildiği şekilde, genellikle asgari ücretteki değişikliklerin

talep artışına neden olamayacak kadar düşük olmasının ve enflasyon artışıyla uyumlu olmamasının da paralelinde bir sonuçtur. Öte yandan, dolar bazında asgari ücret ve tüketici güven endeksi arasında elde edilen istatistiksel anlamda anlamlı nedensel ilişki bulgusu, bu çalışmanın sınırlılıklarından birini teşkil eden döviz kuru hareketlerinin tüketici güveninde ortaya koyacağı olası yan etkilerini yansıtıyor olmasıyla ilgili olabilir. Ancak yine de döviz kuru hareketinin ötesinde bir asgari ücret değişiminin tüketim harcamalarında hissedilir bir değişime yol açabileceğini de ifade etmektedir. Bu anlamda son yıllarda ülkemizde yaşanan gelişmelerin paralelinde ve literatür değerlendirmesi bölümünde de değinildiği şekilde seçim dönemlerinin reel asgari ücret artışlarında istatistiksel olarak anlamlı bir etmen olmasından dolayı ileriki çalışmalarda üzerinde durulmaya değer bir bulgudur.

TEŞEKKÜR

—

FINANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Gözde Sümer Kibar Genel katkı düzeyi %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Altunöz, U. (2016). Türkiye’de asgari ücret, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkinin sınır testi yaklaşımıyla analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(5), 1055-1063.
- Aslan, G. (2019a). İktisat yazınında neoklasik paradigma ve asgari ücret tartışmaları. *Çalışma ve Toplum*, 2(61), 1259-1286.
- Aslan, G. (2019b). Türkiye’de asgari ücretli çalışan sayısı ve ücret seviyelerinin değişimi (2003-2017 hanehalkı işgücü anketleri veri analizi). *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(1), 141-159. <https://doi.org/10.32331/sgd.582665>
- Belman, D., & Wolfson, P. J. (2014). *What does the minimum wage do?* W.E. Upjohn Institute for Employment Research. <https://doi.org/10.17848/9780880994583>
- Brown, C. (1988). Minimum wage laws: Are they overrated? *Journal of Economic Perspectives*, 2(3), 133-145. <https://doi.org/10.1257/jep.2.3.133>
- Brown, C., Gilroy, C., & Kohen, A. (1982). The effect of minimum wage on employment and unemployment. *Journal of Economic Literature*, 20(2), 487-528.
- Bulut-Çevik, Z. B., & Solmaz Macit, S. (2017). Türkiye’de asgari ücretin kısa dönem belirleyicileri: Nedensellik analizi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 429-445. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/792878>
- Card, D. (1992). Using regional variation in wages to measure the effects of the federal minimum wage. *Industrial and Labor Relations Review*, 46(1), 22-37. <https://doi.org/10.1177/001979399204600103>
- Card, D., & Krueger, A. B. (1994). Minimum wages and employment: A case study of the fast-food industry in New Jersey and Pennsylvania. *American Economic Review*, 84(4), 772-784.
- Croucher, R., & Rizov, M. (2012). The impact of the national wage on labour productivity in Britain. *E-Journal of International Labour Studies*, 1(3-4), 263-289. https://ejcls.adapt.it/index.php/ejcls_adapt/article/view/43
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [CSGB]. (2024). *Yıllar İtibariyle Net ve Brüt Asgari Ücretler (01/08/1996-31/12/2024)*. 28 Mayıs 2024’te Erişim Adresi <https://www.csgeb.gov.tr/media/93379/gunlukaylikasgari.pdf>
- Çelik, A. (2022). Asgari ücret tuzağı. *Mülkiye Dergisi*, 46(1), 297-304. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2422784>
- Çiçek, Ö. (2018). Türkiye’de asgari ücretin vergi dışı bırakılmasının tüketim harcamaları üzerine etkisi. *Fiscaeconomia*, 2(1), 20-47. <https://doi.org/10.25295/fsecon.2018.01.002>

- Dağlıoğlu, S., & Bakır, M. A. (2015). Türkiye'de asgari ücretin istihdam üzerindeki etkisinin sektörel panel regresyon modelleri ile incelenmesi. *Sosyal Güven Dergisi*, 8, 35–68. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/152159>
- Draca, M., Machin, S., & Van Reenen, J. (2011). Minimum wages and firm profitability. *American Economic Journal: Applied Economics*, 3(1), 129–151. <http://www.jstor.org/stable/25760249>
- Engbom, N., & Moser, C. (2022). Earnings inequality and the minimum wage: Evidence from Brazil. *American Economic Review*, 112(12), 3803–3847. <https://doi.org/10.1257/aer.20181506>
- Gindling, T. H. (2018). *Does increasing the minimum wage reduce poverty in developing countries?* (Working Paper, 2018). IZA World of Labor. <https://doi.org/10.15185/izawol.30.v2>
- Granger, C. W. J., & Yoon, G. (2002, January). *Hidden cointegration* (Working Paper, No. 2002-02). University of California, Department of Economics. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.313831>
- Gümüş, İ., & Akgüneş, A. O. (2020). Türkiye'de asgari ücretin makroekonomik değişkenlerle ilişkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 110-127. <https://doi.org/10.11611/yead.742670>
- Güneş, Ş. (2007). Türkiye'de asgari ücret ve ortalama ücret ilişkisi: Bir koentegrasyon ve hata düzeltme analizi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 13, 185-199. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/372613>
- Güven, A., Mollavelioğlu, Ş., & Çakar Dalgiç, B. (2011). Asgari ücret istihdamı arttırır mı? 1969–2008 Türkiye örneği. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 38, 147–166. <https://hdl.handle.net/11511/58364>
- Hallward-Driemeier, M., Rijkers, B., & Waxman, A. (2017). Can minimum wages close the gender wage gap? *Review of Income and Wealth*, 63(2), 310–334. <https://doi.org/10.1111/roiw.12219>
- Hatemi-J., A. (2012). Asymmetric causality tests with an application. *Empirical Economics*, 43(1), 447–456. <https://doi.org/10.1007/s00181-011-0484-x>
- Jung, Y. C., McFarlane, A., & Das, A. (2021). The effect of minimum wages on consumption in Canada. *The Economic and Labour Relations Review*, 32(1), 65–89. <https://doi.org/10.1177/1035304620949950>
- Kahveci, M., & Pelek, S. (2021). Asgari ücret ve politika: Asgari ücreti seçimler mi belirliyor? *Amme İdaresi Dergisi*, 54(1), 99-131.
- Kalenkoski, C. M. (2016). *The effects of minimum wages on youth employment and income* (Working Paper, 2016). IZA World of Labor. <https://doi.org/10.15185/izawol.243>
- Karamızrak, B. (2019). Türkiye'de enflasyon, işsizlik ve büyüme'nin asgari ücret üzerindeki etkisinin ekonometrik analizi. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 88-101. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/882442>
- Kargı, B. (2013). Ücret yapışkanlığı hipotezinin test edilmesi: Türkiye'de asgari ücret ve büyüme üzerine zaman serileri analizi (2005-2012). *Çalışma ve Toplum*, 2013(2), 183–210. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2576384>
- Katz, L. F., & Krueger, A. B. (1992). The effect of the minimum wage on the fast-food industry. *Industrial and Labor Relations Review*, 46(1), 6–21. <https://doi.org/10.1177/001979399204600102>
- Kim, J. H., Lee, J., & Lee, K. (2023). Minimum wage, social insurance mandate, and working hours. *Journal of Public Economics*, 225, 104951. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2023.104951>
- Koç, A. (2016). Türkiye'de 1980 sonrasının politik iktisadi bağlamında asgari ücret analizi. *Çalışma ve Toplum*, 3(50), 1387–1408. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2576254>
- Korkmaz, A. (2004). Bir sosyal politika aracı olarak Türkiye'de asgari ücret: 1951-2003. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 53-69. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/252057>
- Korkmaz, A., & Çoban, O. (2006). Emek piyasasında asgari ücret, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkilerin ekonometrik bir analizi: Türkiye örneği (1969–2006), *Maliye Dergisi*, 151, 16–22. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/151-Korkmaz-Coban.pdf>
- Lavecchia, A. M. (2020). Minimum wage policy with optimal taxes and unemployment. *Journal of Public Economics*, 190, 104228. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104228>
- MacDonald, D., & Nilsson, E. (2016). *The effects of increasing the minimum wage on prices: Analyzing the incidence of policy design and context* (Working Paper, No. 16-260). W.E. Upjohn Institute for Employment Research. <https://doi.org/10.17848/wp16-260>
- Machin, S., & Manning, A. (1994). The effects of minimum wages on wage dispersion and employment: Evidence from the U.K. Wages Councils. *ILR Review*, 47(2), 319–329. <https://doi.org/10.2307/2524423>
- Neumark, D., & Wascher, W. (1992). Employment effects of minimum and subminimum wages: Panel data on state minimum wage laws. *Industrial and Labor Relations Review*, 46(1), 55–81. <https://doi.org/10.1177/001979399204600105>
- Özyiğit, M., Çelik, A., & Petek, A. (2019). Türkiye'de 1980 sonrası reel asgari ücretin belirleyicileri. *Çalışma ve Toplum*, 2, 61, 1029–1068. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2575999>

- Sevinç, D. (2022). Türkiye’de asgari ücret ile enflasyon, bölgesel enflasyon, açlık ve yoksulluk sınırı arasındaki ilişki ve bölgesel asgari ücret. *Maliye Çalışmaları Dergisi*, 2022(68), 107-131. <http://dx.doi.org/10.26650/mcd2022-1164349>
- Stigler, G. J. (1946). The economics of minimum wage legislation. *American Economic Review*, 36(3), 358-365.
- Sunal, O., & Alp, Ö. S. (2015). Türkiye’de reel asgari ücretler ve reel GSYİH değişimleri arasındaki nedensellik ilişkisi: Enflasyon oranına endekslenmiş bir nominal asgari ücret politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1), 111-129. <https://doi.org/10.16987/ausbf.80017>
- Tekgüç, H., Işık, E., & Orhangazi, Ö. (2020). Asgari ücret artışının ücretler, istihdam ve kayıt dışılık üzerindeki etkileri. *İktisat ve Toplum*, 121, 1-9.
- Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, 66(1-2), 225-250. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01616-8](https://doi.org/10.1016/0304-4076(94)01616-8)
- Tüleykan, H. (2019). Asgari ücret zammının enflasyon ve işsizlik üzerine etkilerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği (1988-2018). *Third Sector Social Economic Review*, 54(1), 205-221. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.19.03.1085>
- Tütüncü, A., & Gönülaçan, A. (2018). Asgari ücret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi: Türkiye örneği. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 65-77. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1349171>
- Yılmaz Eser, B., & Terzi, H. (2008). Türkiye’de asgari ücret: Sorunlar öneriler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 129-143. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30173>

Extended Abstract

The International Labor Organization (ILO) defines the minimum wage as the lowest wage that must be paid for the work performed and cannot be reduced by collective or individual employment contracts. Within the scope of the regulation issued in Türkiye, the minimum wage is defined as “the wage paid to workers for a normal working day and sufficient to meet the worker’s mandatory needs such as food, housing, clothing, health, transportation, and culture.” On the other hand, in the literature, the level of the minimum wage and the economic effects of minimum wage increases are controversial issues in terms of the effects it may have on inflation, unemployment, and unregistered employment. The effects of minimum wage increases on some other variables, such as wages, productivity, poverty, company profits, youth unemployment, consumption, etc., are also topics worth researching.

From this point of view, this study aims to test whether there is a causal relationship from minimum wage to consumer confidence index in the Turkish economy. The Consumer Confidence Index aims to measure consumers’ personal financial situations, their evaluations of the general economy and future expectations, as well as their spending and saving tendencies in the near future. In this study, the net minimum wage series was considered on both a real and dollar basis, and it was tested whether there was a causal relationship between them and the consumer confidence index. For this purpose, firstly, the Toda Yamamoto causality test is used. On the other hand, studies in the causality literature indicate that the dynamic relationship between variables may change in different periods of the economic conjuncture and that causality tests may be inadequate to capture this situation. Therefore, this study also employs the Hatemi-J asymmetric causality test.

The main finding of the research is that there is no statistically significant causal relationship between the real minimum wage and the consumer confidence index. However, there is a statistically significant causal relationship between the minimum wage in dollar terms and the consumer confidence index. According to the Toda Yamamoto test, there is a statistically significant causal relationship from the minimum wage in dollar terms to the consumer confidence index at the 5% significance level. According to the Hatemi-J asymmetric causality test, a statistically significant causality relationship was detected between the cumulative values of positive shocks from the dollar-based minimum wage series to the consumer confidence index at a 5% significance level. In addition, a statistically significant causality was detected between the cumulative values of negative shocks from the dollar-based minimum wage series to the consumer confidence index at a 10% significance level.

In this context, the finding that there is no statistically significant causal relationship between the real minimum wage and the consumer confidence index points to the consumption smoothing that households can follow in the face of minimum wage increases. This effect may occur as a result of households’ expectations that real labor income will not change or may decrease in the medium term. Moreover, this effect may also occur as a result of an increase in precautionary savings of households because of the expectation that there may be an increase in unemployment risk. In addition, these findings are generally parallel to the fact that the changes in the minimum wage in Türkiye are too low to cause an increase in demand and are incompatible with the increase in inflation. On the other hand, the finding of a statistically significant causal relationship between the dollar-based minimum wage and the consumer confidence index also indicates that a minimum wage change beyond the exchange rate movement may lead to a noticeable change in consumption expenditures.

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi
<https://doi.org/10.37093/ijisi.1513357>

Uluslararası Turizm Talebi ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi: Akdeniz Havzası Ekonomilerinden Ampirik Bulgular

Ümit Gaberli*

Arya Akdeniz**

Öz

Bu çalışma, Akdeniz Havzası ülkeleri için cari işlemler dengesi ve uluslararası gelen turist sayısı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Araştırma, Akdeniz Havzası ülkelerinde turizmin geliştirilmesinin cari açığın uzun dönemli finansmanında politika aracı olarak kullanılabilmesi hipotezini test etmektedir. Veri setinin mevcudiyetine bağlı olarak, 1998-2019 döneminin analiz edildiği çalışmada kontrol değişkenleri olarak; gayri safi yurt içi hasıla, nominal döviz kuru ve enflasyon oranı yer almaktadır. Yatay kesit bağımlılığı ve heterojenlik sorunlarının tespit edildiği panel veri analizinde; Westerlund'un (2008) geliştirmiş olduğu Durbin-Hausman eşbütünleşme testi üzerinden, seriler arasındaki uzun dönemli ilişki incelenmiştir. Ayrıca Genişletilmiş Ortalama Grup (Augmented Mean Group, AMG) tahmincisiyle; uluslararası turist sayısı ve kontrol değişkenlerinin, cari işlemler dengesi üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Elde edilen ampirik bulgular, söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu ima etmektedir. Uluslararası turist sayısının, cari işlemler dengesi üzerinde pozitif yönde etkisi vardır. Nominal döviz kuru ve enflasyonun ise cari işlemler dengesini negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Kısacası, bulgular Akdeniz Havzası'nda turizmin gelişmesinin ekonomik ve sosyal açıdan önemli olduğunu göstermektedir. Çünkü turizm sektörü cari dengeyi olumlu yönde etkileyerek bu ülkelerin ekonomik istikrarına katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, bölgesel iktisat, cari işlemler dengesi, Durbin-Hausman panel eşbütünleşme

JEL Kodları: Z30, Z38, R10

Cite this article: Gaberli, Ü., & Akdeniz, A. (2024). Uluslararası turizm talebi ve cari işlemler dengesi ilişkisi: Akdeniz Havzası ekonomilerinden ampirik bulgular. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 563–574. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1513357>

* Dr. Öğretim Üyesi, Siirt Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Siirt, Türkiye (Sorumlu Yazar).
E-posta: umit.gaberli@siirt.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0097-174X>

** Dr., Bağımsız Araştırmacı, Tekirdağ, Türkiye
E-posta: akdenizarya@gmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6473-464X>

Article Information

Received 10 July 2024; Revised 26 September 2024; Accepted 10 October 2024; Available online 25 December 2024

Relationship Between International Tourism Demand and Current Account Balance: Empirical Findings from Mediterranean Basin Economies

Abstract

This study examines the relationship between the current account balance and the number of international inbound tourists in Mediterranean Basin countries. The research tests the hypothesis that tourism development can be used as a policy tool in the long-term financing of the current account deficit in the Mediterranean Basin countries. Based on data availability, the analysis covers the period from 1998 to 2019, with gross domestic product, nominal exchange rate, and inflation rate employed as control variables. The Durbin-Hausman cointegration test developed by Westerlund (2008) determines the long-term relationship between variables in panel data analysis, identifying cross-sectional dependence and heterogeneity problems. In addition, the effects of international tourists and control variables on the current account balance are demonstrated using the Augmented Mean Group (AMG) estimator. Empirical findings identify a long-term relationship among the variables. Moreover, it is found that the number of international tourists positively affects the current account balance, whereas nominal exchange rates and inflation negatively affect the dependent variable. In short, the findings show that the development of tourism in the Mediterranean Basin is significant from an economic and social perspective because the tourism sector contributes to the financial stability of these countries by positively affecting the current account balance.

Keywords: Tourism, regional economics, current account balance, Durbin-Hausman panel cointegration

JEL Codes: Z30, Z38, R10

1. Giriş

Cari işlemler açığı özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal yapıda istikrarsızlığa yol açtığı için önemli bir ekonomik problemdir. Söz konusu açık, sermaye hesapları ve/veya rezervler kalemiyle kapatılması gereken ekonomik bir olgudur (Türkmen, 2018, s. 531). Cari işlemler açığı, sermaye hesaplarının önemli alt bileşenlerinden doğrudan yabancı yatırımlarla finanse edilebileceği gibi ülkeye para girişini ifade eden diğer sermaye alt hesaplarıyla da finanse edilebilmektedir. Bu hesapların yetersiz kalması durumunda, merkez bankasının resmi rezerv hesabı da kullanılabilir (Keskin, 2017). Bu anlamda, söz konusu açıkların para girişleriyle kapatılmasında önemli döviz kaynaklarından birini uluslararası turizm gelirleri oluşturmaktadır.

Uluslararası turizm faaliyetleri özellikle kitle turizminin geliştiği ülkelerde önemli döviz kaynaklarından birisidir. Ayrıca, uluslararası düzeyde seyahat eden kişi sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Dünya Bankası (2024) verilerine göre, 1995 yılında dünya genelinde 1,08 milyar kişi seyahat ederken, 2019'da bu rakam 2,4 milyara yani yaklaşık 2,5 katına çıkmıştır. Bu veriler, dünya genelinde turizm talebinin azımsanamayacak derecede arttığını göstermektedir. Dolayısıyla, dünya konjonktürüne paralel olarak artan turizm talebinden alınan payın arttırılması ciddi ekonomik istikrarsızlıklara yol açan cari açığın finanse edilmesinde potansiyel bir politika aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı ülke ve bölgeler için yapılan analizler genel olarak turizm gelirlerinin cari dengeyi olumlu etkilediği (Walterskirchen, 1998; Thanos, 2015; Şit, 2016; Gidey, 2021) sonucuna ulaşarak, söz konusu bu görüşü desteklemektedir. Ancak, uzun dönemde varlığı tespit edilen bu etkinin zayıf olduğunu (Lorde vd., 2013), turizm gelirlerinin cari açık problemini kısmi olarak çözebileceğini (Narayan vd., 2021); hatta kısa dönem için turizmin cari dengeye olumsuz yansıdığını ileri süren (Uslu, 2020) analizler de bulunmaktadır. Dış ticaret açısından ise uzun dönemde sadece turizmin dış ticarete değil, dış ticaretin de turizm sektörüne etkileri olduğunu (Kadir & Yussuf, 2010; Surugiu & Surugiu, 2011; Kumar vd., 2019)

ileri sürmek de mümkündür. Bu yüzden, sektördeki talebin ve bunun sonucundaki gelirlerin uzun dönemde cari açığı finanse etmek için kullanılıp kullanılmayacağı, farklı ülke ve bölgeler için araştırılmaya değerdir. Bu çalışma, yukarıda ifade edilen ilişkinin varlığını Akdeniz Havzası için ampirik olarak araştırarak, turizm ve cari açık arasındaki uzun dönemli ilişkiye ışık tutmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, turizm sektörü aracılığıyla sağlanan döviz gelirlerinin cari açığın finansmanında politika aracı olarak kullanılma potansiyelinin; kitle turizminin geliştiği ülkelerin coğrafi olarak yoğunlaştığı ilgili bölgede daha yüksek olabileceği varsayımıyla Akdeniz Havzası'na odaklanılmıştır. Cari işlemler dengesi ile söz konusu bölgedeki destinasyonların ziyaretçi sayıları arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilirse, turizm sektörünü geliştirmenin açıkların finanse edilmesinde önemli bir politika olabileceği sonucuna ulaşılabacaktır.

Uluslararası turizm talebinin cari işlemler dengesi üzerinde uzun dönemli etkisinin olup olmadığına odaklandığımız çalışmanın bir sonraki bölümünde ilgili literatür incelenmiştir. Ardından panel eşbütünleşme ifade edilmiş ve diğer bölümde veri seti ile bulgulara yer verilmiştir. Son bölüm, sonuçların değerlendirilmesine ve politika önerilerine ayrılmıştır.

2. Literatür

Cari denge ve turizm ilişkisi ülke düzeyinde analiz edilebildiği gibi belirli ülke grupları üzerinden bölgesel olarak da analiz edilebilmektedir. Literatürde, cari denge ve turizm ilişkisini inceleyen az sayıda çalışma olduğundan, birçok çalışma literatür taraması bölümlerinde ağırlıklı olarak turizm ve büyüme ilişkisini ele alan çalışmaları sunmuştur. Bu önemli eksiğin giderilmesi amacıyla, çalışmamızın bu bölümünde sadece cari denge/dış ticaret dengesi ile turizm ilişkisi literatürüne odaklanılacaktır.

Cari denge/dış ticaret dengesi ile turizm arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalarda ağırlıklı olarak eşbütünleşme ve nedensellik ilişkilerine odaklanılmıştır. Ayrıca ampirik analizlerde VAR (Vector Autoregressive) analizi, Granger Nedensellik Analizi, ARDL (Autoregressive Distributed Lag) ve NARDL (Nonlinear Autoregressive Distributed Lag) testi gibi yaklaşımlar da kullanılmıştır. Eşbütünleşme ilişkisinin incelendiği çalışmalarda cari denge/dış ticaret dengesi ile turizm arasında uzun dönemli ilişkinin olduğu sonucuna farklı örneklerle üzerinden ulaşılmıştır.

Örneğin, Rafiq vd. (2023) doğrusal olmayan sınır testi yaklaşımı kullanarak Pakistan'da dış ödemeler dengesi açıkları ile turizm gelirleri arasında asimetric bir eşbütünleşme ilişkisi olduğunu tespit etmiştir. Bulgular, 1995-2019 döneminde turizmdeki olumlu gelişmelerin dış ödemeler dengesi açığını % 27 oranında azalttığını, olumsuz gelişmelerin ise % 2,3 oranında arttırdığını göstermektedir. Avustralya örneğinde ise Kulendran ve Wilson (2000), 1982Ç1-1997Ç4 dönemini kapsayan çeyreklik verilerle yaptığı analizde, Avustralya'nın en büyük ticaret ve seyahat partnerleri olan Birleşik Krallık, Yeni Zelanda ve Japonya ülkeleri arasında uzun dönemli ilişki olduğunu göstermiştir. İş veya tatil seyahati ayrımında ise iş seyahati ile toplam ticaret açısından Avustralya ile ABD, Birleşik Krallık, Yeni Zelanda ve Japonya arasında uzun dönemli ilişkiler bulunmaktadır. Tatil seyahatleri ile toplam ticaret açısından ise sadece Birleşik Krallık ve Japonya ile uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. Odhiambo ve Saungweme (2022) ise benzer şekilde, 12 Sahra Altı Afrika ülkesi için; 1995-2019 döneminde uluslararası turist sayısı ile hem ihracat ve ithalatın hem de toplam ticaretin gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) payları

arasında uzun dönemli ilişkiler olduğu sonucuna ulaşmıştır. Diğer taraftan, dış ticaret ya da dışa açıklık göstergeleriyle turizm arasındaki nedensellik ilişkilerine odaklanan çalışmalara da rastlanmaktadır. Örneğin, Kadir ve Yussof (2010), Malezya ekonomisine dair 1995Ç1-2006Ç4 dönemi çeyreklik verilerle gerçekleştirdikleri analizde; toplam ticaret, ithalat ve ihracattan uluslararası turizm gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığına ulaşmışlardır. Kumar vd. (2019) ise ABD ekonomisine ilişkin 1999:01-2018:02 dönemi aylık verileriyle gerçekleştirdikleri analizde, artan ticaretin daha yüksek turizm gelirlerine yol açtığını tespit etmişlerdir. Surugiu ve Surugiu'nin (2011) 1990-2009 dönemi Romanya analizinde de ithalat ve ihracat toplamının GSYH'ye oranı şeklinde ifade edilen dışa açıklıktan turistlerin harcamalarına doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Çalışmamızın örneklemini oluşturan Akdeniz Havzası'na ilişkin turizm ile ilgili birçok çalışma bulunmasına rağmen, bilindiği kadarıyla söz konusu bölgede turizm ve cari işlemler dengesi ilişkisini ele alan ampirik çalışma bulunmamaktadır. Ancak, Akdeniz Havzası'nda ithalat ve ihracat ile turizm arasındaki bağı araştırılmasına Özcan (2016) örnek olarak verilebilir. 16 Akdeniz ülkesi için 1995-2003 döneminde yapılan analizde; örneklem geneli için, ithalat ve gelen uluslararası turist sayısı arasında çift yönlü nedenselliğin varlığına, ihracattan uluslararası turist sayısına doğru ise tek yönlü nedenselliğin varlığına ulaşılmıştır. Ülkeler özelinde bakıldığında ise sadece Tunus örneğinde çift yönlü nedenselliğe rastlanırken, Fransa, İtalya, Arnavutluk için turizmden ihracata doğru tek yönlü nedensellik; Mısır, Yunanistan ve Fas ekonomilerinde ise tam tersine ihracattan turizme doğru tek yönlü nedensellik söz konusudur. Cezayir, Bosna-Hersek, Hırvatistan, İsrail, Lübnan, Malta, Slovenya, İspanya ve Türkiye gibi Akdeniz ülkeleri içinse ihracat ve turizm arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. İthalat açısından bakıldığında ise Fas ve Tunus için çift yönlü nedenselliğe rastlanırken, Arnavutluk, Cezayir, Fas, Slovenya, Tunus ve Yunanistan için turizmden ithalata doğru tek yönlü nedensellik söz konusudur. Mısır ve Türkiye ekonomilerinde ise nedenselliğin yönü ithalattan turizme doğrudur. Diğer yandan, Akdeniz Havzası'nda yer alan farklı ülkelerdeki turizm ve cari denge/dış ticaret dengesi ilişkisini ülke bazında inceleyen çalışmalara oldukça az rastlanmaktadır. Örneğin, Akdeniz Havzası'ndaki Türkiye özelindeki çalışmalar 2000 öncesini de kapsayan dönemler için birbirinden farklı sonuçlara ulaşılırken, sadece 2000 ve sonrasını kapsayan dönemlerde birbirini destekleyen bulgulara ulaşılmıştır. Şit (2016), Türkiye'nin 1980-2015 dönemini kapsayan analizde; cari açık ile turizm gelirleri arasında uzun dönemli ve negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer dönemde, Çelik Uğuz (2014) bu kez dış ticaret açığı ve turizm gelirleri arasında uzun dönemli ilişki olduğunu tespit etmiştir. 1984-2010 dönemi bulguları, turizm gelirlerindeki artışın dış ticaret açığını azalttığını göstermektedir. Ancak, Turan Koyuncu (2015) turizm geliri ile cari işlemler açığı, büyüme hızı ve reel döviz kuru arasındaki ilişkiyi incelediği 1980-2014 dönemi analizinde; aksi bir sonuca ulaşarak, serilerin eşbütünlük olmadığını tespit etmiştir. Diğer taraftan, sadece 2000 ve sonrası yılları içeren dönemsel Türkiye analizlerinden Aydın ve Levent (2023), 2005-2021 döneminde turizm gelirleri ile hem ekonomik büyümenin hem de cari dengenin eşbütünlük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer dönemi (2003:01-2018:09) aylık veriler ile analiz eden Uslu (2020) da turizm gelirleri ve cari işlemler açığının eşbütünlük olduğunu tespit etmiştir. Bunların dışında, Türkiye özelindeki çalışmalar, turizm gelirleri ile cari işlemler ya da dış ticaret açıkları arasındaki nedensellik ilişkilerini de analiz etmişlerdir. Bu çalışmalardan bazılarında cari işlemler açığı ve turizm arasında çift yönlü

nedensellik (Bozgeyik & Eban, 2017; Kara vd., 2012; Saçık vd., 2019) tespit edilirken, bazı çalışmalarda turizmden cari açığa doğru tek yönlü nedenselliğin varlığına (Aydın & Levent, 2023; Şit, 2016; Turan Koyuncu, 2015; Malik vd., 2010) ulaşılmıştır. Ancak, bilindiği kadarıyla cari işlemler açığından turizme doğru tek yönlü nedensellik ilişkisini tespit eden çalışma bulunmamaktadır.

Literatür taraması sonucu elde edilen bulgular, Akdeniz Havzası'nda turizmin geliştirilmesinin, cari işlemler dengesi üzerindeki etkisinin incelenmeye değer bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.

3. Veri Seti, Model ve Yöntem

Akdeniz Havzası ekonomileri için cari işlemler dengesi ve turizm talebi arasındaki ilişkiyi incelediğimiz çalışmada, verisine ulaşılabilen 11 (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Fas, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Malta, Mısır, Slovenya, Tunus ve Türkiye) ülke ekonomisi, veri setinin mevcudiyetine bağlı olarak, 1998-2019 dönemi için analiz edilmiştir. Bu kapsamda çalışmada cari işlemler dengesinin GSYH'ye oranı ve uluslararası gelen turist sayısının yanı sıra; GSYH, nominal döviz kuru ve enflasyon oranı değişkenleri kullanılmıştır. Uluslararası gelen turist sayısı, GSYH ve döviz kurunun yıllık yüzde değişimlerinin hesaplandığı çalışmada, diğer değişkenler düzey değerlerinde ele alınmıştır. Seriler arasındaki olası düzey farklılığının önlenmesi amacıyla, tüm seriler standardize edilmiştir. Döviz kuru haricindeki değişkenlerin hepsi, Dünya Bankası'nın World Development Indicators veri tabanından elde edilmiş olup; çalışma kapsamında yer alan ekonomilere ilişkin döviz kuru değişkenleri ise FRED (Federal Reserve Economic Data) veri tabanı aracılığıyla temin edilmiştir. Cari işlemler dengesi ve turizm talebi ilişkisinin analiz edildiği modeli aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz (Bkz. denklem 1):

$$cab_{it} = \alpha + \beta_1 tourist_{it} + \beta_2 gdp_{it} + \beta_3 er_t + \beta_4 inf_{it} + u_{it} \quad (1)$$

Burada i Akdeniz Havzası bölgesinde yer alan ülkeleri yani yatay kesitleri ifade ederken, t yıllık sıklıktaki zaman değişkenine karşılık gelmektedir. Modeldeki hata terimi ise u_{it} ifadesi üzerinden ortaya konulmaktadır. Cari işlemler dengesi (cab_{it}) ve turizm talebi ($tourist_{it}$) arasındaki ilişkinin incelendiği ilgili analizdeki kontrol değişkenleri olan GSYH, döviz kuru ve enflasyon ise sırasıyla gdp_{it} , er_{it} ve inf_{it} simgeleriyle gösterilmektedir.

Akdeniz Havzası ülkelerinin analiz edilmesi nedeniyle veri seti, kesit ($N = 11$) ve zaman boyutunu ($T = 22$) aynı anda içermektedir. Panel veri olarak nitelendirilen bu veri setinin kullanımı serbestlik derecesinin artmasını, çoklu doğrusal bağlantı sorununun ise azalmasını sağlarken; sonuçların etkinliğini de arttırmaktadır (Topal & Ünver, 2016, s. 62). Ancak, kesit birimlerinden herhangi birine gelebilecek şokun tüm yatay kesitleri aynı şekilde etki etmesi; bir başka ifadeyle yatay kesit bağımlılığı söz konusu olduğunda bunun dikkate alınmaması, tahmin sonuçlarını sapmalı ve tutarsız hale getirmektedir (Altıntaş & Mercan, 2015, ss. 359-361; Mercan, 2014, s. 235). Bu nedenle yatay kesit bağımlılığının varlığı durumunda, bunun göz ardı edilmemesi adına; öncelikle panel veri setinin yatay kesit bağımlılığı test edilecektir. Ayrıca analizde kullanılacak uygun test ve tahmin yöntemlerinin tam olarak belirlenmesinde, serilerin homojenlik durumu da dikkate alınmalıdır.

Yatay kesit bağımlılığının var olup olmadığının tespitinde kullanılan testler arasında, Pesaran vd.'nin (2008) geliştirmiş olduğu LM_{adj} testi; T ve N 'nin olası tüm koşulları için kullanılabilir (Altıntaş & Mercan, 2015, s. 359; Topal, 2017, s. 193). Panel veri analizinde doğru yöntemin belirlenebilmesi için diğer önemli bir unsur olan, homojenliğin incelenmesinde ise Pesaran ve Yamagata'nın (2008) ortaya koyduğu $\tilde{\Delta}$ ve $\tilde{\Delta}_{adj}$ testleri kullanılmaktadır. Söz konusu testlerden $\tilde{\Delta}$ testi büyük örneklem için; $\tilde{\Delta}_{adj}$ testi ise küçük örneklem durumları için geliştirilmiştir.

Diğer taraftan, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı diğer bir ifadeyle uzun dönemli ilişkinin olması durumunda; (1) numaralı denklem tahmininde kullanılacak yöntemin seçiminde, bu ilişkinin dikkate alınması gerekmektedir. Eşbütünleşme ilişkisinin incelenmesinde; öncelikli olarak serilerin durağanlık özellikleri ele alınmalıdır. Bu kapsamda panel birim kök testleri, kesitlerin bağımlılık durumlarına göre ikiye ayrılmaktadır. Birinci nesil birim kök testleri, kesitlerin bağımsız olduğunu varsayarken; ikinci nesil birim kök testleri ise yatay kesit bağımlılığı durumlarında kullanılmaktadır. Örneğin Harris ve Tzavalis (1999) ve Hadri'nin (2000) geliştirdiği testler, yatay kesitlerin bağımsız olduğu durumda kullanılmaktadır. Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF ve Im vd. (2003) tarafından geliştirilen Im -Pesaran-Shin (IPS) testindeki t -bar istatistiğinin genişletilerek modifiye edilmesi ile elde edilen yatay kesit genişletilmiş IPS (CIPS) test istatistikleri ise yatay kesit bağımlılığını dikkate almaktadır (Pesaran, 2007, ss. 266-267). Serilerin aynı dereceden durağan olmaları durumunda, Gengenbach vd.'nin (2016) ortaya koyduğu panel eşbütünleşme testi kullanılabilir. Öte yandan bağımlı değişkenin düzeyde birim kök içerdiği ve birinci farkta durağan olduğu, ayrıca bağımsız değişkenlerin ise düzeyde durağan olduğu durumlarda ise Westerlund'un (2008) ortaya koyduğu Durbin-Hausman eşbütünleşme testi tercih edilebilir. Bu test homojen ve heterojen panellerin her ikisi için de kullanılabilir. Heterojenlik varsayımı geçerli iken grup istatistiği, homojenlik varsayımının geçerli olduğu durumda panel istatistiği dikkate alınmaktadır (Çelik & Erdemli, 2021, s. 1165; Çelik & AYTEKİN, 2023, s. 196; Westerlund, 2008, s. 1997).

Son olarak (1) numaralı denklemin tahmin edilmesinde, Eberhardt ve Bond (2009) ile Eberhardt ve Teal'in (2010) ortaya koydukları Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG) modeli kullanılmıştır. Söz konusu tahminci, heterojenlik ve yatay kesit bağımlılığı olması durumunda dirençlidir. Benzer şekilde AMG tahmincisi, serilerin eşbütünleşik olması durumunda da kullanılabilir. Son olarak ilgili tahminci, farklı derecede olsa bile tüm kesitleri eşanlı olarak etkileyen şokları modelleyebilir (Pesaran & Tosetti, 2007).

4. Ampirik Bulgular

Bu çalışmada, 1998-2019 dönemi için ($T=22$), Akdeniz Havzası bölgesinde yer alan ekonomiler ($N=11$) incelenmektedir. Bu kapsamda zaman serisinin, yatay kesite göre daha büyük boyutta olması nedeniyle; Pesaran (2004) CD_{LM} testi kullanılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 1'de, CD_{LM} testinin sonuçları ifade edilmektedir.

Tablo 1

Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

	Pesaran (2004) CD_{LM} Testi	Olasılık Değeri
Model	26.60***	0.000

Not: *** değeri %1 istatistiksel anlamlılık seviyesinde, yatay kesit bağımlılığının var olduğunu göstermektedir.

CD_{LM} testinin boş hipotezi "yatay kesitler arasında bağımlılık yoktur" şeklindedir. Yukarıdaki tabloda yer alan test istatistiklerine göre, boş hipotez reddedilmekte ve dolayısıyla modelin genelinde yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Yatay kesit bağımlılığı, kesit birimlerinin birbirleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, uygun tahminciye karar verebilmek için gerekli olan önsel testlerden eğim katsayılarının homojenliği testi de zaman boyutunun kesit boyutundan küçük veya büyük olduğu tüm durumlar için kullanılabilen Pesaran ve Yamagata (2008) testi ile sınanmıştır. Tablo 2 homojenlik testinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 2

Pesaran ve Yamagata (2008) Homojenlik Testi Sonuçları

	İstatistik değeri	Olasılık değeri
$\tilde{\Delta}$	3.859***	0.000
$\tilde{\Delta}_{adj}$	4.526***	0.000

Not: *** değeri %1 istatistiksel anlamlılık seviyesinde, serilerin heterojen olduğunu göstermektedir.

Pesaran ve Yamagata (2008) testinin boş ve alternatif hipotezleri; sırasıyla eğim katsayılarının homojen ve heterojen olduklarını ifade etmektedir. Tablodaki istatistik ve olasılık değerleri, panel veri setinin eğim katsayılarının heterojen olduğunu ima etmektedir. Yatay kesit bağımlılığının var olması nedeniyle, değişkenlerin durağanlık özelliklerinin incelenmesinde; ikinci nesil birim kök testleri arasında yer alan CADF ve CIPS testleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3

Pesaran (2007) CADF ve CIPS Panel Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	CADF	CIPS
cab_{it}	-2.290	-2.236
Δcab_{it}	-3.246***	-3.971***
$tourist_{it}$	-4.344***	-4.515***
$\Delta tourist_{it}$	-4.838***	-5.737***
gdp_{it}	-3.475***	-4.181***
Δgdp_{it}	-4.178***	-5.332***
er_{it}	-4.078***	-3.914***
Δer_{it}	-3.583***	-5.436***
inf_{it}	-3.026***	-4.210***
Δinf_{it}	-3.991***	-5.746***

Not: *** değeri %1 istatistiksel anlamlılık seviyesinde, serilerin durağan olduğunu göstermektedir.

Yukarıda yer alan her iki testin sonucuna göre, bağımlı değişken olan cab_{it} serisi düzeyde birim kök içerdiği için durağan değilken, serinin birinci farkı alındığında durağan hale gelmektedir. Öte yandan modeldeki bağımsız değişkenlerin tamamının ise düzeyde durağan oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, bağımlı değişkenin birinci farkta durağan, bağımsız değişkenlerin ise düzeyde veya birinci farkta durağan olduğu durumlarda; Durbin-Hausman eşbütünleşme testi kullanılabilir. Tablo 4 Durbin-Hausman eşbütünleşme testi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 4

Durbin-Hausman Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Değişkenler	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Durbin Grup İstatistiği	3.084***	0.00
Durbin Panel İstatistiği	2.436***	0.01

Not: *** değeri %1 istatistiksel anlamlılık seviyesinde, seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Denklem (1)'deki modelde heterojenlik söz konusu olduğundan, grup istatistiklerinin dikkate alınması gerekmektedir. Tablodaki grup istatistikleri ve olasılık değerlerine göre eşbütünleşme yoktur şeklindeki boş hipotez reddedilerek, modelde eşbütünleşme ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu nedenle, daha önce belirtildiği gibi serilerin eşbütünleşik olması durumunda da model tahminine imkan veren AMG tahmincisiyle elde edilen model katsayıları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5

AMG Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	Z	P > z	[95% Güven Aralığı]	
$tourist_{it}$	0.1634284*	0.0884347	1.85	0.065	-0.0099005	0.3367573
gdp_{it}	0.0772935	0.1657432	0.47	0.641	-0.2475572	0.4021443
er_{it}	-0.0548225**	0.0251685	-2.18	0.029	-0.1041517	-0.0054932
inf_{it}	-0.3821076**	0.171314	-2.23	0.026	-0.7178768	-0.0463384
α	0.260917	0.2846575	0.92	0.359	-0.2970015	0.8188355
Wald Chi2(5) = 13.35				Prob. > Chi2 = 0.00		

Not: * ve ** değerleri sırasıyla %10 ve %5 istatistiksel anlamlılık düzeyinde, ilgili katsayının anlamlı olduğunu göstermektedir.

Model tahmininde seriler arasındaki düzey farklılıklarının ortadan kaldırılabilmesi için tüm seriler standardize edilerek katsayı tahminleri yapılmıştır. Ayrıca yukarıdaki tabloda ifade edilen Wald test istatistiği ve olasılık değerleri, genel olarak modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır (İlhan, 2023, s. 505). Açıklayıcı değişkenlere ilişkin katsayıların anlamlılıkları dikkate alındığında, sabit terim ve gdp_{it} haricindeki tüm açıklayıcı değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı ve katsayı işaretlerinin ise teorik beklentilere uygun olduğu dikkat çekmektedir. 1998-2019 dönemi için elde edilen ampirik bulgular, Akdeniz Havzası ülkelerinde gelen uluslararası turist sayısı arttıkça bunun ev sahibi ülkenin cari dengesine olumlu yansıdığı

şeklindedir. Diğer taraftan, kontrol değişkenleri olan döviz kuru ve enflasyondaki artışlar ise cari dengeye olumsuz yansımaktadır. Bulgular Akdeniz Havzası'nda turizmin teşvik edilmesi gerektiğini göstermektedir. Artan turist sayısı başta yerel işletmeler olmak üzere hizmet sektörüne ve dolayısıyla ekonomiye doğrudan katkı sağlayarak, cari dengenin iyileşmesine aracılık etmektedir. Ancak, turizmin beraberinde getirdiği talep artışı ise enflasyonist baskı yaratacağı için, enflasyondaki artışın cari dengeyi negatif etkilemesi de söz konusu olabilir. Ayrıca, enflasyonun artması ulusal paranın gücünü azaltarak yurtiçi talebi olumsuz etkileyebilmektedir. Diğer taraftan, döviz girişleriyle ulusal paranın değer kazanması da ithalatı cazip hale getirerek cari dengeyi olumsuz etkileyebilmektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Akdeniz Havzası'nda yer alan 11 ülke (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Fas, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Malta, Mısır, Slovenya, Tunus ve Türkiye) için 1998-2019 dönemindeki uluslararası turizm talebi ve cari denge ilişkisi analiz edilmiştir. Panel veri analizi sonucunda elde edilen bulgular, farklı destinasyon ve bölgeler için elde edilen uluslararası turizm talebinin cari dengeyi olumlu etkilediği yönündeki ampirik bulgularla paralellik göstermektedir.

Model katsayılarının niceliksel büyüklükleri incelendiğinde, enflasyonun cari denge üzerindeki olumsuz etkisinin, uluslararası turizm talebinin olumlu etkilerinden çok daha fazla dikkat edilmesi gereken bir nokta olduğu göze çarpmaktadır. Döviz kurundaki değişimin cari dengeye olan olumsuz etkisinin ise dikkate değer bir büyüklükte olmadığı görülmektedir. Uluslararası ziyaretçi sayılarındaki artışın cari dengeye olumlu yansıması, Akdeniz Havzası ekonomilerinde cari açık finansmanında turizmin bir politika aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Ancak bu politika uygulanırken, enflasyonun cari denge üzerindeki olumsuz etkilerinin göz ardı edilmemesi gerektiği açıktır. Çünkü uluslararası turizm talebindeki artışın genel fiyatlar düzeyinde yukarı yönlü bir baskı oluşturma olasılığı yüksektir. Dolayısıyla uluslararası turizm politikası uygulanırken; bu politikaya enflasyonist baskıya neden olabilecek toplam talep artışını yavaşlatmayı hedefleyen, sıkı para politikasının da eşlik etmesi oldukça önemlidir. Ayrıca, turist sayısındaki artışın konaklama dışında diğer mal ve hizmetlere olan talebi arttırması ise üretim artışı ihtiyacını doğurmaktadır. Bu anlamda, üretimde arz kapasitesini arttırma ihtiyacı, uzun dönemli yatırım politikalarının da turizm politikaları ile uyum içinde olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kısaca, bu çalışmanın sonuçları kısa vadeli turizm politikalarının başarıya ulaşma olasılığının oldukça zayıf olduğuna işaret etmektedir.

Son olarak, çalışmanın bazı açılardan sınırlı olduğunu söylemekte yarar vardır. Analiz sonuçları Akdeniz Havzası ülkelerini kapsamakta ve veri mevcudiyeti dolayısıyla bölgedeki bazı ülkeleri içermemektedir. Bu açıdan sonuçların genellenmemesi, daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Ancak, makro iktisadi politikalar açısından bakıldığında dünya genelindeki yaygın görüşler ile paralellik göstermektedir. Ayrıca çalışmanın bulguları, Akdeniz Havzası için turizmin ekonomik ve sosyal açıdan ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Turizm gelirleri, cari dengeyi olumlu yönde etkileyerek bu ülkelerin ekonomik istikrarına katkıda bulunmaktadır. Ancak, söz konusu etkinin sürdürülebilir olması için stratejik planlama ve politikalar etkin bir şekilde uygulanmalıdır. Turizm sektörünün ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği sağlandığında, bu bölgelerdeki genel ekonomik performansın ve refahın da artacağını söyleyebiliriz. Son

olarak, küresel ekonomik değişimlere hızlı tepki veren ülkelerin cari dengeleri de çabuk değişim gösterdikleri, kısaca doğrusal olmayan bir yapı sergiledikleri için (Akgül vd., 2007; Koç, 2011) gelecek çalışmaların turizm cari denge ilişkisini doğrusal olmayan modellerle test etmesi yerinde olacaktır.

TEŞEKKÜR

—

FİNANSAL DESTEK

Yazarlar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadıklarını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Ümit Gaberli (ID) | Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Eleştirel inceleme; Yönetme ve kontrol; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi %50.

Arya Akdeniz (ID) | Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Eleştirel inceleme; Yönetme ve kontrol; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi %50.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Akgül, I., Koç, S., & Koç, S. Ö. (2007, Mayıs 24-25). Cari işlemler dengesi rejim değişim modelleri ile modellenebilir mi? 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi. İnönü Üniversitesi.
- Altıntaş, H., & Mercan, M. (2015). AR-GE harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: OECD ülkeleri üzerine yatay kesit bağımlılığı altında panel eşbütünlük analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(2), 345-376. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002355
- Aydın, F. F., & Levent, C. (2023). Turizm gelirlerinin cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye üzerine ekonometrik bir uygulama. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(44), 584-600.
- Bozgeyik, Y., & Eban, F. (2017). Türkiye'de turizm gelirlerinin cari işlemler dengesi üzerindeki etkisi: 2000-2015 dönemine ilişkin ampirik çalışma. *The Journal of Social Science*, 11(11), 966-978. <https://doi.org/10.16990/SOBIDER.3445>
- Çelik Uğuz, S. (2014). Türkiye'de cari işlemler dengesi ve turizmin önemi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(1), 18-22. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.06748>
- Çelik, H., & Aytakin, İ. (2023). Küreselleşme ve iktisadi büyümenin gıda güvenliği üzerindeki etkisi: MİST ülkeleri için ampirik bir analiz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (57), 189-199. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1171163>
- Çelik, H., & Erdemli, M. (2021). Doğrudan yabancı yatırımların ar-ge harcamaları üzerindeki etkisi: Seçili AB ülkeleri ve Türkiye için bir analiz. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17(4), 1158-1174. <https://doi.org/10.17130/ijmeb.852395>
- Dünya Bankası. (2024). *International tourism, number of arrivals*. 23 Mayıs 2024'te Erişim Adresi <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?view=chart>
- Eberhardt, M., & Bond, S. (2009, October 07). *Cross-section dependence in nonstationary panel models: A novel estimator* (MPRA Paper, No. 17692). Munich Personal RePEc Archive. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/17692>
- Eberhardt, M., & Teal, F. (2010, November). *Productivity analysis in global manufacturing production* (Discussion Paper, No. 515). University of Oxford, Department of Economics. <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:f9d91b40-d8b7-402d-95eb-75a9cbdc000>
- Gengenbach, C., Urbain, J. P., & Westerlund, J. (2016). Error correction testing in panels with common stochastic trends. *Journal of Applied Econometrics*, 31(6), 982-1004. <https://doi.org/10.1002/jae.2475>
- Gidey, K. (2021). The effect of tourism on current account balance in Ethiopia. *Journal of African Development Studies*, 8(2), 5-20. <https://doi.org/10.56302/jads.v8i2.3257>
- Hadri, K. (2000). Testing for stationarity in heterogeneous panel data. *The Econometrics Journal*, 3(2), 148-161. <https://doi.org/10.1111/1368-423X.00043>
- Harris, R. D., & Tzavalis, E. (1999). Inference for unit roots in dynamic panels where the time dimension is fixed. *Journal of Econometrics*, 91(2), 201-226. [https://doi.org/10.1016/S0304-4076\(98\)00076-1](https://doi.org/10.1016/S0304-4076(98)00076-1)

- Im, K. S., Pesaran, M. H., & Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 115, 53-74. [https://doi.org/10.1016/S0304-4076\(03\)00092-7](https://doi.org/10.1016/S0304-4076(03)00092-7)
- İlhan, A. (2023). An investigation of the factors influencing external debt in emerging market economies. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 497-509. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1284735>
- Kadir, N., & Yussof, K. (2010). The cointegration and causality tests for tourism and trade in Malaysia. *International Journal of Economics and Finance*, 2(1), 138-143. <https://doi.org/10.5539/ijef.v2n1p138>
- Kara, O., Çömlekçi, İ., & Kaya, V. (2012). Turizm gelirlerinin çeşitli makro ekonomik göstergeler ile ilişkisi: Türkiye örneği (1992-2011). *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 75-100.
- Keskin, A. (2017). Türkiye'de cari açık sorunu ve açığın finansman yapısı: 1989-2015 dönem analizi. *Amme İdaresi Dergisi*, 50(3), 89-125.
- Koç, S., (2011). *Yükselen ekonomiler ve cari denge analizi*. Ekin Kitabevi.
- Kulendran, N., & Wilson, K. (2000). Is there a relationship between international trade and international travel? *Applied Economics*, 32(8), 1001-1009. <https://doi.org/10.1080/000368400322057>
- Kumar, M., Prashar, S., & Jana, R. K. (2019). Does international tourism spur international trade and output? Evidence from wavelet analysis. *Tourism Economics*, 25(1), 22-33. <https://doi.org/10.1177/1354816618788392>
- Lorde, T., Lowe, S., & Francis, B. (2013). Do tourism receipts contribute to the sustainability of current account deficits: A case study of Barbados. *International Journal of Tourism Research*, 15(6), 620-624. <https://doi.org/10.1002/jtr.1907>
- Malik, S., Chaudhry, I. S., Sheikh, M. R., & Farooqi, F. S. (2010). Tourism, economic growth and current account deficit in Pakistan: Evidence from co-integration and causal analysis. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 22(22), 21-31.
- Mercan, M. (2014). Feldstein-Horioka hipotezinin AB-15 ve Türkiye ekonomisi için sınanması: Yatay kesit bağımlılığı altında yapısal kırılmalı dinamik panel veri analizi. *Ege Akademik Bakış*, 14(2), 231-245. <https://doi.org/10.21121/eab.2014218054>
- Narayan, S., Narayan, P. K., & Tobing, L. (2021). Has tourism influenced Indonesia's current account? *Economic Analysis and Policy*, 69, 225-237. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2020.12.009>
- Odhiambo, N. M., & Saungweme, T. (2022). Does international tourism spur international trade in SSA countries? A dynamic panel data analysis. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 14(1), 75-95. <https://doi.org/10.1080/19407963.2021.2017730>
- Özcan, C. (2016). International trade and tourism for mediterranean countries: A panel causality analysis. *Theoretical and Applied Economics*, 23(1), 203-212.
- Pesaran, M. H. (2004, August). *General diagnostic tests for cross section dependence in panels* (Discussion Paper, No. 1240). IZA Institute for the Study of Labor. <https://doi.org/10.2139/ssrn.572504>
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312. <https://doi.org/10.1002/jae.951>
- Pesaran, M. H., & Tosetti, E. (2007). *Large panels with common factors and spatial correlations* (Discussion Paper, No. 3032). IZA Institute for the Study of Labor. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1017518>
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2007.05.010>
- Pesaran, M. H., Ullah, A. & Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted LM test of error cross section independence. *The Econometrics Journal*, 11(1), 105-127. <https://doi.org/10.1111/j.1368-423X.2007.00227.x>
- Rafiq, A., Aamir, A. M., & Nadeem, M. (2023). Asymmetric impact of tourism on the balance of payments in Pakistan: Evidence from non-linear ARDL. *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 39(4), 1210-1225. <https://doi.org/10.1108/JEAS-12-2020-0212>
- Saçık, S. Y., Akar, G., & Gülmez, Z. (2019). Turizm gelirlerinin cari işlemler dengesi üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 303-316.
- Surugiu, C., & Surugiu, M. R. (2011). Causality between tourism exports and trade openness: Empirical analysis for Romanian tourism. *Revista Tinerilor Economisti*, 1(17), 100-109.
- Şit, M. (2016). Türkiye ekonomisinde net turizm gelirlerinin cari işlemler açığını azaltmadaki etkisinin analizi: 1980-2015 dönemi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(4), 57-67. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ohuibf/issue/27841/294660>
- Thano, R. (2015). The impact of tourism on the balance of payments. *American Journal of Economics, Finance and Management*, 1(5), 529-536.
- Topal, M. H. (2017). Vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: OECD ülkelerinden ampirik bir kanıt. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 183-206. <https://doi.org/10.25272/j.2147-7035.2017.5.3.13>
- Topal, M. H., & Ünver, M. (2016). Yolsuzluğun belirleyicileri: kırılğan ekonomiler için panel eş-bütünleşme analizi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 58-68.
- Turan Koyuncu, F. (2015). Turizm gelirlinin Türkiye'nin makroekonomik performansına katkısı: Ekonometrik bir çözümleme. *Journal of International Social Research*, 8(38), 959-968. <https://doi.org/10.17719/jisr.20153813701>
- Türkmen, N. C. (2018). Türkiye'nin cari işlemler hesabı açıklarını belirleyen etmenlerin tespiti. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 530-543. <https://doi.org/10.29106/fesa.403039>

- Uslu, H. (2020). Türkiye'de turizm gelirlerinin cari işlemler dengesi üzerindeki etkileri: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 12(1), 38-67.
- Walterskirchen, E. (1998). Reasons for Austria's current account deficit. *Austrian Economic Quarterly*, 3(1), 19-24.
- Westerlund, J. (2008). Panel cointegration tests of the fisher effect. *Journal of Applied Econometrics*, 23(2), 193-233. <https://doi.org/10.1002/jae.967>

Extended Abstract

International tourism activities are one of the substantial sources of foreign currency, especially in countries where mass tourism is developed. Increasing the share of the increasing tourism demand in the world appears as a potential policy tool in financing the current account deficit, which causes significant economic instability. Analyses of different countries and regions generally support this view, concluding that tourism revenues positively affect the current balance (Walterskirchen, 1998; Thano, 2015; Şit, 2016; Gidey, 2021). However, there are also analyses suggesting that this effect is weak in the long term (Lorde et al., 2013), that tourism revenues can partially solve the current account deficit problem (Narayan et al., 2021), and even that tourism harms the current account balance in the short term (Uslu, 2020). This study aims to enlighten the long-term relationship between tourism and the current account deficit by empirically investigating the existence of this link for the Mediterranean Basin. Our research examines whether tourism development can be employed as a policy tool to support the long-term financing of the current account deficit in Mediterranean Basin countries.

In the literature, empirical studies investigating the relationship between current account balance/foreign trade balance and tourism have mainly focused on cointegration and causality relations. Such as Vector Autoregressive (VAR) analysis, Granger Causality Analysis, Autoregressive Distributed Lag Bound (ARDL), and Nonlinear Autoregressive Distributed Lag Bound (NARDL) test approaches were used as analysis techniques. The studies investigating the cointegration relationship found a long term relationship between current account balance/foreign trade balance and tourism through different samples. In this study, we examine the relationship between current account balance and tourism demand for the economies of the Mediterranean basin whose data can be available (Albania, Bosnia-Herzegovina, Morocco, Spain, Italy, Cyprus, Malta, Egypt, Slovenia, Tunisia, and Türkiye) for the 1998-2019 period. In the analysis, in addition to the ratio of the current account balance to gross domestic product (GDP) and the number of international tourists, GDP, nominal exchange rate, and inflation rate variables were used. All variables except the exchange rate were obtained from the World Bank's World Development Indicators database, and exchange rate variables were obtained through the Federal Reserve Economic Data (FRED). We used the number of international tourists, GDP, and exchange rate in the annual percentage changes, and considered other variables at level values. Lastly, all series have been standardized in order to prevent possible level differences between series. In our analysis, the dependent variable is the current account balance, and the explanatory variable is the number of international tourists, and the control variables are GDP, exchange rate, and inflation.

Empirical findings obtained for the period 1998–2019 show that as the number of international tourists in the Mediterranean Basin countries increases, this has a positive impact on the current account balance of the host country. On the other hand, we can say that increases in exchange rate and inflation, which are control variables, have a negative impact on the current account balance. The findings parallel with empirical findings that international tourism demand positively affects the current account balance in the literature. The results show that tourism can be used as a policy tool in financing the current account deficit in the Mediterranean Basin economies. However, while implementing this policy, it is clear that the negative effects of inflation on the current account balance should not be ignored. Due to the increase in international tourism demand, upward pressure on the general price level is likely to occur. Therefore, it is very important that the international tourism policy is accompanied by a tight monetary policy that aims to slow down the increase in total demand that may cause inflationist pressure.

International Journal of Social Inquiry

International Peer-Reviewed Open Access Electronic Journal

Volume 17
Issue 3
December
2024

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1510272>

Forbes Tarafından Seçilen Blockchain Borsa Yatırım Fonları (BYF) İle Bitcoin ve Ethereum Getirilerinin Vektör Otoregresyon Analizi İle İncelenmesi

Ozan Kaymak*

Öz

2008 yılında Bitcoin'in ortaya çıkmasından sonra kripto paralar kısa zamanda önemli bir varlık sınıfı haline gelmiştir. Kripto paralar; uzlaşma prensibine dayalı, birimler arası doğrudan işlem yapma imkânı sunan, işlemlere ait kayıtlara tüm birimlerin erişebildiği, merkeziyetsiz bir yapı olan blockchain teknolojisi ile işletilirler. Bu çalışmanın amacı, Forbes tarafından 2024 yılı için, blockchain endüstrisinde faaliyet gösteren firmalara ait sermaye varlıkları yatırımlarında uzmanlaşan en iyi borsa yatırım fonlarının 2021 Ekim ile 2024 Haziran dönemindeki haftalık getirileri ile aynı dönemdeki Bitcoin ve Ethereum haftalık getirilerinin zaman serileri Vektör Oto Regresyon Analizi ile incelenmesidir. Çalışmada Varyans Ayrıştırması ve Etki-Tepki Testleri yapılarak serilerin birbirlerine karşı etki düzeyleri incelenmiştir. Ayrıca seriler arasındaki nedensellik ilişkileri Granger Nedensellik Testi yöntemiyle araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda; seçili blockchain yatırım fonlarından First Trust SkyBridge Crypto Industry and Digital Economy (CRPT) haftalık getirilerinin, Bitcoin ve Ethereum haftalık getirileri ile %5 anlamlılık seviyesinde tek yönlü, sadece Bitcoin haftalık getirileri ile %10 anlamlılık düzeyinde çift yönlü Granger Nedensellik ilişkisine sahip olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Blockchain Borsa Yatırım Fonları, Bitcoin, Ethereum, VAR Analizi

JEL Kodları: G11, G12, G17

Cite this article: Kaymak, O. (2024). Forbes tarafından seçilen Blockchain Borsa Yatırım Fonları (BYF) ile Bitcoin ve Ethereum getirilerinin Vektör Otoregresyon Analizi ile incelenmesi. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 575–595. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1510272>

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, Çermik Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Diyarbakır, Türkiye.
E-posta: kaymak.ozan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5492-2877>

Article Information

Received 04 July 2024; Revised 01 Oct 2024; Final Revision 08 Oct 2024; Accepted 14 Oc 2024; Available online 25 December 2024

This is an open access article under the [Creative Commons Attribution-NonCommercial Licence](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
© 2024 The Author. Published by Institute of Social Sciences on behalf of Bursa Uludağ University

Vector Autoregression Analysis of Bitcoin and Ethereum Returns With Blockchain Exchange Traded Funds (ETF) Selected by Forbes

Abstract

After Bitcoin emerged in 2008, cryptocurrencies quickly became critical financial assets. Cryptocurrencies operate with blockchain technology, a decentralized structure based on the principle of consensus that allows direct transactions between units and all units to access the ledger. This study aims to analyze the relationships between the weekly returns of the best exchange-traded funds specializing in capital assets investments of companies operating in the blockchain industry, which Forbes selected in April 2024, and Bitcoin and Ethereum weekly returns in the period between October 2021 and June 2024, using the Vector Autoregression (VAR) method. The effect levels of the series against each other were examined by performing variance decomposition and impulse-response tests. We also investigated the causality relationships between the series using the Granger Causality Test. As a result of the study, it has been determined that the weekly returns of the First Trust SkyBridge Crypto Industry and Digital Economy ETF (CRPT) have a one-way Granger causality relationship with the weekly returns of Bitcoin and Ethereum at a 5% significance level. In addition, CRPT has a bidirectional Granger causality relationship with only Bitcoin weekly returns at a 10% significance level.

Keywords: Blockchain Exchange Traded Funds, Bitcoin, Ethereum, VAR Analysis

JEL Codes: G11, G12, G17

1. Giriş

Kripto paralar, 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz döneminde ortaya çıkmışlardır. Bu alanda yapılan bazı araştırmalar; yatırımcıların, krizin atlantılması ve yönetilmesinde düzenleyici ve denetleyici kuruluşların yetersiz kaldıkları görüşünde olduğunu belirtmektedir (Davidson, 2008; Gartenberg & Pierce, 2015; Whalen, 2008). Krizin derinleşmesi ve yayılmasıyla, dünya genelinde finansal yatırımcılar yeni yatırım alanları arayışına girmişlerdir. İlk kripto para olan bitcoin'in aynı dönemde ortaya çıkmasının bir rastlantı olup olmadığı henüz kesinlik kazanmamış bir konudur.

Kripto paralar blockchain sistemleri üzerinden işlem görürler. Geleneksel sistemlerin aksine blockchain sistemleri herhangi bir merkez tarafından yönetilmeyen, işlemlerin sisteme dâhil olan tüm birimler tarafından uygun olduğu üzerinde uzlaşmalarıyla geçerlilik kazanan ağ sistemleridir. Gerçekleşen işlemlere ait bilgiler kayıt defterlerine değiştirilemez biçimde kaydedilir. Sisteme dâhil olan tüm katılımcıların gerçekleşen işlemleri izleme ve kontrol etme imkânları vardır. Bu özellikleri nedeniyle blockchain sistemleri konvansiyonel sistemlere göre daha şeffaf ve demokratik sistemler olarak değerlendirilmektedir (Di Pierro, 2017; Nofer vd., 2017). Blockchain sistemleri, ağ güvenliği açısından önemli avantajlara sahiptir. Geleneksel ağ sistemlerinde gerçekleşen işlemler ve bu işlemlere ait kayıtlar; düzenleyici ve denetleyici birimlerin sunucularında yer alır. Bu sunucuların kötü amaçlı kullanıcılar tarafından ele geçirilmesi durumunda kullanıcılar önemli kayıplara uğrayabilirler. Blockchain sistemlerinde gerçekleşen işlemler, sistem içindeki tüm katılımcıların söz konusu işlem üzerinde uzlaşmaya varmaları durumunda geçerlilik kazanırlar. Geçerlilik kazanan işlemlere ait kayıtların, tüm katılımcıların erişebildiği kayıt defterlerinde saklanmasından dolayı bu kayıtlar üzerinde manipülasyon yapılamaz. Sistemdeki tüm katılımcılarda kayıt defteri örneğinin bulunması sebebiyle, sistemdeki bir kaydın değiştirilmesi durumunda bile bu değişiklik geçerlilik kazanamaz. Bu özellikleri sayesinde blockchain sistemleri geleneksel otomasyon sistemlerine

göre çok daha yüksek güvenlik potansiyeline sahiptirler (Karame & Capkun, 2018; Zhang vd., 2019).

Blockchain sistemleri kripto paralar dışında akıllı kontratlar (token) olarak bilinen varlıkların işlemlerinde de kullanılırlar. Akıllı kontratların kendilerine ait blockchain sistemleri olmamasına rağmen, mevcut blockchain sistemleri üzerinde yaratılabilir ve işletilebilirler. Blockchain sistemleri esnek yapıları sayesinde farklı iş süreçlerine göre uyarlanabilirler. Bu sayede kripto paralar ve akıllı kontratlar dışında farklı endüstrilerdeki iş süreçlerinde blockchain sistemleri kullanılabilir (Sunyaev vd., 2021). Birimler arası doğrudan işlemler Peer to Peer (P2P) özellikleri sayesinde, herhangi bir aracı veya düzenleyici kuruma ihtiyaç duymadan işlemler gerçekleştirilebilir. Bu sayede işlem maliyetleri anlamlı seviyede düşürülebilmektedir. Ayrıca geleneksel ağ sistemlerine göre daha etkin ve yüksek güvenliğini olmaları, işlemlerin yüksek hızda gerçekleşebilmesi, şeffaf ve denetime uygun yapıya sahip olmalarından dolayı blockchain sistemleri birçok endüstride kullanılmaktadır. Blockchain sistemleri finansal işlemler, imalat sanayi, sağlık yönetimi, lojistik, otomotiv ve sigortacılık gibi farklı iş kollarında verimliliği artırıcı etki yaratmaktadırlar (Al-Jaroodi & Mohamed, 2019; Malik vd., 2023; Patrickson, 2021).

Blockchain sistemlerinin başta kripto paralar ve akıllı kontratlar olmak üzere farklı sektörlerde de kullanılması ve yaygınlaşması, blockchain ürün ve hizmet üretimi yapan firmaların değer kazanmalarına ve büyümelerine anlamlı derecede etkisi olmuştur. Başta New York Menkul Kıymetler Borsası ve NASDAQ olmak üzere, küresel borsalarda blockchain firmalarına ait varlıklar üzerine işlem yapan yatırım fonları ortaya çıkmıştır. Bu fonların sermaye kazançları ile kripto paralardaki değer artışları arasında bir ilişkinin olup olmadığı henüz netlik kazanmamış bir konudur (Yadav vd., 2020).

Bitcoin'den sonra kısa süre içinde başka kripto paralar işlem görmeye başlamışlardır. Her geçen gün anlamlı bir şekilde değer kazanan kripto paralar, bu volatilitate hareketini 2021 yılının Ekim ayına kadar sürdürmüşlerdir. Bu tarihten itibaren başta Bitcoin olmak üzere bir çok kripto para ani ve şiddetli biçimde değer kaybına uğramışlardır. Bu durum kripto para piyasasında önemli bir yapısal kırılmanın yaşanmasına neden olmuştur. 2022 yılı sonunda kripto paralar tekrar değerlenmeye başlamış ve bu yükseliş 2024 yılı Haziran dönemine kadar devam etmiştir. Kripto paraların volatiliteleriyle ilgili çok sayıda ekonometrik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda kripto paraların fiyat hareketleriyle ilişkili değişkenler ve gelişmeler incelenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Ancak bu konuda genel kabul gören teoriler henüz söz konusu değildir (Katsiampa, 2017; Pichl & Kaizoji, 2017; Wang vd., 2023).

Bu çalışmada Forbes dergisinin seçtiği, 2024 yılı için en iyi blockchain borsa yatırım fonları ile bitcoin ve ethereum arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. 2021 yılı Ekim ayında kripto para piyasalarında yaşanan yapısal kırılma ile 2024 yılı Haziran arasındaki dönemde, Forbes tarafından seçilen blockchain borsa yatırım fonlarının haftalık getirileri ile aynı dönemdeki bitcoin ve ethereum haftalık getirileri arasındaki ilişkileri Vektör Oto Regresyon Analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bitcoin (BTC) ve ethereum (ETH) için ilgili dönemdeki haftalık getirileri ile seçili blockchain borsa yatırım fonlarının aynı dönemdeki haftalık getirilerine ait serilerden oluşturulan 2 farklı vektör oto regresyon modeli tahmin edilmiştir. Tahmin edilen vektör oto regresyon modelleri ile Varyans Ayırıştırması ve Etki-Tepki analizleri yapılmıştır. Ayrıca Granger Nedensellik Analizi yapılarak seriler arasındaki nedensellik ilişkileri incelenmiştir. Tahmin edilen modellerin yapısal olarak istikrarlı olup olmadıklarını belirlemek üzere CUSUM testleri

yapılmıştır. Çalışmanın geri kalan kısmında seçili blockchain yatırım fonları ile Bitcoin ve Ethereum arasındaki nedensellik ilişkilerine ait sonuçlar analiz edilmiştir.

2. Literatür Taraması

Kristjanpoller vd. (2020), Blockchain borsa yatırım fonları, seçili kripto paralar ve NASDAQ piyasa endeksi arasındaki asimetric çapraz korelasyon ilişkilerini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda kripto paralar, blockchain borsa yatırım fonları ve NASDAQ Endeksi arsında çapraz korelasyon ilişkilerinde çoklu doğrusallık ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca trendin yükseldiği dönemlerde, blockchain borsa yatırım fonları ile kripto para birimleri arasındaki korelasyonun düşen trend dönemlerine göre daha kalıcı olduğunu belirtmişlerdir.

Mazur ve Polyzos (2024), Amerika Birleşik Devletleri'nde kripto para borsa yatırım fonlarının işletilmesine Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC) tarafından izin ve yetki verilmesinden itibaren, bu fonların 20 Milyar Dolar'dan fazla yatırım hacmine sahip olmalarının, Bitcoin fiyatları üzerinde etkisi olup olmadığını incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda, borsa yatırım fonlarına yönelik sermaye akışlarının, bitcoin'in olumlu değerlendirme etkilerini öngören baskın tek faktör olarak ortaya çıktığını tespit etmişlerdir.

Wang ve Hui (2024), bitcoin ve blockchain borsa yatırım fonlarının işlem gördükleri pazarları fiyat hacim ilişkisini ve bilgi dağılımı kalitesi perspektifinden incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda Bitcoin yatırım fonlarının yarım saatlik işlem verilerini kullanarak, işlem hacmi değişikliklerinin ve getirilerinin birbirleri hakkında bilgi içerdiğini ve eş zamanlı olarak bağımlı olduklarını tespit etmişlerdir. Ayrıca zaman dilimleri arasındaki farklılıkları belirlemek üzere etkin transfer entropisi yöntemini kullanarak hacim değişikliklerinden getirilere doğru bilgi aktarımının var olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Velazquez vd. (2023), kripto para borsa yatırım fonlarda meydana gelen fiyat şoklarının, geleneksel varlık sınıfları yatırım fonları üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda kripto para fiyatlarındaki ani şokların borsa yatırım fonları üzerinde enflasyonla birlikte etki ettiğini tespit etmişlerdir. Ayrıca kripto para piyasalarına doğru gerçekleşen sermaye akışlarından kaynaklanan risk yayılımının, çeşitli büyüklükteki hisse senetleri, petrol fiyatları, yüksek getirili şirket tahvilleri ve borsa yatırım fonlarına doğru ilerlediğini ileri sürmüşlerdir.

Brini ve Lenz (2022), Bitcoin fiyatlarının tahmin edilmesi amacıyla Bitcoin borsa yatırım fonları ve Bitcoin vadeli işlemlerinin ilişkilendirilmesinin anlamlı olup olmadığını araştırmışlardır. Borsa yatırım fonlarının yüksek portföy değerlerine sahip olmaları sebebiyle, Bitcoin fiyatlarının tahmin edilmesinde standart sapma üzerinden hesaplanan izleme hatası katsayısının anlamlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çalışmanın sonucu olarak, Bitcoin yatırım fonları ve Bitcoin vadeli işlemlerinin Bitcoin fiyatlarının öngörülmesinde kullanılabileceğini tespit ederek izleme hatasının ölçümünün nasıl kullanılacağını açıklamışlardır.

Sharma vd. (2022), blockchain, fintech ve robotik borsa yatırım fonlarının volatiliteleri ile gelişmekte olan piyasalar endeksi Morgan Stanley Capital International (MSCI) arasındaki ilişkileri incelemiş ve portföy çeşitlendirmelerinin yaratacağı fırsatları araştırmışlardır. Çeşitlendirme yoluyla en istikrarlı fonun belirlenmesi amacıyla, zamana göre dinamik yayılım

etkilerini Vektör oto regresyon modellerinden faydalanarak araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda seçili borsa yatırım fonlarından üç fonun gelişen piyasalarda çeşitlendirme faydalarına sahip olduklarını tespit etmişleridir.

Bianchi ve Babiak (2022), gelişmiş piyasalardaki blockchain ve kripto para yatırımlarında uzmanlaşan borsa yatırım fonlarının performanslarını panel yarı-parametrik ön öyküleme yaklaşımından simüle edilen değerlerle karşılaştırarak incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda, kripto para yatırımlarına odaklanan yatırım fonlarının geleneksel risk faktörlerine karşı başarılı parametre değerlerine sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca blockchain ve kripto para yatırımlarına odaklanan yatırım fonlarının elde ettikleri aşırı kazançların şansa bağlı olmadığını anlamlı istatistiksel sonuçlara dayanarak tespit ettiklerini ileri sürmüşlerdir.

Andrianto ve Diputra (2017), Bitcoin, Litecoin, Ripple, Monero ve Dash kripto paraları ile altı hisse senedi borsa yatırım fonu arasındaki çoklu kırılmalı (multi-fraktal) asimetrik eğilimi azaltılmış çapraz korelasyon analizi ile incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda seçili kripto paralar ile seçili hisse senedi yatırım fonları arasındaki çapraz korelasyonda anlamlı bir kalıcılık ve asimetrinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Pavlova (2021), seçili dört blockchain yatırım fonuna ait hisse senetlerinin fiyat değişimleri ile kripto paraların fiyat değişimleri ve NASDAQ Bileşik Endeksi getirileri arasındaki bağımlılıkları, çok değişkenli dinamik koşullu korelasyon yöntemiyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda blockchain borsa yatırım fonları ile NASDAQ bileşik endeks getirileri arasında yüksek düzeyli bir korelasyon olduğu bu ilişkinin Bitcoin fiyatları ile daha zayıf bir yapıda olduğunu tespit etmiştir.

Autore vd. (2021) blockchain teknolojisine yatırım yapmayı planlayan şirketlerin blockchain yatırımları kararlarını kamuya duyurmaları karşısında hisse senedi fiyatlarının tepkilerini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda blockchain yatırımlarının diğer yatırım kararlarına göre oldukça yüksek düzeyde hisse fiyatlarını etkilediğini tespit etmişlerdir.

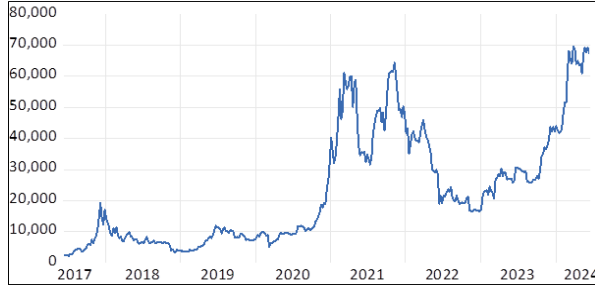
Blau ve Whitby (2019), Bitcoin vadeli işlemlerinin borsalarda işlem görmeye SEC tarafından izin verilmesinin Bitcoin fiyatları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda bitcoin vadeli işlemlerinin piyasalara girişlerinden sonrasındaki dönemde bitcoin volatilitesinin anlamlı derecede arttığını belirlemişlerdir. Ayrıca bu durumun kripto para piyasalarında yayılma etkilerinin olduğunu ileri sürmüşlerdir.

3. Veri Seti ve Yöntem

Kripto para piyasaları 2017 yılı ortasından 2020 Eylül arasındaki dönemde istikrarlı bir yükseliş trendine sahip biçimde hareket etmişlerdir. 2020 Eylül döneminde, başta Bitcoin ve Ethereum olmak üzere çok sayıda kripto para kısa bir zamanda aşırı derecede değer kazanmıştır. Ani ve şiddetli bu değer artışı 2021 yılı Eylül dönemine kadar devam etmiştir. Bu dönemden sonra kripto para piyasaları şiddetli bir biçimde değer kaybetmeye başlamış ve bu durum kripto para piyasalarında önemli bir yapısal kırılmaya neden olmuştur. Şekil 1’de Bitcoin/Dolar değerlerinin 2017 Haziran ile 2024 Haziran arasındaki değer değişimleri yer almaktadır.

Şekil 1

BTC/USD 2017.06 - 2024.06

Kaynak: Investing (2024)

Şekil 2

ETH/USD 2017.06 - 2024.06

Kaynak: Investing (2024)

Bitcoin/USD değeri 2017 Haziran döneminden 2020 Haziran'a kadar yatay bir yükseliş trendine sahip olacak biçimde hareket etmiştir. 2020 Haziran ile 2021 Haziran arasındaki dönemde oldukça şiddetli ve ani bir değer artışı gözlemlenmektedir. 2021 Haziran döneminden sonra benzer şiddette bir değer azalışı söz konusu olmuş ve bu durum 2023 Ocak dönemine kadar devam etmiştir. 2023 Ocak ile 2024 Haziran arasındaki dönemde ise yeniden ani bir yükseliş trendi söz konusudur. Şekil 2'de Ethereum/Dolar değerlerinin 2017 Haziran ile 2024 Haziran arasındaki döneme ait değer değişimleri yer almaktadır.

Ethereum/USD değeri 2017 Haziran döneminden 2020 Haziran'a kadar yatay bir yükseliş trendine sahip olacak biçimde hareket etmiştir. 2020 Haziran ile 2021 Haziran arasındaki dönemde oldukça şiddetli ve ani bir değer artışı gözlemlenmektedir. 2021 Haziran döneminden sonra benzer şiddette bir değer azalışı söz konusu olmuş ve bu durum 2023 Ocak dönemine kadar devam etmiştir. 2023 Ocak ile 2024 Haziran arasındaki dönemde ise yeniden ani bir yükseliş trendi söz konusudur. Bu durum Ethereum ve Bitcoin'in 2017 Haziran ile 2024 Haziran arasındaki dönemde oldukça benzer bir fiyatlama biçimine sahip olduklarını göstermektedir.

SEC tarafından onaylanmış 25'den fazla blockchain borsa yatırım fonu bulunmaktadır. Bu fonlar halka açık blockchain şirketlerine ait varlıklar ile bitcoin vadeli işlemlerine ait sözleşmelere yatırım yapmaktadırlar. Forbes tarafından 2024 Nisan döneminde bu yatırım fonları arasında en iyi fonlar seçilmiştir. Forbes en iyi yatırım fonu seçimini yaparken, sadece halka açık blockchain şirketlerine yatırım yapan ve fon büyüklüğü 15 Milyon Dolar'dan fazla olan borsa yatırım fonları arasında seçim yaptığını belirtmiştir (Adams, 2024). Bu çalışmada, Bitcoin ve Ethereum ile seçili blockchain yatırım fonları arasındaki ilişkiler incelenirken, yatırım fonları seçiminde Forbes dergisinin seçtiği blockchain yatırım fonları arasında altı fon, tarihsel veri geçmişine göre belirlenmiştir. Seçilen blockchain yatırım fonlarına ait bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1*Seçili Blockchain Yatırım Fonları*

Borsa Yatırım Fonu	Simge	Varlık Toplamı	Yatırım Alanı
Amplify Transformational Data Sharing	BLOK	625 Milyon Dolar	Blockchain Geliştiren Şirketler, Kripto Para Madenciliği Yapan Şirketler, Kripto Para Piyasaları
Global X Blockchain	BKCH	126 Milyon Dolar	Solaktif Blockchain Endeksi, Blockchain Geliştiren Şirketler, Kripto Para Madenciliği Yapan Şirketler, Kripto Para Piyasaları
Bitwise Crypto Industry Innovators	BITQ	114 Milyon Dolar	Bitwise Crypto Innovators 30 Endeksi, Şirket gelirinin %75'i kripto paralar ve şirket net varlıklarının %75'i kripto paralar olan şirketler
VanEck Digital Transformation ETF	DAPP	98 Milyon Dolar	MVIS Global Dijital Varlıklar Hisse Senedi Endeksi, Blockchain ve kripto para şirketlerine ait varlıklar
Siren Nasdaq NexGen Economy	BLCN	70 Milyon Dolar	Nasdaq Blockchain Ekonomi Endeksi'ne dâhil olan, blockchain teknolojisini geliştiren veya bunu kendi işleri için kullanan şirketlere ait varlıklar
First Trust SkyBridge Crypto Industry and Digital Economy	CRPT	48 Milyon Dolar	Net varlıklarının en az %80'ini kripto para birimi ekonomisinde aktif olan şirketlere ait varlıklar

2021 yılı Ekim ayında kripto para piyasalarında yaşanan yapısal kırılmadan 2024 yılı Haziran arasındaki dönemde, Forbes tarafından seçilen blockchain borsa yatırım fonlarının haftalık getirileri ile aynı dönemdeki Bitcoin ve Ethereum haftalık getirileri arasındaki ilişkileri Vektör oto regresyon analizi yöntemiyle incelenmiştir. Değişkenlere ait seriler, 2021 Eylül ile 2024 Haziran arasındaki dönemde BTC ve ETH ile seçili blockchain yatırım fonlarının (BLOK, BKCH, BITQ, DAPP, BLCN, CRPT) haftalık getirileri hesaplanarak oluşturulmuştur. Değişkenlere ait getiriler Denklem 1'deki gibi hesaplanmıştır ve modelde kullanılan seriler oluşturulmuştur.

$$R_t = (P_t - P_{t-1})/P_{t-1} \quad (1)$$

Bu denklemde $R_t = t$ dönemindeki getiriyi; $P_t = t$ dönemindeki değeri; $P_{t-1} = (t-1)$ dönemindeki değeri göstermektedir.

Değişkenlere ait seriler oluşturulduktan sonra, uygulama bölümünün ilk aşamasında serilerin durağanlık dereceleri, standart birim kök testleri ile belirlenmiştir. İkinci aşamada BTC ve ETH'un ilgili dönemdeki haftalık getirilerine ait serileri ile (RBTC, RETH), seçili blockchain borsa yatırım fonlarının aynı dönemdeki haftalık getirilerine ait serileri arasında (RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT) iki farklı vektör oto regresyon modeli uygun gecikme uzunluklarının (lag) tespit edilmesinden sonra tahmin edilmiştir. Üçüncü aşamada Varyans Ayrıştırması analizleri yapılarak serilerin birbirleri üzerindeki etki güçleri araştırılmıştır. Dördüncü aşamada seriler arasında Etki-Tepki analizleri yapılmıştır. Beşinci aşamada Granger Nedensellik analizi uygulanarak seriler arasındaki nedensellik ilişkileri incelenmiştir. Altıncı ve son aşamada ise tahmin edilen modellerin yapısal istikrara sahip olup olmadıklarını belirlemek üzere CUSUM testleri uygulanmıştır.

4. Bulgular

Bu bölümde serilere ait standart birim kök testlerinin sonuçlarına göre serilerin durağanlık dereceleri belirlenmiştir. Daha sonra RBTC ve RETH serileri ile seçili blockchain borsa yatırım fonlarının getirilerine ait seriler arasında (RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT) iki farklı Vektör oto regresyon modeli, uygun gecikme uzunlukları belirlendikten sonra tahmin edilmiştir. Varyans Ayrıştırma ve Etki-Tepki analizlerine ait sonuçlar değerlendirilmiştir. Seriler arasındaki nedensellik ilişkilerini belirlemek üzere Granger Nedensellik analizi yapılmış ve son aşamada tahmin edilen modellerin yapısal istikrarlarını incelemek üzere CUSUM testleri uygulanmıştır.

4.1 Değişkenlere ait Serilerin Birim Kök Testleri

2021 Eylül ile 2024 Haziran arasındaki dönemde getirileri hesaplanan BTC ve ETH ile blockchain borsa yatırım fonlarına ait, her değişken için 140 gözlemden oluşan Genişletilmiş Dickey–Fuller (ADF) ve Phillips–Perron (PP) birim kök testleri uygulanmıştır. Hesaplanan sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Serilerin ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

		Phillips–Perron (PP)							
Düzeyde (Level)		RBITQ	RBKCH	RBLCN	RBLOK	RCRPT	RDAPP	RBTC	RETH
Sabitli Model	t-İstatistik	-11.514	-11.462	-10.651	-11.400	-11.620	-11.482	-11.810	-11.997
	Olasılık Değeri	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
		***	***	***	***	***	***	***	***
Sabit ve Trendli Model	t-İstatistik	-11.634	-11.587	-10.860	-11.612	-11.924	-11.651	-12.096	-12.140
	Olasılık Değeri	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
		***	***	***	***	***	***	***	***
Sabitsiz ve Trendsiz Model	t-İstatistik	-11.552	-11.500	-10.665	-11.437	-11.651	-11.520	-11.794	-11.999
	Olasılık Değeri	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
		***	***	***	***	***	***	***	***
		Genişletilmiş Dickey–Fuller (ADF)							
Düzeyde (Level)		RBITQ	RBKCH	RBLCN	RBLOK	RCRPT	RDAPP	RBTC	RETH
Sabitli Model	t-İstatistik	-11.436	-11.395	-10.654	-11.265	-11.531	-11.391	-11.809	-12.000
	Olasılık Değeri	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
		***	***	***	***	***	***	***	***
Sabit ve Trendli Model	t-İstatistik	-11.600	-11.566	-10.851	-11.552	-11.906	-11.619	-12.090	-12.136
	Olasılık Değeri	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
		***	***	***	***	***	***	***	***
Sabitsiz ve Trendsiz Model	t-İstatistik	-11.477	-11.437	-10.625	-11.305	-11.565	-11.433	-11.792	-12.003
	Olasılık Değeri	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
		***	***	***	***	***	***	***	***

Not. (*)%10 düzeyinde anlamlı; (**)%5 düzeyinde anlamlı; (***) %1 düzeyinde anlamlı.

ADF ve PP birim kök testlerinin temel hipotezleri serilerin birim kök içerdiğini, alternatif hipotez ise serilerin durağan olduklarını temsil eder (Dickey & Fuller, 1979; Phillips & Perron, 1988). Tablo 2'deki sonuçlara göre Bitcoin ve Ethereum ile ve blockchain yatırım fonlarının getirilerine ait serilerin tamamının ADF ve PP birim kök testlerindeki t-istatistiklerine ait olasılık değerleri %5'den küçük olarak hesaplanmıştır ($Prob < 0.05$). Bu sonuçlara göre serilerin tamamı için H_0 reddedilir bir başka deyişle serilerin tamamı düzeyde durağan serilerdir. Bu sonuç serilerin tamamının entegrasyon mertebelerinin sıfır ($I = 0$) olduğunu göstermektedir.

4.2 Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi

2021 Eylül ile 2024 Haziran arasındaki dönemde getirileri hesaplanan BTC ve ETH ile blockchain borsa yatırım fonlarına ait, her değişken için 140 gözlemden oluşan serilerin durağanlık dereceleriyle birlikte serilerdeki olası yapısal kırılmaların tarihlerini belirlemek üzere yapısal kırılmalı birim kök testleri uygulanmıştır. Hesaplanan sonuçlar Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3

Serilerin Yapısal Kırılmalı Genişletilmiş ADF (Yenilikçi Dışa Düşen) Birim Kök Testi Sonuçları

Seviyede (Level)	RBITQ	RBKCH	RBLCN	RBLOK	RCRPT	RDAPP	RBTC	RETH	
Sabitli Model	t-İstatistik	-12,629	-12,433	-11,215	-11,949	-12,223	-12,669	-13,134	-13,373
	Olasılık Değeri	< 0.01	< 0.01	< 0.01	< 0.01	< 0.01	< 0.01	< 0.01	< 0.01
	Sonuç	***	***	***	***	***	***	***	***
	Kırılma Tarihi	1.1.2023	1.1.2023	1.1.2023	1.1.2023	25.12.2022	1.1.2023	5.6.2022	5.6.2022
Sabit ve Trendli Model	t-İstatistik	-12,603	-12,390	-11,226	-12,234	-12,176	-12,627	-13,087	-13,320
	Olasılık Değeri	< 0.01	< 0.01	< 0.01	< 0.01	< 0.01	< 0.01	< 0.01	< 0.01
	Sonuç	***	***	***	***	***	***	***	***
	Kırılma Tarihi	1.1.2023	1.1.2023	31.10.2021	31.10.2021	24.10.2021	1.1.2023	5.6.2022	5.6.2022

Not. (*)%10 düzeyinde anlamlı; (**) %5 düzeyinde anlamlı; (***) %1 düzeyinde anlamlı. Maksimum gecikme 13'dür ($maxlag = 13$)

Serilere ait yapısal kırılmalı birim kök testlerinde Dickey-Fuller min-t yapısal kırılma seçim kriteri olarak belirlenmiştir. Sadece kırılmanın meydana geldiği tarih dışında, kırılma tarihini takip eden zaman aralığındaki diğer değişimlerinde incelenebilmesi adına yenilikçi dışa düşen gözlem etkisi dikkate alınmıştır. Schwarz Bilgi Kriteri uygulama yöntemi olarak seçilmiştir. Yapısal kırılmalı birim kök testlerinde Dickey-Fuller t-istatistik değerinin minimum olduğu değere karşılık gelen tarih yapısal kırılmanın yaşandığı dönemi temsil etmektedir. Serilerin tamamında maksimum gecikme uzunluğu 13'tür ($maxlag = 13$). Tablo 3'teki sonuçlara göre serilerin tamamı düzeyde %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde durağan serilerdir. Bu sonuç ADF ve PP birim kök testleri sonuçlarını desteklemektedir. Ayrıca elde edilen sonuçlar serilerin tamamının yapısal kırılmaya maruz kaldıklarını göstermektedir. RBTC ve RETH serilerinin 2022 yılının 6. ayında yapısal kırılmaya maruz kaldıkları gözlemlenmiştir. RBITQ, RBKCH, RDAPP serileri 2023 yılı başlangıcında RBLCN, RBLOK ve RCRPT serilerinin 2021 yılı 10. ayında yapısal kırılmaya maruz kaldıkları tespit edilmiştir. RBITQ, RBKCN, RBLCN ve RBLOK serileri 2023 yılı başında aynı tarihlerde yapısal kırılmaya maruz kalmışlardır. Bu durum aynı tarihte, blockchain yatırım fonlarının kurulması ve işletilmesine SEC tarafından izin ve yetki verilmesiyle paralellik göstermektedir.

4.3 Vektör Oto Regresyon Tahminleri

2021 Eylül ile 2024 Haziran arasındaki dönemde Bitcoin ve Ethereum haftalık getirinin (RBTC, RETH) içsel (Bağımlı değişken) değişken, seçili blockchain yatırım fonlarının haftalık getirinin (RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT) dışsal (bağımsız) değişken olduğu Vektör oto regresyon tahminleri yapılacaktır. Vektör Oto regresyon (VAR) tahmini yapılırken, uygun gecikme uzunluğunun tespit edilmesi için gecikme uzunluğu seçim kriteri yöntemi uygulanmış ve her iki Vektör oto regresyon tahmini için uygun gecikme uzunluğu araştırılmıştır. Hesaplanan sonuçlara göre RBTC serisinin içsel değişken, seçili blockchain yatırım fonu getirilerine ait serilerin (RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT) dışsal değişken olarak tanımlandığı Vektör oto regresyon tahmini için, 8 gecikmeye kadar hesaplanan, bilgi kriterleri değerlerinin en küçük olduğu gecikmenin 1 (lag=1) olduğu tespit edilmiştir. RETH serisinin içsel değişken, seçili blockchain yatırım fonu getirilerine ait serilerin (RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT) dışsal değişken olarak tanımlandığı Vektör Oto Regresyon tahmini için, 8 gecikmeye kadar hesaplanan, bilgi kriterleri değerlerinin en küçük olduğu gecikmenin 1 (lag=1) olduğu tespit edilmiştir. Gecikme uzunluğu belirleme testlerine ilişkin sonuçlar Ekler bölümündeki tablolarda yer almaktadır. Sonraki aşamada 1 gecikmeli VAR tahminleri yapılarak RBTC ile RETH serilerinin içsel değişken olduğu denklem tahmin edilerek ve içsel değişken vektörüne ait parametreler araştırılmıştır. RBTC serisinin içsel değişken vektörü aşağıdaki gibidir.

$$RBTC = C(49) * RBITQ(-1) + C(50) * RBKCH(-1) + C(51) * RBLOK(-1) + C(52) * RBLCN(-1) + C(53) * RCRPT(-1) + C(54) * RDAPP(-1) + C(55) * RBTC(-1) + C(56) \quad (3)$$

RBTC serisi içsel değişken vektörüne verilen şoklar karşısında RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerinin sergiledikleri tepkiler Şekil 3'te verilmiştir.

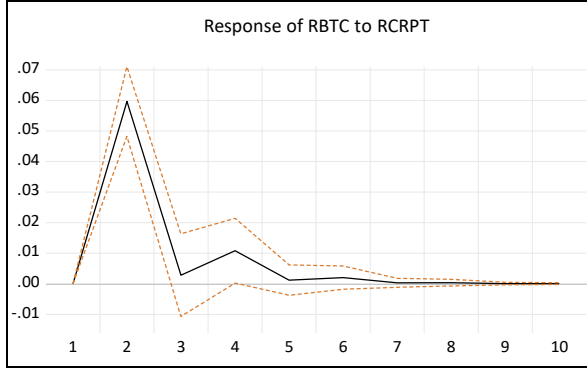
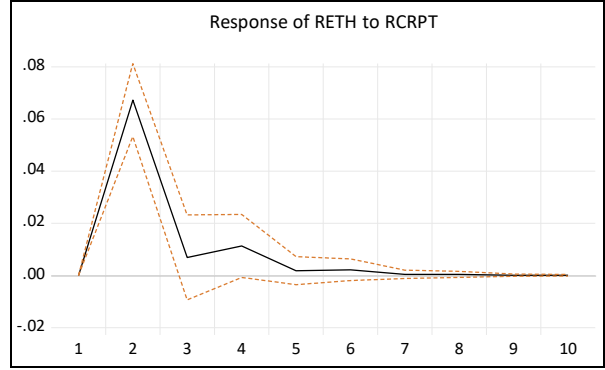
RETH serisinin içsel değişken vektörü aşağıdaki gibidir.

$$RETH = C(49) * RBITQ(-1) + C(50) * RBKCH(-1) + C(51) * RBLCN(-1) + C(52) * RBLOK(-1) + C(53) * RCRPT(-1) + C(54) * RDAPP(-1) + C(55) * RETH(-1) + C(56) \quad (4)$$

RBTC serisi içsel değişken vektörüne verilen şoklar karşısında RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerinin sergiledikleri tepkiler Şekil 4'te verilmiştir.

4.4 Etki-Tepki Analizleri

Etki Tepki Analizleri; VAR analizlerinde bağımsız değişkenlere verilen şoklar karşısında bağımlı değişkenin bu şoklara nasıl davranarak cevap verdiğini tespit etmek için kullanılan yöntemdir (Pesaran & Shin, 1998; Inoue & Kilian, 2013). RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerine verilen şoklar karşısında, RBTC serisinin verdiği tepkiyi ölçen etki-tepki analizlerinden elde edilen sonuçlar incelenmiştir. RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP ve RBLCN serilerine verilen şoklar karşısından RBTC serisinin verdiği tepkiler istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar içermemektedir. Bu nedenle sadece RCRPT serisine verilen şoklar karşısında RBTC serisinin verdiği tepkiler incelenmiş ve elde edilen sonuçlar Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3*RCRPT Serisine Verilen Şoklara Karşı RBTC Serisinin Tepkisi***Şekil 4***RCRPT Serisine Verilen Şoklara Karşı RETH Serisinin Tepkisi*

RCRPT serisine verilen şoklar karşısında RBTC serisinin 10 dönem için sergilediği tepkilerin yer aldığı Şekil 3'teki sonuçlar incelendiğinde, RCRPT serisine verilen şoklar karşısında RBTC serisinin 2. döneme kadar yükseliş gösterdiği ve daha sonra çabuk bir biçimde azalan bir değer gösterdiği gözlemlenmiştir. RBTC serisinin 4. dönemin sonunda ortalamaya yakınsadığı ve sonraki dönemlerde ortalama değere sahip olduğu tespit edilmiştir.

RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerine verilen şoklar karşısında, RETH serisinin verdiği tepkiyi ölçen temsil eden Etki-Tepki Analizlerinden elde edilen sonuçlar incelenmiştir. Sonuçlara göre RCRPT serisi dışında, RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP ve RBLCN serilerine verilen şoklar karşısında RETH serisinin verdiği tepkiler istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara sahip olmadığı tespit edilmiştir. RCRPT serisine verilen şoklar karşısında RETH serisinin verdiği tepkilerin yer aldığı Etki-Tepki analizinden elde edilen sonuçlar Şekil 4'te yer almaktadır.

Şekil 4'teki sonuçlara göre, 10 dönem içinde RCRPT serisine verilen şoklar karşısında RETH serisi 2. dönemin başına kadar hızlı bir yükseliş değerine sahip olduğu ancak kısa bir zaman içinde hızlı bir biçimde düşüş gösterdiği tespit edilmiştir. RETH serisinin 4. dönemin ortasından itibaren ortalamaya yakınsadığı ve sonraki dönemler içinde ortalamaya oldukça yakın değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir.

4.5 Varyans Ayırıştırması Testleri

Vektör Oto Regresyon analizlerinde, serilere ait modelin tahmin edilmesinden sonra varyans ayırıştırması analizleri yapılarak değişkenler arasındaki belirleyicilik özellikleri incelenir. Varyans ayırıştırması analizleri, tahmin edilen Vektör Oto Regresyon modelindeki her bir değişkenin tahmin hatası varyansının ne kadarının diğer değişkenlere verilen şoklarla açıklanabileceğini tespit etmek için kullanılan bir yöntemdir (Braun & Mittnik, 1993). Bitcoin ve Ethereum getiri serileri ve seçili blockchain borsa yatırım fonlarının getirileri ile tahmin edilen Vektör oto regresyon modellerinde, ilk olarak RBTC serisinin daha sonra ise RETH serisinin kompozisyonları incelenmiştir. RBTC serisinin varyans ayırıştırması testinin sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4*RBTC Serisinin Varyans Ayrıştırması Testi*

Period	S.E.	RBTC	RBITQ	RBKCH	RBLCN	RBLOK	RCRPT	RDAPP
1	0.0523	100.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
2	0.0804	42.5864	0.1335	0.8104	0.0901	1.4101	54.9436	0.0259
3	0.0809	42.8401	0.1399	0.9343	0.1150	1.4113	54.4240	0.1354
4	0.0817	42.0538	0.1431	0.9409	0.1144	1.4248	55.1900	0.1330
5	0.0817	42.0550	0.1431	0.9429	0.1151	1.4256	55.1825	0.1357
6	0.0817	42.0279	0.1432	0.9429	0.1150	1.4261	55.2092	0.1357
7	0.0817	42.0275	0.1432	0.9429	0.1150	1.4262	55.2094	0.1358
8	0.0817	42.0265	0.1432	0.9429	0.1150	1.4262	55.2104	0.1358
9	0.0817	42.0265	0.1432	0.9429	0.1150	1.4262	55.2104	0.1358
10	0.0817	42.0265	0.1432	0.9429	0.1150	1.4262	55.2104	0.1358

Tablo 4'te 10 döneme ilişkin RBTC serisinin seçili blockchain yatırım fonları getiri serileri ile varyans ayrıştırması analizi sonuçları yer almaktadır. Sonuçlar incelendiğinde, RBTC ve RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerine verilen şoklar karşısında bağımlı değişken olarak belirlenen RBTC değişkenini diğer değişkenlere göre en fazla RCRPT değişkeninin (55.2104) etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca RCRPT serisinin diğer blockchain yatırım fonları getiri serilerine göre etki gücünün oldukça yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

RETH serisi ve RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serileriyle tahmin edilen Vektör oto regresyon modeline göre RETH serisinin varyans ayrıştırma testine ilişkin sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5*RETH Serisinin Varyans Ayrıştırması Testi*

Period	S.E.	RETH	RBITQ	RBKCH	RBLCN	RBLOK	RCRPT	RDAPP
1	0.0655	100.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
2	0.0976	45.5148	0.3146	1.4531	0.8114	0.1565	51.5891	0.1605
3	0.0996	43.9098	0.5095	2.1282	1.9488	0.1719	50.5901	0.7416
4	0.1007	42.9759	0.5034	2.8878	2.0281	1.0604	49.6338	0.9106
5	0.1009	42.8051	0.5022	2.8774	2.0463	1.1211	49.4343	1.2136
6	0.1010	42.7730	0.5029	2.8894	2.0480	1.1208	49.4295	1.2364
7	0.1010	42.7695	0.5033	2.8934	2.0478	1.1208	49.4289	1.2363
8	0.1010	42.7691	0.5033	2.8937	2.0478	1.1208	49.4283	1.2370
9	0.1010	42.7691	0.5033	2.8937	2.0478	1.1209	49.4282	1.2371
10	0.1010	42.7689	0.5033	2.8937	2.0478	1.1209	49.4283	1.2371

Tablo 5'te 10 döneme ilişkin RETH serisinin seçili blockchain yatırım fonları getiri serileri ile varyans ayrıştırması analizi sonuçları yer almaktadır. Sonuçlar incelendiğinde, RETH ve RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerine verilen şoklar karşısında bağımlı değişken olarak belirlenen RETH serisini diğer değişkenlere göre en fazla RCRPT serisinin (49.4283) etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca RCRPT serisinin diğer blockchain yatırım fonları getiri serilerine göre etki gücünün oldukça yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

4.6 Granger Nedensellik Analizi

Granger Nedensellik analizi, bir zaman serisinin başka bir zaman serisini tahmin etmek için kullanılabilir olup olmadığını belirlemek üzere uygulanan bir yöntemdir. Herhangi bir VAR modelinde X_1 ve X_2 gibi farklı iki zaman serisinin X_1 'den X_2 'ye doğru Granger nedenselliği 5 numaralı denklemde, X_2 'den X_1 'e doğru Granger nedenselliği ise 6 numaralı denklem ile incelenmektedir (Granger, 1969; Ding vd., 2006).

$$X_1(t) = \sum_{j=1}^p A_{1,j} X_1(t-j) + \sum_{j=1}^p B_{1,j} X_2(t-j) + E_1(t) \quad (5)$$

$$X_2(t) = \sum_{j=1}^p A_{2,j} X_1(t-j) + \sum_{j=1}^p B_{2,j} X_2(t-j) + E_2(t) \quad (6)$$

p : Gözlem sayısı (gecikme uzunluğu)

A : X_1 tahmin değerinin katsayısı

B : X_2 tahmin değerinin katsayısı

E_1 ve E_2 : Tahmin hataları

RBTC ve RETH ile RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerinin ADF ve PP birim kök testleri sonuçları, serilerin tamamının düzeyde durağan olduklarını göstermişti. Çalışmada ikiden fazla değişkenin incelenmesi ve incelenen serilerin tamamının düzeyde durağan seriler olmaları nedeniyle, seriler arasındaki ilişkilerin incelenmesi adına Granger Nedensellik analizleri kullanılabilir.

RBTC serisinin bağımlı değişken, RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerinin bağımsız değişken olarak belirlendiği modele ait Granger Nedensellik analizine ilişkin sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT Serilerinden RBTC Serisine Doğru Granger Nedensellik Testi

Hariç Tutulanlar	Chi-kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
RBITQ	0.0678	1	0.7945
RBKCH	0.3694	1	0.5433
RBLCN	0.0150	1	0.9026
RBLOK	0.2549	1	0.6136
RCRPT	179.7725	1	0.0000
RDAPP	0.0837	1	0.7724
All	186.4965	6	0.0000

Granger nedensellik testlerinde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin nedeni olması durumu incelenir. Bağımsız değişkenlerin Chi-sq değerlerine ait olasılıkların %5'den küçük olması ($Chi - sq Prob < 0,05$) durumunda H_0 hipotezi reddedilir. Bir başka deyişle, söz konusu değişkenin bağımlı değişkenin bir nedeni olduğu belirlenmiş olur (Granger & Newbold, 1977). Tablo 7'deki sonuçlara göre RCRPT serisinin Granger Nedensellik Testi Chi-kare istatistiğine ait

olasılık değeri 0.0000 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre H_0 reddedilerek alternatif hipotez kabul edilir. RCRPT serisinin RBTC serisinin nedeni olduğu tespit edilmiş olur. Blockchain borsa yatırım fonları getirilerine ait diğer serilerin (RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN) Chi-kare istatistiklerine ait olasılık değerleri 0.05'den büyük olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre H_0 kabul edilir. Bir başka deyişle, RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN serileri RBTC serisinin nedeni değildir. Ayrıca Tablo 6.'daki Granger Testindeki tüm serilerin (All) Chi-kare istatistiğinin olasılık değeri 0.0000 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç tahmin edilen Vektör oto regresyon modeline ait Granger Nedensellik analizinin anlamlı sonuçlar içerdiğini temsil etmektedir.

RETH serisinin bağımlı değişken, RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerinin bağımsız değişken olarak belirlendiği modele ait Granger Nedensellik Testine ilişkin sonuçlar Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7

RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT Serilerinden RETH Serisine Doğru Granger Nedensellik Testi

Hariç Tutulanlar	Chi-kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
RBITQ	0.0015	1	0.9693
RBKCH	2.5837	1	0.1080
RBLCN	0.0856	1	0.7699
RBLOK	0.0024	1	0.9611
RCRPT	140.1663	1	0.0000
RDAPP	0.6012	1	0.4381
All	150.9968	6	0.0000

Tablo 7'deki sonuçlara göre RCRPT serisinin Granger Nedensellik analizi Chi-kare istatistiğine ait olasılık değeri 0.0000 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre H_0 reddedilerek alternatif hipotez kabul edilir. Bir başka deyişle, RCRPT serisi RETH serisinin nedenidir. Blockchain borsa yatırım fonları getirilerine ait diğer serilerin (RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN) Chi-kare istatistiklerine ait olasılık değerleri 0.05'den büyük olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre H_0 kabul edilir. Bir başka deyişle, RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN serileri RETH serisinin nedeni değildir. Ayrıca Tablo 7'deki Granger Testindeki tüm serilerin (All) Chi-kare istatistiğinin olasılık değeri 0.0000 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç tahmin edilen Vektör oto regresyon denkleminin ait Granger Nedensellik analizinin anlamlı sonuçlar içerdiğini temsil etmektedir.

Tahmin edilen iki VAR modelinde Granger Nedensellik analizi sonuçlarına göre, RCRPT serisinin RBTC ve RETH serilerinin nedeni olduğu sonucu elde edilmiştir. RCRPT serisinin bağımlı değişken, RBTC ve RETH serilerinin ise bağımsız değişken olarak belirlendiği, başka bir Granger Nedensellik analizi ile nedensellik ilişkilerinin tek veya çift yönlü olup olmadıkları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8

RCRPT Serisinin Bağımlı RBTC ve RETH Serilerinin Bağımsız Değişken Olduğu Granger Nedensellik Testi

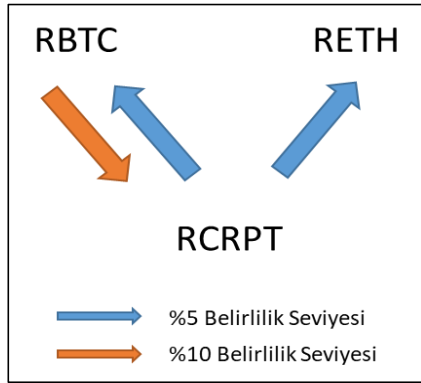
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
RBTC	3.11721	1	0.0775
RETH	0.21583	1	0.6422
All	6.93204	2	0.0312

Tablo 8'deki sonuçlara göre RBTC serisine ait Chi-sq istatistiklerinin olasılık değeri 0.0775, RETH serisi için ise 0.6422 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre H_0 hipotezi kabul edilir. Bir başka deyişle RBTC ve RETH serileri RCRPT'nin nedeni değildir. Ancak %10 güven seviyesinde RBTC'nin RCRPT serisinin nedeni olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca gerçekleştirilen Granger Nedensellik Testine ait (All) Chi-sq istatistiği olasılık değeri 0.0312 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç uygulanan testin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu temsil etmektedir.

Çalışmada 2021 Eylül ile 2024 Haziran arasındaki dönemde, Bitcoin ve Ethereum getirileri ile seçili blockchain borsa yatırım fonlarından New York Borsası'nda işlem gören First Trust SkyBridge Crypto Industry and Digital Economy ETF (CRPT) arasındaki Granger Nedensellik ilişkileri Şekil 5'te yer almaktadır.

Şekil 5

RBTC, RETH ve RCRPT Serileri Arasındaki Granger Nedensellik İlişkileri

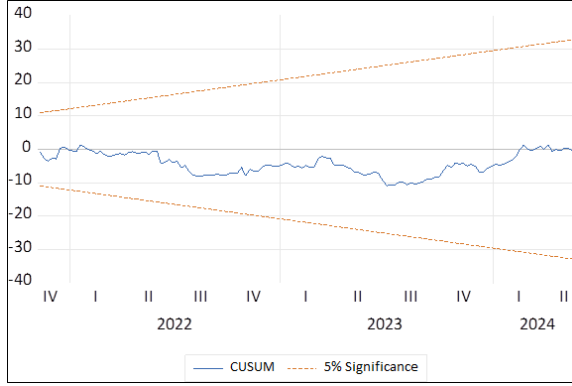
4.7 CUSUM (Kümülatif Toplam Kontrol Tablosu) Testleri

CUSUM testi tahmin edilen bir modelin istatistiksel olarak kullanılabilirliğini ölçen ve modelde yapısal kırılmaların olup olmadığını belirlemek üzere kullanılan bir yöntemdir (Page, 1954). İncelenecek model basit regresyon modeli olarak tahmin edilir. Tahmin edilen modele ait artıkların karelerinin toplamı %5 güven sınırlarının içinde olup olmadığı şekil yardımıyla incelenir. Hata kareleri %5 güven sınırlarının dışına çıkması durumunda, tahmin edilen modelde ilgili tarih aralığında yapısal kırılma olduğunu temsil eden H_0 hipotezi kabul edilir (Barnard, 1959).

RBTC serisinin bağımlı değişken, RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerinin bağımlı değişken olarak tanımlandığı basit doğrusal regresyon modeli, En Küçük Kareler Yöntemi ile tahmin edilmiş ve daha sonra CUSUM testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Şekil 6'da verilmiştir.

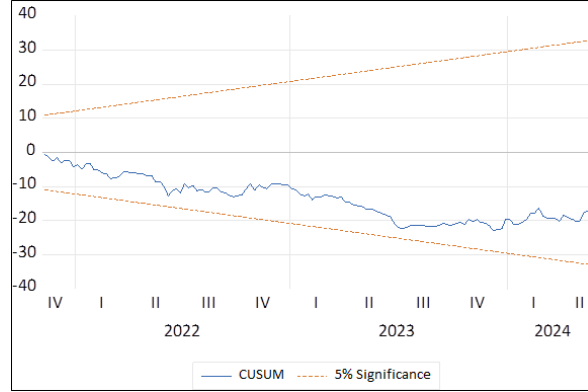
Şekil 6

RBTC Serisinin Bağımlı Değişken, RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT Serilerinin Bağımsız Değişken Olduğu Basit Regresyon Modeline ait CUSUM Testi

Şekil 7

RETH Serisinin Bağımlı Değişken, RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT Serilerinin Bağımsız Değişken Olduğu Basit Regresyon Modeline ait CUSUM Testi

Şekil 6'da görüldüğü üzere, RBTC serisinin bağımlı değişken RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerinin bağımsız değişken olarak tanımlandığı basit regresyon modeline ait kalıntıların kareleri, ilgili dönemde %5 güven sınırları içindedir. Bu sonuca göre H_0 reddedilir. Bir başka deyişle ilgili modelde yapısal istikrar söz konusudur.

RETH serisinin bağımlı değişken, RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerinin bağımlı değişken olarak tanımlandığı basit doğrusal regresyon modeli, En Küçük Kareler Yöntemi ile tahmin edilmiş ve daha sonra CUSUM testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Şekil 7'de verilmiştir.

Şekil 7'de görüldüğü üzere, RETH serisinin bağımlı değişken RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT serilerinin bağımsız değişken olarak tanımlandığı basit regresyon modeline ait kalıntıların kareleri, ilgili dönemde %5 güven sınırları içindedir. Bu sonuca göre H_0 reddedilir. Bir başka deyişle ilgili modelde yapısal istikrar söz konusudur.

5. Sonuç ve Değerlendirme

2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz sonrasında, krizin yönetilmesi ve atlatılmasında denetleyici ve düzenleyici kurumların yetersiz kaldıklarına yönelik algı oluşmuştur. Bunun sonucunda yatırımcılar tasarruflarını değerlendirebilecekleri yeni yatırım alanları arayışına girmişlerdir. Aynı dönemde bitcoin'in ortaya çıkmış olmasının bir tesadüf olup olmadığı henüz netlik kazanmış bir konu değildir. Kripto para piyasaları kısa zaman içinde önemli sayıda yatırımcının tasarruflarını değerlendirmeye başladıkları varlık piyasaları haline gelmişlerdir. Bitcoin'den sonra farklı blockchain sistemleriyle çalışan kripto paralar ortaya çıkmıştır. Bu durum blockchain teknolojisinin sahip olduğu özelliklerle ilişkilidir. Blockchain teknolojisi; kripto paraların merkezizsiz biçimde işletilmesine, araçlara ihtiyaç duyulmadan işlemlerin

gerçekleşebilmesine, işlemlerin uzlaşma mekanizmalarıyla geçerlilik kazanmalarına imkan sağlamaktadır. Geçleşen işlemlerin kayıt defterlerinde saklanması ve sisteme dâhil olan tüm birimlerin kayıt defterlerine erişmelerine imkân tanınması, yatırımcıların blockchain sistemlerini geleneksel sistemlere göre daha güvenilir ve şeffaf mekanizmalar olarak değerlendirmelerine neden olmuştur.

Kripto paraların fiyat hareketlerinin öngörülmesine yönelik çok sayıda akademik çalışma vardır. Ancak bu varlık sınıfının tarihsel geçmişinin kısa olması, kısa zaman içinde oldukça fazla sayıda kripto paranın işlem görmeye başlaması, ve kripto varlıkların herhangi bir merkeze bağlı olmadan işlem görmeleri, bu varlık sınıfının fiyat ve hacim bakımından henüz istikrar kazanamamalarına neden olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Forbes tarafından 2024 yılı için seçtiği, blockchain endüstrisinde faaliyet gösteren firmalara ait sermaye varlıkları yatırımlarında uzmanlaşan borsa yatırım fonları ile Bitcoin ve Ethereum arasındaki ilişkilerin Vektör oto regresyon analizi ile incelenmesidir. Çalışmanın sonucunda sağlanan bilgilerle, Blockchain borsa yatırım fonlarının bitcoin ve ethereum volatiliteleri üzerinde etki güçlerinin olup olmadığını belirleyerek, kripto paraların gelecek değerlerinin tahmin edilmesinde kullanılacak parametrelerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle, Forbes dergisinin seçmiş olduğu yatırımcı sayısı ve fon büyüklüğü kriterlerine göre 2024 yılının en iyi blockchain borsa yatırım fonlarının getirileri ile bitcoin ve ethereum getirilerine ait seriler incelenmiştir.

Varyans Ayırıştırması analizleriyle, 2021 Ekim ile 2024 Haziran arasındaki dönemde, seçili yatırım fonlarının haftalık getirilerindeki değişimlerin, bitcoin ve ethereum haftalık getirilerindeki değişimlerde ne kadar belirleyici rol oynadıkları incelenmiştir. Varyans Ayırıştırması analizlerinde, bitcoin ve ethereum getirilerindeki değişimlerde en yüksek etki gücünün seçili blockchain yatırım fonları arasından First Trust SkyBridge Crypto Industry and Digital Economy Borsa Yatırım Fonu (CRPT)'nin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan Etki-Tepki Testlerinde, aynı dönemde, seçili blockchain yatırım fonları getirilerine verilen şoklar karşısında, CRPT dışındaki blockchain yatırım fonlarının anlamlı sonuçlara sahip olmadığı gözlemlenmiştir. Bitcoin ve Ethereum getirilerinin trende yakınsadığı en kısa dönemli tepkiyi yine CRPT verdikleri tespit edilmiştir. Yapılan Granger Nedensellik Testlerinde aynı dönemde, CRPT'nin haftalık getirilerindeki değişimlerin, Bitcoin ve Ethereum getirilerindeki değişimlerin nedeni olduğu tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçların ışığında, bitcoin ve ethereum getirilerinin ön görülmesinde blockchain borsa yatırım fonlarının getirilerinin kullanılabilirliği düşünülebilir. Günümüzde özellikle gelişmiş ekonomilerde, kripto paralar, akıllı dijital sözleşmeler ve blockchain sistemleri konularında düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu ve benzer uygulamaların tüm dünyaya yayılması yakın gelecek içinde oldukça muhtemeldir. Kripto varlıklar ve diğer fintech ürünleri veya bu alanda faaliyet gösteren firmalara ait varlıkların menkul kıymetleştirilmesi yakın gelecekte kripto varlıklar ve benzeri yatırım ürünlerinin daha istikrarlı bir yapı kazanmalarına imkan sağlayabilir. Kripto varlıklar veya diğer inovatif finansal ürünlerin daha istikrar kazanmaları, bu varlıkların analizlerinde kullanılacak ekonometrik teoremlerin geliştirilerek daha anlamlı incelemelerin yapılmasına imkân sağlayabilir. Bu alanda yapılacak diğer araştırmaların daha fazla sayıda kripto para ve daha uzun tarihsel aralıkların kullanılması, blockchain ve kripto para borsa yatırım fonlarının veri setlerine dahil edilmesi ve farklı ekonometrik yöntemlerle araştırmaların yapılması tavsiye edilebilir.

TEŞEKKÜR

—

FINANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Ozan Kaymak Genel katkı düzeyi %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Adams, M. (2024, 05 06). 7 Best Blockchain ETFs of June 2024. 05 Ekim 2024 tarihinde erişim adresi <https://www.forbes.com/advisor/investing/cryptocurrency/best-blockchain-etfs>
- Al-Jaroodi, J., & Mohamed, N. (2019). Blockchain in industries: A Survey. *IEEE Access*, 7, 36500–36515. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2019.2903554>
- Andrianto, Y., & Diputra, Y. (2017). The Effect of Cryptocurrency on Investment Portfolio Effectiveness. *Journal of Finance and Accounting*, 5(6), 229-238. <https://doi.org/10.11648/j.jfa.20170506.14>
- Autore, D. M., Clarke, N., & Jiang, D. (2021). Blockchain speculation or value creation? Evidence from corporate investments. *Financial Management*, 50(3), 727–746. <https://doi.org/10.1111/fima.12336>
- Barnard, G. A. (1959). Control Charts and Stochastic Processes. *Journal of the Royal Statistical Society*, 21(2), 239-271. <https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1959.tb00336>
- Bianchi, D., & Babiak, M. (2022). On the performance of cryptocurrency funds. *Journal of Banking & Finance*, 138, 106467. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2022.106467>
- Bitcoin Geçmiş Verileri. (2024, 06 13). Investing-TR. <https://tr.investing.com/crypto/bitcoin/historical-data>
- Blau, B. M., & Whitby, R. J. (2019). The Introduction of Bitcoin futures: An examination of volatility and potential spillover effects. *Economics Bulletin*, 39(2), 1030-1038.
- Braun, P. A., & Mittnik, S. (1993). Misspecifications in vector autoregressions and their effects on impulse responses and variance decompositions. *Journal of Econometrics*, 59(3), 319–341. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(93\)90029-5](https://doi.org/10.1016/0304-4076(93)90029-5)
- Brini, A., & Lenz, J. (2022, July 08). *Bitcoin ETFs: Measuring the performance of this new market niche*. SSRN. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4157711>
- Davidson, P. (2008). Is the current financial distress caused by the subprime mortgage crisis a Minsky moment? Or is it the result of attempting to securitize illiquid noncommercial mortgage loans? *Journal of Post Keynesian Economics*, 30(4), 669–676. <https://doi.org/10.2753/PKE0160-3477300409>
- Di Pierro, M. (2017). What Is the blockchain? *Computing in Science & Engineering*, 19(5), 92–95. <https://doi.org/10.1109/MCSE.2017.3421554>
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366a), 427–431. <https://doi.org/10.1080/01621459.1979.10482531>
- Ding, M., Chen, Y., & Bressler, S. L. (2006). Granger causality: Basic theory and application to neuroscience. In B. Schelter, M. Winterhalder & J. Timmer (Eds.), *Handbook of Time Series Analysis: Recent Theoretical Developments and Applications* (pp. 437–460). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9783527609970.ch17>
- Gartenberg, C., & Pierce, L. (2015). Subprime governance: Agency Costs in vertically integrated banks and the 2008 mortgage crisis. *Strategic Management Journal*, 38(2), 300-321. <https://doi.org/10.1002/smj.2481>
- Granger, C. W. J. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica*, 37(3), 424–438. <https://doi.org/10.2307/1912791>
- Granger, C. W. J., & Newbold, P. (1977). *Forecasting economic time series*. Academic Press.
- Inoue, A., & Kilian, L. (2013). Inference on impulse response functions in structural VAR models. *Journal of Econometrics*, 177(1), 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2013.02.009>
- Karame, G., & Capkun, S. (2018). Blockchain security and privacy. *IEEE Security & Privacy*, 16(4), 11–12. <https://doi.org/10.1109/MSP.2018.3111241>
- Katsiampa, P. (2017). Volatility estimation for Bitcoin: A comparison of GARCH models. *Economics Letters*, 158, 3–6. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2017.06.023>

- Kristjanpoller, W., Bouri, E., & Takaishi, T. (2020). Cryptocurrencies and equity funds: Evidence from an asymmetric multifractal analysis. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 545, 123711. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2019.123711>
- Kristjanpoller, W., Nekhili, R., & Bouri, E. (2024). Blockchain ETFs and the cryptocurrency and Nasdaq markets: Multifractal and asymmetric cross-correlations. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, 637, 129589. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2024.129589>
- Malik, N., Wei, Y. "Max," Appel, G., & Luo, L. (2023). Blockchain technology for creative industries: Current state and research opportunities. *International Journal of Research in Marketing*, 40(1), 38–48. <https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2022.07.004>
- Mazur, M., & Polyzos, E. (2024, April 29). *Spot Bitcoin ETF*. SSRN. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4810965>
- Nofer, M., Gomber, P., Hinz, O., & Schiereck, D. (2017). Blockchain. *Business & Information Systems Engineering*, 59(3), 183–187. <https://doi.org/10.1007/s12599-017-0467-3>
- Page, E. S. (1954). Continuous inspection scheme. *Biometrika*, 41(1-2), 100-115. <https://doi.org/10.1093/biomet/41.1-2.100>
- Patrickson, B. (2021). What do blockchain technologies imply for digital creative industries? *Creativity and Innovation Management*, 30(3), 585–595. <https://doi.org/10.1111/caim.12456>
- Pavlova, I. (2021). Blockchain ETFs: Dynamic correlations and hedging capabilities. *Managerial Finance*, 47(5), 687–702. <https://doi.org/10.1108/MF-11-2019-0565>
- Pesaran, H. H., & Shin, Y. (1998). Generalized impulse response analysis in linear multivariate models. *Economics Letters*, 58(1), 17–29. [https://doi.org/10.1016/S0165-1765\(97\)00214-0](https://doi.org/10.1016/S0165-1765(97)00214-0)
- Phillips, P. C. B., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335–346. <https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335>
- Pichl, L., & Kaizoji, T. (2017). Volatility analysis of bitcoin price time series. *Quantative Finance and Economics*, 1(4), 474–485. <https://doi.org/10.3934/QFE.2017.4.474>
- Sharma, S., Tiwari, A. K., & Nasreen, S. (2022). Are FinTech, Robotics, and Blockchain index funds providing diversification opportunities with emerging markets? Lessons from pre and postoutbreak of COVID-19. *Electronic Commerce Research*, 24(1), 341–370. <https://doi.org/10.1007/s10660-022-09611-2>
- Sunyaev, A., Kannengießner, N., Beck, R., Treiblmaier, H., Lacity, M., Kranz, J., Fridgen, G., Spankowski, U., & Luckow, A. (2021). Token economy. *Business & Information Systems Engineering*, 63, 457–478. <https://doi.org/10.1007/s12599-021-00684-1>
- Velazquez, M., Gormus, A., & Vafai, N. (2023). The dynamic dependency between a cryptocurrency ETF and ETFs representing conventional asset classes. *Journal of Risk and Financial Management*, 16(9), 412-421. <https://doi.org/10.3390/jrfm16090412>
- Wang, X., & Hui, X. (2024). Price-volume relationship in Bitcoin futures ETF market: An information perspective. *Discrete Dynamics in Nature and Society*, 2024(1), 8066742. <https://doi.org/10.1155/2024/8066742>
- Wang, J., Ma, F., Bouri, E., & Guo, Y. (2023). Which factors drive Bitcoin volatility: Macroeconomic, technical, or both? *Journal of Forecasting*, 42(4), 970–988. <https://doi.org/10.1002/for.2930>
- Whalen, R. C. (2008). The subprime crisis—cause, effect and consequences. *Journal of Affordable Housing & Community Development Law*, 17(3), 219–235.
- Yadav, S. P., Agrawal, K. K., Bhati, B. S., Al-Turjman, F., & Mostarda, L. (2020). Blockchain-based cryptocurrency regulation: An overview. *Computational Economics*, 59, 1659–1675. <https://doi.org/10.1007/s10614-020-10050-0>
- Zhang, R., Xue, R., & Liu, L. (2019). Security and privacy on blockchain. *ACM Computing Surveys*, 52(3), 1-34. <https://doi.org/10.1145/3316481>

Ekler

Tablo 9

RBTC ve RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT Değişkenlerine ait VAR Modeli Gecikme Uzunluğu Seçim Kriteri Testi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	1773.694	NA	5.59E-21	-26.76809	-26.61521	-26.70596
1	1994.061	414.0242*	4.17e-22*	-29.36457*	-28.14156*	-28.86759*
2	2020.306	46.52524	5.92E-22	-29.01979	-26.72665	-28.08797
3	2046.645	43.89848	8.48E-22	-28.67645	-25.31318	-27.30977
4	2082.52	55.98536	1.06E-21	-28.47757	-24.04417	-26.67604
5	2123.858	60.12811	1.25E-21	-28.36148	-22.85795	-26.1251
6	2154.047	40.71035	1.80E-21	-28.07647	-21.50281	-25.40524
7	2201.937	59.49991	2.03E-21	-28.05966	-20.41587	-24.95357
8	2245.077	49.02266	2.57E-21	-27.97087	-19.25695	-24.42993

Tablo 9'deki sonuçlara göre RBTC serisi ile seçili blockchain yatırım fonu getirilerine ait seriler (RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT) ile tahmin edilen Vektör oto regresyon modeli için, 8 gecikmeye kadar hesaplanan, bilgi kriterleri değerlerinin en küçük olduğu gecikmenin 1 ($lag = 1$) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 10

RETH ve RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT Değişkenlerine ait VAR Modeli Gecikme Uzunluğu Seçim Kriteri Testi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	1737.324	NA	9.70E-21	-26.21702	-26.06415	-26.1549
1	1958.616	415.7620*	7.14e-22*	-28.82752*	-27.60451*	-28.33054*
2	1986.982	50.28536	9.81E-22	-28.51488	-26.22175	-27.58306
3	2016.626	49.40623	1.34E-21	-28.22161	-24.85834	-26.85493
4	2051.801	54.89416	1.70E-21	-28.01214	-23.57874	-26.21061
5	2087.472	51.88522	2.18E-21	-27.81018	-22.30665	-25.5738
6	2118.587	41.9581	3.07E-21	-27.5392	-20.96554	-24.86796
7	2166.293	59.2716	3.48E-21	-27.5196	-19.8758	-24.41351
8	2203.624	42.42084	4.81E-21	-27.34278	-18.62886	-23.80185

Tablo 10'daki sonuçlara göre RETH serisi ile seçili blockchain yatırım fonu getirilerine ait seriler (RBLOK, RBKCH, RBITQ, RDAPP, RBLCN, RCRPT) ile tahmin edilen Vektör Oto Regresyon modeli için, 8 gecikmeye kadar hesaplanan, bilgi kriterleri değerlerinin en küçük olduğu gecikmenin 1 ($lag = 1$) olduğu tespit edilmiştir.

Extended Abstract

Many cryptocurrencies, especially Bitcoin (BTC) and Ethereum (ETH), had an upward trend between April 2017 and October 2021, which was disrupted in October 2021. Since this apparent structural break, many academic studies have been conducted on the parameters affecting BTC and ETH prices and returns. Although statistically significant results have been obtained from these studies, there are no generally accepted theorems yet. The technology behind cryptocurrencies is blockchain systems. Today, companies operate in the blockchain industry, and their financial assets are traded on developed stock exchanges. At the beginning of 2024, the United States Securities and Exchange Commission (SEC) permitted the establishment of cryptocurrency exchange-traded funds (ETFs). While this development has positively affected the cryptocurrency markets, a similar effect has also been seen in blockchain ETFs. Forbes selected the best ETFs specializing in assets of companies operating in the blockchain industry in April 2024. This study examined the relationships between BTC and ETH returns and the returns of blockchain ETFs selected by Forbes. This study examines the relationships between the returns of selected blockchain ETFs and the returns of Bitcoin and Ethereum between October 2021 and June 2024 with vector autoregression (VAR) analysis. According to ADF and PP unit root test results, it has been determined that the series are stationary at level. Two different VAR models, in which BTC and ETH responses are investigated for blockchain ETFs shocks, were estimated after determining the significant lag length ($lag = 1$). As a result of the Variance Decomposition Tests, it has been determined that in the face of shocks to the returns of Bitcoin and selected blockchain ETFs, the series of First Trust SkyBridge Crypto Industry and Digital Economy (CRPT) returns (%55.2104) affects BTC returns the most compared to other ETFs return series. In addition, it has been observed that the CRPT return series has a much higher impact compared to other blockchain ETFs return series. The variance decomposition test was applied to the model in which ETH returns are the dependent variable and selected blockchain ETFs returns are the independent variable. According to the results, it has been determined that the CRPT return series (49.4283) affects ETH returns the most against the shocks to ETH and selected blockchain ETF returns. In addition, it has been observed that the impact of the CRPT return series is quite high compared to other blockchain ETFs return series. Impulse-response analyses were applied between BTC returns and selected blockchain ETFs return series. According to the results of impulse-response tests, it was observed that blockchain investment funds other than CRPT did not have significant results against the shocks given to the returns of selected blockchain investment funds in the same period. The CRPT return series approaches the average between BTC returns and selected blockchain ETFs returns within 5 periods, while other blockchain ETFs return series approach the average

in a longer period (6 or more). In addition, it has been observed that the BTC return series and the CRPT return series have never entered the negative area within 10 periods in the face of shocks. Impulse-response analyses were applied between ETH returns and selected blockchain ETFs return series. According to the results, with the shocks to ETH returns and selected blockchain ETFs returns, ETH and CRPT returns approach normal in 5 periods, while other fund returns approach normal in a longer period. In addition, it has been observed that the ETH return series has never crossed into the negative area within 10 periods with the shocks to the CRPT return. Causality relationships between Bitcoin and Ethereum returns and selected blockchain ETFs returns were examined with the Granger Causality Test. According to the results, CRPT and BTC and ETH returns had a one-way causality relationship at the 5% significance level. Additionally, BTC returns were the cause of CRPT returns at the 10% significance level. The CUSUM test was applied to determine whether the estimated models between the series were structurally stable. Two regression models, where BTC and ETH returns are the dependent variables and the returns of selected blockchain ETFs are the independent variables, were estimated by the OLS. The residuals of both models were within 5% confidence limits was determined. This means there is structural stability in both estimated models. According to the results of this study, blockchain exchange-traded funds can be used in the analysis and future value predictions of Bitcoin and Ethereum prices. It has only been a short time since the SEC authorized cryptocurrency exchange-traded funds. In the near future, cryptocurrency and blockchain exchange-traded funds are likely to be parameters that will provide more valuable and meaningful results in future predictions of cryptocurrency markets. For further research in this field, it may be recommended to use Bitcoin and other cryptocurrency ETFs, as well as blockchain ETFs, to examine cryptocurrency markets and predict future prices.

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1470451>

Birlikte Marka Yaratma Kavramına Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz

Cevdet Yalçiner*

Murat Hakan Altıntaş**

Öz

Bu makale, birlikte marka yaratma konusuna ilişkin bir bibliyometrik çalışma aracılığıyla konunun kavramsallaştırılmasını ele almaktadır. Çalışma, literatürde 2005 - Şubat 2024 yılları arasında WoS veri tabanında yer alan 1.092 İngilizce makale temelinde gerçekleştirilerek, eş-oluşum tekniğine göre VOSviewer ile haritalandırılmış ve değerlendirilmiştir. Analiz neticesinde ana temalar içerisinde yer alan alt-unsurların hem küme içerisinde hem de kümeler arası ağ mekanizması görsel haritalandırma ile hipotetik modeli kurgulanmıştır. Yapılan analizde altı ana tema ve bu temalar içerisinde yer alan otuz dokuz alt-tema belirlenmiştir. Ana temalar küme olarak kitlesel bağlanım, markaya anlam katma, marka güveni, sürdürülebilir marka, hizmet temelli marka ve turizm olarak isimlendirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, en yüksek bağlantı gücüne sahip küme, kitlesel bağlanım olarak adlandırılan birinci kümedir. İlgili konunun genel kavramsal yapısında hizmet ağırlıklı bir örtük unsurun yer aldığı görülmektedir. Ayrıca birlikte marka yaratma süreci, marka etkin bir şekilde yönetildiğinde ve sürdürülebilir kılındığında anlamlı hale gelir. Elde edilen bilgiler ışığında birlikte marka yaratma konusunun, değer odaklı birlikte yaratma alanıyla ilgili ancak bunun ötesinde kendi literatür alanını oluşturma potansiyeli olan bir çalışma alanı olarak geliştiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Birlikte marka yaratma, bibliyometrik analiz, eş-oluşum, pazarlama

Cite this article: Yalçiner, C., & Altıntaş, M. H. (2024). Birlikte marka yaratma kavramına yönelik bibliyometrik bir analiz. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 597–616. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1470451>

* Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Bursa, Türkiye (Sorumlu Yazar).
E-posta: cevdetyalciner07@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4389-1155>

**Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İşletme Bölümü, Bursa, Türkiye.
E-posta: mhakan@uludag.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8517-0540>

Article Information

Received 18 April 2024; Revised 20 October 2024; Accepted 01 November 2024; Available online 25 December 2024

This is an open access article under the [Creative Commons Attribution-NonCommercial Licence](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
© 2024 The Authors. Published by Institute of Social Sciences on behalf of Bursa Uludağ University

A Bibliometric Analysis on Brand Co-Creation Concept

Abstract

This article includes a bibliometric study on the topic of brand co-creation and its conceptualization. The study is based on the 1,092 English-written articles published between 2005 and February 2024 in the Web of Science (WoS) database, conducted using the co-occurrence technique for analysis and mapped with VOSviewer. As a result, a hypothetical model was developed by visually mapping the network mechanism of sub-elements within the main themes, both within and across clusters. The analysis identified six main themes as well as thirty-nine subthemes. The primary themes, referred to as clusters, were categorized as mass engagement, brand meaning, brand trust, brand sustainability, service-based brand, and tourism. The findings indicate that the cluster with the highest connection strength is mass engagement, making it the dominant cluster. A service-oriented implicit element was observed within the general conceptual structure of the subject. Additionally, the brand co-creation process becomes meaningful when the brand is effectively managed and made sustainable. Based on the information gathered, it can be concluded that brand co-creation has evolved as a research area closely related to value-oriented co-creation. However, it also has the potential to develop its own distinct body of literature.

Keywords: Brand co-creation, bibliometrics analysis, co-occurrence, marketing

1. Giriş

Birlikte değer yaratma, özellikle Prahalad ve Ramaswamy'nin (2000) müşterilerin pasif oyuncularından aktif aktörlere dönüştüğü gözleminde bu yana pazarlama literatüründeki etkili kavramlardan biri haline gelmiştir (France vd., 2020; Kamboj vd., 2018). Müşteri için değer yaratma rolünden birlikte değer yaratma rolüne geçiş, internetin gelişimi ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla önemli ölçüde hız kazanmıştır (Rashid vd., 2019). Markalaşma perspektifinden bakıldığında, birlikte yaratma kavramı, müşterilerin aktif katılımının marka başarısını nasıl etkilediğine odaklanmaktadır (France vd., 2018).

Birlikte marka yaratma kavramı, tüketicilerin markayı deneyimleyerek daha etkin katılımcı rolü üstlenmesi düşüncesine dayanan (Prahalad & Ramaswamy, 2000; Vargo & Lusch, 2004) ve temelde hizmet baskın mantığının marka alanına aktarılması şeklinde incelenen bir alandır (Vargo & Lusch, 2004). Merz vd. (2009), söz konusu kavramı "yeni bir marka mantığı" olarak ele aldılar. Markalar, ürün odaklılıktan, çeşitli paydaşların iş birliği yaptığı ve markanın kimlik, anlam, değer gibi çeşitli özelliklerinin yanı sıra yeni ürün ve hizmetleri de birlikte yarattığı yeni bir yaklaşıma doğru evrilmiştir (Markovic vd., 2018). Bu açıdan bakıldığında, marka yaratma sürecinin tek taraflı değil, ortak katkıya dayalı ve değer üreten bir biçimde gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Christodoulides, 2008). Bu bağlamda, tüketici ve diğer paydaşların eş-oluşturucu rolünü üstlendiği marka yönetimi anlayışına yönelik çalışmalar artmıştır (Ballantyne & Aitken, 2007; Merz vd., 2009; Prahalad & Ramaswamy, 2004a). Özellikle Vargo ve Lusch (2004) ile Prahalad ve Ramaswamy (2004b) tarafından geliştirilen bu anlayış, marka değerinin sadece üretici ya da kullanıcıya ait olamayacağı, bunun ötesinde bir nitelik gerektirdiğini ifade etmektedir.

Marka artık firmalar tarafından yönetilen bir varlık olmanın yanında geniş bir ağ ekosisteminin parçası olarak incelenmektedir (Yuksel vd., 2015). Birlikte marka yaratma, tüketicilerin markalarla düşünce ve eylem kapsamında işbirliği yaparak, markanın kimlik ve anlamlarını kolektif bir biçimde tanımladığı ve algılanan marka değerini güçlendirdiği etkileşimli bir süreçtir (France vd., 2015; Kumar & Kandoi, 2018). Örneğin, şirketler müşteri

şikâyetlerini, önerilerini veya diğer geri bildirimlerini ele aldıkça dolaylı olarak birlikte marka yaratma sürecini başlatmış olurlar ve müşterilerin bu katkıları firmanın marka performansı için vazgeçilmez bir beceri haline dönüşür (Amabile, 1998; Ind & Coates, 2013). Söz konusu etkileşim marka toplulukları şeklinde de kendini gösterebilir. Schau vd. (2009), çok sayıda başarılı marka topluluklarının müşterileriyle üye olma, sosyal ağları kullanma veya marka haberlerini paylaşma gibi eylemlerle kolektif yapıyı perçinlediğini belirtmiştir. Diğer yandan Grönroos (2011) birlikte yaratım olgusunun, müşterilerinin ürünü veya hizmeti kullanmaya başladıkça markanın gelişimine katkı sunduğuna dikkat çekmiştir. Bu görüş, müşterilerin daha yakından dinlenmesi ve onların fikirlerine saygı duyulması bağlamında bir içsel değer üretecektir (Ind & Coates, 2013).

İlgili bir kavram olan birlikte değer yaratma olgusuna yönelik çalışmalar olsa da, birlikte marka yaratma konusuna ilişkin çalışmalar son dönemde artmaya başlamıştır (Simmons & Durkin, 2023). Literatür incelendiğinde temel olarak birlikte yaratma (Sarkar vd., 2022), değer odaklı birlikte yaratma (Saha vd., 2020) alanlarına ilişkin bibliyometrik çalışmalar olduğu görülmektedir. Spesifik olarak B2B konseptinde birlikte değer yaratmaya (Ullah vd., 2023), birlikte marka değeri yaratma (Mujahid vd., 2023) ve birlikte marka yaratmaya ilişkin (Noren, 2019) bibliyometrik çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar bazı öngörüler sunmuş olsa da birlikte marka yaratma yapısının kavramsallaştırılmasına ilişkin literatürde bir gelişme ve ilerleme eksikliği bulunmaktadır. Bu nedenle, kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için sistematik ve kapsamlı bir inceleme yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Mevcut çalışma, önceki çalışmalara kıyasla daha ayrıntılı bir bibliyometrik analiz gerçekleştirerek bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, son dönem literatürün kapsanması ve ana temaların tespit edilerek kavramın hangi yöne evrildiğinin belirlenmesi açısından iki temel katkı sağlamayı hedeflemektedir. Birçok bibliyometrik çalışma birlikte değer yaratma konusuna odaklanmışken, birlikte marka yaratma üzerine yapılan yayınlar oldukça sınırlıdır ve bu alandaki bibliyometrik çalışmalar neredeyse yok denecek kadar azdır. Birlikte marka yaratma, son on yılda uluslararası düzeyde giderek artan bir ilgiyle araştırılan önemli bir konu haline gelmiştir. Bu kavramın hem uygulayıcılar hem de akademisyenler arasında artan popülaritesi göz önünde bulundurulduğunda, bu alandaki gelişimin doğru bir şekilde kavranması büyük bir önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, literatüre katkı sağlayacak derinlemesine içgörüler elde etmek amacıyla birlikte marka yaratma olgusunun sistematik olarak incelenmesi gerekmektedir. Mevcut çalışmamız, bu yönde atılan bir adımı temsil etmektedir. Bununla birlikte, ülkemiz bağlamında henüz yeterli akademik ilgiyi görmemiş olan birlikte marka yaratma kavramına dair mevcut bilgi birikimini geliştirme hedefiyle, gelecekteki araştırmalar için önemli bir boşluğu doldurmaya yönelik katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu makalenin temel amacı, bibliyometrik analiz tekniğini kullanarak mevcut literatürü analiz etmektir.

2. Kavramsal Çerçeve

Marka literatüründe, baskın olarak Aaker'ın (1996) kavramsallaştırılması öne çıkmaktadır. Ancak Aaker'ın (1996) ürün farklılaşmasına odaklanan klasik marka yönetimi anlayışı, yerini çoklu paydaşları içeren sosyal süreçler olarak markayı konumlandıran yeni bir yaklaşıma bırakmıştır.

Bununla birlikte, paydaş ağlarında marka değerinin nasıl birlikte yaratıldığına dair ampirik araştırmalar hala eksiktir.

Birlikte yaratma anlayışına göre, marka değeri sürekli müzakereye açık olan dinamik bir alanda, birçok farklı paydaş tarafından karşılıklı etkileşimle oluşturulmakta ve genellikle marka yöneticileri tarafından belirlenen stratejik hedeflerin ötesinde gelişmektedir. Bunun bir sonucu olarak, mütevazı, açık ve katılımcı bir liderlik tarzını tetikleyen bir özelliğe sahiptir (Iglesias vd., 2013). Birlikte marka yaratma özü itibarıyla katılım mantığını gerektirir. Bu anlamda, katılımcı etkinlikler veya çevrimiçi topluluklar gibi faaliyetler tüketicilerle etkileşim kurulmasının ötesinde, onların duygularını anlama ve onlar hakkında içgörü geliştirme konusunda destek olacaktır (Sarkar & Banerjee, 2019).

Birlikte marka yaratma, temelde müşterilerin marka oluşumunun olası her aşamasında yer almasını gerektiren bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan, özellikle çevrimiçi toplulukların ve sosyal medyanın hızlı gelişimi geleneksel marka yönetimi yaklaşımlarını zorlamıştır (Gyrd-Jones vd., 2013). Ancak marka, bir kuruluşun mülkiyetine hukuken bağlı olsa da, ilgili paydaşlar arasında iş birliğinin bir sonucu olarak daha duygusal bir etkileşimin ön plana çıktığı görülmektedir (Merz vd., 2009). Birlikte marka yaratma kavramı, marka oluşturma sürecine paydaş odaklı bir perspektif kazandırarak marka yönetimi ve stratejisinde yeni bir paradigma tanımlamaktadır (Ind vd., 2013). Son dönemde kavramsallaştırmalar artık bu paradigma üzerine inşa edilmektedir (Christodoulides, 2008; Hatch & Schultz, 2010; Ind & Coates, 2013; Merz vd., 2009; Siano vd., 2022). Birlikte marka yaratma halen gelişmekte olan bir çalışma alanıdır ve daha fazla teorik ve ampirik araştırmayı gerekli kılmaktadır (Iglesias & Ind, 2020).

Birlikte marka yaratma çabaları, çeşitli uygulamalarla dikkat çeker hale gelmiştir. Marka değerini birlikte yaratmaya örnek olarak Dove'un müşterileri pozitif beden imajı düşüncelerini tweetleyerek markanın pazarlama iletişimine katkıda bulunmaya teşvik eden "Speak Beautiful" girişimi, Nike ve Livestrong Vakfı'nın markanın pazarlama iletişimine katkı sağlayan "Chalkbot" girişimi ve Whirlpool'un müşterileri birbirine bağlayarak markanın müşteri edinme, genişleme ve sadakat çabalarına katkıda bulunmalarını sağlayan "Every Day, care™ Project" girişimi gösterilebilir (Harmeling vd., 2017). Yine benzer şekilde, LEGO Group'un çevrimiçi marka topluluğu, marka değerinin birlikte yaratılmasına tipik bir örnektir (Hatch & Schultz, 2010). Çevrimiçi topluluklar, LEGO kullanıcılarının birbirleriyle diyalog ve etkileşim içinde olmalarını sağlamıştır. LEGO'nun marka toplulukları, hayranların ürünün markası için kutlamalar düzenlemesine de olanak tanımaktadır. Bir kutlama etkinliği sırasında LEGO kullanıcıları, birbirleri arasında paylaşılan bilgilerden yeni ürün özellikleri ve fikirleri keşfedebilmektedir. Benzer şekilde, Payne vd. (2009) ilişki deneyiminin tasarlanması ve yönetilmesi yoluyla bir markanın birlikte yaratılma sürecini göstermişlerdir. Vaka, bir araba kiralama süreci için kısa eğitimler içeren bir rezervasyon sisteminin, müşterilerin ek üyelik avantajlarını nasıl elde edeceklerini anlamalarına yardımcı olduğunu ve böylece birlikte yaratma faaliyetlerini ve sonuçlarını geliştirdiğini ortaya koymuştur.

Birlikte yaratmanın önemi daha çok kontrolün firmadan müşteriye ya da paydaşa doğru geçmesiyle açıklanmaktadır (Ind & Bjerke, 2007). Bu nedenle tüketici, birlikte marka yaratmada hayati bir rol oynar (France vd., 2018). Sonuçta birlikte marka yaratma kavramında önemli

paydaş doğal olarak tüketicilerdir. Buradaki mantık birlikte marka yaratımına katılan tüketicilerin diğer tüketicilerin algılarını olumlu yönde etkilemesini sağlamaktır (Payne, 2009). Böylece bir marka, firma ile tüketici arasındaki etkileşimler ve tüketicinin marka deneyimi aracılığıyla birlikte yaratılmış olur (Vallaster & von Wallpach, 2013). Dolayısıyla birlikte yaratma ekosisteminde değer, markalar, müşteriler ve paydaşlar arasında paylaşılan bir ilişkide yaratılmaktadır. Belirtildiği üzere kontrole dayanan geleneksel marka yönetimi, artık çoklu etkileşimlere ve farklı paydaşların sisteme alınmasına evrilmiştir ve bu organik olmak zorundadır (Iglesias vd., 2013; Iglesias & Ind, 2020).

Birlikte marka yaratma süreç olarak dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Dolaysız birlikte marka yaratma süreci müşteri ile marka arasındaki etkileşimin doğrudan olmasına yönelerek markanın deneyimlenmesini ele alırken, dolaylı süreç ise müşterinin markayı diğer müşteriler, çevresi ve olası ağlarla ilişkilendirmesine odaklanır. Bu durum daha çok tavsiye, içerik paylaşılması gibi faaliyetleri içermektedir (France vd., 2015).

Bartsch ve Claus (2022) birlikte marka yaratmanın potansiyel olarak yıkıcı sonuçlarını vurgulayan kavramsal bir çerçeve sunarak, birlikte yaratma sürecinde algılanan bilgi, kontrol ve yatırım düzeylerinin psikolojik sahiplenme duygularını teşvik edebileceğini belirtmişlerdir. Bu duyguların artması, diğer paydaşların müdahalesinin tüketicinin markaya yönelik olumsuz tepkilerini tetiklemesine neden olabileceğini ifade etmektedirler. Sonuç olarak, birlikte marka yaratma süreçlerinin dikkatlice yönetilmesi gerektiği ve paydaşlar arasında dengenin sağlanamaması durumunda, bu dengenin bozulmasının tüketicilerin marka algısını olumsuz etkileyebileceği görülmektedir.

3. Metodoloji

3.1 Amaç ve Araştırma Soruları

Bu çalışmanın amacı, birlikte marka yaratma kavramı üzerine yayınlanmış makalelerin bibliyometrik analizi aracılığıyla konunun kavramsallaştırılmasını hem tematik hem de görsel olarak gerçekleştirmektir. Araştırma amacı kapsamında araştırma soruları şunlardır:

- a. *Birlikte marka yaratma kavramının zaman içerisinde olgunlaşan ana kümeleri nelerdir?*
- b. *Bu ana kümelerin bağlantılı olduğu alt-kümeler nelerdir?*
- c. *Alana ilişkin yıllar içerisindeki makale sayıları nedir?*
- d. *Alana ilişkin dergilerin ağırlıkları nedir?*
- e. *Alana ilişkin yazarların ağırlıkları nedir?*
- f. *Alana ilişkin ülkelerin ağırlıkları nedir?*

3.2 Yöntem ve Veri Kümesi

Bibliyometrik yöntemler veya "analiz" artık bilimsel uzmanlıklar olarak sağlam bir şekilde yerleşmiştir ve özellikle bilimsel ve uygulamalı alanlarda araştırma değerlendirme metodolojisinin ayrılmaz bir parçasıdır (Ellegaard & Wallin, 2015). Yönetim ve ilgili alanlardaki bibliyometrik çalışmalar, artan yayın kitesini sistematize etme ve özetleme ihtiyacı nedeniyle

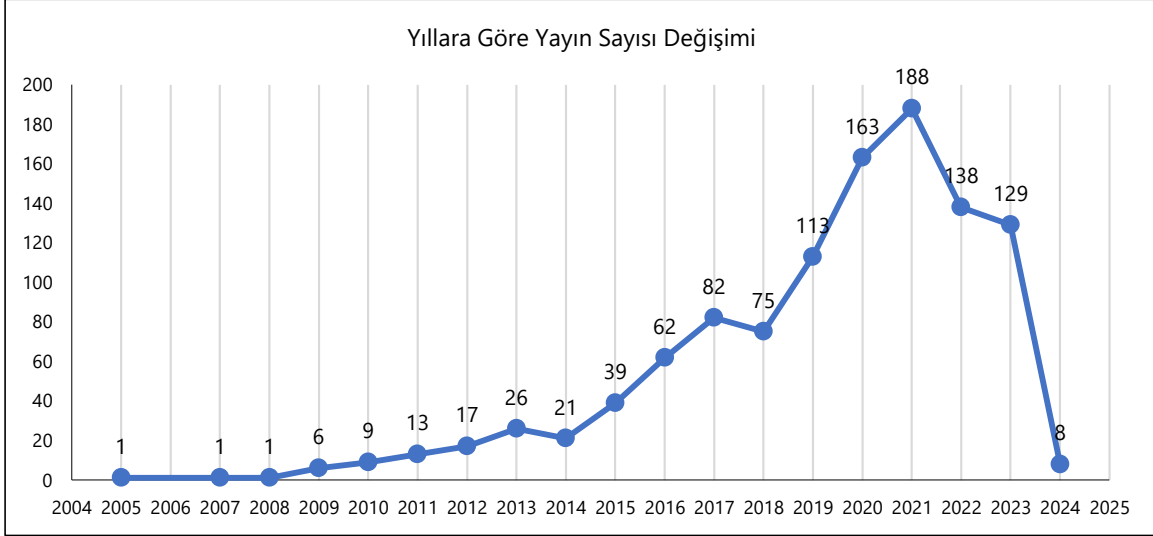
katlanarak artmaktadır (Caputo & Kargina, 2022). Akademisyenler, makale ve dergi performansında, işbirliği modellerinde ve araştırma bileşenlerinde ortaya çıkan eğilimleri göstermek ve mevcut literatürde belirli bir alanın entelektüel yapısını keşfetmek gibi çeşitli nedenlerle bibliyometrik analizi kullanırlar (Donthu vd., 2020; Verma & Gustafsson, 2020). Eş oluşum (co-occurrence) analizi, bir birim koleksiyon içinde eş-oluşan varlıkların sayılarını analiz etmeye odaklanır. Bibliyometrik analizde, eş-oluşum analizi, aynı bilimsel incelemede yer alan iki bibliyografik öge arasındaki potansiyel ilişkiyi incelemek amacıyla kullanılır (Zhou vd., 2022). İçerik eş-oluşum analizi, bir metnin tamamından sıkça geçen terimleri seçer, terimlerin birbirleri arasındaki bağlantılar yoluyla ilişkileri hesaplar ve bu terimleri ilişkisellik veya eş-oluşum temelinde bir dizi araştırma akışına göre haritalandırır (Klarin, 2024). Bu bağlamda, analizin veri seti 2005-Şubat 2024 tarihleri arasında WOS (Web of Science) veri tabanında yer alan İngilizce yazılmış makalelerden oluşmaktadır. Tarama, 'brand co-creation' anahtar kelimesi kullanılarak konu (topic) bazında gerçekleştirilmiştir. Bibliyometrik analiz yöntemi olarak ise kelime tabanlı eş-oluşum (co-occurrence) analizi tercih edilmiştir. Bu kriterler doğrultusunda toplamda 1.092 makale tespit edilmiştir. Bu çalışmada elde edilen veriler, VOSviewer yazılım programı ile analiz edilerek görselleştirilmiştir. Literatür, VOSviewer programı yardımıyla haritalandırılarak, kavramsal ilişkiler ve temalar görsel bir formatta sunulmuştur. VOSviewer, büyük veri setlerinin görselleştirilmesi ve detaylı analizlerinin yapılmasında etkili bir yazılım olup, bibliyometrik analizlerin haritalandırılmasında yaygın olarak kullanılmaktadır.

4. Alana İlişkin Genel Bulgular

Yapılan analiz neticesinde konuya ilişkin elde edilen ön bulgular aşağıda belirtilmiştir. Bu noktada eser sayısı, araştırma alanları, yazarlar, dergi ağırlıkları, ülke ağırlıkları incelenmiştir. Analizin bir sonraki aşamasında ise, verilere dayalı olarak kavramların kümelenmesi ve görsel haritalama gerçekleştirilmiştir.

4.1 Eser Sayısı

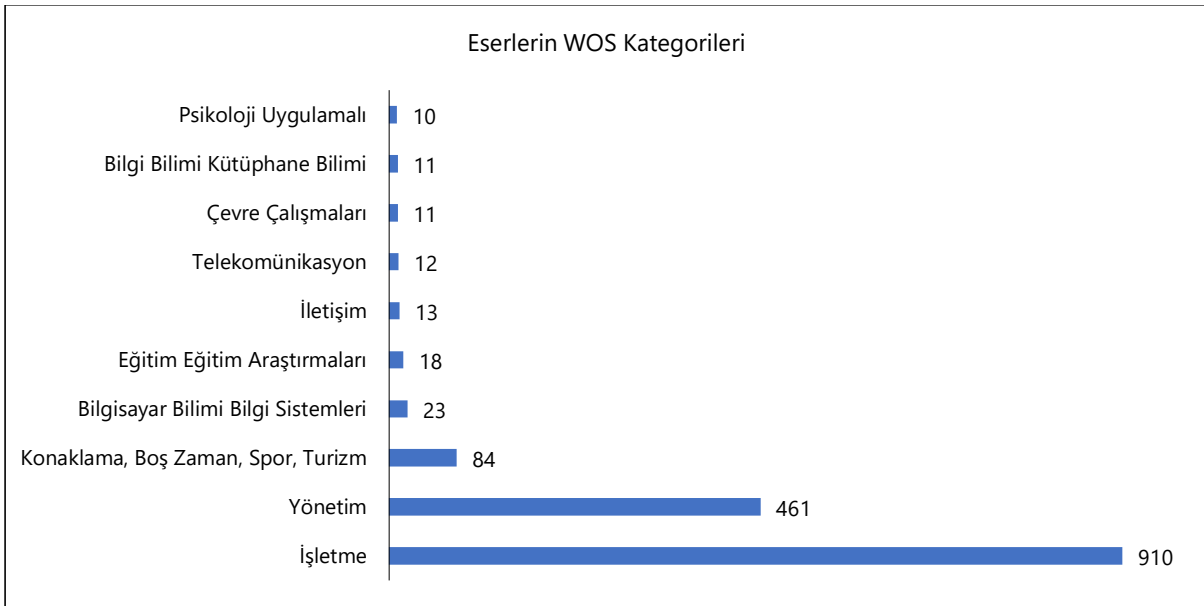
Birlikte marka yaratma kavramının 2005-Şubat 2024 yılları arasında makale sayısı incelendiğinde, 2014 yılından itibaren ilgili anahtar kelime bağlamında makale sayısının önemli bir yükseliş eğilimi gösterdiği görülmektedir. Şekil 1'de görüldüğü üzere 2014 yılında 21 adet makale yayınlanmışken, 2021 yılında bu sayı 188 makaleye ulaşmıştır. Makale sayısı yaklaşık dokuz kat artmıştır. Konuya ilişkin ilgilenim düzeyinin bu yıllar içerisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Daha sonraki yıllarda ise azalışa geçtiği görülmüştür. Bu dönemdeki makale sayısının azalması kesin olmamakla birlikte pandemi döneminde eserlerin ağırlıklı olarak bu alanlarda yapıyor olması ve dergilerin pandemi alanında akademik veri oluşturma çabaları olduğu düşünülebilir.

Şekil 1*Birlikte Marka Yaratmaya İlişkin Makalelerin Yayın Yapıldığı Yıllar*

Not. 2024 yılı Şubat ayı itibarıyla yapılan yayınları kapsamaktadır.

4.2 Araştırma Alanları

İlgili yazının hangi araştırma alanlarında yapıldığı aşağıdaki Şekil 2’de görülmektedir. Şekil 2 incelendiğinde yayınların doğal olarak işletme ve yönetim alanında yoğunlaştığı, ancak diğer yandan turizm ve konaklama alanında yayınlanan makale sayısının da dikkate değer bir sayıda olması birlikte marka yaratma kavramının özellikle turizm literatüründe marka yaratma konusuna daha fazla ilgi duyulduğu şeklinde değerlendirilebilir.

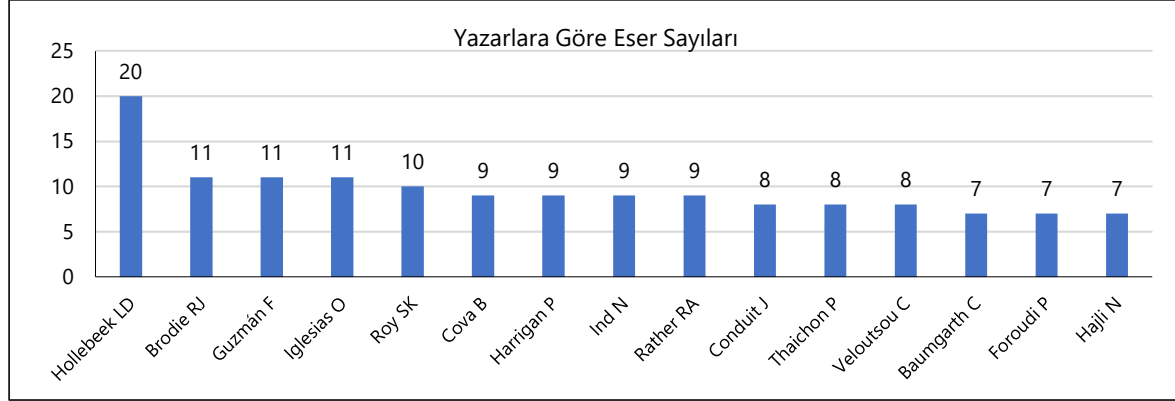
Şekil 2*Araştırma Alanlarına Göre Makale Sayısı*

4.3 Yazar Ağırlığı

Birlikte marka yaratma kavramına ilişkin WoS veri tabanında en çok eser yayımlayan ilk 10 yazar aşağıdaki Şekil 3'te verilmiştir. Linda D. Hollebeek, Roderick J. Brodie, Francisco Guzmán ve Oriol Iglesias başlıca yazarlar olarak tespit edilmiştir. Yazar ve eser sayıları açısından bakıldığında alanın olgunlaşması ve yaygınlaşmasında söz konusu yazarların etkisinin yüksek olduğu ifade edilebilir.

Şekil 3

Birlikte Marka Yaratma Kavramına İlişkin Alana En Fazla Katkıda Bulunan İlk On Yazar

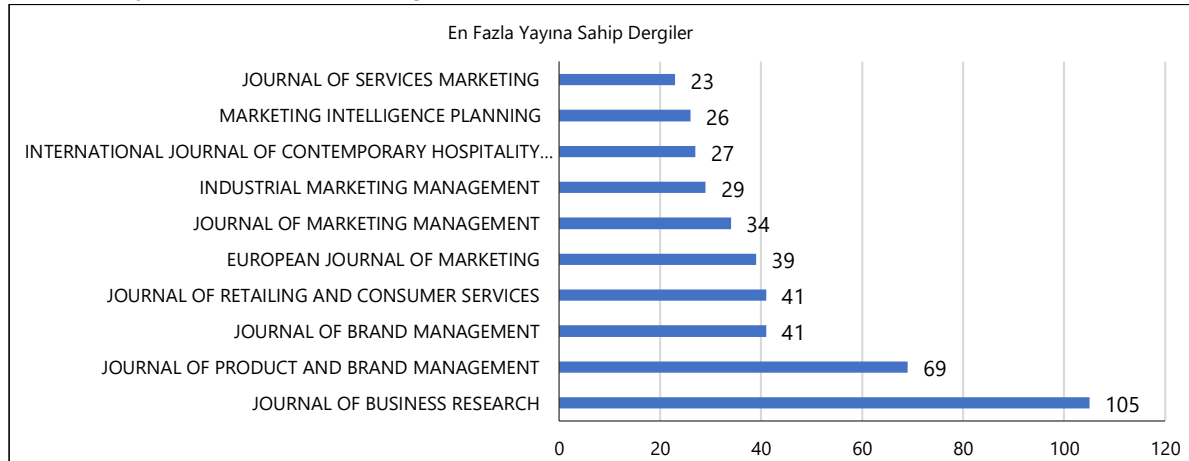

4.4 Dergilerin Ağırlıkları

Aşağıdaki Şekil 4'te birlikte marka yaratma ile ilgili WoS veri tabanında en etkin ilk 10 dergi ve bu dergilerde yayınlanan makale sayıları verilmiştir. Aşağıdaki Şekil 4'te görüldüğü üzere makalelerin toplamı üzerinden değerlendirme yapıldığında, ilgili alandaki yayınların büyük bir bölümü (%10) *Journal of Business Research (JBR)* dergisinde olduğu görülmektedir. Diğer yandan, *Journal of Product and Brand Management* ve *Journal of Brand Management* dergileri de yoğun eser yayınlamıştır. Bu iki dergi beklendiği üzere konunun muhatabı dergilerdir. Ancak, JBR dergisinin ilk sırada çıkması konunun sadece markaya ilişkin değil işletme alanına etkisinin yüksek olduğunun da bir ifadesidir.

Şekil 4

Makale Sayısına Göre İlk 10 Dergi

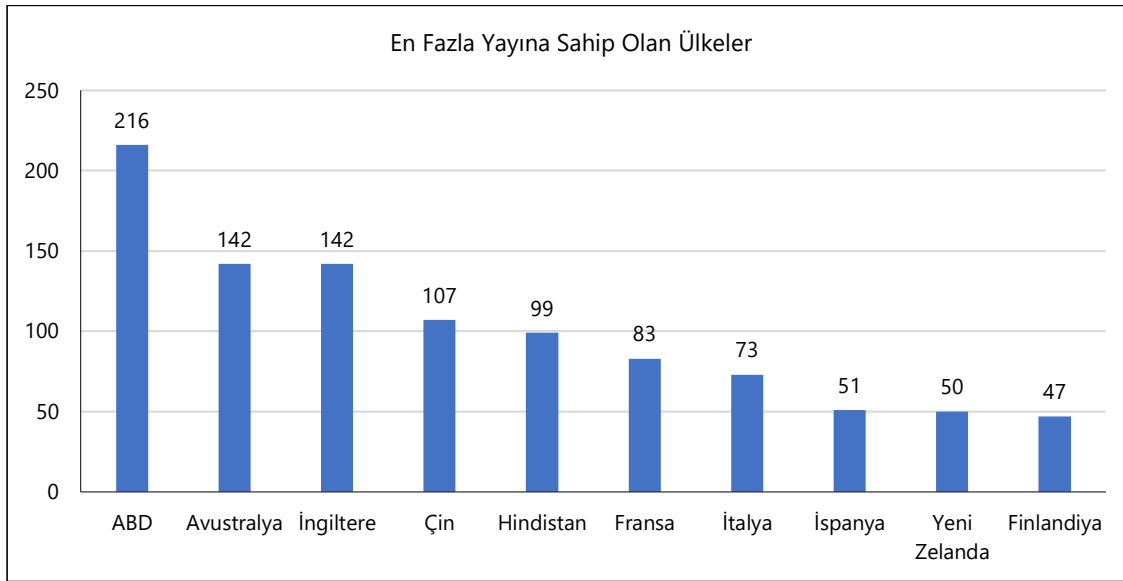

4.5 Ülke Ağırlıkları

Aşağıdaki Şekil 5'te görüldüğü üzere birlikte marka yaratma kavramına yönelik yayını olan makaleler kapsamında WoS veri tabanında etkin olan ilk 10 ülke verilmiştir. Buna göre Amerika Birleşik Devletleri en çok yayın yapan ülke olarak ilk sıradadır. Daha sonra Avustralya, İngiltere, Çin ve Hindistan gelmektedir. Çin ve Hindistan'ın konuya ilişkin yoğun eser vermesi ilgili ülkelerin dünya ölçeğinde marka yaratma çabalarının artmasına paralel olarak yayının gelişiminin de gerçekleştiğinin bir göstergesidir.

Şekil 5

Birlikte Marka Yaratmaya Yönelik Etkin Olan İlk 10 Ülke

5. Kümelenendirme

Analiz, kelimelerin en az 10 eserde yer alma kriterine göre yapılmıştır. Analiz neticesinde elde edilen 2.949 kelime, altı küme ve 39 alt temaya indirgenmiştir. Burada amaçlanan üst-ana konuların belirlenmesidir. Aşağıda, kümeler, alt kümeler, bunların ağırlıkları ve açıklamaları sunulmuştur. Bu yapı, analiz edilen verilerden elde edilen ana temaların ve bunlara bağlı alt temaların detaylı bir şekilde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Kümelerin ağırlıkları, ilgili kavramların literatürdeki önemini ve birbirleriyle olan ilişkilerini yansıtmaktadır.

5.1 Birinci Küme: Kitleli Bağlanım

Birinci kümede marka toplulukları, marka bağlanımı, marka aşkı, tüketici davranışı, tüketici bağlanımı, müşteri deneyimi, oyunlaştırma, lüks pazarlama, netnografi, çevrimiçi topluluklar, birlikte değer yaratma kavramları yer almaktadır. Birinci kümenin toplam eş oluşum oranı %35,3 ve toplam bağlantı gücü oranı ise %32,4 olarak en yüksek eş oluşum ve bağlantı gücüne sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 1*Birinci Küme Alt-Temaların Ağırlıkları*

	Eş-Oluşum	Toplam Bağlantı Gücü
1. Küme Toplam	502	603
Marka toplulukları	60	81
Marka bağlanımı	58	77
Marka aşkı	13	23
Tüketici davranışları	11	17
Tüketici bağlanımı	102	124
Kitle fonlaması	13	13
Tüketici tecrübesi	27	29
Oyunlaştırma	12	18
Lüks	11	14
Pazarlama	12	11
Netnografi	22	24
Online topluluklar	23	32
Birlikte değer yaratma	138	140

İlgili temalar incelendiğinde kümenin markayı birlikte yaratma açısından kitlesel bağlanım olarak isimlendirilmiştir. Markayı birlikte yaratma sürecinde özellikle marka topluluklarının bir kavram olarak ve uygulama yöntemi açısından tüketici gruplarını güdülediği ve onları bir amaca yönlendirdiği belirtilmektedir (Ouweroosloot & Odekerken-Schröder, 2008). Özellikle birlikte tüketim yapma şeklindeki biçimsel yapı değerinin birlikte üretildiği ve tüketicilerin örtük bir üretici olarak yer aldığı bir sisteme atıf yapılmaktadır (Pongsakornrungsilp & Schroeder, 2011). Diğer yandan tüketicilerin dâhil oldukları sosyal ağlar ve marka toplulukları zamanla gömük hale gelmekte ve marka ile kurulan etkileşimde önemli olmaktadır (Zaglia, 2013). Bu noktada özellikle online topluluklarda sosyal medya platformlarının önemli bir birlikte yaratım değeri ve marka algısı üreteceği görülmektedir. Bu kapsamda tüketicinin online topluluklara katılımının firma ve müşteri toplulukları arasında ilişki kalitesini artıracak ve sonrasında güveni tetikleyecektir (Hajli vd., 2017).

5.2 İkinci Küme: Markaya Anlam Katma

İkinci küme birlikte marka yaratma, marka kimliği, marka imajı, marka yönetimi, marka anlamı, markalaşma, birlikte yaratma, kurumsal marka, içsel markalama kavramlarından oluşmaktadır. İkinci kümenin toplam eş oluşum oranı %26,4 ve toplam bağlantı gücü oranı ise %26,7 olarak bulunmuştur.

Bu küme özellikle markaya anlam katma sürecinde markaya kimlik, kişilik, imaj veya duygu yüklemekle ilintilidir. Tespit edilen küme markanın bilişsel ve duygusal olarak karşı tarafa nasıl yansıdığına önemli olduğu (Batra, 2019) düşüncesini desteklemektedir. Marka yönetimi açısından incelendiğinde marka anlamının üzerine inşa edilen birlikte yaratma mantığı kurgulanmaktadır (Rosenthal & Brito, 2017). Bu bağlamda, marka anlamı, özellikle tüketicinin markayı deneyimlemesi açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla, tüketici algıya dayalı olarak bir imaj şeması oluşturularak markaya adeta bir kod atar. Bu kodu, zihinsel olarak daha sonra marka ile bağ kurmak amacıyla kullanır (Stach, 2019).

Tablo 2*İkinci Küme Alt-Temaların Ağırlıkları*

	Eş-Oluşum	Toplam Bağlantı Gücü
2. Küme Toplam	376	497
Birlikte marka yaratma	51	65
Marka kimliği	25	36
Marka imajı	14	26
Marka yönetimi	36	50
Marka anlamı	10	19
Markalama	67	97
Birlikte yaratma	147	164
Şirket markalama	12	16
İçsel markalama	14	24

5.3 Üçüncü Küme: Marka Güveni

Üçüncü küme marka sermayesi, marka sadakati, marka güveni, müşteri katılımı, müşteri tatmini, müşteri değeri ve sosyal sermaye kavramlarından oluşmaktadır. Üçüncü kümenin toplam eş oluşum oranı %15,1 ve toplam bağlantı gücü oranı ise %16,8 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3*Üçüncü Küme Alt-Temaların Ağırlıkları*

	Eş-Oluşum	Toplam Bağlantı Gücü
3.Küme Toplam	215	313
Marka sermayesi	37	57
Marka sadakati	65	94
Marka güveni	36	46
Müşteri katılımı	11	17
Müşteri tatmini	31	57
Müşteri değeri	25	34
Sosyal sermaye	10	8

Markayı birlikte yaratma sürecinde marka güveni yaratmak güçlendirici bir unsurdur. Hali hazırda ilişki kalitesinin yükseltilerek marka değerinin yaratılması değer yaratılmasını da pozitif yönlü etkileyecektir (Sohaib & Han, 2023). Özellikle marka katılımı açısından düşünüldüğünde duygusal katılımın birlikte yaratma üzerindeki etkisi güçlü iken, bilişsel olarak orta düzeyde etki yaratmaktadır (Merrilees, 2016).

5.4 Dördüncü Küme: Sürdürülebilir Marka

Dördüncü küme marka deneyimi, kurumsal sosyal sorumluluk, müşteri sadakati, satın alma niyeti ve sürdürülebilirlik kavramlarından oluşmaktadır. Dördüncü kümenin toplam eş oluşum oranı %5,7 ve toplam bağlantı gücü oranı ise %6,1 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4*Dördüncü Küme Alt-Temaların Ağırlıkları*

	Eş-Oluşum	Toplam Bağlantı Gücü
4.Küme Toplam	81	113
Marka tecrübesi	27	29
Şirket sosyal sorumluluk	11	18
Müşteri sadakati	14	22
Satın alma eğilimi	16	26
Sürdürülebilirlik	13	18

Bu kümede markanın sürdürülebilirliği ile sürdürülebilir marka yönetimi açısından birlikte yaratma incelenebilir. Marka sürdürülebilirliği bir kavram olarak müşteri sadakatine dayalı olarak incelenen bir olgudur ve müşteriyi markaya bağlı kılma hedefi gütmektedir (Schultz & Block, 2015). Diğer yandan sürdürülebilirlik açısından markanın çevreci olması önemli bir etkidir (Gidaković vd., 2022). Markayı birlikte yaratma sürecinde müşteriyi temel alan ve markayı geliştirmeyi hedef alan yapı ile toplumu ve çevreyi korumaya odaklı yapı literatürde yer aldığı görülmektedir. Diğer yandan ilgili kümede markayı birlikte yaratma açısından marka tecrübesi yer almaktadır. İlgili kavram temelde duygusal boyut olarak çalışır ve tüketicinin markaya duyduğu tutku, benlik uyumu üzerinden sadakati etkiler (Mostafa & Kasamani, 2021).

5.5 Beşinci Küme: Hizmet Temelli Marka

Beşinci küme marka değeri, ilişkisel pazarlama, hizmet baskın mantık, sosyal medya pazarlama kavramlarından oluşmaktadır. Beşinci kümenin toplam eş oluşum oranı %16,6 ve toplam bağlantı gücü oranı ise yine %16,6 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 5*Beşinci Küme Alt-Temaların Ağırlıkları*

	Eş-Oluşum	Toplam Bağlantı Gücü
5.Küme Toplam	236	308
Marka değeri	37	51
İlişkisel pazarlama	11	14
Hizmet baskın mantık	42	50
Sosyal medya pazarlaması	146	193

İlgili kümede ağırlıklı olarak hizmet baskın mantık olduğu görülebilir. Paydaşlarla karşılıklı olarak değer yaratmayı hedefleyen bu kavramın içeriğinde markayı birlikte yaratma olgusunun da yer aldığı görülmektedir (Sung & Lee, 2023). Bu doğrultuda aktörler arasındaki etkileşimi temel alan hizmet baskın mantık özellikle online topluluklarda marka katılımını yaratma konusunda önemli bir kavramdır (Wang vd., 2023).

5.6 Altıncı Küme: Turizm

Altıncı küme ise bağımsız bir şekilde yer alan turizm kavramından oluşmaktadır. Belirlenen küme ve alt kümeler aşağıda ayrıntıları ile açıklanmıştır. Altıncı kümenin toplam eş oluşum oranı %0,8 ve toplam bağlantı gücü oranı ise %1,3 olarak tespit edilmiştir.

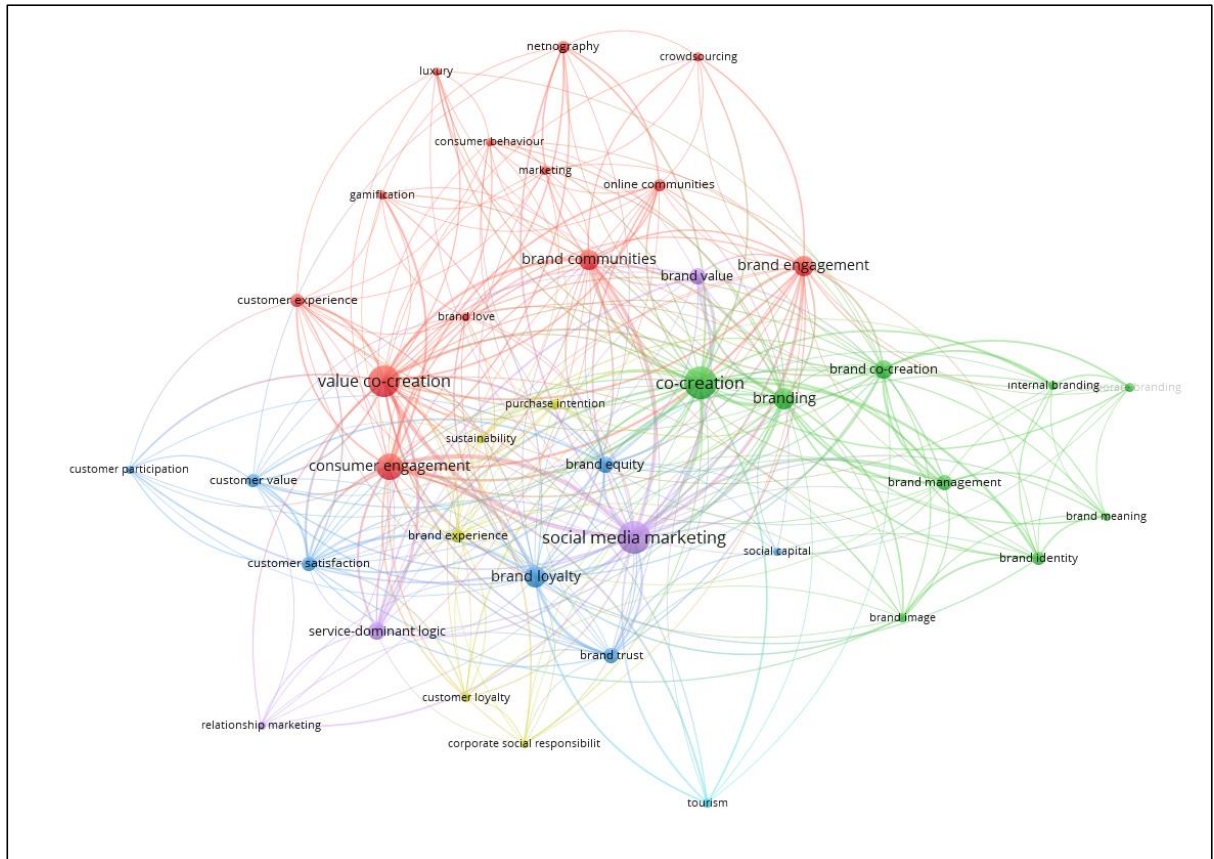
Tablo 6*Altıncı Küme Alt-Temaların Ağırlıkları*

	Eş-Oluşum	Toplam Bağlantı Gücü
6.Küme Toplam	12	25
Turizm	12	25

Çalışmanın sonuncu kümesi turizm kavramını incelemektedir. Bu durum birlikte marka yaratma olgusunun hizmet sektöründe ayrı bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Burada destinasyon pazarlaması (Giannopoulos vd., 2021), turist rehber etkileşimi (Liu vd., 2021) ve konaklama sektöründe (Ribeiro vd., 2023) yer aldığı görülmektedir. Söz konusu literatür incelendiğinde turizmde en güçlü markayı yaratıcı paydaş turist olduğu görülmektedir. Bu durum benzer yaklaşımın diğer alanlara da yansıtılabileceğini göstermektedir.

6. Görsel Haritalama

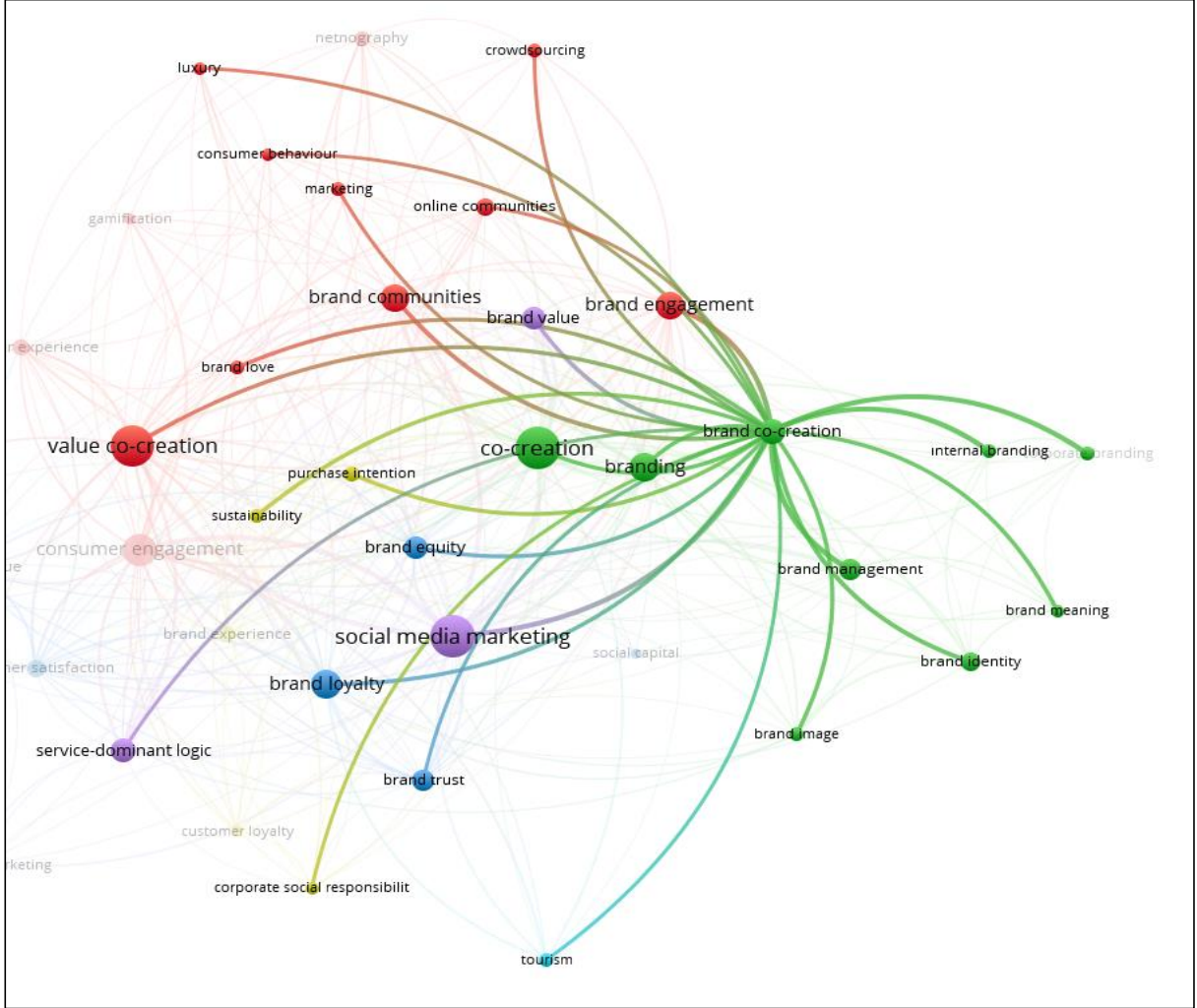
İlgili analiz neticesinde temaların birbirleriyle olan ilişki sistematiğine bağlı olarak görsel haritalandırma gerçekleştirilmiştir. İlgili görsel aşağıda görülebilir (Bkz. Şekil 6). Ağ haritası incelendiğinde birlikte değer yaratma, tüketiciye bağlanma, markaya bağlanma, marka toplulukları, sosyal medya pazarlaması, marka sadakati konularının ağırlıklarının yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 6*Ağ Analizi: Toplam Bağlantı Gücüne Göre Temalar Arasındaki İlişkiler*

Odak noktası olarak sadece birlikte marka yaratma kavramı özelinde ağ ilişkileri incelendiğinde, aşağıdaki Şekil 7’de görüldüğü üzere birlikte marka yaratma alt konularının ağırlıklı olarak markalama, marka yönetimi, marka bağlantımı, marka toplulukları, marka değeri, marka denklığı, sosyal medya pazarlama, marka sadakati, marka güveni, marka imajı gibi konular ile ilintili olduğu görülmektedir.

Şekil 7

Ağ Analizi: Birlikte Marka Yaratma Kavramı Özelinde Ağ İlişkileri

7. Sonuç

Bu çalışmada Web of Science (WoS) veri tabanında "brand co-creation (birlikte marka yaratma)" anahtar kavramı kullanılarak elde edilen makaleler üzerinde bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda, birlikte marka yaratmayla ilgili makale sayısının 2014 yılından itibaren önemli oranda arttığı görülmektedir. Araştırma alanına göre ise işletme ve yönetim kategorileri ön plana çıkarken, en fazla yayın yapan yazar Linda D. Hollebeek'tir. Konu ile ilgili araştırmacıların önemli bir bölümü ABD'den ve en yoğun yayın yaptıkları dergi ise *Journal of Business Research* olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda en dikkat çekici bulgunun toplam ilişki gücü bağlamında altı ana küme ile ilişkili olduğudur. Birinci kümenin

kitlesel bağlanım olarak adlandırılması, birlikte marka yaratmanın kitle ve topluluklar bağlamında yayılması, sosyal ve etkileşimli bir yapıyı temsil etmesinin bir karşılığıdır. Parmentier (2015), bir işletmenin, bir marka topluluğu içinde birlikte yaratma faaliyetleri geliştirerek, lider, yaratıcı ve diğer kullanıcıları bir araya getirerek yeni işlevler, kullanımlar ve yeniliğe ilişkin içerikler üreterek, kullanıcılarla yenilik yapabileceğini göstermiştir. Bu açıdan birlikte marka yaratma süreci doğası gereği katılım mekanizması ile uyumlaştırıldığı takdirde ilişki kalitesini ve sadakati oluşturmak için güçlü bir araç olabilir. İkinci küme *markaya anlam katma* olarak adlandırılan tema ve alt temalar birlikte yaratma kavramının literatürde hangi alanlara doğru genişlediğine dikkat çekmektedir. Birlikte marka yaratma kavramı, mevcut marka teorisini genişletmekte olup, literatürde incelenen yönleriyle de bu genişleme süreciyle örtüşmektedir. Marka yönetimi (Baumgarth, 2018; Hatch & Schultz, 2010; Iglesias & Ind, 2020), marka anlamı (Vallaster & von Wallpach, 2013), marka imajı (Törmälä & Saraniemi, 2018), marka kimliği (Black & Veloutsou, 2017) gibi çeşitli yönlerden birlikte marka yaratma incelenmiştir. Öte yandan bağlantı gücü en yüksek anahtar kelime de "birlikte yaratma" olduğu görülmektedir. Üçüncü küme olarak *marka güveni* altında tespit edilen alt temalar büyük ölçüde markanın soyut unsurlarıyla ilişkili hususlardır. Kamboj vd. (2018), 407 sosyal medya kullanıcısı üzerinde yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre sosyal ağların müşteri katılımını önemli ölçüde etkilediğini, bunun da marka güvenini ve marka sadakatini olumlu yönde etkilediğini ve sonuç olarak markanın birlikte yaratılmasıyla sonuçlandığını gösterdi. Dördüncü küme olan *sürdürülebilir marka* ise alt temaları itibariyle sosyal sorumluluk projeleri, sürdürülebilirlik uygulamaları ve toplumsal konularda duyarlılık gösterilmesiyle ilişkilidir. Muniz & Guzmán (2023), tüketicilerin bir markanın birlikte yaratıcısı olduklarına inandıklarında, yani değer yaratma sürecine katılmalarına izin verildiğinde, markanın Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) programlarını daha özgün olarak algılama olasılıklarının arttığını göstermiştir. Toplumsal sorunlara karşı duruşu ve yaptıklarıyla topluma olumlu etki bırakan markalar tüketicilerin satın alma eğilimlerini ve sadakatlerini şekillendirebilirler. Beşinci küme *hizmet temelli marka* ise hizmet baskın mantık bağlamında düşünüldüğünde sosyal medya, hizmet odaklı bir markanın hikâyesini anlatma konusunda güçlü bir araç olabilir. Böylece marka değerinin desteklenmesine çarpan etkisi oluşturabilir. Sosyal medyanın popülaritesinin artmasıyla birlikte firmalar, tüketicilerle olan etkileşimlerini geliştirmek için çevrimiçi marka topluluklarına giderek daha fazla yatırım yapıyor (Calderón-Monge & Ramírez-Hurtado, 2022). Hizmet baskın mantık (Vargo & Lusch, 2004) değer her zaman aktörler arasında sağlanan hizmetler aracılığıyla birlikte yaratıldığını ve bu değer, yararlanıcı tarafından hizmet karşılığında hizmet alışverişi yoluyla deneyimlendiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, değer yaratım sürecinde müşterinin aktif bir rol oynadığını ve geleneksel ürün odaklı yaklaşımların ötesine geçtiğini vurgular. Bu mantığın temel önermelerinden biri, markanın deneyime dönüştüğü yerde müşterinin "her zaman değer birlikte yaratıcısı olması"dır (Prahallad, 2004). Hizmet temelli markaların ilişkisel pazarlamaya odaklanmalarından dolayı müşterileriyle daha sıkı ve uzun vadeli ilişkiler kurmaları olasıdır. Altıncı küme ise bağımsız bir şekilde yer alan *turizm* kavramından oluşmaktadır. Turizmde özellikle yer markalarının birlikte yaratılması son yıllarda gerek teori gerek uygulamada yoğun olarak istifade edilen ve birlikte marka yaratmanın genişleme gösterdiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yer markalarının birlikte yaratılması sürecine bireylerin katılımı, müşteri memnuniyetini artırabileceği, sosyal uyumu güçlendirebileceği ve kamu

hizmetlerini demokratikleştirebileceği için markaya olumlu sonuçlar sağlar (Voorberg vd., 2015), yer farklılaşmasını ve rekabet avantajını arttırır (Freire, 2009), markaya güvenilirlik sunar (Lindstedt, 2015) ve destinasyon imajlarını iyileştirir ve sürdürülebilir yer markaları yaratır (Jeuring & Haartsen, 2017).

Prahalad ve Ramaswamy'nin mevcut birlikte yaratma kavramsallaştırmalarını önemli ölçüde genişleterek geliştirdiği "birlikte marka yaratma" kavramı, son yıllarda hem akademik literatürde hem de iş dünyasında hızlı bir şekilde gelişim gösteren bir alan haline gelmiştir. Birlikte marka yaratma üzerine gerçekleştirdiğimiz bibliyometrik analiz, yurtdışında bu konuda geniş bir literatürün bulunduğunu ortaya koyarken, yurtiçinde benzer yayınların eksikliği dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın bulguları, birlikte marka yaratma alanında gelecek dönemlerde hangi konuların çalışılacağına dair önemli bir yol gösterici niteliği taşımaktadır. Özellikle, ağ kümeleri üzerinden elde edilen veriler, bu alanın gelişim yönlerini belirlemek açısından önemli göstergeler sunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda, araştırmacılar çalışmalarının teorik altyapısını oluşturma aşamasında bu bulgulardan faydalanabilirler. Ayrıca, birlikte marka yaratma konusunda en fazla yayının yapıldığı başlıca dergiler de tespit edilmiştir. Bu bağlamda elde edilen sonuçlar, gelecekte yapılacak araştırmalara rehberlik etme potansiyeline sahiptir. Çalışmada işletme ve yönetim kategorilerinde birlikte marka yaratmaya ilişkin Web of Science (WoS) veri tabanındaki makaleler taranmıştır. Ancak, sadece WoS verilerinin kullanılması bu çalışmanın bir sınırlılığıdır. Bu noktada, farklı veri tabanları kullanılarak daha geniş kapsamlı araştırmalar yapılabilir ve sonuçlar karşılaştırılabilir.

TEŞEKKÜR

—

FİNANSAL DESTEK

Yazarlar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadıklarını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Cevdet Yalçiner | Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi %60.

Murat Hakan Altıntaş | Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Eleştirel inceleme; Yönetme ve kontrol; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi %40.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Aaker, D. A. (1996). Measuring brand equity across products and markets. *California Management Review*, 38(3), 102–120. <https://doi.org/10.2307/41165845>
- Amabile, T. M. (1998). *How to kill creativity* (C. 87). Harvard Business School Publishing Boston, MA.
- Ballantyne, D., & Aitken, R. (2007). Branding in B2B markets: Insights from the service-dominant logic of marketing. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 22(6), 363–371. <https://doi.org/10.1108/08858620710780127>
- Bartsch, F., & Claus, B. (2022). Chapter 14: The dark side of brand co-creation: a psychological ownership perspective. In S. Markovic, R. Gyrd-Jones, S. von Wallpach, & A. Lindgreen (Eds.), *Research Handbook on Brand Co-Creation: Theory, Practice and Ethical Implications* (pp. 218–239). Edward Elgar Publishing. <https://www.elgaronline.com/view/edcoll/9781839105418/9781839105418.00024.xml>

- Batra, R. (2019). Creating brand meaning: A review and research agenda. *Journal of Consumer Psychology*, 29(3), 535-546. <https://doi.org/10.1002/jcpy.1122>
- Baumgarth, C. (2018). Brand management and the world of the arts: Collaboration, co-operation, co-creation, and inspiration. *Journal of Product and Brand Management*, 27(3), 237–248. <https://doi.org/10.1108/JPBM-03-2018-1772>
- Black, I., & Veloutsou, C. (2017). Working consumers: Co-creation of brand identity, consumer identity and brand community identity. *Journal of Business Research*, 70, 416–429. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.07.012>
- Calderón-Monge, E., & Ramírez-Hurtado, J. M. (2022). Measuring the consumer engagement related to social media: The case of franchising. *Electronic Commerce Research*, 22(4), 1249–1274. <https://doi.org/10.1007/s10660-021-09463-2>
- Caputo, A., & Kargina, M. (2022). A user-friendly method to merge Scopus and Web of Science data during bibliometric analysis. *Journal of Marketing Analytics*, 10(1), 82–88. <https://doi.org/10.1057/s41270-021-00142-7>
- Christodoulides, G. (2008). Breaking free from the industrial age paradigm of branding. *Journal of Brand Management*, 15(4), 291–293. <https://doi.org/10.1057/palgrave.bm.2550134>
- Donthu, N., Kumar, S., & Pattnaik, D. (2020). Forty-five years of Journal of Business Research: A bibliometric analysis. *Journal of Business Research*, 109, 1–14. <https://doi.org/10.1016/J.JBUSRES.2019.10.039>
- Ellegaard, O., & Wallin, J. A. (2015). The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? *Scientometrics*, 105(3), 1809–1831. <https://doi.org/10.1007/s11192-015-1645-z>
- France, C., Grace, D., Lo Iacono, J., & Carlini, J. (2020). Exploring the interplay between customer perceived brand value and customer brand co-creation behaviour dimensions. *Journal of Brand Management*, 27(4), 466–480. <https://doi.org/10.1057/s41262-020-00194-7>
- France, C., Grace, D., Merrilees, B., & Miller, D. (2018). Customer brand co-creation behavior: Conceptualization and empirical validation. *Marketing Intelligence and Planning*, 36(3), 334–348. <https://doi.org/10.1108/MIP-10-2017-0266>
- France, C., Merrilees, B., & Miller, D. (2015). Customer brand co-creation: a conceptual model. *Marketing Intelligence and Planning*, 33(6), 848–864. <https://doi.org/10.1108/MIP-06-2014-0105>
- Freire, J. R. (2009). 'Local People' a critical dimension for place brands. *Journal of brand management*, 16(7), 420–438. <https://doi.org/10.1057/palgrave.bm.2550097>
- Giannopoulos, A., Piha, L., & Skourtis, G. (2021). Destination branding and co-creation: A service ecosystem perspective. *Journal of Product & Brand Management*, 30(1), 148–166. <https://doi.org/10.1108/JPBM-08-2019-2504>
- Gidaković, P., Koklič, M. K., Zečević, M., & Žabkar, V. (2022). The influence of brand sustainability on purchase intentions: the mediating role of brand impressions and brand attitudes. *Journal of Brand Management*, 29(6), 556–568. <https://doi.org/10.1057/s41262-022-00280-y>
- Grönroos, C. (2011). Value co-creation in service logic: A critical analysis. *Marketing Theory*, 11(3), 279–301. <https://doi.org/10.1177/1470593111408177>
- Gyrd-Jones, R., Merrilees, B., & Miller, D. (2013). Revisiting the complexities of corporate branding: Issues, paradoxes, solutions. *Journal of Brand Management*, 20(7), 571–589. <https://doi.org/10.1057/bm.2013.1>
- Hajli, N., Shanmugam, M., Papagiannidis, S., Zahay, D., & Richard, M.-O. (2017). Branding co-creation with members of online brand communities. *Journal of Business Research*, 70, 136–144. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.08.026>
- Harmeling, C. M., Moffett, J. W., Arnold, M. J., & Carlson, B. D. (2017). Toward a theory of customer engagement marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 45, 312–335. <https://doi.org/10.1007/s11747-016-0509-2>
- Hatch, M. J., & Schultz, M. (2010). Toward a theory of brand co-creation with implications for brand governance. *Journal of Brand Management*, 17(8), 590–604. <https://doi.org/10.1057/bm.2010.14>
- Iglesias, O., & Ind, N. (2020). Towards a theory of conscientious corporate brand co-creation: the next key challenge in brand management. *Journal of Brand Management*, 27(6), 710–720. <https://doi.org/10.1057/s41262-020-00205-7>
- Iglesias, O., Ind, N., & Alfaro, M. (2013). The organic view of the brand: A brand value co-creation model. *Journal of Brand Management*, 20(8), 670–688. <https://doi.org/10.1057/bm.2013.8>
- Ind, N., & Bjerke, R. (2007). *Branding governance: A participatory approach to the brand building process*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119209126>
- Ind, N., & Coates, N. (2013). The meanings of co-creation. *European Business Review*, 25(1), 86–95. <https://doi.org/10.1108/09555341311287754>
- Ind, N., Iglesias, O., & Schultz, M. (2013). Building brands together: Emergence and outcomes of co-creation. *California Management Review*, 55(3), 5–26. <https://doi.org/10.1525/cm.2013.55.3.5>
- Jeuring, J. H. G., & Haartsen, T. (2017). Destination branding by residents: The role of perceived responsibility in positive and negative word-of-mouth. *Tourism Planning & Development*, 14(2), 240–259. <https://doi.org/10.1080/21568316.2016.1214171>
- Kamboj, S., Sarmah, B., Gupta, S., & Dwivedi, Y. (2018). Examining branding co-creation in brand communities on social media: Applying the paradigm of Stimulus-Organism-Response. *International Journal of Information Management*, 39, 169–185. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2017.12.001>

- Klarin, A. (2024). How to conduct a bibliometric content analysis: Guidelines and contributions of content co-occurrence or co-word literature reviews. *International Journal of Consumer Studies*, 48(2), e13031. <https://doi.org/10.1111/ijcs.13031>
- Kumar, S., & Kandoi, M. (2018). Co-creation a new method of building brand loyalty & innovation. *International Journal of Management (IJM)*, 9(6), 13-23.
- Lindstedt, J. (2015). A deliberately emergent strategy – A key to successful city branding. *Journal of Place Management and Development*, 8(2), 90–102. <https://doi.org/10.1108/JPMD-12-2014-0029>
- Liu, Y., Li, J., & Sheng, S. (2021). Brand co-creation in tourism industry: The role of guide-tourist interaction. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 49, 244–252. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2021.09.019>
- Markovic, S., von Wallpach, S., & Gyrd-Jones, R. (2018). Multi-stakeholder knowledge sharing and brand co-creation: Ethical considerations. *Proceedings of the European Marketing Academy (EMAC) Conference 2018: People Make Marketing*. European Marketing Academy. EMAC. <https://hdl.handle.net/10398/e59872f8-d9fb-47a0-bb8c-7d10932009cd>
- Merrilees, B. (2016). Interactive brand experience pathways to customer-brand engagement and value co-creation. *Journal of Product & Brand Management*, 25(5), 402–408. <https://doi.org/10.1108/JPBM-04-2016-1151>
- Merz, M. A., He, Y., & Vargo, S. L. (2009). The evolving brand logic: A service-dominant logic perspective. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 37(3), 328–344. <https://doi.org/10.1007/s11747-009-0143-3>
- Mostafa, R. B., & Kasamani, T. (2020). Brand experience and brand loyalty: Is it a matter of emotions? *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 33(4), 1033–1051. <https://doi.org/10.1108/APJML-11-2019-0669>
- Mujahid, S., Khandai, S., & Venkatesh, U. (2023). A bibliometric analysis of brand value co-creation and consumer engagement. *Journal of Creating Value*, 9(2), 275–290. <https://doi.org/10.1177/23949643231163076>
- Muniz, F., & Guzmán, F. (2023). The impact of brand value co-creation on perceived CSR authenticity and brand equity. *Journal of Product and Brand Management*, 32(8), 1338–1354. <https://doi.org/10.1108/JPBM-02-2023-4340>
- Noren, N. L. A. (2019). *Co-creation of brands: A bibliometrics assessment of existing literature*. Bangkok University. <http://dspace.bu.ac.th/jspui/handle/123456789/4107>
- Ouwensloot, H., & Odekerken-Schröder, G. (2008). Who's who in brand communities – and why? *European Journal of Marketing*, 42(5/6), 571–585. <https://doi.org/10.1108/03090560810862516>
- Parmentier, G. (2015). How to innovate with a brand community. *Journal of Engineering and Technology Management*, 37, 78–89. <https://doi.org/10.1016/J.JENGTCEMAN.2015.08.001>
- Payne, A. (2009). Co-creating Brands. *Journal of Business*, 62(3), 379–389.
- Payne, A., Storbacka, K., Frow, P., & Knox, S. (2009). Co-creating brands: Diagnosing and designing the relationship experience. *Journal of business research*, 62(3), 379–389. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2008.05.013>
- Pongsakornrunsilp, S., & Schroeder, J. E. (2011). Understanding value co-creation in a co-consuming brand community. *Marketing Theory*, 11(3), 303–324. <https://doi.org/10.1177/1470593111408178>
- Pralhad, C. K. (2004). The co-creation of value-invited commentaries on “Evolving to a new dominant logic for marketing”. *Journal of Marketing*, 68(1), 23.
- Pralhad, C. K., & Ramaswamy, V. (2000). Co-opting Customer Competence. *Harvard Business Review*, 78(2), 79–87.
- Pralhad, C. K., & Ramaswamy, V. (2004a). The future of competition: Co-creating unique value with customers. *Choice Reviews Online*, 41(11). <https://doi.org/10.5860/choice.41-6635>
- Pralhad, C. K., & Ramaswamy, V. (2004b). Co-creation experiences: The next practice in value creation. *Journal of Interactive Marketing*, 18(3), 5–14. <https://doi.org/10.1002/dir.20015>
- Rashid, Y., Waseem, A., Akbar, A. A., & Azam, F. (2019). Value co-creation and social media: A systematic literature review using citation and thematic analysis. *European Business Review*, 31(5), 761–784. <https://doi.org/10.1108/EBR-05-2018-0106>
- Ribeiro, T. de L. S., Costa, B. K., Ferreira, M. P., & de Lamônica Freire, O. B. (2023). Value co-creation in tourism and hospitality: A systematic literature review. *European Management Journal*, 41(6), 985–999. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2022.12.001>
- Rosenthal, B., & Brito, E. P. Z. (2017). The brand meaning co-creation process on Facebook. *Marketing Intelligence & Planning*, 35(7), 923–936. <https://doi.org/10.1108/MIP-09-2016-0171>
- Saha, V., Mani, V., & Goyal, P. (2020). Emerging trends in the literature of value co-creation: A bibliometric analysis. *Benchmarking*, 27(3), 981–1002. <https://doi.org/10.1108/BIJ-07-2019-0342>
- Sarkar, A., Routroy, S., & Sultan, F. A. (2022). The impact of co-creation and co-invention in supply chains: A bibliometric review. *Arab Gulf Journal of Scientific Research*, 40(4), 364–391. <https://doi.org/10.1108/AGJSR-04-2022-0010>
- Sarkar, S., & Banerjee, S. (2019). Brand co-creation through triadic stakeholder participation: A conceptual framework based on literature review. *European Business Review*, 31(5), 585–609. <https://doi.org/10.1108/EBR-04-2018-0079>
- Schau, H. J., Muñiz Jr, A. M., & Arnould, E. J. (2009). How brand community practices create value. *Journal of Marketing*, 73(5), 30–51. <https://doi.org/10.1509/jmkg.73.5.30>
- Schultz, D. E., & Block, M. P. (2015). Beyond brand loyalty: Brand sustainability. *Journal of Marketing Communications*, 21(5), 340–355. <https://doi.org/10.1080/13527266.2013.821227>

- Siano, A., Vollero, A., & Bertolini, A. (2022). From brand control to brand co-creation: An integrated framework of brand paradigms and emerging brand perspectives. *Journal of Business Research*, 152, 372–386. <https://doi.org/10.1016/J.JBUSRES.2022.08.001>
- Simmons, G., & Durkin, M. (2023). Expanding understanding of brand value co-creation on social media from an S-D logic perspective: Introducing structuration theory. *Marketing Theory*, 23(4), 607–629. <https://doi.org/10.1177/14705931231165098>
- Sohaib, M., & Han, H. (2023). Building value co-creation with social media marketing, brand trust, and brand loyalty. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 74, 103442. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2023.103442>
- Stach, J. (2019). Meaningful experiences : An embodied cognition perspective on brand meaning co-creation. *Journal of Brand Management*, 26(3), 317–331. <https://doi.org/10.1057/s41262-018-0133-1>
- Sung, K. S. (Kyong), & Lee, S. (2023). Customer brand co-creation behavior and brand sincerity through CSR interactivity: The role of psychological implications in service-dominant logic. *International Journal of Hospitality Management*, 108, 103388. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2022.103388>
- Törmälä, M., & Saraniemi, S. (2018). *The roles of business partners in corporate brand image co-creation*. 27(1–2018), 29–40. <https://doi.org/10.1108/JBPM-01-2016-1089>
- Ullah, F., Shen, L., & Shah, S. H. H. (2023). Value co-creation in business-to-business context: A bibliometric analysis using HistCite and VOS viewer. *Frontiers in Psychology*, 13, 1027775. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1027775>
- Vallaster, C., & von Wallpach, S. (2013). An online discursive inquiry into the social dynamics of multi-stakeholder brand meaning co-creation. *Journal of Business Research*, 66(9), 1505–1515. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2012.09.012>
- Vargo, S. L., & Lusch, R. F. (2004). Evolving to a new dominant logic for marketing. *Journal of Marketing*, 68(1), 1–17. <https://doi.org/10.1509/jmkg.68.1.1.24036>
- Verma, S., & Gustafsson, A. (2020). Investigating the emerging COVID-19 research trends in the field of business and management: A bibliometric analysis approach. *Journal of Business Research*, 118(June), 253–261. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.06.057>
- Voorberg, W. H., Bekkers, V. J. J. M., & Tummers, L. G. (2015). A systematic review of co-creation and co-production: Embarking on the social innovation journey. *Public Management Review*, 17(9), 1333–1357. <https://doi.org/10.1080/14719037.2014.930505>
- Wang, K., Tai, J. C. F., & Hu, H. (2023). Role of brand engagement and co-creation experience in online brand community continuance: A service-dominant logic perspective. *Information Processing & Management*, 60(1), 103136. <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2022.103136>
- Yuksel, K., Ballantyne, D., & Biggemann, S. (2015). Brand co-creation through social actor engagement. In R. J. Brodie, L. D. Hollebeek & J. Conduit (Eds.), *Customer Engagement* (pp. 211–235). Routledge.
- Zaglia, M. E. (2013). Brand communities embedded in social networks. *Journal of Business Research*, 66(2), 216–223. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2012.07.015>
- Zhou, X., Zhou, M., Huang, D., & Cui, L. (2022). A probabilistic model for co-occurrence analysis in bibliometrics. *Journal of Biomedical Informatics*, 128, 104047. <https://doi.org/10.1016/j.jbi.2022.104047>

Extended Abstract

The concept of brand co-creation, a subfield of brand management, refers to the collaborative engagement between a brand and its customers, stakeholders, or the broader community in the creation, development, and enhancement of products, services, or brand experiences. This concept has rapidly evolved within the literature, particularly in light of the proliferation of digital platforms such as social media and online communities. As a result, businesses have increasingly prioritized consumer interactions and collaboration. The growing interest in brand co-creation is evidenced by an increasing number of publications and case studies that exemplify this practice, signaling a shift from traditional unilateral brand creation and management towards a more collaborative approach involving stakeholders. Despite this burgeoning interest, the existing literature reveals that a comprehensive factual and conceptual model for brand co-creation has yet to be fully established.

This study has two primary objectives: first, to analyze scientific articles on brand co-creation through bibliometric analysis and, second, to provide a thematic and visual conceptualization of the topic. A bibliometric analysis was conducted on 1,092 scientific articles published between 2005 and February 2024 in the field of “Brand Co-creation,” focusing on articles in business that were written in English and accessible from the Web of Science (WOS) database. The data collected through bibliometric analysis, particularly focusing on word-based co-occurrence, were visualized using science mapping techniques. This study intends to illuminate potential avenues for future research by visually mapping the existing literature. Furthermore, the article data extracted from the Web of Science database was subjected to further analysis using VOSviewer software to elucidate the network relationships between the concept of brand co-creation and related concepts. This analysis enabled the development of a hypothetical model through clustering and visualization, revealing the underlying structure of the domain. The analytical process identified six

primary clusters representing key concepts in brand co-creation: mass participation, brand meaning, brand trust, sustainable brand, service-based brand, and tourism. Each cluster is contextualized within the brand co-creation framework, providing insights into their interrelationships and significance within the field. Notably, the analysis highlighted that mass commitment serves as the most significant linking force, underscoring its crucial role in brand co-creation discourse. These findings offer valuable insights into the thematic landscape of brand co-creation research and establish a foundational framework for future academic endeavors in this area.

The conceptual framework of brand co-creation encompasses an inherently service-oriented dimension, emphasizing the integral role of service delivery in fostering collaborative brand interactions. Moreover, effective brand co-creation necessitates thoughtful brand management strategies to ensure the process is meaningful and sustainable over time. This study illuminates brand co-creation as an emerging research area intricately linked to the value-driven co-creation paradigm. It also reflects the increasing significance of brand co-creation within academic discourse, demonstrating its potential to cultivate a distinctive literary field.

The findings of this study carry profound implications for future research on brand co-creation, providing valuable insights into new thematic areas that warrant exploration. Researchers can leverage these frameworks to bolster the theoretical foundations of their work, drawing on indicative network clusters derived from comprehensive bibliometric analyses. Additionally, identifying prominent journals in this academic area that serve as hubs for brand co-creation scholarship provides a roadmap for scholars wishing to engage with existing literature and contribute to advancing the field. This study analyzed articles on brand co-creation within the business and management categories in the WOS database. A notable limitation of the study is its reliance on articles sourced exclusively from the WOS database. Future research endeavors that expand their scope to encompass broader databases could enrich our understanding of the dynamics of brand co-creation and facilitate comparative analyses across diverse datasets, thereby fostering a more robust and nuanced scholarly dialogue.

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi
<https://doi.org/10.37093/ijsi.1489634>

Maliye Bölümü Öğrencilerinin Vergi Kavramına İlişkin Algılarının Metafor Analizi Yolu İle İncelenmesi

Simla Güzel*

Özge Alev Sönmez Çalış**

Öz

Devletin en önemli gelir türü olan vergilerin mükellefler tarafından gönüllü uyum sağlanarak ödenmesi vergi maliyetlerini düşürerek kamu hizmetlerinde etkinlik sağlanması açısından önem taşımaktadır. Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunun sağlanmasında ekonomik ve sosyal pek çok faktör etkili olmaktadır. Ancak vergiye uyuma olan bakışın zaman içerisinde değişmesiyle, bireylerin zihinsel süreçlerini anlayarak buna yönelik politikalar uygulanması önem kazanmıştır. Bu çalışmada bireylerin kavramları nasıl algıladıklarına ilişkin fikir veren metafor analiz yöntemi ile Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümünde eğitim gören öğrencilere "Vergi... gibidir. Çünkü ..." şeklinde açık uçlu bir ifade yöneltilmiş ve öğrencilerin vergiye bakış açıları incelenmiştir. Analizde MAXQDA programı kullanılmıştır. Verilen cevaplara göre 128 ifadeden 63 metafor belirlenmiş ve bu metaforlar altı kavramsal kategoriye ayrılmıştır. Metafor sayısının en fazla olduğu kategori "yaşamsal değerler bakımından vergi"; en az olduğu kategori ise "hizmet bakımından vergi" olarak gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi algısı, maliye bölümü öğrencileri, metafor analizi

JEL Kodları: H26, H300, C18

Cite this article: Güzel, S., & Sönmez Çalış, Ö. A. (2024). Maliye bölümü öğrencilerinin vergi kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yolu ile incelenmesi. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 617–635. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1489634>

* Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Maliye Bölümü, Tekirdağ, Türkiye (Sorumlu Yazar).
E-posta: simlaguzel@nku.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5249-8873>

** Dr. Öğretim Üyesi, Trakya Üniversitesi, Uzunköprü UBYO Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Edirne, Türkiye.
E-posta: ozgesonmezcalis@trakya.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2240-4773>

Article Information

Received 24 May 2024; Revised 01 August 2024; Accepted 16 August 2024; Available online 25 December 2024

The Examination of the Perception of Public Finance Department Students Through Metaphor Analysis Method

Abstract

Since taxes are the state's primary source of income, voluntary compliance by taxpayers is crucial for efficient public services and reduced tax collection costs. Many economic and social factors are effective in ensuring voluntary tax compliance of taxpayers. However, as the perspective on tax compliance has changed over time, it has become essential to understand individuals' mental processes and implement policies accordingly. In this study, the metaphor analysis method, which provides insights into how individuals perceive concepts, was employed to examine the perspectives of students studying in the Department of Public Finance at Tekirdağ Namık Kemal University's Faculty of Economics and Administrative Sciences. An open-ended statement, "Tax is like... because...", was posed to the students, and their views on taxation were analyzed. The MAXQDA program was used for analysis. According to the responses, 63 metaphors were identified from 128 statements, and these metaphors were divided into six conceptual categories. The category with the highest number of metaphors related to taxes in terms of vital values, while the category with the fewest metaphors pertained to taxes in terms of services.

Keywords: Tax perception, public finance department students, metaphor analysis

JEL Codes: H26, H300, C18

1. Giriş

Devlet gelirleri içerisinde en önemli paya sahip olan vergilerin en düşük maliyetle toplanabilmesi, kamu hizmetlerinin devamlılığının sağlanması açısından önem taşır. Tarihsel süreç içerisinde devletin ekonomideki rolünün gelişimine bağlı olarak vergilerin toplam gelirler içerisindeki payı artış göstermiştir. Bu da devlet için geliri ifade eden vergilerin, mükellef için ağır bir yük haline gelmesine yol açmıştır. Nihayetinde mükelleflerin vergiyi ödedikten sonra ellerinde kalan harcanabilir gelirinde azalışın meydana gelmesi ve vergileri algılama şekilleri, vergiye karşı nasıl bir tepki göstereceklerini belirlemektedir.

Mükellefin vergiye bakış açısı vergiyi nasıl algıladığı, vergiye olan uyumu etkilemektedir. Vergi uyumu yüksek olduğunda vergi maliyeti düşer ve vergi gelirleri artar. Vergi uyumu Klasik Model ve Sosyal-Psikolojik model olarak iki şekilde incelenmektedir (Kitapçı, 2015, s. 24). Mükelleflerin vergiyi ödeyip ödememe konusunda kendilerine en fazla fayda sağlayacak kararları tercih ettikleri Klasik Modelde (Yurdadoğ vd., 2016, s. 813) gerçekte var olan vergi kaçakçılığının çok daha fazla olduğu varsayımı da geçerlidir (Alm vd., 1995, s. 4). Mükelleflerin vergi kaçırdıklarında yakalanma korkuları sebebiyle vergiye uyum gösterdikleri kabul edilse de bu yaklaşım, vergi uyumunu açıklamada çok yetersiz kalmaktadır. Vergi uyumu bilmesinde yer alan, mükellefler hoşnut olmadıkları halde neden vergi öderler sorusunun cevabını aramak önemlidir (Kornhauser, 2007, s. 139). Sosyal-Psikolojik model ise, mükelleflerin vergi uyumunda ekonomik maliyetlerin yanında etik-ahlaki maliyetleri de göz önünde bulundurduğunu savunmaktadır. Günümüzde mükelleflerin vergiye uyumu konusunda akla gelen soru değişim göstermiştir. Eskiden *mükellef neden vergi kaçırır?* sorusuna cevap aranırken, artık *mükellef neden vergi öder?* sorusunun cevabı aranmaya başlanmıştır (Kitapçı, 2015, ss. 24-27). Yaşanan bu değişim, devletleri bireylerin zihinsel süreçleri doğrultusunda vergiye bakış açıları üzerinde etkili olan faktörler üzerinde düşünerek, bu alanlara yönelik politikalar oluşturmaya yönlendirmiştir.

Bu çalışmada Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü öğrencilerinin vergiyi nasıl algıladıkları ve bunun nedenlerinin belirlenmesi için, bir kavram, olgu ya da durumun bir başka kavram, olgu ya da duruma benzetilerek açıklanması olan metaforların kullanılması yolu ile açık uçlu ifadeler olan "Vergi.... gibidir. Çünkü...." cümleleri öğrenciler tarafından tamamlanarak gerçekleştirilmiştir. Literatür incelendiğinde vergiye bakışı maliye eğitimi ile ilişkilendiren ve bu eğitimin vergi bilinç düzeyini artırdığı sonucuna ulaşan çalışmalar bulunmaktadır (Cechovsky, 2018; Karlılar & Kırıl, 2018; Kasipillai vd., 2003; Kwok & Yip, 2018; Teyyare & Kumbaşlı, 2016). Ancak ulusal ve uluslararası literatürde yer alan çalışmalarda vergi algısını metafor analizi yöntemi ile analiz eden çalışma sayısı çok kısıtlıdır. Yapılan inceleme neticesinde yalnız Gencel'in (2015) çalışmasında Türkiye'de yedi bölgede yer alan 62 ildeki mükelleflerin (üniversite öğrencileri, ev hanımları, kamu-özel sektör çalışanları) vergi algılarını metafor analizi yardımı ile belirlediği tespit edilmiştir. Bu çalışma ise vergi algısını ilk kez maliye bölümü öğrencileri özelinde metafor analizi yöntemi ile değerlendireceği için literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada ilk olarak vergi algısı ve vergiye uyum kavramları ardından vergiye ilişkin tutumları etkileyen ekonomik ve sosyal faktörler ile dördüncü bölümde metafor analiz yöntemi ve bulgularına, son olarak da sonuçlara yer verilmiştir.

2. Vergi Algısı ve Vergi Uyumu Kavramları

Mali olayların insanların tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini araştıran bilim alanı mali psikolojidir. Mali psikoloji içerisinde yer alan vergi psikolojisi de vergiye ilişkin konuların hem bireylerin hem de toplumun üzerinde yarattığı psikolojik ve sosyolojik etkileri araştırmaktadır. Vergiler, diğer mali araçlar içerisinde (kamu harcamaları, borçları), etkilerinin bireyler üzerinde en fazla hissedildiği araç türüdür (Demirtaş Aydoğan, 2017, ss. 14-15). Bu sebeple vergi psikolojisi alanına önem verilerek mükelleflerin vergiye ilişkin algılarının nelerden etkilendiğinin belirlenmesi, vergi uyumunun sağlanmasında etkili olacaktır. Mükellefin vergi algısı vergiye olan uyumunu etkilemektedir. Çünkü mükelleflerin vergiye uyum veya uyumsuzluk göstermesi öncelikle vergiyi nasıl algıladıkları ile ilişkilidir.

Vergi algısı kavramındaki algının Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre anlamı; "Bir şeye dikkati yöneltmek o şeyin bilincine varma, idrak" şeklindedir. Vergi algısı kavramını da bireylerin iç ve dış uyarıcılardan etkilenecek zihinlerinde vergiye ilişkin geliştirdikleri yargılar, anlamlar, fikirler şeklinde tanımlamak mümkündür (Sağlam, 2013, s. 319). Bu kavram, Sağbaş ve Başoğlu (2005) tarafından da bireylerin vergiye duyu organları ile yükledikleri anlamlar şeklinde tanımlanmıştır.

Bireylerin vergiyi algılama şekilleri vergiye gönüllü uyum göstermeleri üzerinde etkili olmaktadır. Vergiye gönüllü uyum, vergiye ilişkin bilgilerin doğru zamanda açıklanması, vergi yükümlülüklerinin hiçbir zorlama olmaksızın gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Vergiye gönüllü uyum olduğunda en düşük maliyetle devlet bütçesine maksimum gelir sağlanabilmektedir (Aktan vd., 2006, s. 102). Mükelleflerin vergiye uyumunu etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Çünkü vergi uyumu oldukça karmaşık ve kapsamlı bir kavramdır. Bu nedenle öncelikle devletin vergi uyumunu etkileyen faktörleri belirlemesi, ardından buna yönelik doğru politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

3. Vergiye Karşı Tutumları Etkileyen Ekonomik ve Sosyal Faktörler

Vergi uyumunu etkileyen faktörlere yönelik, ekonomik ve sosyal-psikolojik (davranışsal) olmak üzere iki yaklaşım bulunmaktadır. Ekonomik yaklaşımda, mükelleflerin kararları ekonomik faktörlerden etkilenmektedir. Mükellefler vergiye uyum göstermemeleri durumunda elde edecekleri fayda ile karşı karşıya kalacakları cezayı karşılaştırmakta; eğer sağlayacakları fayda daha fazla ise uymama davranışı göstermektedir. Davranışsal yaklaşımda ise mükelleflerin kararlarında ekonomik faktörlerin yanında, sosyal faktörlerin de etkili olduğu kabul edilmektedir (Selen & Akbelen, 2021, s. 71).

3.1 Ekonomik Faktörler

Denetlenme olasılığı ve gelir idaresinin rolü, gelir düzeyi, vergi oranları vergi uyumunda etkili olan ekonomik belirleyiciler olarak kabul edilmektedir (Alabede vd. 2011; Palil, 2013). Neo-Klasik iktisat içerisinde yer alan Gary Becker (1968) tarafından geliştirilmiş olan suçun iktisadi analizi ve optimal portföy tercih analizleri ile açıklanan vergi uyumu ekonomik analizin temelini oluşturmaktadır. Bu analizde bireyler suç işlediklerinde bunun yol açacağı fayda ve maliyetleri göz önünde bulundurarak rasyonel kararlar verirler. Bu doğrultuda mükelleflerin vergi kaçırma konusundaki kararlarının en önemli belirleyicisi denetlenme riskleri ve alacakları cezalar olmaktadır (Karaca vd., 2020, s. 63). Yine Allingham ve Sandmo (1972) vergi uyumunu fayda maksimizasyonu açısından incelemiş ve bunu ekonomik caydırıcılık modeli şeklinde tanımlamıştır (Sağlam & Aytaç, 2015, s. 129). Mükelleflerin vergiye uyumu caydırma yöntemleri ile yönlendirilebilmektedir. Caydırma teorisi, vergi uyumunu kısmen açıklayan bir teori olarak kabul edilmektedir. Bu teoride mükelleflerin vergi uymama davranışları ile denetimler ve cezalar arasında yapılan fayda-maliyet analizlerine dayandığını kabul etmektedir (Kornhauser, 2007, s. 138). Vergi denetimleri ve özellikle ceza oranları vergi uyumu üzerinde olumlu etkiye sahiptir (Baeli, 2021; Modugu & Anyaduba, 2014; Park & Hyun, 2003; Richardson, 2008). Kirchler vd. (2008) ise bir toplumun vergi uyumunun iki faktörden etkilendiğini ifade etmektedir. Bunlar güç ve gelir idaresine güvendir. Güç, gelir idaresinin mükellefleri kontrol altında tutması ve gerektiğinde cezalandırmasıdır. Bir anlamda yüksek güç algısı zorunlu itaate yol açmaktadır. Bununla birlikte gelir idaresine güven mükellefin vergiye gönüllü uyumuna ortam hazırlar. Örneğin Pauch'un (2023) üniversite öğrencilerine uyguladığı anket aracılığı ile yaptığı analiz sonucunda mükelleflerin az vergi ödemek için gelirlerini düşük göstermenin vergi sisteminin yapısının zayıflığından kaynaklı bir durum olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu doğrultuda güçlü bir gelir idaresi ve iyi oluşturulmuş bir vergi sistemi vergiye uyumu artırabilir.

Bunların dışında mükellefin gelir düzeyi de vergi uyumunu etkileyen ekonomik faktörlerdendir. Mükelleflerin gelir düzeyinin yüksek olması vergi uyumunu genellikle olumlu etkiler (Christian, 1994; Durham vd., 2014; Paleka vd., 2023). Collins ve Plumlee'ye (1991) göre ise yüksek gelire sahip mükelleflerin vergi uyumu azalmaktadır. Bu durum, Muehlbacher ve diğerlerinin (2008) çalışmalarında vergi kaçırma eğiliminin, gelirin kolay elde edilmesi durumunda arttığı şeklinde açıklanmıştır. Vergi oranlarının yüksek olması da vergi uyumu üzerinde olumsuz etkiye sahip olan bir diğer ekonomik faktördür (Alm vd., 1995; Mas'ud vd., 2014; Remali vd., 2018; Tanzi, 1980).

3.2 Sosyal Faktörler

İnsanın sosyal bir varlık olması nedeniyle vergi uyum davranışının yalnızca ekonomik faktörlerle açıklanması yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle vergi uyumu davranışı üzerinde etkili olan sosyal faktörler de önem taşımaktadır.

Demografik özellikler, vergi ahlakı, vergi adaleti algısı, devlete güven ve dindarlık ve sosyal normlar sosyal faktörler arasında yer almaktadır (Cuccia, 1994; Marandu vd., 2015; Selen & Akbelen, 2021). Yaş, cinsiyet, etnik durum, eğitim seviyesi, demografik faktörler arasında yer alır (Mamun vd., 2014, s. 121). Yapılan çeşitli çalışmalarda demografik faktörlerin vergi uyumuna olan etkileri değerlendirilmiştir. Antwi vd. (2015) metropollerde yaşayan kadınların vergi uyumunun daha düşük olduğunu, yaşı genç olan girişimcilerin yine vergi uyumunun düşük olduğunu, eğitim seviyesi yüksek olanların vergi uyumunun daha fazla olduğunu belirtmektedir. Cummings ve diğerlerine (2009) göre yaşlı mükelleflerin vergiye uyumu daha yüksektir. Çünkü yaşlı bireylerin risk alma eğilimi daha düşüktür. Ayrıca genellikle kadınların erkeklere göre vergi uyumu daha yüksek olmaktadır (Torgler & Schneider, 2004). Mamun vd. (2014) milletlere göre vergi uyumunun değişebileceğini örneğin Malezyalıların, Çinliler ve Hintlilere göre vergi uyumunun daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Hofmann ve diğerlerinin (2017) 111 ülke için yaptığı analizde ise sosyo-demografik faktörlerin vergi uyumu üzerindeki etkisinin düşük olduğunu ancak bu etkinin Batı ülkelerinde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim de vergi uyumu üzerinde etkili olan demografik bir özelliktir. Eğitim düzeyinin yükselmesinin vergi uyumu üzerindeki etkisi genellikle olumludur (Çelikkaya & Gürbüz, 2008; Taytak, 2010).

Vergi bilinci, ahlakı ve sosyal normlar da vergi uyumu üzerinde etkili olan faktörlerdendir (Hartmann vd., 2022; Olsen vd., 2018; Torgler & Schneider, 2007). Vergi bilinci, mükelleflerin verginin kamu hizmetlerinin finansman aracı olarak önemini bilmesi ve vergiye ilişkin sorumluluklarını gerçekleştirme konusundaki istek düzeyi olarak tanımlanabilir (Teyyare & Kumbaşlı, 2016, s. 4). Genel olarak vergi bilinci yüksek olan mükelleflerin vergi uyumu da yüksek olmaktadır (Yurdadoğ vd., 2016, s. 813; Yusoff vd., 2022). Bilgi ve vergiye ilişkin düzenlemeleri anlayabilmek farkındalığı artırarak, vergi uyumunu olumlu etkiler. Farkındalık ne yapılması gerektiğini anlamaktır. Farkındalığın artmasıyla mükellefler, kuralları vergi ödemenin faydalarını, karşılıklılık ilişkisini anlamaktadır. Vergi farkındalığı, vergi bilinci ve vergi sisteminin modernizasyonu da vergi uyum davranışı üzerinde etkili olmaktadır (Linawati & Putra, 2023, s. 1069). Vergi ahlakı da mükellefin vergiyi içsel bir motivasyonla ödemesi şeklinde tanımlanmaktadır (Torgler, 2007, s. 4). Mükellef bu durumda içsel motivasyonla hiçbir baskı olmaksızın vergiye ilişkin ödev ve sorumluluklarını yerine getirmekte; yani vergiye uyum davranışı göstermektedir.

Devlete güven, vergi uyumunu olumlu etkileyen bir faktördür (Feld & Frey, 2002; Gobena & Van Dijke, 2016; Güzel vd., 2019; Kwok & Yip, 2018; Van Dijke & Verboon, 2010). Örneğin Kirchler ve diğerlerine (2008) göre devlete olan güven seviyesi düşük olduğunda vergi mükellefleri yüksek vergi oranlarını adaletsiz bir uygulama olarak görmekteyken; aynı vergi oranı güven seviyesi yüksek olduğunda toplumsal bir katkı olarak görülmektedir. Yine kamu hizmetlerinin ve buna bağlı olarak kamu harcamalarının yeterli ve etkin gerçekleştiğine ilişkin

inanç mükelleflerin vergiye uyumunu olumlu etkilemektedir (Alabede vd., 2011; Baeli, 2021; Masari & Suartana, 2019; Ömürbek vd., 2007; Özdemir, 2015; Serim, 2015; Susuawu vd., 2020).

Gelir idaresi mükellef ilişkileri vergi uyumu üzerinde etkili olan diğer bir sosyal faktördür. Mükellefe saygı duyan, sosyal-medya araçları ve eğitimlerle mükellefe bilgi veren gelir idareleri vergi uyumunu olumlu etkilemektedir (Çetin & Gökbnar, 2010; Çetin Gerger vd., 2016; Didinmez & Seçilmiş, 2018; James & Alley, 2002). Vergi adaleti algısı da mükelleflerin vergiye uyumlarını artırmaktadır (Akbelen vd., 2021; Bin-Nashwan vd., 2020; Cural vd., 2018; Yeniçeri & Çevik, 2014). Benk ve diğerlerine (2012) göre bu algı aynı zamanda mükelleflerin devlete olan güvenini de artıran bir faktördür.

Her ne kadar dini duyguları belirlemek ve ölçmek çok kolay olmasa da yapılmış çalışmaların çoğu dini inancın vergi uyumunu olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır (Avcı vd., 2022; Hwang & Nagac, 2021; Korlu vd., 2016; Subramaniam vd., 2020; Yeşilyurt, 2015). Yine sosyal ve kişisel normlar vergiye uyumu etkileyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal normlar insanların nasıl davranmasına ilişkin inançları, resmi olmayan yaptırımları ifade eder. Kişisel normlar ise insanların ahlaki etik olarak kabul ettikleri içsel değerlerdir. Sosyal normların ve kişisel normların vergi uyumu üzerinde etkili olduğunu savunan pek çok çalışma vardır (Akbelen vd., 2021; Çevik, 2012; Kitapçı, 2016; Üyümez, 2017; Tosuner & Demir, 2009). Sosyal normlar içselleştirildiğinde ise zamanla kişisel norm halini alır (Kornhauser, 2007, s. 147). Mükelleflerin tutumları üzerinde aile üyelerinin, arkadaşlarının, göz önünde olan liderlerin ve saygı duyulan bireylerin davranışları etkili olmaktadır (Marandu vd., 2015, s. 216).

4. Metafor Analizi

Bu çalışmanın analizi için metafor analizi yöntemi kullanılmıştır. Metafor analizi; yöntem ve bulgular başlıklarında açıklanmıştır.

4.1 Yöntem

Metafor analizi, metinlerde kullanılan metaforları belirleyerek ve analiz ederek metinleri anlamının bir yolu olarak tanımlanabilmektedir. Bu yaklaşım, metaforları sosyal bağlamı içinde yorumlamaya odaklanmakta ve metinlerdeki ideolojiyi keşfetmeyi amaçlamaktadır (Dąbrowska, 2022).

Metafor analizi, araştırmacılara katılımcıların zihinsel modellerini anlama ve belirli bir konuyu nasıl algıladıklarını derinlemesine inceleme fırsatı sunmaktadır. Bu yöntem, katılımcıların kavramları nasıl temsil ettiklerini anlamak için kullanılan bir araştırma tekniği olmaktadır (Karaçam & Aydın, 2014). Bu analiz ile araştırmacılara katılımcıların kavramları nasıl algıladıklarını anlama ve bu algılamaların nasıl yapılandırıldığı belirlenmektedir. Özellikle eğitim ve psikoloji gibi alanlarda, katılımcıların kavramları nasıl temsil ettiklerini anlamak için metafor analizi sıkça kullanılmaktadır (Baş & Kıvılcım, 2019).

Bu çalışmanın amacı, maliye öğrencilerinin vergi kavramına yönelik algılarını metaforlar aracılığıyla belirlemektir. Bu araştırmanın konusu vergi konusundaki metaforların analizi için

MAXQDA 2020 programı kullanılarak yapılmıştır¹. Bu amaçtan hareketle; analiz için aşağıdaki üç ana soru ile metaforlar değerlendirilmiştir:

1. Maliye bölümü öğrencilerinin vergi kavramına ilişkin belirledikleri metaforlar nelerdir?
2. Bu metaforlar ortak özelliklerine göre hangi kavramsal kategorilerde gruplandırılmıştır?
3. Bu metaforlar maliye bölümü lisans öğrencilerinin vergi kavramına ilişkin algıları hakkında ne ifade etmektedir?

Araştırmada kullanılan model olgu bilim yaklaşımıdır ve bu yaklaşım fenomenoloji olarak da bilinen bir nitel araştırma yöntemidir. Olgu bilim yaklaşımı, olayları ve olguları kendi bağlamlarında anlamaya ve tanımaya odaklanmaktadır ve verilerin gözlem, röportaj ve yazılı metin yoluyla elde edildiği ve bütünsel olarak yorumlandığı bir yaklaşımdır (Çam & Mutlu Satıl, 2021). Bu yöntemden, araştırmacılara derinlemesine bir anlayış sağlamak ve katılımcıların deneyimlerini anlamak için yararlanılmaktadır (Kurt, 2022).

4.2 Bulgular

Metafor analizi yapmak amacıyla katılımcılardan "Vergi..... gibidir, çünkü....." cümlelerinin boşluklarını doldurmaları istenmiştir. Ayrıca hazırlanan soru formunda katılımcıların cinsiyetini, sınıfını belirlemek amacıyla sorulara da yer verilmiştir. Google forms üzerinden soruları cevaplamaları istenmiştir ve bunun sonucunda 132 yanıt verilmiş ancak bazı yanıtlar boş olarak gönderim yapıldığı için bu boş olan yanıtlar çıkarıldığında 128 geçerli yanıtın olduğu belirlenmiştir.

4.2.1 Demografik Bulgular

Geçerli yanıt veren katılımcıların; %54'ü kadın, % 46'sı erkektir ve 45'i 4. sınıf; 58'i 3. sınıf; 17'si 2. sınıf ve 8'i 1. sınıf öğrencisidir. 18-21 yaş aralığında 57; 22-25 yaş aralığında 62; 26 ve üzeri yaş aralığında olan 9 katılımcı vardır (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1

Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Demografik Nitelik	1. Sınıf		2. Sınıf		3. Sınıf		4. Sınıf		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Cinsiyet										
Kadın	4	50	5	29	33	57	27	60	69	54
Erkek	4	50	12	71	25	43	18	40	59	46
Yaş										
18 – 21	8	100	17	100	29	50	3	7	57	45
22 – 25	-		-		28	48	34	75	62	48
26 +	-		-		1	2	8	18	9	7

Not. N = 128.

¹ Çalışma öncesinde Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Etik kurulundan etik kurul onayı 23/03/2023 tarihinde alınmıştır.

4.2.2 Metaforlara İlişkin Bulgular

Toplam 128 ifadeden 63 metafor elde edilmiştir. Tablo 2'ye göre en sık bahsedilen metafor ölüm ($n = 11$) olup en sık bahsedilen diğer metaforlar ise şöyledir: Su ($n = 9$), zorunlu ihtiyaç ($n = 6$), tüy yolma ($n = 5$), hizmet ($n = 5$), yemek ($n = 5$). En az bahsedilen metafor sayısı 42 olup, metafor olarak belirtilme sıklığı ise 1'dir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2

Metaforların Frekansı ve Yüzdeliği

No	Kelime	Frekans	Yüzde	No	Kelime	Frekans	Yüzde
1	Ölüm	11	8,59	33	Bumerang	1	0,78
2	Su	9	7,03	34	Bütçe	1	0,78
3	Zorunlu İhtiyaç	6	4,69	35	Canlılar	1	0,78
4	Tüy Yolma	5	3,91	36	Çukur	1	0,78
5	Hizmet	5	3,91	37	Denge	1	0,78
6	Yemek	5	3,91	38	Deve	1	0,78
7	Borç	4	3,13	39	Devletin En Büyük Gücü	1	0,78
8	Kanuni Haraç	4	3,13	40	Direk	1	0,78
9	Nefes	4	3,13	41	Fon Kaynağı	1	0,78
10	Binanın Temelleri	4	3,13	42	Geri Ödeme	1	0,78
11	Görev	4	3,13	43	Gözyaşı	1	0,78
12	Hayat	4	3,13	44	Güvence	1	0,78
13	Yük	3	2,34	45	Hayırseverlik	1	0,78
14	Ödev	3	2,34	46	Kalp	1	0,78
15	Devlet	3	2,34	47	Kasa	1	0,78
16	Bedel	2	1,56	48	Kolon	1	0,78
17	Oksijen	2	1,56	49	Kuduz Köpek	1	0,78
18	Sorumluluk	2	1,56	50	Kumbara	1	0,78
19	Yükümlülük	2	1,56	51	Mecburiyet	1	0,78
20	Antibiyotik	2	1,56	52	Muhasebe	1	0,78
21	Yatırım	2	1,56	53	Platonik Bir Aşk	1	0,78
22	Abonelik	1	0,78	54	Sırat Köprüsü	1	0,78
23	Ağaç	1	0,78	55	Soygun	1	0,78
24	Ahlak	1	0,78	56	Tahsilat	1	0,78
25	Aidat	1	0,78	57	Temel Bir Yapı Taşı	1	0,78
26	Ailenin Geliri	1	0,78	58	Umut	1	0,78
27	Anne Sütü	1	0,78	59	Vefa	1	0,78
28	Araba	1	0,78	60	Yargıç	1	0,78
29	Ateş	1	0,78	61	You	1	0,78
30	Bilmediğimiz Dilde Kitap	1	0,78	62	Zehir	1	0,78
31	Birikim	1	0,78	63	Zincir	1	0,78
32	Bulaşıcı Bir Hastalık	1	0,78				

Maliye Bölümü Lisans Öğrencilerinin Vergi Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforların Kavramsal Kategorilere Göre Dağılımı

Belirlenen 63 metaforun kavramsal kategorilere göre dağılımı Tablo 3'te verilmiştir. Metaforların kavramsal kategorilere göre dağılımını belirlemek için şu soruyla cevap aranmıştır: "Lisans öğrencilerinin geliştirdikleri metaforlar hangi kavramsal kategoriler altında değerlendirilebilir? Vergi kavramına ilişkin gruplandırma yapılabilir mi?"

Tablo 3'te belirtildiği üzere maliye bölümü lisans öğrencilerinin geliştirdikleri metaforlar için 6 farklı kavramsal kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler; "hizmet bakımından vergi", "maliyet unsuru bakımından vergi", "yarar sağlaması bakımından vergi", "devlet bakımından vergi", "sorumluluk vermesi bakımından vergi", "yaşamsal değerler bakımından vergi"dir. Metafor sayısının en fazla olduğu kategori "yaşamsal değerler bakımından vergi" kategorisidir (21 metafor). En az metaforun belirlendiği kategori ise "hizmet bakımından vergi" kategorisidir (6 metafor).

Kategori 1: Hizmet Bakımından Vergi

Bu kategoride en fazla "zorunlu ihtiyaç" ($n = 6$) ve "hizmet" ($n = 5$) ve "bedel" ($n = 2$) metaforları kullanılmıştır. Toplam metaforların %12,50'si bu kategori içinde yer almaktadır (Bkz. Tablo 3).

Tablo 3

Hizmet Bakımından Vergi Kategorisindeki Metaforlar

	Belgeler	Yüzde	Yüzde (geçerli)
1 Zorunlu ihtiyaç	6	4,69	37,50
2 Hizmet	5	3,91	31,25
3 Bedel	2	1,56	12,50
4 Bumerang	1	0,78	6,25
5 Abonelik	1	0,78	6,25
6 Geri Ödeme	1	0,78	6,25
Kodlanmış BELGELER	16	12,50	100,00

Bu kategorideki metaforlarla ilgili bazı ifadeler şunlardır:

"Vergi devletin baki kalması için zorunlu ihtiyaçtır. Çünkü devletler o vergilerle hizmet eder." (2. sınıf öğrencisi).

"Vergi bedel gibidir çünkü biz ödüyoruz ve devlet bize hizmet ediyorlar." (3. sınıf öğrencisi).

"Vergi, takas edilen bir hizmet ya da eşya gibidir. Çünkü aslında cebimizden çıkan parayı devletin hizmete dönüştürmesidir." (3. sınıf öğrencisi).

Kategori 2: Maliyet Unsuru Bakımından Vergi

Bu kategoride en fazla "borç" ($n = 4$) ve "yük" ($n = 3$) metaforları kullanılmıştır. Toplam metaforların %9,38'i bu kategori içinde yer almaktadır (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4

Maliyet Unsuru Bakımından Vergi Kategorisindeki Metaforlar

	Belgeler	Yüzde	Yüzde (geçerli)
1 Borç	4	3,13	33,33
2 Yük	3	2,34	25,00
3 Platonik bir aşk	1	0,78	8,33
4 Birikim	1	0,78	8,33
5 Soygun	1	0,78	8,33
6 Tahsilat	1	0,78	8,33
7 Yargıç	1	0,78	8,33
Kodlanmış BELGELER	12	9,38	100,00

Bu kategorideki metaforlarla ilgili bazı ifadeler şunlardır:

"Vergi borç gibidir çünkü elinde sonunda ödemek zorundasın." (4. sınıf öğrencisi).

"Vergi adaletsiz bir yargıç gibidir. Çünkü durumları değerlendirmeden dolayı ya da dolaysız yoldan zorla alınmasından dolayı bireyi mali açıdan zor duruma sokması durumdur." (3. sınıf öğrencisi).

"Vergi zorunlu bir yük gibidir. Çünkü devletin gelir elde etmek ve kamu hizmetlerini finanse etmek için vatandaşlarından aldığı bir tür mali katkıdır." (3. sınıf öğrencisi).

Kategori 3: Yarar Sağlaması Bakımından Vergi

Bu kategoride en fazla "binanın temelleri" ($n = 4$), "antibiyotik" ($n = 2$) ve "yatırım" ($n = 2$) metaforları kullanılmıştır. Toplam metaforların %12,50'si bu kategori içinde yer almaktadır (Bkz. Tablo 5).

Tablo 5

Yarar Sağlaması Bakımından Vergi Kategorisindeki Metaforlar

	Belgeler	Yüzde	Yüzde (geçerli)
1 Binaın Temelleri	4	3,13	25,00
2 Antibiyotik	2	1,56	12,50
3 Yatırım	2	1,56	12,50
4 Muhasebe	1	0,78	6,25
5 Kolon	1	0,78	6,25
6 Kumbarası	1	0,78	6,25
7 Temel Bir Yapı Taşı	1	0,78	6,25
8 Bilmediğimiz Dilde Kitap	1	0,78	6,25
9 Güvence	1	0,78	6,25
10 Kasa	1	0,78	6,25
11 Ailenin Geliri	1	0,78	6,25
Kodlanmış BELGELER	16	12,50	100,00

Bu kategorideki metaforlarla ilgili bazı ifadeler şunlardır:

"Vergi bir binanın temelleri gibidir. Çünkü binayı ayakta tutan şey temellerdir, vergiler ise kamu gelirlerini ayakta tutar. Kamu gelirlerinde en önemli gelir vergilerdir bunun nedeni vergilerden gelen gelirlerin kamu gelirlerinin önemli derecede büyük bir kısmını oluşturmasıdır." (4. sınıf öğrencisi).

"Antibiyotik gibidir çünkü azı yarar çoğu zarar". (4. sınıf öğrencisi).

"Vergi yatırım gibidir. Çünkü direkt olmasa da kişiye faydası olur." (4. sınıf öğrencisi).

Kategori 4: Devlet Bakımından Vergi

Bu kategoride en fazla "tüy yolma" ($n = 5$), "kanuni haraç" ($n = 4$) ve "devlet" ($n = 3$) metaforları kullanılmıştır. Toplam metaforların %14,84'ü bu kategori içinde yer almaktadır (Bkz. Tablo 6).

Tablo 6

Devlet Bakımından Vergi Kategorisindeki Metaforlar

	Belgeler	Yüzde	Yüzde (geçerli)
1 Tüy Yolma	5	3,91	26,32
2 Kanuni Haraç	4	3,13	21,05
3 Devlet	3	2,34	15,79
4 Deve	1	0,78	5,26
5 Bütçe	1	0,78	5,26
6 Fon Kaynağı	1	0,78	5,26
7 Aidat	1	0,78	5,26
8 Direk	1	0,78	5,26
9 Zincir	1	0,78	5,26
10 Devletin En Büyük Gücü	1	0,78	5,26
Kodlanmış BELGELER	19	14,84	100,00

Bu kategorideki metaforlarla ilgili bazı ifadeler şunlardır:

"Belli etmeden kazı yolma sanatı gibidir çünkü sen gerçek veya tüzel kişiliğinle her türlü her şeyden devlet karşılıksız vergisini alır." (3. sınıf öğrencisi).

"Vergi deve gibidir çünkü devleti sırtında taşır." (4. sınıf öğrencisi).

Kategori 5: Sorumluluk Vermesi Bakımından Vergi

Bu kategoride en fazla "görev" ($n = 3$) ve "ödev" ($n = 3$) metaforları kullanılmıştır. Toplam metaforların %11,72'si bu kategori içinde yer almaktadır (Bkz. Tablo 7).

Tablo 7

Sorumluluk Vermesi Bakımından Vergi Kategorisindeki Metaforlar

	Belgeler	Yüzde	Yüzde (geçerli)
1 Görev	3	3,13	26,67
2 Ödev	3	2,34	20,00
3 Yükümlülük	2	1,56	13,33
4 Sorumluluk	2	1,56	13,33
5 Araba	1	0,78	6,67
6 Hayırseverlik	1	0,78	6,67
7 Yol	1	0,78	6,67
8 Mecburiyet	1	0,78	6,67
Kodlanmış BELGELER	15	11,72	100,00

Bu kategorideki metaforlarla ilgili bazı ifadeler şunlardır:

"Mükellefin ömür boyu görevi gibidir çünkü Hükûmetin halka sunacak büyük, küçük fark etmeksizin hizmet sunabilmesi için gelire ihtiyaç duymaktadır sen bu görevini yerine getireceksin ki hükûmet sana hizmet sağlayabilesin. İşte bu sebepten dolayı ömür boyu sürecek bir görevdir." (3. sınıf öğrencisi).

"Vergi ödev gibidir. Çünkü tıpkı ödev gibi yerine getirilmediğinde cezalarla karşılık bulur. Bir yüküdür her vatandaşın ödevini sorumluluğunu yerine getirmesi gereklidir." (4. sınıf öğrencisi).

"Vergi sorumluluk gibidir. Çünkü herkes vergisini ödemeli, kaçak gelirin ve kaynakların önü kapatılmalı eşitlik sağlanmalı." (1. sınıf öğrencisi).

Kategori 6: Yaşamsal Değerler Bakımından Vergi

Bu kategoride en fazla "ölüm" ($n = 11$), "su" ($n = 9$) ve "yemek" ($n = 5$) metaforları kullanılmıştır. Toplam metaforların %39,06'sı bu kategori içinde yer almaktadır (Bkz. Tablo 8).

Tablo 8

Yaşamsal Değerler Bakımından Vergi Kategorisindeki Metaforlar

	Belgeler	Yüzde	Yüzde (geçerli)
1 Ölüm	11	8,59	22,00
2 Su	9	7,03	18,00
3 Yemek	5	3,91	10,00
4 Hayat	4	3,13	8,00
5 Nefes	4	3,13	8,00
6 Oksijen	2	1,56	4,00
7 Ahlak	1	0,78	2,00
8 Zehir	1	0,78	2,00
9 Çukur	1	0,78	2,00
10 Umut	1	0,78	2,00
11 Denge	1	0,78	2,00
12 Bulaşıcı Bir Hastalık	1	0,78	2,00
13 Sırat Köprüsü	1	0,78	2,00
14 Gözyaşı	1	0,78	2,00
15 Ateş	1	0,78	2,00
16 Canlılar	1	0,78	2,00
17 Ağaç	1	0,78	2,00
18 Kalp	1	0,78	2,00
19 Anne Sütü	1	0,78	2,00
20 Kuduz Köpek	1	0,78	2,00
21 Vefa	1	0,78	2,00
Kodlanmış BELGELER	50	39,06	100,00

Bu kategorideki metaforlarla ilgili bazı ifadeler şunlardır:

"Vergi ölüm gibidir çünkü yolun sonunda ödeyeceğin kesindir." (3. sınıf öğrencisi).

"Vergi su gibidir. Çünkü bir ülkenin mali açıdan bağımsız olması dolaylı olarak milletin egemen olmasını sağlayan unsurdur. Milletin ve Devletin kalkınmasına, sosyal teknolojik vb. açıdan gelişmesine, sosyal transferler yaparak toplumsal dayanışmayı sağlamasına ve dengesizlerin giderilmesinde, istikrarsızlık, pandemi vb. sorunlu durumlarda sorunların

çözülmesinde, toplum güvenliği sağlamasında kaynakta büyük bir paya sahip olduğunu düşünüyorum ve devletin üstüne düşen görevleri (Tam kamusal mal ile yarı kamusal mal) yerine getirmesindeki en önemli kaynak olduğunu düşünüyorum.” (4. sınıf öğrencisi).

“Vergi su gibidir çünkü devlete hayat verir.” (1. sınıf öğrencisi).

“Vergi, yemek gibidir. Çünkü bir insanın yaşamını sürdürmesi için besin alması zorunludur. Devletin işleyişi ve ayakta durması içinde vergi gelirleri aynı derecede zorunludur.” (4. sınıf öğrencisi).

6. Sonuç

Bu çalışmada Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü öğrencilerinin vergi kavramına ilişkin metaforlarının belirlenmesi, bu metaforların kavramsal kategorilerde gruplandırılması ve belirlenmiş metaforların öğrencilerin vergi algıları hakkında neler ifade ettiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Devlet açısından önemli bir hedef olan vergi gelirlerinin artırılmasında mevcut vergi yüklerinin artırılmasından ziyade vergiye gönüllü uyumun sağlanarak vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılması daha önemlidir. Çünkü mevcut vergi yükü artığında özellikle gelişmekte olan ülkelerde yatırımlar azalacak veya dolaylı vergi ağırlığı yüksek olan ülkelerde gelir dağılımı adaleti daha da bozulacaktır. Vergiye uyumun artırılmasında ise mükellefin vergi ödemesinde etkili olan faktörleri belirlemek önem taşır. Mükellef neden vergi öder? Sorusuna aranan cevap bizi mükellefin zihinsel süreçlerini incelemeye yönlendirmektedir. Metafor analizi de bireylerin zihinsel süreçlerini anlamaya imkân tanıyan bir yöntem olduğu için bu çalışmada kullanarak öğrencilerin vergiye bakışını belirleyen motifleri inceleme imkânı elde edilmiştir.

Maliye bölümünde öğrenim gören öğrencilerden alınan cevaplarla 128 ifadeden 63 metafor belirlenmiştir. Öğrencilerin vergi kavramına yönelik algılarına yönelik metaforların analizi için MAXQDA programı kullanılmıştır. Öğrencilerin 45’i dördüncü, 58’i üçüncü, 17’si ikinci ve 8’i birinci sınıftır. Analiz sonucunda 128 geçerli ifadeden 63 metafor elde edilmiştir. Bu metaforlardan en fazla kullanılanları sırasıyla; ölüm (11 kişi), su (9 kişi), zorunlu hizmet (6 kişi), tüy yolma (5 kişi), hizmet (5 kişi), ve yemek (5 kişi) şeklindedir.

Öğrencilerin geliştirdikleri metaforları kavramsal kategorilere ayırarak vergi kavramına ilişkin gruplandırma yapılmıştır. Belirlenen 6 kategori; hizmet bakımından vergi, maliyet unsuru bakımından vergi, yarar sağlaması bakımından vergi, devlet bakımından vergi, sorumluluk vermesi bakımından vergi, yaşamsal değerler bakımından vergi şeklindedir. Metafor sayısının en fazla olduğu kategori yaşamsal değerler bakımından vergi kategorisi olmuştur. En az metaforun belirlendiği kategori ise hizmet bakımından vergi kategorisi olarak gerçekleşmiştir. Metafor sayısının en fazla olduğu yaşamsal değerler bakımından vergi kategorisi incelendiğinde, verginin ölüm gibi kesin olduğu, ödenmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Verginin suya benzetildiği cevaplarda, devletin mali açıdan bağımsız olmasında vergilerin önemi vurgulanmıştır. Verginin yemeğe benzetildiği cevaplarda, insanın yaşaması için gerekli olan yemek gibi vergilerin de devletin işleyişi için gerekli olduğu ifade edilmiştir. Hizmet kategorisinde verginin bir bedel gibi veya takas edilen bir eşya gibi ifade edildiği görülmektedir. Maliyet unsuru açısından ele alındığında verginin bir borç, zorunlu bir yük ve adaletsiz bir yargıç

gibi bireyi zor durumda bırakan bir etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir. Yarar sağlaması bakımından vergi kategorisinde verginin bir binayı ayakta tutan temeli gibi vergilerin de kamu gelirleri açısından önemi, vergilerin antibiyotik gibi yaralı olduğu ancak fazla olduğunda zarar vereceği ve yatırım gibi fayda sağlayabileceği de ifade edilmiştir. Devlet bakımından vergi kategorisi incelendiğinde verginin belli etmeden kazı yolma sanatı olduğu, kanuni bir haraç gibi cebri olarak alındığı ve verginin deve gibi devleti sırtında taşıdığı ifade edilmiştir. Sorumluluk açısından vergi kategorisi incelendiğinde verginin ömür boyu bir görev olduğu, kamu hizmetlerinin gerçekleştirilebilmesi için bir sorumluluk olduğu, ödev ve yük olarak algılandığı görülmektedir. Herkesin vergi ödemesinin eşitliğin sağlanması açısından da önem taşıdığı belirtilmektedir.

Genel olarak verilen cevaplar değerlendirildiğinde; cevapların oldukça rasyonel olduğu ve verginin maliye öğrencileri tarafından doğru bir şekilde algılandığı görülmüştür. Maliye bölümündeki eğitimin vergi algısını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşan Cechovsky (2018), Karlılar & Kırıl (2018), Kasipillaı'deki (2003) çalışmalarda da belirtildiği gibi öğrencilere verilen eğitimde vergi derslerine yer verilmesi vergi algısını artırmaktadır. Gencel (2015) çalışmasında ankete verilen cevapları metafor analizi yöntemi ile olumlu olumsuz şekilde değerlendirmiş ve sonuçta cevapların % 63,6'sının olumlu, %29,1'inin olumsuz anlam taşıdığı görülmüştür. Bu çalışmada ise öğrencilerin verdiği cevaplar yalnızca kategorilere ayrılarak değerlendirme yapılmıştır.

Analiz sonucunda öğrencilerin çoğunun devletin olmazsa olmaz olan gelir türü olan vergilerin, mükellefler açısından ödev olarak kabul edildiği görülmektedir. Bununla birlikte eşitlik sağlanması, herkesin vergi ödemesinin gerekliliği de ifade edilmiştir. Maliye bölümünde eğitim gören, genç nesli ele alan bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre adaletli bir vergi sistemi, topluma güven veren bir devlet yapısı vergiye bakışı olumlu yönde etkileyecektir. Vergide kayıp ve kaçakların önlenmesi ile vergi kaçırmanın önüne geçilebilmesi vergide adalet sağlanması, kamu hizmetlerinde etkinliğin artırılması toplumsal refaha olumlu katkı sağlayacaktır. Genç neslin vergi bilincinin oluşması, sorgulayan bir bakış açısına sahip olması da daha iyi bir gelecek açısından umut vericidir.

TEŞEKKÜR

—

FİNANSAL DESTEK

Yazarlar bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir. Bu araştırma için Tekirdağ Namık Kemal üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'na başvuru yapılarak çalışmanın etik kurul onayı alınmıştır (Karar tarihi: 23/03/2023, Karar no: 284507).

YAZAR KATKI BEYANI

Simla Güzel Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Taslağın yazımı; Yönetme ve kontrol; Eleştirel inceleme; Finansman; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi %50.

Özge Alev Sönmez Çalış Kavram/fikir; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Yönetme ve kontrol; Eleştirel inceleme; Finansman; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi %50.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Akbelen, Z., Bayram Arlı, N., Leba, R., & Aydemir, M. (2021). Sosyal normlar ve dağıtım adaleti algısının vergi uyumu üzerindeki etkileri. *International Journal of Social Inquiry*, 14(1), 1-25. <https://doi.org/10.37093/ijisi.950440>
- Aktan, C.C., Dileyici, D., & Vural, İ.Y. (2006). *Vergileme ekonomisi ve vergileme psikolojisi*. Seçkin Yayıncılık.
- Alabede, J. O., Zainol Affrin, Z. B., & Idris, K. M. (2011). Tax service quality and compliance behaviour in Nigeria: Do taxpayer's financial condition and risk preference play any moderating role? *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 2011(35), 90-108.
- Alm, J., Sanchez, I., & De Juan, A. (1995). Economic and noneconomic factors in tax compliance. *Kyklos*, 48(1), 1-18. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.1995.tb02312.x>
- Antwi, S. K., Inusah, A. M., & Hamza, K. (2015). The effect of demographic characteristics of small and medium entrepreneurs on tax compliance in the tamale metropolis, Ghana. *International journal of Economics, Commerce and Management*, 3(3), 1-20.
- Avcı, M., Taşdemir, Y., & Kılıç, Ö. (2022). İslam ekonomisinde vergi uyumu: Dünya değerler araştırmasından bulgular. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 8(1), 33-72. <https://doi.org/10.54863/jief.1006142>
- Baeli, J. (2021). Analysis of tax compliance based on psychological factors and tax administration. *AKADEMIK: Jurnal Mahasiswa Ekonomi & Bisnis*, 1(3), 87-94. <https://doi.org/10.37481/jmeh.v1i3.2381>
- Baş, G. & Kivılcım, Z. S. (2019). Perceptions of students on central system examinations in Turkey: A metaphor analysis study. *Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2), 1-29. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.8m>
- Benk, S., Budak, T., & Cakmak, A. (2012). Tax professionals' perceptions of tax fairness: Survey evidence in Turkey. *International Journal of Business and Social Science*, 3(2), 112-117. <https://doi.org/10.30845/ijbss>
- Bin-Nashwan, S. A., Al-Hamedi, A. M., Marimuthu, M., & Al-Harethi, A. R. (2020). Study on system fairness dimensions and tax compliance in the Middle East context. *Problems and Perspectives in Management*, 18(1), 181-191. <http://dx.doi.org/10.21511/ppm>
- Cechovsky, N. (2018). The importance of tax knowledge for tax compliance: A study on the tax literacy of vocational business students. In C. Nägele & B. E. Stalder (Eds.), *Trends in vocational education and training research. Proceedings of the European Conference on Educational Research (ECER)*. Vocational Education and Training Network (VETNET) (pp. 113- 121). <https://doi.org/10.5281/zenodo.1319646>
- Christian, C. W. (1994). Voluntary compliance with the individual income tax: results from the 1988 TCMP study. *The IRS Research Bulletin*, 1500(9-94), 35-42.
- Collins, J. H., & Plumlee, R. D. (1991). The taxpayers labor and reporting decision - the effect of audit schemes. *Accounting Review*, 66(3), 559-576.
- Cuccia, A. D. (1994). The economics of tax compliance: What do we know and where do we go? *Journal of Accounting Literature*, 13, 81-116.
- Cummings, R. G., Martinez-Vazquez, J., McKee, M., & Torgler, B. (2009). Tax morale affects tax compliance: Evidence from surveys and an artefactual field experiment. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 70(3), 447-457. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2008.02.010>
- Cural, M., Pekkaya, M., & Albayrak, E. C. (2018). Vergi bilinci ve vergiye bakış açıları: Zonguldak'taki SMMM'ler üzerine bir uygulama. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(22), 46-64.
- Çam, M. O., & Mutlu Satıl, E. (2021). Nitel araştırma ve ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliğinin felsefi boyutu ve karakteristik özellikleri. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 436-441. <https://doi.org/10.38108/ouhcd.881762>
- Çelikkaya A., & Gürbüz, H. (2008). Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyen çeşitli değişkenler arasındaki ilişkinin analizi. *Sosyoekonomi*, 8(8), 23-54. <https://dergipark.org.tr/pub/sosyoekonomi/issue/21068/226833>
- Çetin Gerger, G., Bakar, F., & Gerçek, A. (2016). Türkiye'de mali müşavirlerin mükellef haklarına ve gelir idaresine bakışını etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Sosyoekonomi*, 24(29), 45-71. <https://dergipark.org.tr/pub/sosyoekonomi/issue/24710/261339>
- Çetin, G., & Gökbnar, R. (2010). Mükellef haklarına vergi idaresi çalışanlarının bakışı. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 17(1), 23-45. <https://dergipark.org.tr/pub/yonveek/issue/13692/165710>
- Çevik, S. (2012). Mükellefin devlet ve toplumla etkileşimi, bireysel normlar ve vergi ahlakı. *Maliye Dergisi*, 163, 258-289. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/163-15.pdf>
- Dąbrowska, A. (2022). Tempus est pecunia or Tempus est valorem? Conception of Time in the Mentality of a Modern Pole. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska: Philologiae*, 40(2), 173-194. <http://dx.doi.org/10.17951/ff.2022.40.2.73-194>
- Demirtaş Aydoğan, S. (2017). Vergi psikolojisinin temelleri ve vergiye karşı davranışları etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017(3), 14-22. https://ibaness.org/bnejss/2017_03_special_issue/02_Demirtas_1.pdf

- Didinmez, İ., & Seçilmiş, E. (2018). İdare-mükellef ilişkilerinin vergi uyumu üzerine etkileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 105-128. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/basbed/issue/38801/811937>
- Durham, Y., Manly, T. S., & Ritsema, C. (2014). The effects of income source, context, and income level on tax compliance decisions in a dynamic experiment. *Journal of Economic Psychology*, 40, 220-233. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2012.09.012>
- Feld, L. P., & Frey, B. S. (2002). Trust breeds trust: How taxpayers are treated. *Economics of governance*, 3, 87-99. <https://doi.org/10.1007/s101010100032>
- Gencil, U. (2015). *Türkiye’de vergiye bakış metaforik bir analiz*. Ekin yayınevi.
- Gobena, L. B., & Van Dijke, M. (2016). Power, justice, and trust: A moderated mediation analysis of tax compliance among Ethiopian business owners. *Journal of Economic Psychology*, 52, 24-37. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2015.11.004>
- Güzel, S. A., Özer, G., & Özcan, M. (2019). The effect of the variables of tax justice perception and trust in government on tax compliance: The case of Turkey. *Journal of behavioral and experimental economics*, 78, 80-86. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2018.12.006>
- Hartmann, A. J., Gangl, K., Kasper, M., Kirchler, E., Kocher, M. G., Mueller, M., & Sonntag, A. (2022). The economic crisis during the COVID-19 pandemic has a negative effect on tax compliance: Results from a scenario study in Austria. *Journal of Economic Psychology*, 93, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2022.102572>
- Hofmann, E., Voracek, M., Bock, C., & Kirchler, E. (2017). Tax compliance across sociodemographic categories: Meta-analyses of survey studies in 111 countries. *Journal of Economic Psychology*, 62, 63-71. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2017.06.005>
- Hwang, S., & Nagac, K. (2021). Religiosity and tax compliance: Evidence from US counties. *Applied Economics*, 53(47), 5477-5489. <https://doi.org/10.1080/00036846.2021.1923638>
- James, S., & Alley, C. (2002). *Tax compliance, self-assessment and tax administration*. University of Exeter. <http://hdl.handle.net/10036/47458>
- Karaca, C., Oktay, S., & Yemez, İ. (2020). Vergi uyumunun ekonomik ve sosyo-kültürel belirleyicileri: Sivas İli örneği. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. Sonbahar Özel Sayı, 62-73. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1275092>
- Karaçam, S., & Aydın, F. (2014). Ortaokul öğrencilerinin teknoloji kavramına ilişkin algılarının metafor analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(2), 545-572. <https://doi.org/10.21547/jss.256829>
- Karlılar, S., & Kırall, G. (2018). Vergiye öğrenci bakış açısı: Çukurova üniversitesi örneği. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 45-66. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuiibfd/issue/34948/425052>
- Kasipillai, J., Aripin, N., & Amran, N. A. (2003). The influence of education on tax avoidance and tax evasion. *eJournal of Tax Research*, 1(2), 134-146.
- Kirchler, E., Hoelzl, E. & Wahl, I. (2008). Enforced versus voluntary compliance: The “slippery slope” framework. *Journal of Economic Psychology*, 29(2), 210-225. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2007.05.004>
- Kitapçı, İ. (2016). Bilişsel psikolojinin vergi uyumuna etkisi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 53(611), 57-69. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fpeyd/issue/48036/607495>
- Kitapçı, İ. (2015). *Vergi Etiği Vergi Psikolojisi “Verginin Sosyo-Psikolojik Teorisi”* (3. bs). Seçkin Yayıncılık.
- Korlu, R. K., Çetinkaya, Ö., & Gerçek, A. (2016). Yerel vergi bilincinin faktör analizi ile değerlendirilmesi: Bursa örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), 443-465. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/660903>
- Kornhauser, M. E. (2007). Normative and cognitive aspects of tax compliance: Literature review and recommendations for the IRS regarding individual taxpayers. *Florida Tax Review*, 8(6), 138-180.
- Kurt, H. S. (2022). Optisyonluk bölümü öğrencilerinin bir teknik gezi sonrası deneyimleri: MTA Şehit Cuma Dağ Tabiat Tarihi Müzesi ve Enerji Parkı örneği. *Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi*, 4(1), 17-33. <https://doi.org/10.51637/jimusemed.1168810>
- Kwok, B. Y. S., & Yip, R. W. Y. (2018). Is tax education good or evil for boosting tax compliance? Evidence from Hong Kong. *Asian Economic Journal*, 32(4), 359-386. <https://doi.org/10.1111/asej.12163>
- Linawati, L., & Putra, R. E. (2023). Young generation tax compliance as candidates potential taxpayers. *Jurnal Scientia*, 12(04), 1068-1075. <https://doi.org/10.58471/scientia.v12i04.2081>
- Mamun, A. A., Entebang, H., Mansor, S. A., Yasser, Q. R., & Nathan, T. M. (2014). *The impact of demographic factors on tax compliance attitude and behavior in Malaysia*. Faculty of Business Papers.
- Marandu, E. E., Mbekomize, C. J., & Ifezue, A. N. (2015). Determinants of tax compliance: A review of factors and conceptualizations. *International Journal of Economics and Finance*, 7(9), 207-218. <https://doi.org/10.5539/ijef.v7n9p207>
- Mas’ud, A., Aliyu, A. A., & Gambo, E.-M. J. (2014). Tax rate and tax compliance in Africa. *European Journal of Accounting Auditing and Finance Research*, 2(3), 22-30. <https://www.eajournals.org/wp-content/uploads/TAX-RATE-AND-TAX-COMPLIANCE-IN-AFRICA1.pdf>
- Masari, N. M. G., & Suartana, I. W. (2019). Effect of tax knowledge, service quality, tax examination, and technology of compliance regional tax mandatory. *International Research Journal of Management, IT and Social Sciences*, 6(5), 175-183. <https://doi.org/10.21744/irjmis.v6n5.722>

- Modugu, K. P., & Anyaduba, J. O. (2014). Impact of tax audit on tax compliance in Nigeria. *International Journal of Business and Social Science*, 5(9), 207-215.
- Muehlbacher, S., Kirchler, E., Hoelzl, E., Ashby, J., Berti, C., Job, J., & Waldherr, K. (2008). Hard-earned income and tax compliance: A survey in eight nations. *European Psychologist*, 13(4), 298-304. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.13.4.298>
- Olsen, J., Kasper, M., Enachescu, J., Benk, S., Budak, T., & Kirchler, E. (2018). Emotions and tax compliance among small business owners: An experimental survey. *International Review of Law and Economics*, 56, 42-52. <https://doi.org/10.1016/j.irle.2018.05.004>
- Ömürbek, N., Çiçek, H. G., & Çiçek, S. (2007). Vergi bilinci üzerine bir inceleme: üniversite öğrencileri üzerinde yapılan anketin bulguları. *Maliye Dergisi*, 153, 102-122. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/omurbek_cicek_cicek.pdf
- Özdemir, P. (2015). Vergi kültürü ve göstergeleri: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 175-188.
- Paleka, H., Karanović, G., & Štambuk, A. (2023). The direct and moderating effect of sociodemographic variables on tax compliance behaviour. *South East European Journal of Economics and Business*, 18(2), 34-48. <https://doi.org/10.2478/jeb-2023-0017>
- Palil, M. R., Hamid, M. A., & Hanafiah, M. H. (2013). Taxpayers compliance behaviour: Economic factors approach. *Jurnal Pengurusan*, 38, 75-85
- Park, C. G., & Hyun, J. K. (2003). Examining the determinants of tax compliance by experimental data: A case of Korea. *Journal of Policy Modeling*, 25(8), 673-684. [https://doi.org/10.1016/S0161-8938\(03\)00075-9](https://doi.org/10.1016/S0161-8938(03)00075-9)
- Pauch, D. (2023). Tax knowledge and tax perception by students at the University of Szczecin. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 47(1), 121-133. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.2910>
- Remali, A. M., Jalil, A., Satar, A. N. S. A., Mamad, F. N. A., Abidin, N. F. Z., & Zainuddin, S. Z. (2018). Tax knowledge, tax penalty and tax rate on tax compliance among small medium enterprise in Selangor. *Global Business & Management Research*, 10(3), 12-23.
- Richardson, G. (2008). The relationship between culture and tax evasion across countries: Additional evidence and extensions. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 17(2), 67-78. <http://dx.doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2008.07.002>
- Sağbaşı, İ., & Başoğlu, A. (2005). İlköğretim çağındaki öğrencilerin vergileri algılaması: Afyonkarahisar ili örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 123-144. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/19072>
- Sağlam, M. (2013). Vergi algısı ve vergi bilinci üzerine bir araştırma: İktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinde vergi algısı ve bilinci. *Sosyoekonomi*, 19(19), 315-334. <https://doi.org/10.17233/se.64180>
- Sağlam, M., & Aytaç, D. (2015). Vergi mükelleflerinin vergi denetimi algıları: Çorum örneği. *Sosyoekonomi*, 23(25), 127-147. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyoekonomi/issue/21085/227031>
- Selen, U., & Akbelen, Z. (2021). Türkiye'de gümrük müşavirlerinin tek pencere sistemi uygulamalarına yönelik algı ve tutumlarının vergi uyumuna etkisi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 8(26), 64-80. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumrukticaretdergisi/issue/67425/1019151>
- Serim, N. (2015). Gönüllü vergi uyumunu arttırmada kamu otoritesinin düzenleyici rolünün ve mükellef çevresinin önemi: Sıralı probit model yaklaşımı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 141-156. <https://doi.org/10.5578/jeas.9714>
- Subramaniam, M., Vaicondam, Y., Nadarajan, D., & Leng, Y. L. (2020). Sociology of individual voluntary tax compliance. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(1), 907-917. <https://doi.org/10.37200/V24I1/9503>
- Susuawu, D., Ofori-Boateng, K., & Amoh, J. K. (2020). Does service quality influence tax compliance behaviour of SMEs? A new perspective from Ghana. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 10(6), 50-56. <https://doi.org/10.32479/ijefi.10554>
- Tanzi, V. (1980). Inflationary expectations, economic activity, taxes, and interest rates. *The American Economic Review*, 70(1), 12-21.
- Taytak, M. (2010). İlköğretim II. kademe öğrencilerinde vergi bilincinin tespiti: Ampirik bir araştırma. *Maliye Dergisi*, 158, 496-512. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/26.Mustafa.TAYTAK.pdf>
- Teyyare, E., & Kumbaşlı, E. (2016). Vergi bilinci ve vergi ahlakının gelişmesinde maliye bölümü eğitiminin rolü. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4), 1-29. <https://doi.org/10.11616/basbed.vi.455401>
- Torgler, B. (2007). *Tax compliance and tax morale: A theoretical and empirical analysis*. Edward Elgar.
- Torgler, B., & Schneider, F. (2004). *Attitudes towards paying taxes in Austria: An empirical analysis* (CREMA Working Paper, No. 2004-27). Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA). <https://hdl.handle.net/10419/214313>
- Torgler, B., & Schneider, F. (2007). What shapes attitudes toward paying taxes? evidence from multicultural European countries. *Social Science Quarterly*, 88(2), 443-470. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6237.2007.00466.x>
- Tosuner, M., & Demir, İ. C. (2009). Vergi ahlakının sosyal ve kültürel belirleyenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1-15. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20831/223133>

- Üyümez, M. E. (2017). Sosyal normlar ve vergi uyumu. *Vergi Raporu*, 208, 9-20. <https://vergiraporu.com.tr/uplimage/org/SOSYAL%20NORMLAR%20ve%20VERG%C4%B0%20UYUMU.pdf>
- Van Dijke, M., & Verboon, P. (2010). Trust in authorities as a boundary condition to procedural fairness effects on tax compliance. *Journal of Economic Psychology*, 31(1), 80-91. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2009.10.005>
- Yeniçeri, H., & Çevik, S. (2014). Sosyal ve politik etkileşim, bireysel değerler ve vergi ahlâkı arasındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modeli ile test edilmesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(3), 69-90.
- Yeşilyurt, ř. (2015). Vergi bilincinin vergi ahlâkı üzerindeki etkisi: Maliye ve ilahiyat bölümü öğrencileri örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 36-56. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19578/208864>
- Yurdadoğ, V., Gökbunar, R., & Tunçay, B. (2016). Vergi uyumunu belirleyen faktörlere genel bir bakış. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(3), 805-816. <https://doi.org/10.18657/yonveek.281968>
- Yusoff, Y. H., Isahak, M. S., Hashim, M. R., Khan, N. I., & Zuberi, I. (2022). The influence of perception and tax knowledge on non-compliance in indirect tax among public universities student. *Environment-Behaviour Proceedings Journal*, 7(21), 145-150. <https://doi.org/10.21834/ebpj.v7i21.3747>

Extended Abstract

Taxes are the most important financial source of the state for providing public services which constitute a necessity of the presence of a state. Collection of taxes which constitute a compulsory financial obligation decreases the tax cost. The need for tax income has increased due to the development of the state's role within the historical process. Thus, the reaction towards taxes which imposes a burden on taxpayers increases. Accordingly, the internalization of policies that may increase accordance with the tax would be effective. Classical and social-psychological are the two models for determining attitudes towards tax. Taxpayers are seen as potential tax evaders in the classical model. If they are paying their taxes, it is because of the fear of being caught. However, this approach is inadequate in fully explaining tax compliance. A social-psychological approach suggests that we must consider the social and psychological factors influencing taxpayer decisions. The adoption of this approach led to the development of a revenue administration structure that works cooperatively with taxpayers. This study employed a survey using metaphors—explanations of one concept, phenomenon, or situation through another—to determine how students in the Finance Department of the Faculty of Economic and Administrative Sciences at Tekirdağ Namık Kemal University perceive taxes.

Metaphorical analysis can be defined as the process of understanding texts by identifying and examining the metaphors used within documents. This approach focuses on interpreting metaphors within their social context and uncovering the underlying ideology in documents. The study aims to determine how finance department students perceive tax concepts through metaphors. The MAXQDA program was used to analyze the metaphors related to tax subjects.

This analysis helps researchers to understand how the participants perceive the concepts and how these perceptions are structured. 128 participants were asked to fill in the blanks in the sentence "Tax is like... because...". The question form also covered questions determining the gender, class, and employment status of the participants. The response to the question "Through which metaphors do Finance Department undergraduate students explain their perceptions of "Tax" concept was searched. Based on the responses, the most frequently used metaphors were, in order: death, water, compulsory service, plucking, service, and food.

Six different conceptual categories were also determined for the metaphors developed by the students. These categories are tax in terms of service, tax in terms of cost aspect, tax in terms of provision of benefit, tax in terms of state, tax in terms of giving responsibility, and tax in terms of vital values.

In the responses, the tax was expressed as a cost of the exchanged object in the service category. In terms of the cost aspect, it was stated that the tax had an effect leaving the individual in a difficult condition just like a debt, a compulsory burden, and an unjust judge, taxes were important in terms of public incomes just like the foundation of a building holding it in tax category considering its advantage, taxes may be useful like an antibiotic but overuse would be harmful and taxes could also provide advantages like investments. When the tax category was examined in terms of the state, it was stated to be the art of plucking a goose with a poker face, it is taken by force just like a legal exaction and the tax carried the state on its back just like a camel. Examining the tax in terms of responsibility, it was observed to be a lifetime duty, a responsibility for the realization of public services, and was perceived as a task and burden. It is also stated that being paid by everybody is important in the provision of equalization. Under the tax category in terms of vital values, tax is stated to be as certain as death and its payment is compulsory. In responses resembling tax to water, the significance of the taxes in the fiscal independence of the state was emphasized. In responses resembling tax to food, just like food essential for living, taxes were essential for the functioning of the state.

Also, while the category with the highest number of metaphors was the tax category in terms of vital values, the category with the least number of metaphors was the tax category in terms of service. The tax was conceptualized as water, food, life, breath, oxygen, morality, poison, pit, hope, balance, contagious disease, al sirat, tear, fire, living things, tree, heart, breast milk, mad dog and loyalty in tax category in terms of vital values. As can be seen, tax associated with important values in vital terms is perceived positively and negatively considering different concepts. In the tax category in terms of service, tax is conceptualized as a vital need, service, cost, boomerang, subscription, and reimbursement. In this category, tax is observed to be perceived as the cost of public services.

As a result of the analysis, the taxes which are a type of income were regarded as a duty by most students. On the other hand, the necessity of the provision of equality and of taxes to be paid by everybody was also remarked. Based on the results covering the young generation being educated in the finance department, a state structure reassuring the society through a just tax system would positively affect the perception of tax. Prevention of tax evasion through preventing losses and avoidance, provision of justice in taxes, and increasing the efficiency of public services would contribute to social welfare.

This page intentionally left blank

REVIEW ARTICLE / Derleme Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1511752>

Vergi Suçlarıyla Mücadelede On Küresel İlke: Türk Hukuk Sistemi Açısından Bir Değerlendirme

Esra Uygun*

Öz

OECD tarafından yayınlanan *Vergi Suçlarıyla Mücadelede On Küresel İlke*, vergi suçları ile mücadeleye yönelik kapsamlı bir rehberdir. Bu rehber, mükellef haklarına saygı göstererek vergi suçlarının tespit edilmesi, soruşturulması ve kovuşturulmasını amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik olarak etkin ve verimli bir sistem oluşturmak için gerekli olan kurumsal, idari ve yasal yönleri kapsayan on temel ilkeyi sunmaktadır. Ayrıca vergi suçları ile mücadele ve varlıkların geri kazanılmasında uluslararası işbirliğini teşvik etmek gibi yeni zorlukları da ele almaktadır. On küresel ilke, OECD raporunda yer alan bazı ülkeler için incelenerek, gelişmekte olan ülkeler için örnek olacak şekilde hazırlanmıştır. Çalışmada Türkiye yer almamaktadır. Bu çalışmada on küresel ilke ile Türk hukuk sisteminin karşılaştırmalı bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Türkiye'nin mevcut durumundaki eksiklikler tespit edilerek ve iyileştirmeye yönelik çeşitli önerilerde bulunulması amaçlanmıştır. Değerlendirmeler sonucunda, Türkiye'de on küresel ilkeye uygun düzenlemeler yer almakta birlikte bazı eksiklikler bulunduğu tespit edilmiştir. Vergi suçlarıyla daha etkin mücadele etmek ve neden oldukları gelir kayıplarının önlenmesi için düzenlemelerin artırılması gereklidir. Bu amaçla uluslararası bilgi değişim anlaşmalarının sayısının ve kapsamının artırılması, mükellef haklarına yönelik çalışmaların genişletilmesi, vergi cezalarının artırılarak caydırıcılığın sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: OECD, On Küresel İlke, vergi suçları, vergi kaçakçılığı.

JEL Kodları: H26, H29, K34

Cite this article: Uygun, E. (2024). Vergi suçlarıyla mücadelede On Küresel İlke: Türk Hukuk Sistemi açısından bir değerlendirme. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 637–664. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1511752>

* Öğretim Görevlisi Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Zile MYO, Tokat, Türkiye.

E-posta: uygun.esra@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5332-0831>

Article Information

Received 06 July 2024; Revised 24 Sep 2024; Final Revision 01 Dec 2024; Accepted 06 Dec 2024; Available online 25 December 2024

This is an open access article under the [Creative Commons Attribution-NonCommercial Licence](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).
© 2024 The Author. Published by Institute of Social Sciences on behalf of Bursa Uludağ University

Ten Global Principles in Combating Tax Crimes: An Evaluation in Terms of the Turkish Legal System

Abstract

Ten Global Principles to Combat Tax Crimes is a comprehensive guide to combating tax crimes published by the OECD. This guide aims to detect, investigate, and prosecute tax crimes while respecting taxpayers' rights. It sets out ten global principles covering the institutional, administrative, and legal aspects necessary to create an effective and efficient system. It also addresses new challenges, such as combating tax crimes and promoting international cooperation in asset recovery. The OECD report examines ten global principles for selected countries, preparing them as examples for developing countries. This report does not include Türkiye. This study has made a comparative assessment of the Turkish legal system with ten global principles. The study aims to identify the deficiencies in Türkiye's current situation and propose various suggestions for improvement. As a result of the evaluations, although Türkiye's regulations align with the ten global principles, there are some deficiencies. It is necessary to increase regulations to fight tax crimes more effectively and prevent the income losses they cause. For this purpose, increasing the number and scope of international information exchange agreements is necessary, as is expanding studies on taxpayer rights and working to ensure deterrence by increasing tax penalties.

Keywords: OECD, Ten Global Principles, tax crimes, tax evasion.

JEL Codes: H26, H29, K34

1. Giriş

Küreselleşmenin de etkisiyle vergi suçlarının tespiti, soruşturulması, kovuşturulması, önlenmesi ve suç yolu ile elde edilen gelirlerin geri alınması sorunu uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu nedenle mali suçlarla mücadelenin çeşitli aşamalarında farklı devletlerin birlikte hareket etmesi önemlidir. Bu konuda Mali Eylem Görev Gücü (The Financial Action Task Force - FATF) önemli görev üstlenmektedir. FATF, 1989 yılında merkezi Paris'te kurulmuş olup kara para aklama, terörün finansmanı ile mücadele için kurulmuş küresel eyleme önderlik etmektedir. Kuruluş, ulusal otoritelerin uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı silah ticareti, siber dolandırıcılık ve diğer suçlarla bağlantılı olarak yasadışı fonların araştırılması için uluslararası standartlar belirlemekte ve tavsiyelerde bulunmaktadır (FATF, 2024). FATF, tavsiyelerinin 2012 güncellemesinde kara para aklama amaçlı belirlenmiş öncül suçlar listesine vergi suçlarını da ekleyerek vergi suçları ile kara para aklama arasındaki bağlantıyı açıkça kabul etmiştir (OECD, 2012, s. 5). OECD uzun yıllardan beri bu alanda faaliyet göstermekte ve ülkeleri hem yerel hem de uluslararası düzeyde vergi kaçakçılığının tespiti ve önlenmesine yönelik yasal, düzenleyici veya idari hükümlerini, soruşturma yetkilerini güçlendirmek için harekete geçmeye teşvik etmektedir. OECD bu faaliyetleri ile üye ülkelerde ortak politikalar ve işbirliği yaratarak uluslararası vergi suçlarını önlemeyi ve vergi suçlarının neden olduğu vergi kayıplarının önüne geçebilmeyi amaçlamaktadır. 1998 yılında, G7 ülkeleri Maliye Bakanlarının, vergi suçlarıyla mücadele amacıyla kara para aklamayı önleme sistemlerinin kapasitesinin artırılmasına yönelik uluslararası eylemleri teşvik eden çağrıya yanıt olarak daha kapsamlı çalışma başlatmıştır. OECD ve FATF daha sonra karşılıklı ilgi alanlarındaki işbirliğini güçlendirmiştir ve 2003 yılından bu yana OECD, FATF toplantılarında gözlemci statüsünde bulunmaktadır. Temmuz 2009'da G8 Liderleri, yasadışı finansmanla mücadele konusunda daha fazla çaba gösterilmesi çağrısında bulunmuş ve FATF'ın kara para aklama ile mücadele standartlarının iyileştirilmesinde ve OECD'nin

uluslararası şeffaflık standartlarına ilişkin kaydettiği ilerlemeyi kabul etmiştir (FATF, 2012-2023, s. 130; OECD, 2012, s. 5).

*On Küresel İlke*¹, OECD Vergi Suçları ve Diğer Suçlar Çalışma Grubu (TFTC) tarafından vergi suçlarıyla mücadeleye yönelik hazırlanan ilk kapsamlı rehberdir. Vergi suçlarını verimli ve etkili bir şekilde önlemek, tespit etmek, soruşturmak ve kovuşturmak ve bu suçlardan elde edilen gelirleri geri almak için on temel ilkeyi sunmaktadır (OECD, 2017b; OECD, 2021). Rehber, OECD'nin vergi suçları ve diğer mali suçlarla mücadeleye yönelik bir hükümet yaklaşımının bütünü olan Oslo Diyaloğu üzerine devam eden çalışmaların bir parçasıdır. Oslo Diyaloğu, OECD tarafından 2011 yılı Mart ayında Norveç'in ev sahipliğinde Oslo'da yapılan bir toplantı sonucu ortaya çıkmıştır. Ülkelerin vergi suçları ve rüşvet, siber suçlar, terörizmin finansmanı, yolsuzluk ve diğer her türlü yasadışı mali suçlarla mücadele amacıyla gerçekleştirilen uluslararası işbirliğidir (Uçanok, 2016, s. 65).

Dünyanın dört bir yanındaki devlet kurumlarının bilgi ve deneyimlerinden yararlanan rehber, vergi suçlarıyla etkili bir şekilde mücadele etmektedir. Her ilke tek tek açıklanmakta, dünyanın dört bir yanından örnekler ve güncel uygulamalarla desteklenmektedir. Rehber üç amaca hizmet etmektedir (OECD, 2017b; OECD, 2021):

- Vergi suçlarıyla mücadelede etkinlik için ülkelerin kendi yasal ve operasyonel çerçevelerini kıyaslamaya imkân sağlayacak uygulamalar belirlemek;
- Düzenli güncellemelerle ülkelerin ilerleme düzeyinin ölçülmesine olanak sağlanmak;
- Rehberi, OECD Uluslararası Vergi Suçları Soruşturma Akademisi (OECD International Academy for Tax Crime Investigation) müfredatına dâhil etmek, gelişmekte olan ülkelerin eğitim ihtiyaçlarını belirlemelerine izin vermek.

Bu çalışmada OECD'nin on küresel ilkesi dikkate alınarak Türk hukuk sistemindeki mevcut düzenlemeler değerlendirilmiştir. Çalışma üç bölüm halinde hazırlanmıştır. Birinci bölümde OECD'nin on küresel ilkesi tek tek açıklanmıştır. İkinci bölümde Türkiye ve diğer çeşitli ülkelerde vergi suçlarına uygulanan cezalar incelenmiştir. Son bölümde ise on küresel ilke ve Türk hukuk sisteminin karşılaştırmalı değerlendirmesi yapılmıştır.

2. Vergi Suçlarının Önlenmesine Yönelik On Küresel İlke

Vergi suçlarının önlenmesi, yalnızca ülkelerin vadesi gelen vergileri tahsil etmesini sağlamak için değil, aynı zamanda hükûmete duyulan güveni korumak ve vergiye gönüllü uyumun sağlandığı bir vergi sistemi sağlamak için de zorunludur. Bu nedenle hem vergi suçları hem de diğer mali suçlarla mücadele, hem ekonomik sistemimizin bütünlüğünü korumak hem de sosyal ve hukuk düzeninin korunması açısından önemlidir. Ayrıca adalet, eşitlik ve hesap verebilirlik ilkelerini destekleyen daha dayanıklı ve şeffaf bir vergi ortamının oluşmasını desteklemektedir.

Vergi suçlarının yol açtığı gelir kayıplarının ekonomilerde büyük yer tutması, vergi suçlarıyla mücadeleyi önemli hale getirmiştir. OECD'nin 2021 yılında yayınladığı "Fighting Tax Crime - The

¹ "Fighting Tax Crime: The Ten Global Principles"

Ten Global Principles, Second Edition: Country Chapters” isimli raporu 33 ülkenin² vergi suçlarına ilişkin çalışmaları sonucunda ortaya konan veriler dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu rapor OECD’nin on küresel ilkesi kapsamında vergi suçlarıyla mücadeleye yönelik önemli bir çalışmadır. On küresel ilke, vergi suçlarıyla mücadelenin hukuki, stratejik, idari ve operasyonel yönlerini kapsayan ilkelerdir.

Tablo 1

On Küresel İlke ve Özellikleri

Küresel İlkeler	Kapsamı	Özellikleri
1. Küresel İlke	Vergi suçlarının suç olarak sayılması	Kanun ihlallerinin suç kapsamına alınması ve yaptırımların uygulanmasını sağlayacak yasal çerçeveye sahip olunmalıdır.
2. Küresel İlke	Vergi suçlarıyla mücadeleye yönelik etkili bir stratejiye sahip olması	Vergi suçlarına ilişkin kanunların etkinlik için yargı mercilerinin vergi suçlarına yönelik etkin bir stratejiye sahip olmalıdır.
3. Küresel İlke	İdarenin yeterli soruşturma yetkisine sahip olması	Vergi suçlarının başarıyla soruşturulabilmesi için yargı yetkililerinin soruşturma yetkilerine sahip olması gerekir.
4. Küresel İlke	İdarenin mal varlıklarına el koyma yetkisine sahip olması	Yargı yetkilileri, vergi suçları soruşturması sırasında mal varlıklarını dondurma/yakalama/el koyma yetkisine sahip olmalıdır.
5. Küresel İlke	Tanımlanmış sorumluluklara sahip bir organizasyon yapısının oluşturulması	Yargı bölgeleri, vergi suçları ile mücadeleye yönelik sorumluluk sahibi olduğu bir organizasyon modeline sahip olmalıdır.
6. Küresel İlke	Suçların tespiti için yeterli kaynak sağlanması	Vergi suçlarını soruşturmada yetkili kurumlar yeterli kaynaklara sahip olmalıdır.
7. Küresel İlke	Vergi suçlarının, kara para aklamanın öncül suçu olması	Vergi suçları karapara aklamanın öncül suçlarından bir olarak tanımlanmalıdır.
8. Küresel İlke	Yurt içi kurumlar arası etkin iş birliğinin sağlanması	Yargı bölgelerinin, yurtiçi kurumlar arasında işbirliğinin sağlanmasına yönelik cezai hukuki araçlara ve yeterli operasyonel çerçeveye erişimi olmalıdır.
9. Küresel İlke	Uluslararası iş birliğinin sağlanması	Vergi suçları soruşturma kurumları, vergi suçlarının soruşturulması ve kovuşturulmasında etkili uluslararası işbirliği için cezai hukuki araçlara ve yeterli operasyonel çerçeveye erişimi olmalıdır.
10. Küresel İlke	Şüpheli haklarının korunması	Şüpheli veya suçlu mükelleflerin temel usul ve temel haklara güvenebilmeleri gerekir.

Kaynak: OECD, 2017b, 2021.

OECD, vergi suçlarıyla mücadelede özellikle ortak zorluklara çözüm bulmak için çok taraflı eylemin gerekli olduğu konularda, uluslararası işbirliğini kolaylaştırma yönünde çalışmalarını sürdürmektedir. Bu durum, uluslararası önemli bir sorun haline gelen vergi suçlarının önlenmesi amacıyla küresel bir strateji oluşturmayı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle on küresel ilkenin tüm dünyada uygulanması, vergi kayıplarının tespiti ve yerel kaynakların korunması açısından da önemlidir. Her ülkenin kendisini on küresel ilke ile tek tek karşılaştırması tavsiye edilmektedir (OECD, 2017b, s. 9). Karşılaştırma, eksikliklerin tespit edilmesi ve söz konusu eksikliklerin giderilmesi yönünde kolaylık sağlayacaktır. OECD, özellikle gelişmekte olan ülkeleri teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, ülkelerin zaman içerisindeki gelişim aşamaları ve gelişim

² Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Birleşik Krallık, Brezilya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Fransa, Güney Afrika, Gürcistan, Hollanda, Honduras, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Kolombiya, Kore, Kosta Rika, Macaristan, Meksika, Norveç, Şili, Yeni Zelanda, Yunanistan.

düzelelerinin tespiti açısından önemlidir (OECD, 2019, s. 8). Değişiklik yapılması gereken alanların belirlenmesine yönelik aşağıdaki hususları içermektedir (OECD, 2017b, s. 11):

- Yetkilerinin görev tanımlarını genişletip kapsamını arttırmak,
- Tutulan bazı bilgi ve verilere erişimi kolaylaştırmak,
- Vergi suçlarının tespiti ve engellenmesine yönelik stratejiler geliştirmek/güncellemek,
- Vergi suçlarının ölçümüne yönelik daha etkin çalışmak.

Söz konusu on küresel ilke ve kapsamı Tablo 1’de verilmiştir.

2.1 Birinci Küresel İlke: Vergi Suçlarının Suç Sayılması

Vergi mükelleflerinin bazıları vergiye gönüllü uyum sağlamakla birlikte, bazıları vergi yükünden kurtulmak amacıyla vergi kaçırma, vergiden kaçınma gibi yollar aramaktadır. Vergiden kaçınma yasal yollarla gerçekleştiği için herhangi bir cezai yaptırım getirmemektedir. Ancak vergi kaçırma girişimleri yasa dışı yollarla gerçekleşmekte olup cezai yaptırımı gerektirir. Ceza hukuku hükümleri, vergi suçuna sebep olan eylemlerin yanı sıra uygun görülen cezai yaptırım türlerini de tanımlamaktadır. Vergiye uyum sağlamayanlar için ceza hükümlerinin aktif olarak uygulanması, hem adaletin sağlanması hem de ceza hükümlerinin ve hukuk sisteminin güvenilirliğinin güçlendirilmesi açısından esastır. Uyumsuz davranış ile suç teşkil eden davranış arasındaki ayrımın belirlendiği her yerde, yargı mercilerinin vergi kanunu ihlallerine ilişkin olarak cezai yaptırım uygulama olanağına sahip olması önemlidir.

Toplum düzeninin sağlanması için konulan yasalar, kamu düzeni ve çıkarlarına aykırı hareket edilmesi ile gerçekleştirilen fiiller “suç” olarak ifade edilmektedir. Diğer yandan kanun ile suç olarak belirlenmiş olan eylemleri ifa edenlere uygulanan tedbirler de “ceza” olarak ifade edilmektedir (Özer, 2015, s. 73). Dolayısıyla ceza uygulanabilmesi için kanunda suç olarak sayılan fiillerin gerçekleştirilmiş olması gereklidir. Bu bağlamda söz konusu fiilin suç olarak nitelendirilebilmesi için suçun yapısal kriterleri olan hukuka aykırılık ve tipiklik unsurlarının oluşması gereklidir (Ercan, 2021, s. 550). Pozitif hukuk açısından suç, kanunların yasakladığı fiillerin ihlaline yönelik eylemler olup, yasada belirtilen tanıma özgü, hukuka aykırılık oluşturan ve bir fiil ile ceza normuna aykırılık oluşturan eylemdir (Üstün, 2021, s. 294).

Vergi suçları ve cezaları her ülke/bölge/yargı alanında farklıdır. Her ülkenin, belirli kültürü, politikayı ve yasama ortamını yansıtan ve bunlarla etkileşime giren farklı bir hukuk sistemi vardır. Fakat yasal çerçevenin ayrıntıları ne olursa olsun, en etkili sonuçlar aşağıdaki durumlarda alınacaktır (OECD, 2017b, ss. 14-16):

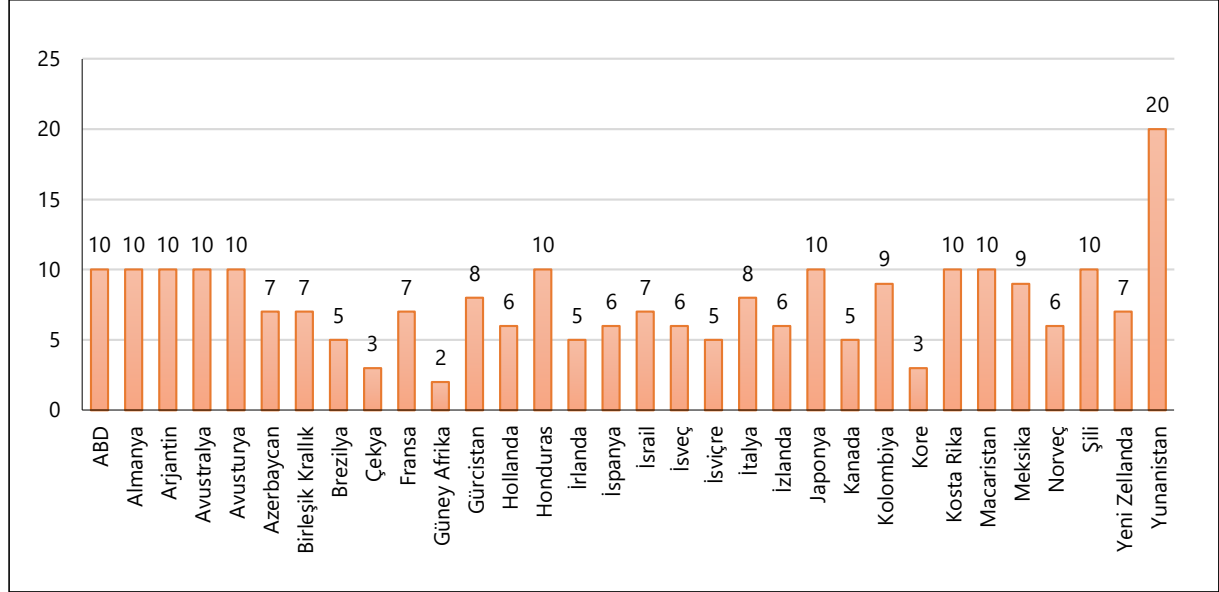
- Kanun, suç sayılan vergi suçlarını açıkça tanımlar,
- Suçun kanıtlanması halinde cezai yaptırım uygulanır,
- Daha ağır suçlar daha ağır cezai yaptırımlarla cezalandırılır.

Bunlar, OECD’nin birinci küresel ilkesinin temelini oluşturmaktadır. Hangi tanımsal yaklaşım benimsenirse benimsensin, yargı mercileri bir fiilin suç olarak sınıflandırıldığı eşige ilişkin farklı yaklaşımlar da benimseyebilmektedir. Örneğin yargı mercileri, kasıtlı olarak vergi beyannamesinin doğru şekilde verilmemesi gibi basit uyumsuzluklardan başlayan eylemleri suç sayabilir. Diğer bazı yargı mercileri, bir vergi yükümlülüğüne kasıtlı olarak uyulmamasına,

kaçırılan vergi miktarının belirli bir eşiği aşması, suçun tekrar tekrar işlenmesi gibi ağırlaştırıcı faktörlerin eşlik ettiği daha yüksek bir eşikten başlayarak ceza yasasını uygulayabilir. Dolayısıyla her ülkenin vergi sisteminde bir fiilin suç sayılıp sayılmaması, suç var ise ceza düzeyleri farklılık göstermektedir (OECD, 2017b, ss. 14-18). Bazı ülkelerde Gelir vergisi (GV) ve Katma Değer Vergisi (KDV) suçlarına uygulanan hapis cezalarının üst sınırları Grafik 1'de gösterilmektedir. Grafikte görüldüğü üzere Yunanistan'da vergi suçlarına verilen azami hapis cezası 20 yıl iken Güney Afrika'da 2 yıldır. İki ülke arasında 18 yıl gibi büyük bir fark vardır.

Grafik 1

Vergi Suçlarına Verilen Azami Hapis Cezaları (GV ve KDV) (Yıl)

Kaynak: OECD, 2017b, s. 17.

2.2 İkinci Küresel İlke: Vergi Suçlarıyla Mücadeleye Yönelik Etkili Bir Stratejiye Sahip Olmak

Vergi kanunlarına aykırı davranışlara yaptırım uygulanması, vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi kadar toplum düzeni ve sosyal adalet açısından da önemlidir. Vergi cezalarının caydırıcılığının artırılarak, mükelleflerin vergi suçlarını işlemeye yönelik niyetlerinin önlenmesi gereklidir. Ülkemizde vergi suçları sürekli artış göstermektedir. Bu artışın birçok nedeni bulunmakla birlikte hukuki boşluklar, yargı sistemindeki aksaklıklar, kanunların anlaşılması ve yorumlanmasının güçlüğü ve ceza sisteminin caydırıcılık konusunda yetersiz olması, hukuk sistemimizden kaynaklanan nedenler arasında gösterilebilir (Öz & Armağan, 2018, s. 34).

Vergi suçlarıyla mücadelede etkili şekilde çalışabilmek ve vergi suçlarına ilişkin kanunların uygulamada etkili olabilmesi için kanunun uygulanmasına yönelik tutarlı bir stratejinin geliştirilmesi gerekmektedir. Genel bir strateji, vergi makamlarının amacını belirten, vergi kanunlarına uyumsuzlukla ilgili riskleri tanımlayan ve bu risklerin ele alınmasına yönelik planı ortaya koyan bir belge olarak tanımlanır (OECD, 2017b, s. 22). Vergiye gönüllü uyumu teşvik etmek, uyumsuzlukla mücadele, vergiden kaçınma, vergi kaçırma ve vergi kaçakçılığı gibi organize suçlara kadar uyumun tümünü kapsayan genel bir vergi uyum stratejisi bulunmalıdır. Bununla birlikte, spesifik strateji her bir ülkenin hukuk sistemine, politikasına, yasama organına

ve kolluk kuvvetlerinin genel yapısına dayanmalıdır (OECD, 2017b, s. 22). Ayrıca bir ülkede vergi sisteminin başarılı olabilmesi için öncelikle kanunların açık, net ve anlaşılır olması ve cezalarının caydırıcı olması önemlidir (Öz & Armağan, 2018, s. 35).

Tablo 2’de, vergi uyumunu artırmak için alınabilecek davranış çeşitlerini ve önlemler yer almaktadır. Ciddi organize bir suç olan vergi kaçakçılığında dolandırıcılıkla mücadele ve önlenmesine yönelik vergi soruşturması ve denetimler, kovuşturma ve ceza, adli sistem ve polis işbirliği gibi uygulamalar yürütülmektedir. Suç unsuru teşkil etmeyen vergiden kaçınma durumlarında ise izleme ve işbirliği yöntemi kullanılarak risk yönetimi, ekiplerin kontrolü, vergi tahsilatlarının sağlanması konusunda çalışmalar yürütülmektedir.

Tablo 2

Vergi Uyumunu Arttırmaya Yönelik Davranış Çeşitleri ve Önlemler

Vergi Kaçakçılığı (Organize suçlar)	Dolandırıcılıkla Mücadele ve Dolandırıcılığın Önlenmesi	Dolandırıcılığa Karşı Önlemler	<ul style="list-style-type: none">Vergi soruşturması ve denetimlerKovuşturma ve cezalarYasal finans çevrelerinden arınmaAdli sistem/polis işbirliği
Vergi Kaçırma (Kayıtdışı ekonomi, eksik gelir beyanı, kayıtdışı istihdam)	Kontroller ve Yaptırımlar		<ul style="list-style-type: none">Kontrol ve araştırmaVergi denetimleri (risk analizi)Kovuşturma ve cezalarVergi tahsilatı
Vergiden Kaçınma	İzleme ve İşbirliği		<ul style="list-style-type: none">Risk yönetimiOfis ve saha ekibi kontrolüİlk resmi ziyaretlerVergi tahsilatı
Vergi Uyumu (Vergi yükümlülüklerinin gönüllü olarak yerine getirilmesi)	Destek ve Basitleştirme		<ul style="list-style-type: none">Bilgi ve formlarÇıkar gruplarıyla işbirliğiYatay izlemeÖn kararlar

Kaynak: OECD, 2017b, s. 22; OECD, 2021, s. 23.

2.3 Üçüncü Küresel İlke: İdarenin Yeterli Araştırma ve Soruşturma Yetkisine Sahip Olması

Vergilendirme kural olarak mükellefin beyanına dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Mükellefler, vergiyi doğuran olayı, süresinde ve usulüne uygun olarak vergi dairesine bildirmekte ve vergilendirme işlemleri yapılmasını sağlamaya yükümlüdür. Mükellefin, beyan ödevini hiç yerine getirmemesi, eksik yerine getirmesi, yükümlülüklerini etkileyen durumları gizlemesi gibi durumlarda vergi idaresi yetkisini kullanarak denetleme işlevini yerine getirmektedir (Kaneti, 1989, s. 165). Vergi idaresi, yetkisini kullanarak mükelleflerin vergi yasalarına uyup uymadıklarını denetleme işlevini yoklama, inceleme, arama ve bilgi toplama yollarıyla gerçekleştirmektedir. Vergilendirme sürecinde mükelleflerin vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirmedikleri takdirde, bazı fiiller idari aşamada cezaya tabi tutulurken bazı fiiller ise ağır nitelikli olmaları nedeniyle adli aşamada cezalandırmaya tabi tutulurlar (Ömercioğlu vd., 2018, s. 52).

Bir vergi ceza soruşturmasının amacı, iddia edilen vergi suçunun davranışını araştırarak gerçeği bulmaktır. Bu nedenle soruşturma yürütürken, cezai soruşturmacılar genellikle bir suçun işlenip işlenmediğini belirlemek amacıyla bilgileri bulmaya ve analiz etmeye çalışmaktadır. Soruşturmalar hem suçlayıcı hem de masumiyeti doğrulayan delillerin bulunmasıyla sonuçlanabilir. Bu, savcılık makamlarının sanık hakkında dava açılıp açılmayacağına karar vermesi için kullanılır. Suçlular, eylemlerinin suç niteliğini gizlemeye çalıştıkça, ceza hukuku uygulama kurumları ihtiyaç duyulan bilgileri elde etmek için uygun soruşturma yetkilerine ihtiyaç duymaktadır. Özellikle vergi suçlarının soruşturulmasında, finansal varlıkların kaynağının ve hareketinin soruşturulabilmesinin önemli bir değeri vardır. Bu durum, dolandırıcılığın tespit edilmesi ve varlıkların kaçırılmış olduğu durumlarda bile aracı veya yardımcının rolünün belirlenmesi açısından gerekli olmaktadır (OECD, 2021). OECD tarafından vergi ceza soruşturmalarını yürütme yeterliliği için dört yöntem türü belirlenmiştir. Bu dört yöntemden birinin kullanılması gereklidir.

Tablo 3

Vergi Suçlarının Soruşturulmasına Yönelik Sistemler

Yöntem 1	Yöntem 2	Yöntem 3	Yöntem 4
Vergi idaresi soruşturmaları yönlendirir ve yürütür.	Vergi idaresi savcının yönlendirdiği soruşturmaları yürütür.	Vergi idaresi dışında uzman kurum, savcılar da dâhil olabileceği vergi suçu soruşturmalarını yürütür.	Soruşturmayı polis ya da savcı yürütür.

Kaynak: OECD, 2021, s. 30.

2.4 Dördüncü Küresel İlke: İdarenin Varlıklara El Koyma Yetkisine Sahip Olması

Varlıkların dondurulması veya el konulması, bir mahkeme veya başka bir yetkili makam tarafından verilen bir emir uyarınca varlıkların devredilmesi, dönüştürülmesi, elden çıkarılması veya taşınmasının geçici süreyle yasaklanması ya da varlıkların gözetim veya kontrolünün geçici olarak üstlenilmesidir (UNODC, 2004). Dondurma, varlık üzerindeki hakların kullanımı kısıtlamaktadır. Örneğin, banka hesaplarına bloke konulması sonucu hesapların kullanılmamasıdır. El koyma, bir varlığın geçici olarak kısıtlanması veya onu devletin gözetimine bırakma eylemidir. Örneğin, araç gibi fiziksel varlığa tedbir konulmasıdır. Dondurma/hapsetme, dava sonuçlanıncaya kadar varlıkların hareketini geçici olarak engellemek için kullanılmaktadır. Varlıklara el konulması ise mahkeme veya başka bir yetkili makam kararıyla varlıklardan kalıcı olarak yoksun bırakılması olarak tanımlanmaktadır. Varlıklara el konulması, genellikle davanın nihai sonucundan sonra kullanılmaktadır. Suçluların bir suçtan elde edilen varlıklara erişmesini engelleyen son bir önlemdir (UNODC, 2004).

Varlıkların dondurulması veya el konulması, suç gelirlerinin şüphelinin eline geçmesini veya tasarruf etmesini önlemek veya suçun fiziki delillerini muhafaza etmek için gereklidir. Bazı ülkelerde tek başına bir yaptırım aracı olabileceği gibi, para cezalarının ödenmesini sağlamanın da bir yoludur. Suça konu olan varlıkların dondurulması/el konulması vergi suçu işleyeninde elde edeceği menfaatleri azaltabileceğinden caydırıcı bir tedbirdir (OECD, 2017b, s. 40; OECD, 2021, s. 40).

Sonuç olarak, vergi suçlarının soruşturulmasında finansal varlıkların hareketini kesebilmek, suçun tespit edilmesi veya önlenmesi açısından önemli olmaktadır. Ayrıca kurumların vergi suçlarına yol açan veya bu suçların ürünü olan varlıklara el koyma yetkisine sahip olması gerekmektedir. Finansal varlıkların bir yetki alanından diğerine kolayca aktarılması hükûmetlere mali zarar verdiği için, bu madde vergi suçlarıyla mücadelede önemlidir.

2.5 Beşinci Küresel İlke: Tanımlanmış Sorumluluklara Sahip Bir Organizasyon Yapısının Var Olması

Mali suçlarla mücadele süreci; suçların önlenmesi, tespiti, soruşturulması, kovuşturulması ve suç gelirlerinin geri alınması gibi birçok aşamadan oluşmaktadır. Bu süreç, ülkeler ve ülkelerin yönetim şekillerine bağlı olarak, vergi idaresi de dâhil olmak üzere birçok devlet kurumunun işbirliği ve organizasyon yapısı içinde çalışmasını gerekli kılmaktadır. Söz konusu kurumlar; gelir idaresi, gümrük idaresi, mali istihbarat birimi dâhil olmak üzere kara para aklamaya mücadele yetkilileri; yolsuzluk suçlarını soruşturmakla sorumlu yetkililer, polis ve uzmanlaşmış kolluk kuvvetleri, savcılık ve diğer düzenleyici kurumlardır (OECD, 2013, s. 13).

Vergi suçlarının soruşturulması ve kovuşturulmasına ilişkin sorumlulukların tahsisine yönelik bir dizi organizasyonel yöntem mevcuttur. Belirli bir ülkede benimsenen yöntem, muhtemelen ülkenin geçmişi, kolluk kuvvetlerinin genel yapısını ve hukuk sistemini dikkate almaktadır. Bir organizasyon yöntemine sahip olmak sorumlulukların etkin bir şekilde dağıtılmasına imkân tanıması açısından önemlidir. Organizasyon yapısı, kaynakların kullanımı ve stratejilerin uygulanmasında şeffaflık ve hesap verebilirliğe izin vermesi açısından önemlidir. Ayrıca vergi suçlarının soruşturulması ve kovuşturulmasından sorumlu kurumun kişisel veya siyasi çıkarlardan bağımsız olmasını, görevlerini adalet ve dürüstlikle yerine getirmekten sorumlu tutulmasını sağlamalıdır. Organizasyon yapısı, genel uyum stratejisinin tasarımını, verilmesi gereken soruşturma yetkilerinin aralığını, uygun miktarda kaynak tahsisini ve kurumlar arası işbirliği ve uluslararası işbirliğine yönelik stratejilerin tasarlanmasını etkileyecektir. Vergi suçlarının soruşturulmasında uygulanan dört organizasyon yöntemi vardır. Bunlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

Vergi Suçlarının Soruşturulmasında Organizasyon Yöntemleri

Yöntem 1	Yöntem 2	Yöntem 3	Yöntem 4
Vergi idaresi, cezai soruşturma bölümü ile soruşturmaları yönlendirme ve yürütme sorumluluğuna sahiptir. Savcılığın soruşturmalarda doğrudan bir rolü yoktur; ancak savcı, soruşturmacılara hukuki süreç ve delil kanunları gibi konularda tavsiyelerde bulunur.	Vergi idaresi, savcının veya istisnai olarak hâkimlerin talimatıyla soruşturma yürütme sorumluluğuna sahiptir.	Maliye Bakanlığı'nın denetimi altında ancak vergi idaresi dışında bulunan uzman bir vergi idaresi, savcılarının da dâhil olabileceği soruşturmaların yürütülmesinden sorumludur.	Soruşturmayı yürütmek polisin veya savcının sorumluluğundadır.

Kaynak: OECD, 2017b, 2020, 2021.

Bazı ülkelerde yöntemlerin bir kombinasyonu da kullanılabilir. Hangi organizasyon yöntemi kullanılırsa kullanılsın, vergi suçlarını araştırmak ve kovuşturmadan sorumlu kurum veya kuruluşların sorumluluklarının açıkça tanımlanmış olması önemlidir. Bu, vergi suçlarıyla mücadelenin tüm yönlerine ilişkin sorumluluğun açıkça belirlenmesine yardımcı olacak ve aynı zamanda sorumlulukların verimsiz bir şekilde tekrarlanması olasılığını azaltacaktır (OECD, 2017b, s. 47).

2.6 Altıncı Küresel İlke: Suçların Tespiti İçin Yeterli Kaynak Ayrılması

Vergi suçlarının soruşturulması ve cezalandırılması için yeterli kaynak ayrılması önemlidir. Kaynakların düzeyi ve türü, genel bütçe kısıtlamalarına ve diğer bütçe önceliklerine göre değişmektedir. İhtiyaç olan kaynak türü, ekonominin niteliğine, ölçeğine ve gelişim aşamasına göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, gelişmiş analitik ve teknoloji araçlarını edinmeden önce yasal ve fiziksel altyapıyı oluşturmak daha gerekli olabilir. Ayrıca, vergi suçu soruşturmalarından sorumlu kurum bünyesinde farklı fonksiyonlara kaynak tahsisi, stratejik öncelikler ve organizasyon yapısı gibi diğer faktörlere bağlı olarak farklılık gösterecektir (OECD, 2017b; OECD, 2021). Vergi suçlarıyla mücadele eden kurumlar için önemli kaynaklar şunlardır (OECD, 2017b; OECD, 2021):

- Çalışmaların gerçekleştirilmesi için yeterli finansal kaynakları olmalı,
- Yeterli bilgi, uzmanlık, eğitim ve becerilere sahip personele sahip olmalı,
- Personele gerekli konularda düzenli eğitim verilmeli,
- Soruşturmaları etkin şekilde yürütmek için gerekli idari ekipmanlar ve etkili iletişim platformları gibi fiziksel araçlara sahip olmalı,
- İş yürütmek ve bilgiyi kullanmak için örgütsel ve stratejik kaynaklara sahip olmalı,
- Veri ve bilgileri analiz edecek donanım ve yazılıma erişime sahip olmalı.

2.7 Yedinci Küresel İlke: Vergi Suçları, Kara Para Aklamanın Öncül Suç Haline Getirilmeli

Günümüzde vergi suçları ve kara paranın aklanması gibi diğer mali suçlarla mücadele, devletlerin en önemli sorunlarından biridir. Teknolojik gelişmelerin etkisi ve küreselleşme süreci ile birlikte mevcut vergi yapıları ve hukuki düzenlemelerin yetersizliği, kara para aklama da dâhil olmak üzere vergi suçlarının tespitini zorlaştırmaktadır. Söz konusu gelişmelerle mali suç araçlarında yaşanan niteliksel ve niceliksel değişimin yanı sıra elde edilen suç gelirlerinde önemli artışlar yaşanmıştır. Bu durum giderek artan uluslararası suç ekonomisi olgusunu gündeme getirmiştir. Suç ekonomisinin uluslararası boyutu nedeniyle ülkelerin tek başına mücadelesi yetersiz kalmakta ve özellikle gelişmiş ülkelerin de dâhil olduğu uluslararası işbirliğini zorunlu kılmaktadır (Yüce & Akkaya, 2020, ss. 40-41). Bu konuda FATF ve OECD'nin öncülüğünde çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. OECD'nin kara para aklamanın öncül suç haline getirilmesi önerisi de bu girişimlerden biridir.

Kara para aklama suçu ciddi bir suçtur ve öncül suçlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Öncül suçlar, fon veya varlıkların yasadışı yollarla ekonomiye dâhil edilmesine yol açan belirli suç faaliyeti türleridir (Öz & Armağan, 2018, ss. 1-5). Amaç, suç sayılan faaliyetler sonucu elde

edilen kaynağın ekonomik sistem içerisine yasal faaliyetlerle elde edilmiş gibi dâhil edilmesidir. Örneğin, uyuşturucu kaçakçılığı ile elde edilen gelirin yasadışı kaynağını gizleyerek, uyuşturucu kaçakçısının suç faaliyeti şüphesi yaratmadan fonların kullanılmasına imkân sağlamaktır.

2.8 Sekizinci Küresel İlke: Yurt İçi Kurumlar Arası Etkin İş Birliğine Sahip Olunması

Bilgiye erişim, bilgi paylaşımı ve kurumlar arası etkin işbirliği, kurumların birbiriyle uyumlu olması ile mümkündür (Gil-Garcia & Sayogo, 2016). Kurumlar arası işbirliği ve bilgi paylaşımı, insanların ortak hareket etme ve işbirliği geliştirme süreçlerine dayanmaktadır. Kurumlar arası bilgi paylaşım ağlarının gelişmiş olması, sunulan hizmetlerin kalite ve verimliliğini arttırarak, hizmet sunum süresini kısaltmaktadır. Ayrıca hem kamu yararı sağlanmakta hem de devlet kurumlarının koordinasyonu, işlevselliği ve kamu hizmetlerinin iyileştirilmesine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır (Wang, 2018).

Vergi suçları ile etkin mücadele için öncelikle yurtiçi kurumları arasında bilgi alışverişinin aktif olması oldukça önemlidir. Söz konusu kurumlar ülkelerin yönetim yapılarına göre değişiklik göstermekle birlikte genellikle vergi idaresi, gümrük idaresi, mali düzenleyici kurumlar, mali istihbarat birimleri gibi kurumlardan oluşmaktadır. Ayrıca kara para aklamanın önlenmesinde görevli yetkililer, polis ve uzmanlaşmış kolluk kuvvetleri, yolsuzlukla mücadele yetkilileri ve savcılık dâhil olmak üzere bir dizi devlet kurumunu da kapsamaktadır (OECD, 2013, ss. 15-17). Kurumlar, bir suça ilişkin soruşturmaları geliştirebilecek bilgileri diğer kurumlarla paylaşma yetkisine sahip olmalıdır (OECD, 2017a, s. 11). Soruşturmanın kolaylıkla yürütülmesi açısından kurumlar arasındaki işbirliğini özellikle gerekli kılmaktadır. Buna bilgi paylaşımının yanı sıra diğer işbirliği biçimleri de dâhildir. Söz konusu işbirliği türleri aşağıdaki gibidir (OECD, 2017b, ss. 62-65):

- Kurumlar ve/veya ülkeler arası bilgi paylaşımı sağlanmalıdır.
- Bilgi paylaşımının sağlanabilmesi için yasal mevzuat oluşturulmalı ve kurumlar arası ikili anlaşmalar yapılmalıdır.
- Kurumlar arası bilgi paylaşımında farklı modeller geliştirilmelidir (Kurum kayıtlarına veya veri tabanında yer alan bilgilere doğrudan erişim; otomatik bilgi paylaşımı ya da talebe göre bilgi paylaşımı)
- Bilgi paylaşım biçimleri geliştirilmelidir.
- Alternatif işbirliği biçimleri oluşturulmalıdır (Ortak soruşturma ekipleri, kurumlar arası istihbarat merkezleri, personelin görevlendirilmesi ve ortak yerleşimi vb.)

2.9 Dokuzuncu Küresel İlke: Uluslararası İş Birliği Mekanizmalarının Varlığı

Küreselleşme ve teknolojinin gelişimi ile birlikte ülkeler arasında sınırlar ortadan kalkıp dış ticaret hacminin genişlemesi ile vergi suçlarındaki artış ve neden oldukları gelir kayıpları sadece ulusal mesele olmaktan çıkıp uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Bu nedenle ülkeler ve ülkelerin yönetim şekillerine bağlı olarak, vergi idaresi de dâhil olmak üzere birçok devlet kurumunun işbirliği içinde çalışması gerekmektedir.

Ülkeler, yasaların ve dâhil oldukları anlaşmaların izin verdiği çerçevede dâhilinde bilgi paylaşımında bulunabilecekleri gibi ülkeler arasında ikili anlaşmalar veya çok taraflı anlaşma da imzalanabilir. Bu anlaşmalar genellikle paylaşılacak bilgi türlerinin ayrıntılarını, paylaşımın gerçekleşeceği koşulları ve bilgilerin yalnızca belirli amaçlar için kullanılabileceği gibi bilgi paylaşımına ilişkin kısıtlamaları içermektedir. Ayrıca, bilgiyi alan kurumun, bilginin kullanıldığı araştırmaların sonuçlarına ilişkin geri bildirimde bulunması gerekliliği gibi, kurumlar tarafından kabul edilen diğer koşulları da içermektedir (Atabakhsh vd., 2004; McDougall vd., 2005).

Uluslararası bilgi değişimi ile mükelleflerin yurt dışında elde ettiği gelirler de tespit edilebilmektedir. Ancak bu nokta "kişisel mahremiyet" konusuna dikkat etmek gereklidir. Bu nedenle idareler sadece vergi suçuna neden olabilecek bilgileri paylaşmalıdır (Rahn & de Rugy, 2003, s. 9). İdareler, mevcut bilgileri kişisel amaç ve menfaatleri için kullanmamalıdır. Uluslararası işbirliğinde demokratik düzen oluşturulmalıdır. Böylelikle küreselleşmenin getirdiği vergi sorunları ile mücadele daha da kolaylaşacaktır (Köse, 2022, s. 257).

Soruşturma yapan kurumların yetkilerinin sınırlı olması nedeniyle, kurumlar arasında işbirliği önemli ve gereklidir. Uluslararası işbirliği ve bilgi paylaşımı çeşitli şekillerde mümkündür:

- Belgelerin servisi,
- Kanıt elde etmek,
- Tanıkların ifadesinin alınmasının kolaylaştırılması,
- Kişilerin sorgulanmak üzere nakledilmesi,
- Dondurma ve el koyma emirlerinin yerine getirilmesi,
- Ortak soruşturma,

Uluslararası işbirliğinin gerçekleşebilmesi için şartları ve usul gerekliliklerini belirleyen yasal bir anlaşmanın olması gereklidir. Bu anlaşmalara örnek olarak, Karşılıklı İdari Yardıma İlişkin Çok Taraflı Anlaşma (Multilateral Agreement on Mutual Administrative Assistance - MAAC), Çifte Vergilendirme Anlaşması (Double Taxation Treaty - DTC), Otomatik Bilgi Değişimi (Automatic Exchange of Information - AEOI) ve Vergi Bilgi Değişimi Anlaşması (Tax Information Exchange Agreement - TIEA), Çok Taraflı Yetkili Otorite Anlaşması (Multilateral Competent Authority Agreement - MCAA) verilebilir (OECD, 2023, s. 9). Bu anlaşmalar vergi suçları da dâhil olmak üzere suçlar için uluslararası işbirliğine ve bilgi değişimine izin vermelidir.

2.10 Onuncu Küresel İlke: Şüphelilerin Haklarının Korunması

OECD raporlarında şüpheli hakları olarak da ifade edilen mükellef hakları konusunda ülkeler uzun yıllardır çalışmalar gerçekleştirmektedir. Tüm bu çalışmaların amacı, vergi mükellefleri ile vergi idareleri arasındaki iletişimi kolaylaştırmak, vergileme sürecinin belirliliğini arttırmak ve mükelleflerin vergi kanunlarına gönüllü uyumunun artmasını sağlamaktır. Bazı ülkelerde, mükellef hakları bildireleri, kanun yoluyla sağlanmaktadır. Bazı ülkelerde ise vergi kanunlarına rehber işlevi gören mükellef hakları ayrıcalıkları olarak idari düzenlemeler yalnızca vergi idaresinin mükellef hakları açıklamasından oluşmaktadır (Çetin & Gökbunar, 2010, s. 26).

Cezai bir vergi soruşturmasına tabi olan kişiler, vergi suçları da dâhil olmak üzere, suç teşkil eden bir eylemden şüphelenilen veya suçlanan herkese sağlanan belirli usul ve temel haklara güvenebilmelidir. Özellikle vergi suçu işlediğinde şüpheli veya suçlu vergi mükellefleri bazı haklarının olduğunu bilmelidir. Mükelleflerin yasa ve diğer hukuki düzenlemelerle korunmuş ve yararlanabilecekleri haklarına mükellef hakları denir. Soruşturma ve yargılama sırasındaki mükellef hakları genel olarak aşağıdaki gibidir (Egeli & Dağ, 2012, ss. 131-132):

- Masumiyet karinesinin korunması hakkı,
- Hakları konusunda bilgilendirilme hakkı,
- Kişinin neyle suçlandığı konusunda ayrıntılı bilgi alma hakkı,
- Susma hakkı,
- Avukata erişim ve avukata danışma hakkı ve ücretsiz hukuki danışmanlık alma hakkı,
- Yorumlama ve çeviri hakkı,
- Tam açıklama hakkı olarak da bilinen belgelere ve vaka materyallerine erişim hakkı,
- Makul sürede yargılanma hakkı,
- Bir eylemden, iki ayrı yargılamaya tabi tutulmama hakkı (Non Bis in Idem).

3. Vergi Suçları ve Uygulanan Cezalar

3.1 Türkiye’de Vergi Suçları ve Uygulanan Cezalar

Suç, isnat kabiliyetine sahip olan bir kişinin kanundaki kusurlu hareketi sonucu meydana getirdiği ve kanunda yazılı yaptırım uygulanmasını gerektiren eylemleridir (Şenyüz, 2022, s. 383). Vergi suçları, ceza hukukunun bir parçasıdır ve cezalar, ceza mahkemeleri tarafından yapılan yargılama sonucunda verilmektedir. Vergi cezaları ile kamu düzeninin sağlanması ve hazine gelirlerinin korunması amaçlanmaktadır (Şenyüz, 2022, s. 383).

Vergi suçları çeşitli kanunlarda yer almakla birlikte maddi unsur itibarıyla en geniş olarak 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu (VUK) (1961) ile düzenlenmiştir. Ayrıca vergi kabahatleri ve vergi suçları, VUK’da tek tek düzenlenmiştir. VUK’da düzenlenen vergi suçları beş başlık altında yer almaktadır. Vergi suçları; kaçakçılık suçları, vergi mahremiyetini ihlal suçu, mükellefin özel işlerini yapma suçu, haysiyet ve şerefe tecavüz suçu ile ekim sayım beyanlarını denetleme suçu olarak sayılmaktadır. Vergi suçları ve vergi suçlarına verilen cezalar Tablo 5’te yer almaktadır.

Vergi cezaları, vergi suçlarıyla ilgili Türkiye’de yapılan düzenlemeler, teknolojik gereklilikler ve çağın koşullarına uygun olarak revize edilmiştir. Yapılan düzenleme ile vergi suçlarına uygulanan cezaların üst sınırlarına artış yapılmıştır. Tablo 5’te güncel uygulanan vergi suç ve cezalarına yer verilmiştir. 7394 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2022) ile vergi kaçakçılığı suçlarında uygulanan hapis cezalarında üst sınırı yükseltilmiş olup üç yıl olan hapis cezası beş yıl, beş yıl olan hapis cezası ise sekiz yıl olmuştur.

Tablo 5*Türkiye’de Vergi Suç ve Cezaları ve Uygulanan Yaptırımlar*

Suçun Adı	Kanuni Dayanağı	Cezası
Vergi kaçakçılık suçları	VUK, md. 359/a VUK, md. 359/b VUK, md. 359/c VUK, md. 359/ç VUK, md. 359/d	18 aydan 5 yıla kadar hapis cezası 3 yıldan 8 yıla kadar hapis cezası 2 yıldan 8 yıla kadar hapis cezası 3 yıldan 8 yıla kadar hapis cezası 3 yıldan 8 yıla kadar hapis cezası
Vergi mahremiyetini ihlal suçu	VUK, md. 5, md. 362; TCK, md. 239	1 yıldan 3 yıla kadar hapis ve 5000 güne kadar adli para cezası
Mükellefin vergisel özel işlerini yapma suçu	VUK, md. 6, md. 363; TCK, md. 257/(1)	6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası
Haysiyet ve şerefe tecavüz (hakaret) suçu	VUK, md. 5; TCK, md. 125	3 aydan 2 yıla kadar hapis veya adli para cezası
Ekim sayım beyanlarını denetleme suçu	VUK, md. 245-246; TCK, md. 257	6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası

Kaynak: VUK (1961) ve TCK (2004).

Diğer bir düzenleme ise VUK md. 359’da sayılan suçlar için etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanabilmesidir. Bu durumda birden fazla vergilendirme döneminde aynı suçun yeniden işlenmesi durumunda zincirleme suç kapsamında sayılarak tek ceza verilecektir (Dayıoğlu Erul, 2022, s. 375). Düzenleme ile kaçakçılık fiilleriyle verginin ziyaa uğratıldığı tespitinde tarh edilen vergi, gecikme faizi ve gecikme zammı, uygulanan cezalar üzerinde ödeme sürelerine göre bazı indirimler uygulanacaktır. Soruşturma aşamasında ödenirse verilecek cezanın yarısı indirilecektir. Kovuşturma aşamasından hüküm verilmeye kadar ödenmesi halinde ise verilecek ceza üçte bir oranında indirim uygulanacaktır. Tarh edilen vergi ve kesilen ceza bulunmadığında ise uygulanacak ceza yarı oranında indirilmektedir (Dayıoğlu Erul, 2022, s. 375).

Ayrıca VUK 359’a 7318 sayılı Vergi Usul Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2021) ile ç bendi olarak “ödeme kaydedici cihazlara kanuna aykırı her türlü müdahalede bulunulması” şeklinde yeni bir suç bendi eklenmiştir. Bu bend ile kanun koyucunun amacı, gelişen teknoloji ile ortaya çıkan yenilikler ve ödeme yöntemleri ile ortaya çıkması muhtemel ihlallere karşı önlem alınması gerekliliğidir (Ömercioğlu, 2022, s. 190). Diğer yeni bir suç bendi ise madde 359/d “tütün ve alkol ürünlerinin etiketlenmesi ve bilgilerin aktarılmasını sağlayan sisteme her türlü müdahalede bulunulması” olarak belirtilmiştir (Şenyüz vd., 2024, s. 308).

Diğer bir değişiklik ise, vergi kaçakçılığı suçlarına uygulanacak yaptırımlar için Türk Ceza Kanunu (TCK) (2004) madde 43’de yer alan “zincirleme suç” hükümlerinin uygulanmasıdır. Bu hüküm, VUK md. 359’da “bu maddede düzenlenen suçların birden fazla takvim yılı veya vergilendirme dönemi içinde aynı suç işleme kararının icrası kapsamında işlenmesi halinde, Türk Ceza Kanunu’nun 43. maddesi uygulanır” ifadesi ile belirtilmiş olup ilgili düzenleme TCK’de şu şekilde düzenlenmiştir:

Bir suç işleme kararının icrası kapsamında, değişik zamanlarda bir kişiye karşı aynı suçun birden fazla işlenmesi durumunda, bir cezaya hükmedilir. Ancak bu ceza, dörtte birinden dörtte üçüne kadar artırılır. Bir suçun temel şekli ile daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli şekilleri, aynı suç sayılır. Mağduru belli bir kişi olmayan suçlarda da bu fıkra hükmü uygulanır. (TCK, 2004, md. 43).

3.2 Diğer Ülkelerde Vergi Suçları ve Uygulanan Cezalar

Vergi suçları ve vergi suçlarına uygulanan yaptırımlar, bölgeye, ülkeye, dönem, kanunlara göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle ülkelere göre suç sayılan fiiller, vergi suçlarının alt ve üst sınırları, zamanaşımı süreleri, idarenin ceza uygulama yetkisi, vergi suçlarına yönelik alternatif yaptırımlara yönelik bilgilerin verilmesi gereklidir. Tablo 6'da çeşitli ülkelerde vergi suçlarına yönelik uygulanan yaptırımlar gösterilmektedir. Buna göre bazı ülkelerde cezalara göre alt ve üst sınır ayrımı yer almasına rağmen bazı ülkelerde alt sınır bulunmayıp üst sınırdan ceza verilmektedir. Örneğin, ABD, Birleşik Krallık, Fransa, Güney Afrika, Japonya, Kore ve Yeni Zelanda'da bu tür bir uygulama mevcuttur. Bazı ülkelerde hem para cezası hem de hapis cezası uygulamaktadır. Bazı ülkeler ise vergi suçlarına yönelik hapis cezası uygulamaktadır.

Tablo 6

Bazı Ülkelerde Vergi Suçlarına Uygulanan Çeşitli Yaptırımlar

	Vergi Suçları	Ceza - Alt Sınır	Ceza - Üst Sınır
ABD	Vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı girişimleri		Gerçek kişi ise 5 yıl hapis ve/veya 250 bin \$, tüzel kişi ise en fazla 500 bin \$ para cezası
	Dolandırıcılık ve yanlış beyan		Gerçek kişi ise 3 yıl hapis ve/veya maksimum 250 bin \$, tüzel kişi ise en fazla 500 bin \$ para cezası
Almanya	Eksik veya yanlış beyan	Para cezası	5 yıl hapis
	Kasıtlı eksik beyana vergi kaçakçılığı	6 ay hapis cezası	10 yıl hapis cezası
	Transfer fiyatlandırmasına dayalı vergi kaçakçılığı	6 ay hapis cezası	10 yıl hapis cezası
Arjantin	Vergi kaçakçılığı	2 yıl hapis	6 yıl hapis
Avustralya	Kanunlara uymamak, kayıt usulsüzlükleri	Para cezası	Para cezası
Avusturya	Vergi kaçakçılığı	Vergi kaybının % 20'si kadar para cezası	Vergi kaybının 2 katı para cezası ve 4 yıl hapis cezası
	Organize vergi kaçakçılığı (en az 3 kişi)	Gerçek kişi için vergi kaybı 100 bin €'dan az ise tutarın %30'u, 100 bin €'fazla para cezası. Tüzel kişi için vergi kaybının %30'u para cezası	Gerçek kişi, vergi kaybı 100 bin €'dan az ise 3 katı para cezası ve 3 aya kadar hapis, 100 bin €'dan fazla ise 5 yıla kadar hapis veya 4 yıla kadar hapis ve 1.500.000 € 'ya kadar para cezası. Tüzel kişi için vergi kaybının 3 katı para cezası
Azerbaycan	Vergi kaçakçılığı	Vergi kaybının 2 katı	7 yıl hapis cezası
	Kayıtdışı faaliyetler	Kazanç miktarının 2 katı	5 yıl hapis cezası
Birleşik Krallık	Vergi kaçakçılığı	-	7 yıl hapis cezası
Brezilya	Vergi kaçakçılığı	2 yıl hapis cezası	5 yıl hapis ve para cezası
	Belgelerin değiştirilmesi	2 yıl hapis cezası	5 yıl hapis ve para cezası
	Bilgi vermeme/yanlış bilgi	6 ay hapis ve para cezası	2 yıl hapis ve para cezası
Çekya	Vergi kaçakçılığı	6 ay hapis cezası ve faaliyet yasakları	3 yıl hapis cezası ve faaliyet yasakları

Tablo 6**Bazı Ülkelerde Vergi Suçlarına Uygulanan Çeşitli Yaptırımlar (Devamı)**

Estonya	Vergi borcunun ödenmemesi	Gerçek kişi ise 300 Avro, tüzel kişi ise 4000 Avro para cezası	7 yıl hapis cezası ve 16 milyon Euro para cezası
Fransa	Vergi kaçakçılığı	-	5 yıl hapis cezası ve suç kazancının 2 katı para cezası
	Ağırlaştırılmış vergi kaçakçılığı	-	7 yıl hapis cezası ve suç kazancının 2 katı para cezası
Güney Afrika	Vergi kaçakçılığı	-	2 yıldan az hapis ve para cezası
Gürcistan	Vergi kaçakçılığı (100 bin GEL'den fazla)	3 yıl hapis ve 2.000 GEL para cezası	5 yıl hapis cezası
	Vergi kaçakçılığı (150 bin GEL'den fazla)	5 yıl hapis cezası	8 yıl hapis cezası
Honduras	Vergi kaybı 50 bin ile 250 bin HNL arasında ise	3 yıl hapis cezası	6 yıl hapis ve vergi kaybının % 120' si para cezası
	Vergi kaybı 250 bin HNL üzerinde ise	6 yıl hapis cezası	10 yıl hapis ve vergi kaybının % 140' ı para cezası
İspanya	Vergi kaçakçılığı	Vergi kaybına eşdeğer rakam	5 yıl hapis ve vergi kaybının 6 katı para cezası
İsveç	Yanlış bilgi verme/ beyanname vermeme	-	2 yıl hapis cezası
	Hafif vergi suçu	-	Para cezası
	Ağır vergi suçu	6 ay hapis cezası	6 yıla kadar hapis cezası
İsviçre	Vergi Kaçakçılığı	Vergi kaybının % 33'ü kadar para cezası	Vergi kaybının 3 katı para cezası
İtalya	Sahte fatura	4 yıl hapis cezası	8 yıl hapis cezası
	Muhasebe kaydı gizleme	3 yıl hapis cezası	7 yıl hapis cezası
İzlanda	Vergi kaçakçılığı, KDV kaçırma	Matrah kaybının en az 2 katı para cezası	Matrah kaybının 10 katına kadar para/6 yıla kadar hapis cezası
Japonya	Vergi kaçakçılığı	-	10 yıl hapis / 10 milyon YEN para cezası/her ikisi de
Kanada	Beyan vermeme İadelerin yapılmaması	1000 CAD'dan az olmamak üzere para cezası	25.000 CAD'ı aşmayan para cezası ve 12 aydan az hapis cezası
Kolombiya	Vergi stopajı yapılmaması/ stopaj sonrası gerekli ödemenin yapılmaması	Vergi kaybının 2 katı para cezası	108 ay hapis ve vergi kaybının 2 katı para cezası
Kore	Vergi Kaçakçılığı	-	3 yıldan az çalışma hapsi/vergi kaybının 3 katına kadar para cezası
Kosta Rika	Vergi kaçakçılığı	5 yıl hapis cezası	10 yıl hapis cezası
Meksika	Vergi Kaçakçılığı	3 ay hapis cezası	9 yıl hapis cezası
Norveç	Vergi Kaçakçılığı	-	2 yıl hapis ve para cezası
Şili	Vergi kaçakçılığı	541-818 gün arası hapis ve vergi kaybının 1/2 kadar para cezası	819-1095 gün arası hapis ve vergi kaybının 3 katı para cezası
	Hileli vergi beyanname	819-1095 gün arasında hapis ve vergi kaybının 2 katı para cezası	3651 - 4563 gün arasında hapis ve vergi kaybının 4 katı para cezası
	El konulan malların elden çıkarılması, gizlenmesi	0,5 UTA para cezası	541-818 gün arasında hapis ve 4 UTA para cezası
Yeni Zelanda	Vergi kaçakçılığı	-	Gerçek kişi ise 5 yıl hapis cezası
	Sahte belge kullanımı	-	10 yıl hapis cezası
Yunanistan	GV, EV ile ilgili suçlar	2 yıl-5 yıl hapis cezası	5 yıl-15 hapis cezası
	KDV ile ilgili suçlar	2 yıl-5 yıl hapis cezası	5 yıl-15 yıl hapis cezası
	Belgelerin tahribi, sahte vergi kayıtları	3 ay-1 yıl-5 yıl hapis cezası	5 yıl-10 yıl hapis cezası

Kaynak: OECD, 2021'den alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Örneğin ABD, suçlara göre hapis cezası ve/veya para cezası şeklinde bir yaptırım uygulamaktadır. Ayrıca cezaları gerçek kişi ve tüzel kişi ayrımı yaparak belirlemektedir. Benzer şekilde Avusturya ve Yeni Zelanda'da gerçek kişi/tüzel kişi ayrımı yapılmaktadır. Vergi cezalarına uygulanan hapis süresi açısından bakıldığında ise 6 ay ile 15 yıl arasında süreler olduğu görülmektedir. En yüksek hapis cezası ise Yunanistan'da uygulanmaktadır. Diğer ülkelerden farklı olarak Kore'de çalışma yasağı ve Çekya'da faaliyet yasağı gibi yaptırımlarda da bulunmaktadır.

4. On Küresel İlke İle Türk Hukuk Sisteminin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi

Birinci küresel ilke, vergi suçlarının suç sayılmasıdır. Bu ilke, "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesi, yani "suç ve cezada kanunilik ilkesi" ile ilgilidir. Bu ilkenin Türk hukuk sistemindeki karşılığı 1982 Anayasası'nın 38. maddesi ve TCK'nin 2. maddesine dayanmaktadır. 1982 Anayasası 38. maddesi; "suçta kanunilik ilkesi" ve "cezada kanunilik ilkesi"ni esas almaktadır. TCK 2. maddesi ise anayasaya uygun şekilde "suç ve cezada kanunilik ilkesi"ne yer vermektedir. Kanunilik ilkesi, cezai yaptırım uygulanabilmesini, fiilin kanunlarda açık şekilde kabahat veya suç olarak tanımlanmasına bağlamıştır (Eroğlu, 2013, s. 163). Bir fiilin suç olarak sayılması için tipiklik ilkesini gerekli kılmaktadır. Buna göre tipiklik gerçekleşmeden suç meydana gelmiş sayılmaz (Öncel vd., 2005, s. 31).

Türk hukuk sisteminin genel olarak OECD'nin birinci küresel ilkesine uyumlu olduğu söylenebilir. Söz konusu değerlendirmeler aşağıdaki gibidir (Dayıoğlu Erul, 2022, ss. 378-379).

- Tüm vergi suç ve kabahatlerinde, kabahat oluşturan fiiller vergi ziyai kabahati ve usulsüzlük kabahati olarak ayrıma tabi tutularak açıklanmış ve uygulanacak yaptırımlar belirtilmiştir. Suç oluşturan fiiller ise VUK'da maddeler halinde sayılmış, tanımlanmış ve bu fiillere uygulanacak cezalar belirtilmiştir.
- Mevzuatta vergi suçu olduğu açıkça belirtilen fiiller VUK'da yer almaktadır. Ayrıca VUK md. 5'te yer alan vergi mahremiyetinin ihlali suçuna yönelik ceza, VUK md. 362'de TCK'nin md. 239'a atıf yapılarak belirlenmiştir.
- Vergi suçlarının işlenmesi için kasit unsuru aranmaktadır (Şenyüz vd., 2024, s. 284). Vergi suçlusu, kasıtlı olmadığını iddia etse de suçlu sayılmaktadır (Öz & Armağan, 2018, s. 5).
- Suç kanıtlandığında cezai yaptırım uygulanması, 1982 Anayasası md. 38'de³ yer alan masumiyet karinesi ile açıklanabilir. VUK'da şüpheli açısından masumiyet karinesi başlangıcının ölçütü *emarelerin varlığı*, sona ermesindeki ölçüt ise *makul şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispat yükümlülüğü* olmaktadır. Dolayısıyla suça ilişkin delillere göre cezai yaptırım uygulanmaktadır.
- TCK md. 3⁴ ceza hukukunun orantılılık ilkesini göstermektedir. VUK md. 359'da vergi suçları gruplar halinde düzenlenmiştir. Her bir gruptaki vergi suçuna, suçun ağırlığına göre farklı hapis cezası uygulanır.

³ 1982 Anayasası madde 38/4: "suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz".

⁴ TCK madde 3: "suç işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur".

- 7394 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2022) ile vergi kaçakçılığı suçlarında uygulanan hapis cezalarında üst sınırı yükseltilmiş olup üç yıl olan hapis cezası beş yıl, beş yıl olan hapis cezası ise sekiz yıl olmuştur.
- 2022 yılında yapılan bir düzenleme ile VUK madde 359'a 7318 sayılı Vergi Usul Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2021) ile iki yeni bend eklenerek güncel teknolojik gelişme ve ihtiyaçlara göre vergi suçlarının kapsamı genişletilmiştir. Madde 359/ç "ödeme kaydedici cihazlara kanuna aykırı her türlü müdahalede bulunulması" d bendi ise, "tütün ve alkol ürünlerinin etiketlenmesi ve bilgilerin aktarılmasını sağlayan sisteme her türlü müdahalede bulunulması"dır.
- Diğer bir düzenleme ise, vergi kaçakçılığı suçlarına uygulanacak yaptırımlar için TCK md. 43'te yer alan "zincirleme suç" hükümlerinin uygulanmasıdır. Ayrıca VUK md. 359'da sayılan suçlar için etkin pişmanlık hükümleri uygulanabilecektir. Bu durumda birden fazla vergilendirme döneminde aynı suçun yeniden işlenmesi durumunda zincirleme suç kapsamında sayılarak tek ceza verilecektir.

İkinci küresel ilke, vergi suçlarının tespitinde etkili bir strateji tasarlanmasıdır. OECD tarafından 29 Mayıs 2024 tarihinden yayınlanan "Vergi Suçlarına Karşı Ulusal Strateji Tasarlanması" başlıklı rapor bu konuyu tüm yönleriyle ele almıştır. Rapor, OECD'nin Vergi Suçları ve Diğer Suçlar Görev Gücü üyelerinin uygulamalarından yararlanarak, vergi suçlarıyla mücadele için ulusal bir strateji benimsemenin gerekçelerini ortaya koymakta ve ülkelerin bu tür stratejiler tasarlama çabalarını desteklemektedir (OECD, 2024, ss. 1-10). Türkiye, rapordaki mevcut yaklaşımları karşılama çabası içindedir. Ancak Hazine ve Maliye Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, konuya sınırlı bir bakış sunmaktadır (Hazine ve Maliye Bakanlığı, t.y.a). Buna göre, kayıt dışı ekonomi ile mücadele ve mali suçları azaltmak amacıyla, risk bazlı analiz çalışmalarıyla vergi kayıp ve kaçağı ile kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesi hedefi belirlenmiştir. Bu amaçla teknolojiyle desteklenen süreçler geliştirilmiş, risk odaklı analiz çalışmaları yapmak üzere Risk Analizi Değerlendirme ve Araştırma Sisteminde (RADAR) oluşturulmuştur. Ayrıca 2008 yılından itibaren her 3 yılda bir kayıtdışı ekonomiyle mücadele stratejisi eylem planları hazırlanmaktadır. Günümüze kadar 5 eylem planı açıklanmıştır. Son eylem planı 2023-2025 yıllarını kapsayan 5 bileşenden oluşmaktadır. Söz konusu bileşenler şunlardır (Hazine ve Maliye Bakanlığı, t.y.b):

- Bileşen 1: Kayıt dışı ekonomi boyutunun ölçümü ve analiz çalışmaları
- Bileşen 2: Toplumsal farkındalık ve gönüllü uyum seviyesinin yükseltilmesi
- Bileşen 3: Kurumlar arası iş birliğinin ve veri paylaşımının geliştirilmesi
- Bileşen 4: Hukuki, idari ve teknik önlemlerin alınması
- Bileşen 5: Denetim kapasitesinin artırılması

Türkiye'nin çerçeve uyumu önemli olmakla birlikte, stratejilerin etkin ve mükellef haklarına uygun biçimde hayata geçirilmesi en az ulusal stratejinin varlığı kadar önemlidir (Özgenç, 2024). Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde Türkiye, OECD'nin ikinci küresel ilkesi ile uyumu sağlamak konusunda aktif çalışmalarını sürdürmektedir. Vergi suçlarıyla mücadelede etkili

stratejiler geliştirilmesi, soruşturma ve kovuşturma aşamalarının hukuka uygun olarak yürütülmesi mükelleflerin vergi uyumunu arttırarak, vergi suçlarında azalma sağlayacaktır. Ayrıca bu yolla ortaya çıkan vergi gelir kayıpları azalacaktır. Bir ülkede vergi suç oranlarının azalması sadece ekonomik anlamda değil, suç oranları azalması ile sosyal, siyasal, eğitim vb. alanlarında da iyileşme anlamına gelecektir.

Üçüncü küresel ilke, idarenin yeterli araştırma ve soruşturma yetkisine sahip olması ve beşinci küresel ilkesi olan organizasyon yapısının tanımlanmış sorumluluklarla donatılmasına uyumlu olarak Türk hukuk sisteminde ilgili kurumların görev ve yetkileri belirlenmiştir. Örneğin, Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde kayıtdışı ekonomiyle mücadele programı, vergiye uyum ve denetim alt programı kapsamında risk bazlı analiz çalışmaları ile vergi kaybının önlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Risk Analizi Genel Müdürlüğü görev ve yetkileri belirlenmiştir. Aynı program kapsamında mali suçlarla mücadele alt programı belirlenmiş ve suç gelirlerinin aklanması ve terörün finansmanı ile mücadele hedeflenmiştir. Bunun için Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK), gerekli verileri toplamak, toplanan verileri analiz etmek ve değerlendirmek, araştırma ve inceleme yapmak ve elde edilen bilgi ve sonuçları ilgili makamlara iletmekle görevli ve yetkili kılınmıştır. Yine aynı program kapsamında vergiye uyum ve denetim alt programı kapsamında vergi denetimi faaliyeti için yetkilendirme yapılmıştır. Buna göre Vergi Denetim Kurulu'nun (VDK) görev ve yetkileri belirlenmiştir. VUK ve diğer vergi kanunları kapsamında vergi incelemeleri yapmak, kayıt dışı ekonomi ve yolsuzlukla mücadele etmek ile idarenin etkin ve hukuka uygun işleyişinin sağlanmasına yönelik teftiş ve soruşturma faaliyetlerini yürütmek asli görevlerindedir (HMB, 2023, ss. 63-64). Öte yandan üçüncü küresel ilke kapsamında özellikle vergi suçlarının soruşturulmasında, finansal varlıkların kaynağının ve hareketinin soruşturulabilmesi oldukça önemlidir. Ancak ülkemizde vergi suçlarını araştırmak ve tespit etmekle görevli kuruluşlarda denetim yetkisine sahip kişiler vergi suçlarını sorgulama konusunda yetkili değildir. Bu durum önemli bir eksiklik olarak ifade edilebilir. Tüm bu açıklamalara göre Türk hukuk sisteminde OECD'nin üçüncü ve beşinci küresel ilkesine uyum kapsamında gerekli görevlendirmeler yapılmış ve sorumluluklar tanımlanmıştır. Ancak uygulamada vergi denetimlerinin yetersiz olması, vergi denetimi yapmaya yetkili olanların vergi suçu işleyenlere yönelik sorgulama yetkisinin sınırlı olması önemli eksikliklerdendir.

Dördüncü küresel ilke idarenin varlıklara el koyma yetkisine sahip olmasıdır. Amme Alacakları Tahsil Usulü Hakkında Kanun (AATUHK) ile bir taraftan kamu alacağını ödemek isteyen iyi niyetli borçlulara kolaylık sağlanması amaçlanmaktadır. Diğer taraftan ise kamu alacağının tahsilinin gerçekleşmemesi tehlikesine karşı hazine gelirini güvence altına almak için bazı önlemler geliştirilmiştir (Öncel vd., 2005, s.166). Bu önlemlerden bazıları, teminat isteme, ihtiyati haciz, ihtiyati tahakkuktur (Gerçek, 2017, s. 159). Vergi kaçakçılığı suçu işlendiğine dair şüphe olması durumunda teminat isteme yöntemi tercih edilmektedir. Ayrıca ileride tahakkuk edecek olan ve henüz vadesi gelmemiş ya da vadesi geldiği halde ödeme emri tebliğ edilmemiş bulunan kamu alacağının tahsil güvenliğini sağlamak için ihtiyati haciz uygulanmaktadır. Bir diğer yöntem de borçlunun kuşku dolu davranışlarının olması durumunda vergi alacağının ödenmemesi tehlikesine karşı kamu alacakları içerisinde sadece vergi ve benzeri mali yükümlülükler için koruma önlemi olan ihtiyati tahakkuk uygulanmasıdır. Vergi hukuku ile ceza hukuku ilişkisi VUK m. 359'da vergi kaçakçılık suçları ile ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle vergi kaçakçılığı yoluyla elde edilen gelir, suç geliri sayılmaktadır. Zira kaçırılan vergi nedeniyle failin

pasifinde artış engellenmiş olmakta, yani malvarlığında artış sağlanmaktadır. Bu nedenle ilk bakışta söz konusu gelirin müsadere edilmesinin gerektiği düşüncesi oluşmaktadır. Dolayısıyla bu gelirin TCK 55. madde kapsamında müsadere edilmesi gerekir. Ancak kaçakçılık suretiyle elde edilen gelirin aynı zamanda vergi kaybı yaratması halinde farklı bir durum ortaya çıkar. Çünkü bu durumda, VUK hükümlerine göre kaçırılan vergi, faizi ile tahakkuk ettirilir ve bunun yanında vergi ziyası cezası uygulanır. Nitekim TCK'nin 55inci maddesine göre, suç gelirinin müsadere edilmesinin bir şartı, "maddi menfaatin suçun mağduruna iade edilememesi"dir. Hâlbuki Hazine kaybettiği gelirin geri alınabilmesi nedeniyle bu şart gerçekleşmemiş olacaktır (Akın, 2009, s. 46). Ayrıca TCK'nin 54. maddesine göre, müsadere konusu olan eşyanın ortadan kaldırılması, elden çıkarılması, tüketilmesi veya müsadere edilmesinin başka bir surette imkânsız kılınması halinde; bu eşyanın değeri kadar para tutarının müsadere edilmesine karar verilmektedir. Örneğin, suçtan elde ettiği para ile ev satın alan failin sahip olduğu bu ev, suçtan elde ettiği para ile elde etmiş olduğunun ispatlanmış olması kaydıyla müsadereye tabi tutulacaktır. 54/3'e göre ise, kazanç müsadere edilmesinin konu olan şeyin, Türk Medeni Kanunu'nun iyiniyet kuralları uyarınca, üçüncü kişi tarafından iktisap edilmesi halinde, bu kazanımın korunacağı düzenlenmiştir (Durdu, 2020, ss. 207-208). Ayrıca, Anayasa md. 73'de düzenlenen ve herkese kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre "vergi" adı altında ülke bütçesine katkı sağlama yükümlülüğü öngören vergi ödevinin ihlali iddialarının incelenip araştırılması, bu kapsamda tanımlanan vergi idari ve adli suç ve cezalarının tespiti, hem mali ve hem de idari ve adli anlamda gerekli takibatların yapılabilmesi amacıyla VUK m. 142 ila 147 arasında arama ve elkoyma tedbirlerine yer verilmiştir. Vergi ödevinin usule ve kanuna uygun yerine getirilip getirilmediğini denetlemekle yetkili kılınan makam ve mercilere özel arama ve elkoyma yetkisi vermiştir. Bu yetki, vergi denetçisi, murakıp, denetmen, müfettiş ve kontrolör adı altındaki yetkili kişilere tanınmıştır. Söz konusu tedbirler uygulanmakla bilişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişim-dönüşüm özel sektörde olduğu kadar kamu sektöründe de yenilikleri zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda e-devlet uygulamaları kurumsal düzeyde 1990'lı yıllardan itibaren hız kazanmaya başlamış ve kurumsal bilgilerin bilgisayar ortamına aktarılması, bilgi işlem merkezlerinin kurulması yönünde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. E-devlet, e-dönüşüm projeleri çerçevesinde e-maliye uygulamaları olarak e-beyanname, e-fatura- e-defter, e-tahsilat, e-denetim, e-haciz uygulamaları aktif olarak devam etmektedir. Bu uygulamalar sayesinde idare, hukuki sınırlar çerçevesinde varlıklara el koyma yetkisini hızlı ve kolay şekilde gerçekleştirebilmektedir. Sonuç olarak ülkemizde dördüncü küresel ilke ile uyumlu olarak idarenin varlıklara el koyma yetkisine sahip olduğu ve bu yetkiyi e-maliye uygulamaları ile hızlı bir şekilde yerine getirebildiği ifade edilebilir.

Altıncı küresel ilke, suçların tespiti için yeterli kaynak ayrılmasıdır. Vergi suçlarının tespiti için öncelikle vergi incelemeleri yapmaya yetkili uzman kadro, bilgi ve teknolojik alt yapı, organizasyon yapısı ve yeterli mali kaynağa ihtiyaç vardır. MASAK ve VDK, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde vergi denetimlerinin yapılması ve vergi suçlarının araştırılması için kurulmuş kurumlardır. Söz konusu faaliyetlerini bütçeden ayrılan kaynak yolu ile gerçekleştirmektedir. Örneğin VDK'nın faaliyete geçmiş olduğu 2012 yılında toplam 4.758 adet vergi denetimi yapmaya yetkili personel bulunmakta iken 2016 yılında 8.502'ye yükselmiştir. Bu yıllarda vergi denetimine önem verilmiştir. Ancak sonraki yıllarda denetim elemanlarında artış yaşanmamış aksine azalma olduğu görülmektedir. Örneğin 2017 yılında vergi denetimi yapmaya yetkili personel sayısı 8.244, 2020 yılında 7.947, 2023 yılında ise 7.266'dır (VDK, 2018,

2021, 2024). Bu açıdan değerlendirildiğinde vergi incelemelerine yeterli kaynak ayrılmadığını söylemek mümkündür. Denetimlerin yetersizliği, mükellefleri vergiye gönüllü uyumdan uzaklaştırarak vergi suçu işlemeye teşvik edici bir etki yaratacaktır. Bu durum, altıncı küresel ilkeye uyum sağlama konusunda önemli bir eksikliklerdir.

Yedinci küresel ilke olan vergi suçlarını kara para aklamada öncül suç haline getirilmesine uygun olarak aklama süreci, öncül suç ve suç geliri olarak birlikte değerlendirilmektedir. Ülkemizde TCK'nın 282. maddesinde aklama suçuna yönelik "alt sınırı altı ay ve daha fazla hapis cezasını gerektiren suçlar" şeklinde eşik yaklaşım benimsenmiştir. 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun (2006) karapara kavramı yerine "suç geliri" kavramını kullanmış ve aynı kanunda suç geliri, TCK'nın 282. maddesine paralel şekilde "suçtan kaynaklanan malvarlığı değeri" olarak tanımlanmıştır. Tüm bu açıklamalardan hareketle karapara aklama suçu, öncül suç olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan OECD'nin yedinci küresel ilkesine uyum sağlanmıştır.

Sekizinci küresel ilke yurtiçi kurumlar arası işbirliği için etkin bir çerçeveye sahip olunmasıdır. Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), Türk vergi idaresidir ve mali suçlarla, özellikle de vergi kaçakçılığı ve vergi yolsuzluğuyla mücadelede önemli bir role sahiptir. Vergi daireleri, vergilerin değerlendirilmesi ve toplanmasından ve olası vergi kanunu ihlallerini içeren faaliyetlerin belirlenmesinden sorumludur. GİB ayrıca veri tabanlarında saklanan verileri vergi soruşturmalarından sorumlu birimlerin kullanımına sunmak üzere değerlendirerek olası vergi suçlarına ilişkin rapor ve önerilerde bulunmaktadır. VDK'nin kurulmasından sonra, suçları soruşturmaktan sorumlu yetkiler bu yeni kuruma dâhil edilmiş, ancak küçük çaplı soruşturmalar halen GİB tarafından, raporlarının sonuçlarını raporlayan Bölge Vergi Dairesi Müdürleri aracılığıyla yürütülmektedir.

Tablo 7

Kurumlar Arası İşbirliği ve Bilgi Alışverişi

	Vergi idaresi	Vergi suçlarını araştıran kurumlar	Gümrük İdaresi	Diğer suçları soruşturan polis/savcı	Mali İstihbarat Birimi	Yolsuzluk soruşturma makamı
Vergi İdaresi	---	Direkt erişim	Zorunlu	İzne bağlı	Direkt erişim	Bilgi yok
Gümrük İdaresi	Zorunlu	İzne bağlı	---	İzne bağlı	İzne bağlı	Bilgi yok
Polis veya savcı	İstek üzerine	İzne bağlı ^a	Zorunlu	---	İzne bağlı ^b	Bilgi yok
Mali İstihbarat Birimi	İzne bağlı	İzne bağlı ^c	İstek üzerine ^d	Zorunlu ^e	---	Bilgi yok
Yolsuzlukla Mücadele Birimi	Bilgi yok	Bilgi yok	Bilgi yok	Bilgi yok	Bilgi yok	---
Mali düzenleyici kurumlar	İzne bağlı	İzne bağlı	İzne bağlı	Zorunlu	İzne bağlı	Bilgi yok

Kaynak: OECD. (2017a). *Effective Inter-Agency Cooperation in Fighting Tax Crimes and Other Financial Crimes* (3rd ed.). OECD Publishing, s. 465.

Notlar: ^a Soruşturmayı yürüten Vergi Denetim Kurulu'dur. Polis, davaya ilişkin verileri sunar.

^b Polis, MASAK'a kendiliğinden bilgi verme konusunda takdir yetkisini kullanabilse de, Cumhuriyet Savcılığı, kara para aklama ve terörün finansmanı suçlarına ilişkin mahkeme kararlarının sonuçları hakkında Mali İstihbarat Birimi'ni bilgilendirmek zorundadır.

^c Olası vergi suçlarına ilişkin bilgiler araştırılmak üzere Vergi Denetim Kurulu'na bildirilir.

^d MASAK ayrıca analiz amacıyla diğer yetkililerle bilgi paylaşabilir.

^e MASAK, vergi dışı suçlara ilişkin bilgileri savcıyla paylaşmakla yükümlüdür. MASAK polisle de bilgi paylaşabilir ancak bunu yapma zorunluluğu yoktur.

Tablo 7’de görüldüğü üzere GİB, elde ettiği verileri doğrudan erişim yoluyla veya zorunlu raporlama ile ulusal kurumlar ile paylaşmaktadır. Aynı şekilde Gümrük İdaresi, polis/savcı, Mali İstihbarat Birimi ve diğer mali düzenleyici kurumlar ile istek üzerine, izne bağlı, doğrudan erişim yoluyla ve zorunlu raporlar ile paylaşmaktadır. OECD tavsiyesinden farklı olarak Türkiye’de yolsuzlukla mücadele konusunda uzmanlaşmış bir kolluk kuvveti bulunmamaktadır. Bu nedenle kurumlar arası işbirliği ve bilgi alışverişi sağlanamamaktadır. Ancak, 3628 Sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu (1990) 17. maddesi uyarınca Cumhuriyet savcıları, çoğu yolsuzluk suçuyla ilgili olarak yolsuzluk davası açma yetkisine sahiptir. Emniyet Genel Müdürlüğü bir yolsuzluk davasını, savcının talebi üzerine veya kendi inisiyatifıyla sınırlı olarak soruşturabilir. Türkiye, sekizinci küresel ilke açısından değerlendirildiğinde büyük ölçüde uyum sağlamakla birlikte yolsuzlukla mücadele konusunda yetkili bir birimin/kurumun olmaması bir eksikliktir. Bu konuda yetkili bir kurumun oluşturulmasında fayda görülmektedir.

Dokuzuncu küresel ilke, uluslararası işbirliği mekanizmalarının olmasıdır. Türkiye, son yıllarda uluslararası vergisel idari iş birliklerinde önemli adımlar atmıştır. Vergide şeffaflık ve bilgi değişimi adına ülke bazında rapor, finansal hesap bilgisi ve gerçek faydalanıcısı bilgisini elde etmek ve bu bilgiyi uluslararası değişime tabi tutmak amacıyla hukuki düzenlemeler gerçekleştirmiştir (Vergi Konseyi, 2022, s. 7). Karşılıklı İdari Yardıma İlişkin Çok Taraflı Anlaşma (MAAC), Çifte Vergilendirme Anlaşması (DTC), Otomatik Bilgi Değişimi (AEOI) ve Vergi Bilgi Değişimi Anlaşması (TIEA), Çok Taraflı Yetkili Otorite Anlaşması (MCAA) gibi ortak anlaşmalardır (OECD, 2023; GİB, 2023). Uluslararası vergi anlaşmaları ile elde edilen bilgilerin, kişisel verilerin korunması mevzuatı elverdiği ölçüde ve istatistiki veri olarak ve ayrıca bu bilgilerin vergi gelirlerinin artışına katkısı kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Bu anlaşmalar vergi suçları da dâhil olmak üzere suçlar için uluslararası işbirliğine ve bilgi değişimine izin vermelidir (OECD, 2012). Diğer taraftan, idari iş birlikleri hem kapsama dâhil ülke sayısı artırılarak hem de konusu bakımından ortak vergi denetimi ve ortak risk değerlendirmesi gibi yeni mekanizmalar eklenerek geliştirilmelidir.

Onuncu küresel ilke, şüphelilerin haklarının korunmasıdır. Bu maddeyi mükellef hakları olarak değerlendirebiliriz. Mükellef hakları, Anayasa, sözleşme, yasa gibi asli ve diğer tali kaynaklar aracılığıyla hukuken vergi mükellefine tanınan, mükellefin devletten vergilendirme yetkisi çerçevesinde vergi hukuku kuralları oluşturulurken ya da uygulanırken bir şeyi yapmasını ya da yapmamasını talep etme yetkisidir (Çetin Gerger, 2011, ss. 14-15; Gerçek, 2006, s. 122; Gerçek vd., 2015, s. 48; Yaltı, 2006, s. 3). Mükellef hakları, çeşitli anayasal düzenlemeler ve antlaşmalarla birlikte VUK’da yer almaktadır (Buyrukoğlu & Erasa, 2012, s. 117). Mükellef haklarının dayanaklarından biri olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ise 10.03.1954 tarihinde 6366 sayılı kanunla (1954) yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasası ile “Anayasa Mahkemesi” kurularak Türk hukuk sistemine büyük bir yenilik getirilmiş ve mükellef haklarının gelişimine önemli ölçüde katkı sağlamıştır (Gerçek vd., 2015, s. 46). 2010 yılında yapılan anayasa değişikliği ile mükellef haklarının gelişimine önemli katkısı olan bireysel başvuru hakkı ve Kamu Denetçiliği Kurumu’na başvuru hakkı uygulamaları yürürlüğe girmiştir (Bakar, 2011, s. 68; Bakar & Gerçek, 2012; Uygun & Gerçek, 2017). GİB ise, 2006 yılında on maddeden oluşan “Mükellef Hakları Bildirgesi” (2006) yayımlamıştır. Bildirgenin amacı, hizmet kalitesinin arttırılarak, mükelleflerin var olan hakları konusunda halkı bilinçlendirmek ve vergi bilincini arttırmaktır (GİB,

2007, s. 50; Kısa & Kartalçı, 2022, s. 26). Türkiye'deki mükellef haklarını onuncu küresel ilke açısından değerlendirdiğimizde daha az kapsayıcı ve eksik olduğu söylenebilir. Bu açıdan mükelleflerin vergiye uyumunun artırılması için öncelikle mükellef hakları bildirgesi diğer ülkelerin mükellef hakları bildireleri de dikkate alınarak genişletilmeli ve kanunlarla güvence verilmelidir. Tüm açıklamalar, Tablo 8'de özet olarak verilmiş, mevcut düzenlemeler belirtilerek çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Tablo 8

On Küresel İlkenin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

İlke	İçeriği	Mevcut Düzenleme	Öneri
1. Küresel İlke	Vergi suçlarının suç olarak sayılması	TC 1982 Anayasası 38. madde "suçta kanunilik" ve "cezada kanunilik", TCK 2. madde "suç ve cezada kanunilik" kapsamında VUK ve TCK'da suç ve cezaları düzenlenmiştir.	Hukuki dayanak mevcuttur. Vergi suçları suç olarak sayılmaktadır.
2. Küresel İlke	Vergi suçlarıyla mücadeleyle yönelik etkili bir stratejiye sahip olmak	TC Hazine ve Maliye Bakanlığı Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planları açıklamaktadır.	Eylem planlarının titizlikle uygulanması gereklidir.
3. Küresel İlke	İdarenin yeterli soruşturma yetkisine sahip olması	MASAK, Risk Analizi Genel Müdürlüğü, VDK yetkili kurumlardır.	Soruşturma yetkilerini genişletilmeli, idareler arası işbirliği güçlendirilmeli ve yetkililerin bilgileri ulaşım kolaylaştırılmalıdır.
4. Küresel İlke	İdarenin mal varlıklarına el koyma yetkisine sahip olması	E-devlet, e-denetim, e-haciz, teminat isteme, ihtiyati tahakkuk ihtiyati haciz, ekleme yapılacak	e-denetim, e-haciz, ihtiyati haciz, ihtiyati tahakkuk uygulamaları titizlikle uygulanmalı, uygulamalar sırasında vatandaşların hakları gözetilmelidir.
5. Küresel İlke	Tanımlanmış sorumluluklara sahip bir organizasyon yapısının oluşturulması	MASAK, Risk Analizi Genel Müdürlüğü, VDK yetkili kurumlardır.	Görev tanımları net olarak çizilerek uzmanlaşma ve işbirliği artırılmalıdır
6. Küresel İlke	Suçların tespiti için yeterli kaynak sağlanması	Hazine ve Maliye Bakanlığı, MASAK ve VDK'ya merkezi bütçeden pay ayrılmaktadır.	Vergi denetimi yapmaya yetkili personel sayısı artırılmalı, soruşturmanın yürütülmesi için daha fazla kaynak ayrılmalıdır.
7. Küresel İlke	Vergi suçları, kara para aklamanın öncül suçu olmalı	5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun ve TCK 282. Madde hükümleri vardır.	Hukuki dayanak mevcuttur. Kara para aklama suçu öncül suç olarak değerlendirilmektedir.
8. Küresel İlke	Yurt içi kurumlar arası etkin iş birliğine sağlanması	Adalet Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, GİB, Gümrükler Genel Müdürlüğü, MASAK, VDK, Risk Analizi Genel Müdürlüğü yetkili kurumlardır.	Kurumlar arası veri akışı 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında işbirliği içinde etkin olarak yürütülmelidir.
9. Küresel İlke	Uluslararası iş birliğinin sağlanması	Türkiye OECD üyesi ülkelerden biridir ayrıca Karşılıklı İdari Yardıma İlişkin Çok Taraflı Anlaşma (MAAC), Çifte Vergilendirme Anlaşması (DTC), Otomatik Bilgi Değişimi (AEOI), Vergi Bilgi Değişimi Anlaşması (TIEA) Çok Taraflı Yetkili Otorite Anlaşması (MCAA) gibi Türkiye'nin taraf olduğu anlaşmalar mevcuttur.	Bilgi değişim anlaşmalarının kapsamı revize edilmeli, anlaşma sağlanan ülke sayısı artırılmalıdır.
10. Küresel İlke	Şüpheli haklarının korunması	T.C. Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi, Bireysel Başvuru Hakkı, Kamu Denetçiliği Kurumu, Mükellef Hakları Bildirgesi mükellef haklarının koruyan düzenlemelerdir.	Şüpheli haklarının korunması açısından hukuki dayanak mevcuttur. Uygulama titizlikle takip edilmelidir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

5. Sonuç

Küreselleşme ve teknolojinin hızlı gelişimi ile uluslararası ticaretin önündeki engeller ortadan kalkmış ve uluslararası ticaret hacmi büyük artış göstermiştir. Bununla birlikte uluslararası ticarete vergileme konusu önemli bir sorun haline gelmiş ve vergi suçlarına eğilimi arttırmıştır. Vergi suçları, devletleri önemli ölçüde gelir kaybına uğratmakta, mükellefler arasında adaletsizliğe neden olarak hukuki ve mali sisteme olan güveni zedelemektedir. Vergi suçları çok bileşenli olumsuz sonuçlara yol açmakta olup devletlerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde mücadele etmesi gereken bir durumdur. Vergi suçlarının tespitinde etkili bir stratejinin tasarlanması, uluslararası işbirliğinin sağlanması oldukça önemli bir konudur. Bu amaçla OECD, vergi suçları ile mücadelede kullanılmak üzere, ülkelere tavsiye niteliğinde değerlendirilen on küresel ilkeyi yayınlamıştır. OECD'nin tavsiye nitelikli çalışmasında 33 ülke ele alınarak on küresel ilke açısından tek tek incelenerek açıklanmış; özellikle gelişmekte olan ülkeler için vergi suçlarıyla mücadelede örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmada vergi suçlarına uygulanan cezalar da dikkate alınarak Türkiye'deki mevcut hukuk sistemi, on küresel ilke açısından değerlendirilmiştir. Her ülkenin hukuk sistemi kendine özgü olduğu için ülkeler farklı vergi suçlarına farklı cezalar uygulamaktadır. Çalışmadaki diğer bazı ülkelerde ceza üst sınırlarının değiştiği, bazılarında hem hapis cezası hem de para cezası verildiği görülmektedir. Bazı ülkeler ise gerçek kişi tüzel kişi ayrımı yaparak cezalandırmaktadır. Türkiye'nin vergi cezalarının durumu genel olarak değerlendirildiğinde cezaların diğer ülkelere kıyasla düşük kaldığı söylenebilir. On küresel ilke ile uyum sağlayabilmek açısından vergi cezalarında yeni bir düzenleme ihtiyacı ortaya çıkabilir.

On küresel ilke açısından bakıldığında Türkiye, bazı ilkeler açısından OECD'nin tavsiyelerine uyum sağlamış olmakla birlikte tüm maddeler itibarıyla henüz uyum sağlayamamıştır. Bu konuda çalışmalarını sürdürmektedir. Birinci ilke açısından bakıldığında; daha ağır suçlara daha ağır cezalar uygulanması konusunda 2022 yılında bir değişiklik yapılarak hapis cezasında üst sınırın artırılması, zincirleme suç müessesinin getirilmesi uyum çabası olarak değerlendirilebilir. Ancak diğer ülkelerle kıyaslandığında yine cezalar yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan yeni bir düzenleme ihtiyacı olabilir. İkinci ilke, vergi suçlarının tespitinde etkili bir strateji tasarlanması konusunda Hazine ve Maliye Bakanlığı 2024-2028 stratejik planında vergi suçlarına yönelik risk odaklı analiz yapılmasına yönelik sistem kurulmasını planlamaktadır. Üçüncü ve beşinci ilkeye yönelik Türk hukuk sisteminde ilgili kurumların görev ve yetkileri belirlenmiştir. Bu konuda Risk Analizi Genel Müdürlüğü, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı, Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı'na yetkiler verilerek görev tanımları yapılmıştır. Ancak vergi denetimi yapmaya yetkili kişilere vergi suçu soruşturmalarında yetki verilmemesi önemli bir eksikliktir. Bu açıdan vergi denetim elemanlarının yetkilerinin genişletilmesinde fayda görülebilir. Dördüncü küresel ilkeye uygun olarak idarenin mal varlıklarına el koyma yetkisi vardır. Bu yetkisini e-haciz, ihtiyati haciz vb. uygulamalar yoluyla kullanabilmektedir. Ayrıca VUK m. 142 ila 147 maddeleri arasında arama ve elkoyma tedbirlerine yer verilmiş ve vergi ödevinin usule ve kanuna uygun yerine getirilip getirilmediğini denetlemekle yetkili kılınan vergi denetmenlerine uygulama yetkisi verilmiştir.

Altıncı küresel ilke açısından bakıldığında, vergi denetim elemanların sayısının son yıllarda azalması denetim açısından yeterli kaynak sağlanamadığı şeklinde yorumlanabilir. Yedinci küresel ilke olan vergi suçlarını kara para aklamada öncül suç haline getirilmesine uygun olarak aklama süreci, öncül suç ve suç geliri olarak birlikte değerlendirilmektedir. Ülkemizde ilgili kanunla karapara kavramı yerine "suç geliri" kavramı kullanılmış ve aynı kanunda *suç geliri*, "suçtan kaynaklanan malvarlığı değeri" olarak tanımlanmıştır. Yani Türkiye'de karapara aklama suçu, öncül suç olarak değerlendirilmektedir. Sekizinci küresel ilkeye yönelik, yurtiçi kurumlar arasında entegrasyon sağlanarak ceza soruşturmalarının kolaylıkla yürütülmesi, elektronik sistemler yoluyla sağlanabilmektedir. Bu yolla yurtiçi kurumlar arası işbirliği sağlanarak bilgiye erişim kolaylaşmıştır. Türkiye, son yıllarda özellikle bilgi değişim/bilgi paylaşımı anlaşmalarına önem vermektedir. Bu konuda çeşitli ülkelerde karşılıklı görüşmeler yaparak anlaşmaların sayısını ve kapsamını arttırmıştır. Bu durum dokuzuncu küresel ilkeye uyuma yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir. Onuncu küresel ilke açısından ise mükellef haklarına yönelik ülkemizde 1961 Anayasası ile Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, 2006 yılında GİB'in on maddeden oluşan Mükellef Hakları Bildirgesi'nin (2006) yayınlanması, 2010 yılında anayasa değişikliği ile bireysel başvuru hakkı ve Kamu Denetçiliği Kurumu'nun getirilmesi önemli gelişmelerdir. Ancak, bunlar mükellef hakları konusunda halkı bilinçlendirmeye ve vergi bilincinin arttırmaya yöneliktir. Bu nedenle onuncu küresel ilkeye göre daha kısıtlı çalışmalardır.

Vergi suçlarının azaltılabilmesi için öncelikle mükellefleri vergi suçu işlemeye teşvik eden unsurların ortadan kaldırılması önemlidir. Ülkemizde, vergi suç ve cezalarına yönelik hukuki dayanak mevcuttur. Ancak kayıtdışı ekonomi oranlarındaki artış uygulamada eksiklikler olduğunu göstermektedir. Örneğin vergi suçlarına uygulanacak cezalar artırılarak vergi suçlarının azaltılması amaçlanmıştır. Vergi suçlarının tespiti için ise öncelikle vergi denetimlerinin etkin ve verimli şekilde yürütülmesi gereklidir. Ancak 2017 ve sonrasında uzman denetim elemanı sayısında azalma yaşanmış olmasına rağmen bu konuda etkin bir çalışma yürütülmemiştir. Sonuç olarak Türkiye'nin on küresel ilkeye uyum sağlanmasını kolaylaştıracak hukuki dayanak, bilgi ve teknolojik imkânlar, organizasyon yapısı mevcut olmakla birlikte uygulamada eksiklikler bulunmaktadır. Uygulamanın titizlikle sağlanması durumunda Türkiye, OECD'nin on küresel ilkesine kısa sürede uyum gösterecek ve böylece vergi suçlarıyla daha etkin mücadele imkânı ortaya çıkacaktır.

TEŞEKKÜR

—

FINANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Esra Uygun Genel katkı düzeyi %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Akın, E. (2009). Vergi kaçakçılığı suçu ile suç gelirlerinin müsadere ilişkisi. *Vergi Raporu*, (115), 39-49.
- Atabakhsh, H., Larson, C., Petersen, T., Violette, C., & Chen, H. (2004). Information sharing and collaboration policies within government agencies. In H. Chen, R. Moore, D. D. Zeng & J. Leavitt (Eds.), *Intelligence and Security Informatics* (pp. 467-475). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-540-25952-7_37
- Bakar, F. (2011). *Mükellef hakları ve Türkiye'de mükellef haklarının korunmasına yönelik öneriler* (Yayın No.294803) [Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü], Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Bakar, F., & Gerçek, A. (2012). Türkiye'de mükellef haklarının korunmasına yönelik bir vergi ombudsmanı önerisi. *Legal Mali Hukuk Dergisi*, 8(92), 3-28.
- Buyrukoğlu, S., & Erasa, İ. (2012). Vergi bilincinin oluşmasında mükellef haklarının yeri ve önemi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 2012(375), 116-127.
- Çetin, G., & Gökbnar, R. (2010). Mükellef haklarına vergi idaresi çalışanlarının bakışı. *Yönetim ve Ekonomi*, 17(1), 23-45. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/13692/165710>
- Çetin Gerger, G. (2011). *Mükellef hakları ve vergiye gönüllü uyum* (1.bs). Legal Yayıncılık.
- Dayioğlu Erul, R. (2022). Türk vergi hukukunda vergi kaçakçılığı suçuna yönelik son düzenlemeler: OECD'nin birinci küresel ilkesi çerçevesinde bir değerlendirme. *Kırkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 366-384. <https://doi.org/10.53306/klujfeas.1135222>
- Durdu, M. (2020). Kanunlarla yasaklanmış işlerin vergilendirilmesi ve kazanç müsadere. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 5(2), 197-228. <https://doi.org/10.33432/ybuhukuk.683900>
- Egeli, H., & Dağ, M. (2012). Türk vergi hukuku açısından mükellef haklarının değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 2012(163), 130-146. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/163-08.pdf>
- Ercan, T. (2021). Vergi ceza hukukunda vergi suçları kapsamında cezayı etkileyen hususlar. *ASBİ Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 545-571. <https://doi.org/10.11616/asbi.957875>
- Eroğlu, O. (2013). Vergi ceza hukuku açısından kanunilik ilkesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 157-179. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oguiibf/issue/5713/76482>
- FATF. (2012-2023). Kara Para Aklama ve Terörizmin Finansmanı ve Yayılması ile Mücadelede Uluslararası Standartlar. FATF. <http://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html>
- Gerçek, A. (2006). Vergilemede mükellef hakları ve Türkiye'deki durumun incelenmesi. *Vergi Sorunları Dergisi*, (209), 121-149.
- Gerçek, A. (2017). *Kamu alacaklarının tahsil hukuku* (1. bs). Ekin Basım.
- Gerçek, A., Çetin Gerger, G., Taşkın, Ç., Bakar, F., & Güzel, S. (2015). *Mükellef hakları Türkiye perspektifi ve geliştirilmesi* (1.b.s.). Seçkin Yayıncılık.
- Gil-Garcia, J. R., & Sayogo, D. S. (2016). Government inter-organizational information sharing initiatives: Understanding the main determinants of success. *Government Information Quarterly*, 33(3), 572-582, <https://doi.org/10.1016/j.giq.2016.01.006>
- Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2022). Kanun No. 7394, T.C. Resmi Gazete. Yayın 15.04.2022. Sayı 31810
- İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun. (1954). Kanun No. 6366, T.C. Resmi Gazete. Yayın 19.03.1954. Sayı 8662.
- Kaneti, S. (1989). *Vergi hukuku*. Filiz Kitabevi.
- Kısa, Ö., & Kartalci, K. (2022). Mükellef haklarının Türkiye'de ve seçilmiş bazı ülkelerde karşılaştırmalı bir değerlendirmesi. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 5(1), 15-32. <https://doi.org/10.46737/emid.1085699>
- Köse, Y. (2022). Uluslararası vergileme iş birliğinde güncel eğilimler. *InTraders International Trade Academic Journal*, 5(2), 250-275 <https://doi.org/10.55065/intraders.1199696>
- Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu (1990). Kanun No. 3628, T.C. Resmi Gazete. Yayın 19.04.1990. Sayı 20508.
- McDougall, K. & Rajabifard, A., & Williamson, I. (2005). What will motivate local governments to share spatial information? *Proceedings of SSC 2005 Spatial Intelligence, Innovation and Praxis*. The National Biennial Conference of the Spatial Sciences Institute.
- OECD. (2012). *Effective inter-agency cooperation in fighting tax crime and other financial crimes - second edition*. OECD Publishing, https://www.oecd.org/en/publications/effective-inter-agency-co-operation-in-fighting-tax-crimes-and-other-financial-crimes_6337a21b-en.html
- OECD. (2013). *Effective inter-agency cooperation in fighting tax crime and other financial crimes* (2nd ed.). OECD Publishing, https://www.oecd.org/en/publications/2016/11/effective-inter-agency-co-operation-in-fighting-tax-crimes-and-other-financial-crimes-second-edition_cf2623db.html
- OECD. (2017a). *Effective inter-agency cooperation in fighting tax crimes and other financial crimes*. (3rd ed.). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/af874d4a-en>
- OECD. (2017b). *Fighting tax crime: The ten global principles*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/63530cd2-en>
- OECD. (2019). *Combatting tax crimes more effectively in APEC economies*. OECD Publishing, <https://www.oecd.org/tax/crime/combating-tax-crimes-more-effectively-in-apec-economies.htm>

- OECD. (2020). *Tax crime investigation maturity model*. OECD Publishing. <http://www.oecd.org/tax/crime/tax-crime-investigation-maturity-model.htm>
- OECD. (2021). *Fighting tax crime - The ten global principles* (2nd Ed.). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/006a6512-en>
- OECD. (2023). *Country-by-country reporting - compilation of 2023 peer review reports: Inclusive framework on BEPS: Action 13*. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/country-by-country-reporting-compilation-of-2023-peer-review-reports_21bd1938-en.html
- OECD. (2024). *Designing a national strategy against tax crime: Core elements and considerations*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/Oe451c90-en>
- Ömercioğlu, A. (2022). 7318 Sayılı Kanun ile eklenen vergi kaçakçılığı suçları. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1), 167-192. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eruhfd/issue/69610/1109807>
- Ömercioğlu, A., Dayıoğlu, M. R., & Arslan, C. B. (2018). Vergi suçlarının Türkiye’de adli görünümü, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 51-70. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kusbd/issue/35805/341090>
- Öncel, M., Kumrulu, A., & Çağan, N. (2005). *Vergi hukuku*. Turhan Kitabevi.
- Öz, E., & Armağan, A. (2018). Yargı organları kararlarına göre vergi kaçakçılığı suçlarını önlemede adli vergi cezalarının rolü. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 9(33), 1-38. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/taad/issue/52649/693705>
- Özer, E. (2015). Vergi suç ve cezalarıyla hürriyeti bağlayıcı cezaların ilişkisi - Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri örneği (Vergisini Ödemeyen Hapis Yatmalı Mı?). *Vergi Sorunları Dergisi*, 317, 72-84.
- Özgenç, N. B. (2024). Suç ile ceza arasındaki orantılılık. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 173-196. <https://doi.org/10.51120/NEUHFD.2024.114>
- Rahn, R. W., & de Rugy, V. (2003, October 2). *Threats to financial privacy and tax competition* (Policy Analysis, No. 491). CATO Institute. <https://www.cato.org/policy-analysis/threats-financial-privacy-tax-competition>
- Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun (2006). Kanun No. 5549, T.C. Resmi Gazete. Yayım 18.10.2006. Sayı 26323.
- Şenyüz, D. (2022). *Vergi ceza hukuku*. Ekin Basım.
- Şenyüz, D., Yüce, M., & Gerçek, A. (2024). *Vergi hukuku (Genel hükümler)* (15. bs). Ekin Basım.
- T.C. Gelir İradesi Başkanlığı. (2006). *Mükellef hakları bildirgesi*. <https://www.gib.gov.tr/mukellef-hizmetleri/mukellef-haklari>
- T.C. Gelir İradesi Başkanlığı. (2007). *Mükellef hizmetleri temel teknikleri* (Yayın No. 41). Gelir İradesi Başkanlığı.
- T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı. (2023). *List of Information Exchange Agreements Concluded by Türkiye*. <https://www.gib.gov.tr/cifte-vergilendirmeyi-onleme-anlasmalari>
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (t.y.a). *2024-2028 Stratejik Planı*. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2024/02/2024-2028-Stratejik-Plani.pdf>
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (t.y.b). *Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı (2023-2025)*. Risk Analizi Genel Müdürlüğü. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2022/12/Kayıt-Disi-Ekonomiyle-Mucadele-Eylem-Plani-2023_2025-1.pdf
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2023). *2023 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu*. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2023/08/2023-Yili-HMB-Kurumsal-Mali-Durum-ve-Beklentiler-Raporu.pdf>
- The Financial Action Task Force. [FATF]. (2024). *History of the FATF*. <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/history-of-the-fatf.html>
- Türk Ceza Kanunu (2004). Kanun No. 5237, T.C. Resmi Gazete. Yayım 12.10.2004. Sayı 25611
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1961). Kanun No. 334, T.C. Resmi Gazete. Yayım 20.07.1961. Sayı 10859.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Kanun No. 2709, T.C. Resmi Gazete. Yayım 09.11.1982. Sayı 17863
- Uçanok, O. (2016). *Vergi suçları soruşturma akademisi*. *Vergi Dünyası Dergisi*, (420), 65-68.
- UNODC. (2004). *United Nations Office on Drugs and Crime, United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and The Protocols Thereto*. United Nations. www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf
- Uygun, E., & Gerçek, A. (2017). Anayasa Mahkemesi’nin vergilendirme alanındaki bireysel başvuru kararlarının değerlendirilmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 7(29), 167-191. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/981828>
- Üstün, Ü. S. (2001). Cezai yaptırım gerektiren vergi suçları ve yargılama usulü. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 9(3-4), 293-323. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/suhfd/issue/26628/280705>
- VDK. (2018). *2017 Faaliyet Raporu*. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/VDK_Faaliyet_Raporu_2017.pdf
- VDK. (2021). *2020 Faaliyet Raporu*. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2022/04/VDK-2020-Yili-Birim-Faaliyet-Raporu.pdf>
- VDK. (2024). *2023 Faaliyet Raporu*. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/17/2024/03/VDK-2023-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf>
- Vergi Konseyi. (2022). *Uluslararası Vergi Gelişmeleri Çalışma Grubu Raporu*. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı.
- Vergi Usul Kanunu (1961). Kanun No. 213, T.C. Resmi Gazete. Yayım 10.01.1961. Sayı 10703.
- Vergi Usul Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2021). Kanun No. 7318, T.C. Resmi Gazete. Yayım 30.04.2021. Sayı 31470.

- Wang, F. (2018), Understanding the dynamic mechanism of interagency government data sharing, *Government Information Quarterly*, 35(4), 536-546. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2018.08.003>
- Yaltı, B. (2006). *Vergi yükümlüsünün hakları*. Beta Basım.
- Yüce, M., & Akkaya, H. (2020). *Mali suçlarla kurumsal mücadele ve bazı ülke örnekleri*. *Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 40-61. <https://dergipark.org.tr/pub/ubfdergisi/issue/58506/798213>

Extended Abstract

The Ten Global Principles are the first comprehensive guide to combating tax crimes prepared by the OECD Working Group on Tax Crimes and Other Crimes. It provides ten basic principles for efficiently and effectively preventing, detecting, investigating, and prosecuting tax crimes and recovering their proceeds. The guide explains each principle individually, supporting it with examples and current practices from around the globe. The report recommends that each country compare its own practices with the ten global principles one by one.

The implementation of the ten global principles all over the world is also important in terms of detecting tax losses and protecting local resources. Considering the high rate of tax loss, evasion, and tax crimes in Türkiye, compliance with the ten global principles is very important in protecting national financial resources. Therefore, first of all, it is necessary to determine Türkiye's level of compliance with the ten global principles. This study compares ten global principles with the current Turkish legal system and evaluates the deficiencies. For this purpose, ten global principles are explained one by one, considering the recommendations of the OECD. Penalties applied to tax crimes in Türkiye and other countries have been examined. According to this information, the current regulations in the Turkish legal system are compared one by one with ten global principles. The assessments made are as follows:

- The first global principle is the criminalization of tax crimes. It is important as it forms the basis of all other principles. This principle is related to "there is no crime and punishment without law" and "the principle of legality in crime and punishment." These are in the Turkish legal system, which is based on Article 38 of the 1982 Constitution and Article 2 of the Turkish Penal Code. In terms of implementation, it is also compatible with the ten global principles.
- The second global principle is to design an effective strategy for detecting tax crimes. OECD's 2024 report titled "Designing a National Strategy Against Tax Crimes" draws on the practices of members of the Task Force on Tax Crimes and Other Crimes and sets out the reasons for adopting a national strategy to combat tax crimes and supports countries' efforts to design such strategies. Türkiye is trying to meet the current approaches in the report. However, the 2024-2028 Strategy Plan of the Ministry of Treasury and Finance offers a limited perspective on this subject.
- The duties and powers of the relevant institutions in the Turkish legal system have been determined in line with the third global principle, that the administration has sufficient research and investigation authority, and the fifth global principle, that the organizational structure is equipped with defined responsibilities. For example, the General Directorate of Risk Analysis, the Financial Crimes Investigation Board and the Tax Audit Board established within the Ministry of Treasury and Finance are units with defined duties and powers.
- In accordance with the seventh global principle, which is to make tax crimes a predicate crime for money laundering, the laundering process is evaluated together as a predicate crime and crime proceeds.
- The eighth global principle is to have an effective framework for domestic inter-institutional cooperation. The Revenue Administration shares the data it obtains with national institutions through direct access or mandatory reporting. Likewise, it is shared with the Customs Administration, police/prosecutor, financial intelligence unit, and other financial regulatory institutions upon request, with permission, through direct access and mandatory reports. In contrast to the OECD's recommendation, Türkiye lacks a specialized law enforcement force for combating corruption.
- The ninth global principle is that there are mechanisms for international cooperation. Türkiye has taken important steps in international tax administrative cooperation in recent years. In the name of tax transparency and information exchange, legal regulations have been made to obtain country-based reports and financial account information and to subject this information to international exchange. On the other hand, administrative cooperation should be improved by increasing the number of countries included in the scope and adding new mechanisms, such as joint tax audits and joint risk assessments.
- The tenth global principle is the protection of suspects' rights. We can evaluate this article in the context of taxpayer rights. The Tax Procedure Law in Türkiye incorporates taxpayer rights, as do various constitutional regulations and agreements. The Revenue Administration has published the "Declaration of Taxpayer Rights," consisting of ten articles, to increase tax awareness by making taxpayers aware of their rights. However, it is less inclusive than the tenth global principle.

REVIEW ARTICLE / Derleme Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1492253>

Neoliberalizmi Freud İle Düşünmek: Haz ve Mutluluğun Toplumsal Tahakküm Mekanizmalarındaki Etkisi Üzerine Bir İnceleme

Veysi Kılıç*

Öz

Bu çalışmanın temelini; Freud'un yaklaşık yüzyıl önce uygarlık ile insanlar arasındaki ilişkinin mahiyetini analiz ederken insanların yaşamdan beklentilerinin ne olduğuna dair sorduğu sorunun ve insanların yaşamdan beklentilerinin haz ve mutluluk olduğunu vurgulayarak verdiği cevabın güncelliğini koruduğu savı oluşturur. Çalışma, neoliberalizmin yükselişiyle birlikte insanların haz ve mutluluk arayışının ne şekilde bir tahakküm aracı olarak işlevsel kılındığına ilişkin ortaya çıkan temel araştırma sorusu etrafında şekillendirilmiştir. Çalışma, teorik temelini Freud'un psikanalitik kuramına ve bu çerçevedeki analizlerine dayandırmıştır. Böyle olmasının ilk nedeni, Freudcu psikanalizin insanın ruhsal işleyişinde haz ve mutluluğun yerine dair açıklayıcı kuramsal zenginlik barındırmasından ileri gelir. İkinci nedeni, neoliberalizmin hazzı ve mutluluğa teşvik edici politikalarının ve buna yönelik bir yaşam motivasyonunun bireysel ve toplumsal yaşam için tehlikeli olacağına dair Freud'un çok önceden vurgulayarak yaptığı uyarı kapsamında değerlendirilebileceğinden kaynaklanır. Bu teorik arka plana dayanan çalışma, neoliberalizmin birey ve toplumlara pazarladığı haz ve mutluluk vaadinin bir yanlısamadan ibaret olduğu, haz ve mutluluğun sağlanması adına birey ve toplumdan taleplerinin hem birey hem de toplum ruhsallığında daha fazla tahribat, tabiiyet ve kendi kendini sömürüye yol açtığı sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Freudyen analiz, politik psikanaliz, libido ve hazzın neoliberal dönüşümü, mutluluk.

Cite this article: Kılıç, V. (2024). Neoliberalizmi Freud ile düşünmek: Haz ve mutluluğun toplumsal tahakküm mekanizmalarındaki etkisi üzerine bir inceleme. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 665–682. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1492253>

* Dr., Bursa, Türkiye.

E-posta: vysklc00@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0770-8186>

Article Information

Bu makale "Neoliberalizmin Yükselişi Karşısında Otoritenin Politik Psikanalizi: Freudyen Bir Yaklaşım" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Received 29 May 2024; Revised 31 October 2024; Accepted 07 November 2024; Available online 25 December 2024

Thinking Neoliberalism With Freud: A Study on the Impact of Pleasure and Happiness on Mechanisms of Social Domination

Abstract

This study is based on the assertion that Freud's question about what people expect from life when analyzing the nature of the relationship between civilization and human beings nearly a century ago, and the answer he gave by emphasizing that people's expectations from life are pleasure and happiness, are still up to date. The study is shaped around the main research question that emerged with neoliberalism's rise about how people's pursuit of pleasure and happiness is functionalized as a means of domination. The study's theoretical basis is Freud's psychoanalytic theory, and analyses are conducted within this framework. This is because, on the one hand, Freudian psychoanalysis contains an explanatory theoretical richness regarding the place of pleasure and happiness in the psychological functioning of human beings, and on the other hand, it can be evaluated within the scope of Freud's warning that neoliberalism's policies encouraging pleasure and happiness and a life motivation towards this would be dangerous for individual and social life. Based on this theoretical background, the study concludes that the promise of pleasure and happiness marketed by neoliberalism to individuals and societies is an illusion and that its demands on the individual and society in the name of providing them lead to further destruction, subordination, and self-exploitation in both individual and social psychology.

Keywords: Sigmund Freud, political psychoanalysis, neoliberalism, pleasure, happiness.

1. Giriş

Ruhsal sorunları tedavi etmek için kullanılan psikanaliz, temelde insanın ruhsal yönüne, (Freud, 1905/2000a, s. 32) başka bir ifadeyle "dürtüsel yaşamına" (Freud, 1917/2000b, s. 92) odaklanan bir tedavi şeklidir. Freud, psikanalizi ilkin hayat enerjisini kaybetmiş bireyler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda oluşturulan bir yöntem olarak kullanır (Freud, 1905/2000c, s. 24). Yani psikanaliz, esasen bireyin bilinçdışında bulunan düşüncelerinin "hastalık" semptomlarına sebep olduğu düşüncesine dayanarak geliştirilmiş bir terapi yöntemidir (Freud, 1905/2000c, s. 24). Ancak Freud; psikanalizin sadece "patolojik rahatsızlıklar"ın tedavisinde kullanılmaması gerektiğini, geniş bir uygulama alanına sahip olduğunu ve bundan dolayı da hem klinik hem de kültürel alanlarda önemli katkılar sağladığını düşünür (Roudinesco, 2016/2016, s. 209). Hal böyleyken Freud, diğer bilim dalları ile "ruhsal yaşam patolojisi" arasında bağlantıların olduğuna inanmıştır. Freud, ayrıca ilgili bağlantıların varlığını kabul etmek ve psikanalizin sadece psikiyatri değil, eş zamanlı diğer bilim dallarında çalışanların da ilgisini çekmesi için çaba harcamanın önemli olduğunu düşünmüştür (Freud, 1913/2000d, s. 60). Ayrıca, birey ruhsallığı ve toplum ruhsallığı arasında derin bir ilişki bulunduğunu belirtmiş, "nevrotik hastalıkların" anlaşılmasının toplumsal kurumların anlaşılmasına nasıl katkı sunacağını göstermiştir (Freud, 1913/2000d, s. 60). Dolayısıyla Freud'un kuramı; "uyum", "tabi olma", "rıza gösterme" ve "işbirliğinin" (Phillips, 2014/2016, s. 13) birey ve toplum ruhsallığında gerçekleşme biçimlerini gösterir.

Bu bağlamda Freud'un psikanalitik teorisi, birey ve uygarlık arasındaki ilişkiyi anlamayı sağlayacak bir perspektif sunar. Freud'a göre uygarlık, bireyden belirli fedakârlıklarda bulunmasını ister. Uygarlığın bahsi geçen istekleri, bireyin dürtü ve arzuları ile uyuşmaz. Hem bireyin ruh sağlığı hem de toplumsal düzen için söz konusu uyuşmazlıkların önemi büyüktür.

Freud'a göre insanın iki temel dürtüsü vardır. Bunlardan ilki yaşam dürtüsü, ikincisi ölüm dürtüsüdür. Ruhsal işleyişte yaşam dürtüsü; bireyin hayatta kalmasını, türünü devam ettirmesini ve sevgi ilişkisiyle sosyal bağlar oluşturabilmesini sağlar. Ölüm dürtüsü ise insandaki yıkıcı ve

saldırgan dürtülerin kaynağını oluşturur. Freud, uygarlığın insandan saldırganlık ve yıkıcı dürtülerini bastırmasını ve bunları diğer insanlarla toplumsal ilişkiler geliştirebilmesi için toplumsal normlara uyumlu hale getirmesini talep ettiğini vurgular. Elbette uygarlık sadece yıkıcı dürtülerden feragatte bulunulması gerektiğini şart koşmaz. Bununla birlikte uygarlık, libidinal dürtülerin bastırılması talebinde de bulunur. Uygarlık, bireyden haz almayı sürekli olarak ertelemesini ve toplumsal düzene uygun bir şekilde davranmasını ister. Söz konusu durum, insan ruhsallığında bir gerilime, huzursuzluk ve tatminsizliğe yol açar. Çünkü libidinal dürtüler, bastırılarak bilinçdışına atılmasına rağmen orada varlıklarını sürdürür. Bastırma sonucunda ise çeşitli ruhsal sorunlar oluşur ki Freud'un içinde yaşadığı Viktorya döneminde histeri, toplumsal düzenin bahsi geçen talepleri sonucu oluşan ruhsal bir rahatsızlıktır. Freud, uygarlığın belirtilen taleplerinin insan için ağır olduğunu belirtir. Freud'a göre uygarlık, toplumsal işleyişin devam etmesi ve insanın "hayvani durumdan" çıkması için böyle taleplerde bulunur. Çünkü ona göre tamamen haz ilkesine uyumlu hale getirilmiş bir yaşam sanılanın aksine, "ilkel" topluluklarda bile yoktur ve böyle bir yaşam hem uygarlığın kurumlarını ortadan kaldırır hem de toplumsal yaşamı yok eder. Buna rağmen Freud, uygarlığın insanlardan beklediği feragatlere rağmen onlara mutlu bir yaşam getirmediğini, bunun yerine çeşitli hoşnutsuzluklar yarattığını düşünür. Çünkü insan için yaşamdaki hedef haz ve mutluluktur. Ancak Freud, mevcut konuda karamsardır. İnsanın mutluluk peşinde koşmaktansa çektiği acıların düzeyini hafifletebileceğini daha olası görür.

Çalışmada, Freud'un yaklaşık yüzyıl önce uygarlık ile insanlar arasındaki ilişkinin mahiyetini analiz ederken insanların yaşamdan beklentilerinin ne olduğuna dair sorduğu sorunun ve insanların yaşamdan beklentilerinin haz ve mutluluk olduğunu vurgulayarak verdiği cevabın güncelliğini koruduğu öne sürülmektedir. Çalışma, günümüzde haz ve mutluluk arayışının neoliberalizmin yükselişiyle birlikte nasıl dönüştüğüne dair ortaya çıkan temel araştırma sorusu etrafında şekillendirilmiştir. Çalışma, teorik temelini Freud'un psikanalitik kuramına, bu çerçevedeki analizlerine ve literatürdeki diğer çalışmalara dayandırmıştır. Böyle olmasının nedeni; Freudcu psikanalizin insanın ruhsal işleyişinde haz ve mutluluğun yerine dair açıklayıcı kuramsal zenginlik barındırmasıdır.

Belirtilen amaç ve kapsamla hazırlanan çalışmada ilk olarak, Freud'un içinde yaşadığı toplumsal düzeni ve ilgili düzenin insanların haz ve mutluluk arayışlarıyla ilişkisinde nasıl bir etkiye sahip olduğu analiz edilecektir. İkinci olarak, Freud'un psikanalizi geliştirmesi ve psikanalitle bireylerin haz arayışı ve ilgili toplumsal şartların birbiriyle ilişkisine dair yaptığı analizlere odaklanılacaktır. Freud'un söz konusu toplumsal düzeni ve içinde yaşayan insanları anlamak için bir yöntem olarak kullandığı psikanalizi teorik temel olarak perspektif edinen çalışmada, son olarak, neoliberalizmin insanların haz ve mutluluk arayışları üzerindeki etkileri incelenecektir.

2. Freud'un İçinde Yaşadığı Toplumsal Şartlarda Haz ve Hoşnutsuzluk

İnsanın ruhsal durumu, farklı tarihsel ve toplumsal şartlar altında değişiklikler gösterebilir. Söz konusu durum, eş zamanlı olarak insanın ruhsal çatışmalarından ve toplumsal beklentilerinden dolayı kendi konumunda meydana gelen değişimlere dair algısından da kaynaklanabilir (Salecl, 2004/2014, s. 13). Dolayısıyla, belirli dönemlerde ruhsal işleyişe bağlı davranış örüntülerinin

işleme şekli, içinde yaşanılan toplumdaki kültürel faktörlerin nasıl oluştuğunu yansıtır (Lowen, 2012/2016, s. 21). Freud'un içinde yaşadığı koşullarda histeri, toplumsal dinamiklerin nasıl işlediğini gösterir.

Viktorya döneminde yaşayan insanların libidinal dürtülerini bastırmaya dönük çabaları, onları ruhsal sorunlarla yüz yüze getiriyordu. Libidinal dürtülerin bastırılması hem bireysel hem de toplumsal hayatlarındaki karmaşıklıklarla başa çıkmalarını sağlıyordu. Dönemin insanları, bu yöndeki duygularının dışa vurulmaması için kendilerini bu şekilde koruyordu. Buna rağmen bastırma girişimi, başkalarından korunmaktan ziyade toplumsal yaşama uyum sağlamaya dönük psikolojik bir hamleydi (Sennett, 1992/2010, s. 229). Bahsi geçen insanlar, yetenekleri olmadığından ya da gelişmediğinden dolayı bilimsel ve sanatsal faaliyet içine girerek mevcut duygularını yüceltme yoluyla tatmin edecek yol da bulamayınca duyguların bastırılması girişimi, histerik belirtilerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanıyordu (Bocock, 2002, s. 57).

Toplumsal normların bu şekilde düzenlenişi, tıbbi anlayışla da destekleniyordu. İlgili dönemde, Spitz (1952) ile Stengers ve Neck'in (2001) dikkat çektiği üzere libidinal dürtülerin peşinde koşmanın bedensel ve ruhsal zararlara neden olacağı vurgulanarak, özellikle gençlere doğurganlık ve ekonomik başarı arasında bir bağlantı olduğu öğretiliyordu. Hal böyle olunca, gençlerin bedenlerinde yaşamsal enerji biriktirmeleri, yani libidinal tutumluluk sergilemelerinin onları "verem, kısırlık, körlük ve bir dizi başka hastalık"ların sürükleyeceği "yaşamsal iflas"tan koruyacağı öne sürülüyordu. Bu şekilde, libidinal diyet ya da perhiz denilebilecek öneriler sunulurken; bu girişimler işe yaramadığında cerrahi müdahalelere başvuruluyordu (Akt. Bennett, 2017, s. 10).

Bahsi geçen dönemin çeşitli özelliklerini kısaca şu şekilde sıralayabiliriz: Özellikle "sınıfsal yapı" kesin sınırlarla belirlenmiş ve "cinsel ahlak" ile "iffet" belirli standartlara göre düzenlenmişti. Boyun eğmenin toplumsal düzen içinde kabul görmesi, bireylerin kendini kontrol ederek çoğunluğun davranma biçimlerine ayak uydurması zorunluluğuna yol açıyordu. Özellikle, burjuva ahlakının etkisi altında hem konuşma tarzı hem de giyim gibi davranışların nasıl olması gerektiği konusunda sınırlar net bir şekilde çizilmişti ve ilgili davranışlar daima gözleme ve kontrole tabii tutuluyordu. Son olarak, otoriteye saygı duymak mevcut toplumsal düzenin temel dayanaklarından biriydi (Lowen, 2012/2016, s. 21).

Söz konusu dönemin toplumsal düzeninin ebeveynlerden hem çocukları için örnek olmaları hem de çocuklarını da benzer şekilde yetiştirmek üzere "'katı modern' üretici ve asker toplum, ömür boyu öz disiplin, endüstriyel işyerinin ya da askeri barakaların monoton rutinine" uyum sağlamları bekleniyordu. Mevcut durumu sağlamak için ebeveynlerin güçlü olmaları ve onlara verilen kontrol etmeye dayanan rolün sağlanışması için çaba sarf etmeleri gerekiyordu (Bauman, 2010/2012b, s. 44).

Bununla birlikte, çocuklar da ahlaki açıdan gözlem altında tutuluyordu. Çocukların herhangi bir şekilde "ahlaksızlık" yaptığına tanık olunmasa bile şüphe duyulduğunda çocuklar takip edilmeye, açıklama yapmaya ve bunu sağlamak üzere çeşitli hilelere maruz kalmaya zorlanıyordu. Çocukların "ahlaksızlığı"nın izini süren ebeveynler, onların "banyo" ve "yatak odaları"nda buna dair kanıtlar arayarak evin ilgili bölümlerini sürekli bir şekilde denetim altında tutuyordu (Bauman, 2010/2012b, s. 44; Foucault, 1978/2012, s. 37).

Bauman'ın (1998/1999) belirttiği gibi bahsi geçen toplumsal düzen, erkeği sadece üretim yapması ve toplumsal istikrarı sağlaması için yetiştirmiyordu. Aynı zamanda erkeğin, çalışarak evine ekmek getirmesi nedeniyle ailede tartışılmaz bir lider haline gelmesini ve "patriarkal aile" yapısını sürdüren kişi olarak kabul edilmesini sağlıyordu. Böylece toplumsal düzen tarafından erkeklerin fabrikadaki "ustabaşı" ve "askerdeki başçavuşlar" gibi evde kadın ve çocuklar üzerinde kontrol sağlamaları teşvik ediliyordu. Toplumsal düzen, böylece "kocanın/babanın aile içi otoritesi emir-üreten ve emir-taşıyan ağların yaptığı baskıyı, panoptikal kurumların başka bir şekilde ulaşamayacağı nüfusun diğer kısmına dağıtıyordu" (Bauman, 1998/1999, s. 32).

Modern devletlerin oluşturduğu söz konusu toplumsal düzende, itaatkâr ebeveynlerle birlikte eş zamanlı olarak fabrikalar da uyum sağlayan ve itaat eden vatandaşlar üretmede oldukça önemli rol oynuyordu. Bu süreçte, maddi zenginlik üretmekle birlikte toplumun sürekliliğinin sağlanması adına "sakatlık, bedensel güçsüzlük ve zihinsel bozukluk" gibi özellikleri olan kişilerin dışlanması sağlanıyordu. Çünkü toplumsal uyuma önem veren bahsi geçen düzende, fiziksel olarak uygun olma bir taraftan fabrikaların verimli bir şekilde çalışmasını diğer taraftan askerlik gibi toplumsal hizmetlerin devamlılığını sağlayarak toplumsal işleyişin devam etmesini sağlıyordu. Ek olarak, fiziksel olarak istenmeyen özellikleri olan kişilerin kontrol edilebilmenin dışında kalmasına engel olunarak toplumsal düzene gelebilecek tehditlerin önüne geçiliyordu. Kontrol ve gözetlenme dışında kalanların toplumsal işleyişe engel olacağı düşünülüyor ve söz konusu durum da korkuya yol açıyordu (Bauman, 1998/1999, s. 32).

İlgili dönemde iş etiğinin dayattığı sınırlar Freud açısından, haz ilkesinin gerçeklik ilkesi uyarınca bastırılması anlamına gelir. Freud'a göre, gerçeklik ilkesinin denetimi ve sınırlaması olmadan haz ilkesinin programına göre oluşan bir toplumsal yaşam imkânsızlaşır. Haz ilkesine yönelik baskılar vesilesiyle toplumsal normların sertliği ve haz ilkesi arasında bir anlaşma sağlanır. Freud, insanın haz ilkesi programı uyarınca çalıştığını ve bütün uygarlıkların bunu bastırmaya dönük bir özelliğinin olduğunu düşünür ki "Kapitalist tarihin" önemli bir döneminde de söz konusu baskı vardır (Bauman, 1998/2016, s. 103). Çünkü "kitleler" der Freud: "tembel ve bilgisiz"dir ... Kısaca toparlarsak, uygarlığın düzenlemelerinin ancak belli bir zorlama düzeyi yoluyla sürdürülebilmesi olgusundan sorumlu olan iki yaygın insan özelliği vardır: İnsanların çalışmaya kendiliğinden istekli olmamaları, ve tutkularına karşı uslamlamaların etkili olmaması" (Freud, 1927/2000e, s. 7). Buradan hareketle Freud, çalışma zorunluluğundan kaynaklı toplumsal gereksinimler doğrultusunda insanların genellikle uygar düzenlemelerin kurallarına uyum sağlamak durumunda kaldığını düşünür (Bauman, 1998/2016, s. 104). Kamusal ve özel alanı düzenleyen, denetleyen ve gözetleyen belirtilen iktidarın Foucaultcu anlamı şudur:

İktidar 17. yüzyıldan beri artık bir hükümdarın kelle alıp-veren iktidarı şeklinde değil, disiplin ve biyo-iktidar biçiminde tezahür etmektedir (...) disiplin iktidarı (...) insan bedenine işkence yapmak yerine, onu bir emirler ve yasaklar sistemine sokarak denetim altına alır (...) acı ve ölüm yerine norm ve alışkanlık oluşturan (...) iktidar süreçleri (...) kendini iktidar kisvesi altına gizleyen ve toplum olduğu yanılması yaratan bir normalleştirme gücüdür (Han, 2015/2018, ss. 89-90).

3. Freud'un Analizinde Haz ve Mutluluk

Freud'un ebeveynleri de kendi dönemlerinin özelliklerini yansıtan "dindar bir geçmiş"e sahip ve kültürlerinin "mirası" olan bir vicdanları olduğunu düşünürdü. Bahse konu vicdan, aynı zamanda geleneklerinin bir yansıması olarak ne zaman ve nasıl davranacaklarını belirleyen unsurlardan biriydi (Phillips, 2015/2018, s. 90).

Bu bağlamda Freud, ebeveynlerinin sahip olduğu geleneksel değerlerle modern bireyin haz ilkesi programına göre belirlenen yaşam algısı arasındaki çelişkiyi analiz etmeye girişti. Toplumsal normların bahsi geçen şekilde düzenlenişi, modern bireyin yaşam algısıyla değerlerinin hazza yönelik olmasına ve kendini memnun etmek için her şeyi haz verici hale getirmesine dair tutkusuna dayanırdı. Modern bireyin haz arayışının ortaya çıkardığı histerik semptomlar hatta ilgili semptomlardan duyulan haz, Freud'un psikanalitik teorisinin keşfettiği unsurlardan biridir (Phillips, 2014/2016, s. 43). Başka bir ifadeyle Freud'un psikanalizi geliştirmesi, modern bireyin peşinde koştuğu hazzın kaynağında, acının da kaynağının bulunduğu keşfiyle başlar (Phillips, 2014/2016, s. 47).

Freud, bahse konu olan dönemdeki burjuva ahlakı ve onun birey üzerindeki baskılarını eleştirir (Tauber, 2013, s. 2). Ancak uygarlığın toplumsal yaşamı sürdürülebilmek için bireyin saldırgan dürtülerini bastırmaya ve libidinal dürtülerinin yönünü yüceltme yoluyla bilim ve sanat gibi alanlara aktarmaya ihtiyaç duyduğunu belirtir. Freud'a göre uygarlığın ilgili yaptırımları, insanların uygarlıktan hoşnut olmamalarına yol açar (Bocock, 2002, ss. 78-79).

Freud'un toplumsal düzen ve birey arasında oluşan ilgili gerilime yaptığı vurgu, aslında birey ve toplum ruhsallığını analiz ederken kullandığı ruhsal aygıt kuramının bir parçası olan egoya (Freud, 1940/2011a, ss. 115-116) ve böylece bireyin özerkliğine (Tauber, 2013, s. 6) dikkat çekmektir. Freud'un kişilik kuramını oluşturan ruhsal aygıtın bir unsuru olan ego, dış dünyanın etkilerinden dolayı değişen bir parçanın idden kopmasıyla oluşur. Ego, id üzerinde hâkimiyet kurma çabası güder. Egonun bahsi geçen hâkimiyeti kurma isteğinin altında dış dünyadan etkilenmesi bulunur. Böylece idin etkisi altında olduğu haz ilkesinin hâkimiyeti yerine gerçeklik ilkesini geçirmeye çalışır (Freud, 1940/2011a, ss. 85-86).

Ego, aslında haz peşinde koşarak acıdan uzaklaşmak ister (Freud, 1938/1998, ss. 76-77). Çünkü insan yavrusu, biyolojik ihtiyaçların yarattığı gerilimleri azaltmak zorundadır ve belirtilen durum gerçekleştiğinde bilinci haz duyar. Ters bir durum oluştuğunda ise bilinci, mevzubahis deneyim yoksunluğunu acı olarak algılar. Dolayısıyla ruhsal aygıtı harekete geçiren temel güç, haz ve acıdır (Freud, 1926/1974, ss. 23-24). Ayrıca Freud'a göre insanın bilinçdışında da haz ilkesi hâkimiyet sahibidir ve bilinçdışının içerikleri, haz üretip üretmediklerine göre devam etmesi söz konusudur (Freud, 1915/2016, s. 68).

Egonun haz ilkesinin egemenliği altında bulunmasının sebebi, idin bir parçasından kopmasından kaynaklanır. Ruhsal aygıtın bir parçası olan id, dürtülerin kaynağıdır. Ego istikrarlı bir şekilde, idden gelen dürtüsel istekleri karşılamanın baskısı altında olmasına rağmen bazen bunların yerine başka tatminler bularak gerçeklik ilkesinin hâkimiyetini sağlamaya çalışır (Freud, 1926/1974, ss. 23-24). Egoyu ilgili duruma zorlayan güçler ise dış dünyanın gerçekliği ve ruhsal aygıtın diğer bir parçası olan süperegodur. Aslında ego her ne kadar idden gelen dürtüsel istekleri yerine getirerek haz duyuyor olsa da süperegodan gelen talimatları yerine getirdiği için de haz duymaya devam eder (Freud, 1939/2012, ss. 157-158). Böylece Freud'un ruhsal işleyişin

iki ilkesi olarak belirlediği haz ilkesi ve gerçeklik ilkesi (Freud, 1911/2002, ss. 35-39) arasında bir denge unsuru işlevi görmüş olur.

Freud, birey ve toplum psikolojisini birbirinden ayırmaz. Ona göre birey psikolojisi aynı zamanda toplum psikolojisidir (Freud, 2014, s. 5). İki psikolojik alanı birbirine bağladığı ve böylece uygarlığın doğuşunu anlattığı *Totem ve Tabu* adlı eserinde, insanlığın gelişim tarihini evrelere ayırarak yaptığı analizde, insanlığın en son bilimsel evrede bulunduğunu ve ilgili evrede haz ilkesi yerine gerçeklik ilkesinin hüküm sürdüğünü belirtir. Bilimsel evre bireyin gelişim tarihinin olgunluk dönemine denk gelir. Birey de insanlık gibi olgunluk döneminde haz ilkesinden vazgeçer ve nesnesini dışarıda arayarak gerçekliğe uyum sağlamaya çalışır (Freud, 1913/2020, ss. 94-95). Dolayısıyla her ne kadar birey gelişim tarihinde ilkin haz ilkesinin programına göre hareket etse de uygarlaşma süreci başlayınca “uygar” denilen itki” devreye girerek kendini kısıtlar. Bahsi geçen kısıtlama da insanların bir araya gelmesinin zorunlu koşulu olarak uygarlık tarafından dayatılır, böylece bireyin mutlu olma arayışı önceliğini yitirir (Freud, 1948/2011b, ss. 96-98). Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, gelişim süreci içinde, ruhsal aygıtın bir parçası olan idden gelen haz ilkesi ve bireylerin mutluluk arzularını doyuma ulaştırma isteği ile süperegodan gelen gerçeklik ilkesi dolayısıyla toplumsal normlara uyum sağlama gereksinimi arasındaki gerilimler, insanların günlük yaşamlarını nasıl yorumladıkları ve ne şekilde mutlu olabilecekleri konusunda belirsizlik ve zorluklara neden olur (Cieslik, 2017, ss. 57-58).

Bu bağlamda, Freud’a göre insan yaşamı, acı ve hayal kırıklıklarıyla doludur. İnsan için belirtilen ağır yüklerle başa çıkabilme ve yaşamın getirdiği zorlukları hafifletebilme ihtiyacı, onu kendini rahatlatmak için çeşitli yöntemler bulmaya iter. Freud’a göre bilim, sanat, keyif verici maddeler, inzivaya çekilme ve libidinal kaydırmalar yani yüceltme, bahsedilen rahatlamayı sağlayacak araçlardan bazılarıdır. Elbette bunların arasında din de vardır, ancak Freud için dinin rolünün belirlenmesi daha karmaşık ve daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesi gerekir. Freud, insan yaşamının amacı konusunun çokça tartışıldığını buna rağmen ilgili konuda doyurucu bir cevap bulunamadığını öne sürer. Bundan dolayı yaşamın amacının dinle ilişkilendirilmesi gerektiğini ve din demekten başka bir cevabın olmadığını belirtir. Buradan hareketle Freud, insanların neyi amaçladığını ve yaşamdan ne beklediğini anlamak için insan davranışlarına odaklanarak yeniden bir analiz yapma ihtiyacı duyar. Bu açıdan, Freud’a göre insanlar, en temel düzeyde mutluluğu ararlar ve bunu ararken de hem acı duymaktan kaçınmayı hem de hazla dolu bir yaşamı isterler. Ancak, Freud’a göre haz ilkesini esas alarak mutluluğu aramak, ruhsal ve reel dünyayla çatışmaya neden olur, dolayısıyla sürdürülebilir değildir. İnsan, yapısı gereği zıtlıklardan daha fazla haz aldığı için haz ilkesine uygun davranarak ulaşılmaya çalışılan mutluluk kısa sürelidir. Freud, insanın çektiği acının kaynağını insanın kendi bedeni, reel dünya ve diğer insanlarla ilişkilerinde görürken; insanın diğer insanlarla ilişkilerinden kaynaklanan acıyı kaçınılmaz gördüğünü ve gereksiz bir fazlalık olarak kabul etme görüşünde olduğunu vurgular. Bu anlamda, insanlar arzuladıkları her şeye ulaşmak için çaba harcarsa da bunun bir bedeli olduğunu da kabul etmek zorundadır (Freud, 1948/2011b, ss. 39-40). Dolayısıyla Freud, yüceltme yoluyla libidinal dürtülerin amaçlarından saptırılması ve yeni amaçlara sevk edilmesinin bireyin gelişim tarihinde önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgular (Freud, 1905/1997a, s. 91). Bu anlamda bireyin, gerçeklik ilkesi doğrultusunda bilim (Freud, 1910/1997b, s. 221) ve sanat gibi aktivitelere yönelmesi daha çok haz almasını sağlar. Buna

rağmen belirtilen aktiviteler, beceri ve özellik gerektirdiği için herkes tarafından kolayca yapılmayabilir ve mevcut aktiviteler kişinin kendi bedeninden kaynaklanan acılarıyla başa çıkmasında bir fayda sağlamazlar (Freud, 1948/2011b, ss. 40-41).

Freud'un haz ilkesi ve gerçeklik ilkesi arasında yaptığı ayırım dolayısıyla yukarıda bahsettiği geçici haz olgusunun, dürtü ve insani gereksinimlerin doyumuyla gerilimin azalmasını sağlayan mutluluk anlayışının biyolojik bir karakter taşıdığı söylenebilir. Böyle bakıldığında da mutluluğa doğru yönelmenin, insanın neşe ve haz duygularını deneyimlemeye çalışırken aslında hoşnutsuzluk ve acıdan uzak durma arzusuyla hareket edildiği ileri sürülebilir (Balaska, 2018, s. 309). Buradan hareketle Freud'un psikanalitik tedavisinin amacının aslında mutlulukla değil, daha çok acının azaltılmasıyla ilgili olduğu da söylenebilir (Thompson, 2004, s. 134). Freud, psikanalizi kavram olarak bile henüz kullanmış değilken J. Breuer ile birlikte yazdıkları *Histeri Üzerine Çalışmalar* adlı eserlerinde söz konusu amacı açık bir şekilde dile getirir. O zamanlar Freud, katartik yöntemle tedavi imkânları sunar. Belirtilen yöntemle yardım veya gelişme vaadi verildiğinde, hastalığın içinde bulunulan koşullar ve yaşamda başlarına gelen olaylarla ilişkili olabileceğini kabul eden insanlarla karşılaştığını belirten Freud, danışanlarının, bazen koşullarını veya başlarına gelen olayları değiştirmenin mümkün olmadığı düşüncesinde olduklarını ve bundan ötürü kendisine nasıl başarılı olacağını sorduklarını aktarır (Freud & Breuer, 1895/2001, s. 355). Freud, danışanlarına verdiği cevapta tedavinin nihai amacını açıklar:

Hiç kuşkusuz yazgı sizi hastalığınızdan kurtarmayı benden daha kolay bulurdu. Ama sizin histerik acınızı genel bir mutsuzluğa dönüştürebilsek çok daha kazançlı olacağınıza kendinizi inandırabilirsiniz. Sağlığına kavuşmuş bir zihinsel yaşamla bu mutsuzluğa karşı daha iyi silahlanmış olurdunuz (Freud & Breuer, 1895/2001, s. 355).

4. Neoliberalizmin Hazzı Bir Tahakküm Aracı Olarak Kullanımı

Freud'un zamanında toplumunun baskıcı karakteri, egonun kendi özerkliğini kaybetmesine sebep oluyordu. Bahse konu durum, egonun daha fazla idin etkisi altına girmesine yol açarken süperego tarafından sürekli olarak kontrol altında tutulduğu bir duruma sebebiyet veriyordu. Toplumsal düzenin gerekliliklerine uygun davranışlar sergilemek için oluşan söz konusu kontrol mekanizması "burjuva liberal özne"nin süperegonun talimatlarıyla ruhsal olarak bilinçdışı dürtülerini bastırarak toplumsal normlara göre davranış sergilemesini sağlıyordu (Zizek, 2001/2011, s. 25).

Ancak Freud'un içinde yaşadığı dönemden günümüze kadar uygarlığın toplumsal yaşamın sürekliliğini sağlamak için insanlardaki saldırganlık ve libidinal dürtülerin bastırılması talebi konusunda önemli bir değişim yaşanmıştır. Neoliberalizm, Bauman'ın işaret ettiği üzere insanlara libidinal dürtülerini bastırması konusunda bir dayatmada bulunmaz. Bunun aksine libidinal dürtüleri teşvik ederek bunları bir sömürü aracı haline getirir (Bauman, 2003/2012a, s. 87). Bu bağlamda neoliberal düzen, bireyden libidinal dürtülerini bastırmasını istemekten ve bireyi kontrol etmekten uzak durur. Tam aksine birey için hazzı cazip hale getirerek ve onu özgür hissettirerek etkiler. Bireye, kendi arzularını takip etme çağrısı yaparak onu "keyfine bak!" buyruğu altına koyar (Zizek, 2001/2011, s. 26). Neoliberal düzen, Bauman'ın da vurguladığı gibi haz ilkesi ve gerçeklik ilkesi arasında bir uzlaşmaya yol açmakla birlikte insanların baskı altına alınması zor olan "irrasyonel istekleriyle savaşmak yerine, onları rasyonel düzenin sadık ve

güvenilir (tutulmuş) bekçileri” haline getirir (Bauman, 2002/2018, s. 259). Böylece neoliberal düzende yüz yüze kalınan durum, hazzın gerçeklik tarafından sınırlanması değil, aksine gerçekliğin “haz arayışı”na dönüşmesidir. Özgürlük de bundan nasibini alır. Öyle ki bireyin bizzat ne kadar tatmin olacağına dair bir seçime indirgenerek değersizleştirilir (Bauman, 1998/2016, s. 105).

Neoliberalizm sadece serbest piyasa ekonomisine değil, eş zamanlı piyasanın belirlediği bir mantık çerçevesinde toplumsal ilişkileri düzenlemenin bir yolunu temsil eder, bireysel ve toplumsal davranışları yönlendirir ve böylelikle tamamen yeni bir tarzda şekillendirmeyi amaçlar (Lorenzini, 2018, s. 2). Neoliberalizm, “insan davranışı ve deneyimini ... kendi imgesinde yeniden tanımlayarak ekonomik söylemi ... sosyal ve ruhsal yaşamın genel bir teorisi statüsüne yükseltir ve giderek kendi teorik tanımına uygun bir toplum şekillendirir” (Bennett, 2017, s. 17). Bu bakımdan neoliberal toplumun etkisi altında ruhsal işleyiş başkalaşmıştır (Zizek, 2001/2011, s. 26). Dolayısıyla

Ahlak ve görgü kurallarındaki gözle görülür değişimler -kişisel ve kültürel tarihte önemli değişimlerin olduğu dönemler- daha önce yasaklanmış arzuların yeniden tanımlanmasını beraberinde getirmiştir daima. Yasaklanmış olan öyle ya da böyle daha az yasak olur, hatta yasak olmaktan çıkar ve dolayısıyla farklı bir haz türü sağlar (bir zamanlar yasak olan şeylerin çeşitli yollarla zevkine varmakta özgür oluruz (Phillips, 2015/2018, s. 15).

Neoliberalizm söz konusu süreci hızlandırarak, bireyi haz almanın sınırlarını aşmaya iten (Zizek, 2006/2014b, s. 310) “hoşgörülü hazcılık” ile iş görür. Bu yaklaşım, “yapmalısın, çünkü yapabilirsin!” şeklinde bir işleve sahiptir. Böylece neoliberalizm artık hazzı bastırmaya çalışmaz, bireyi buna doğru kışkırtır. Bu kışkırtma, insanları izin verilen sınırlar içinde haz deneyimlerini keşfetmeye ve en yoğun hazları yaşamaya yönlendirerek kontrol sağlar. Öyle ki müsamaha edilen mevrubahis haz deneyimleri zamanla insanlar için zorunlu bir haz arayışına dönüşür (Zizek, 2008, ss. 23-24; Zizek, 2006/2014b, s. 310).

Neoliberalizm, “keyfine bak!” söylemini bir buyruk haline getirir (Boym, 2016, s. 208) ve söz konusu buyrukla bireyi “haz enjeksiyonuna itaat”e (Rancière, 2010/2011, s. 200) çağırır. Ancak belirtilen buyruk, aslında bireyi içinde bulunduğu zor durumla yüzleştiren bir tuzaktır. Birey, “keyfine bak!” buyruğuna boyun eğerek her ne kadar keyif alsın, içinde bulunduğu olanakları değerlendirirse ve anı yaşadığını düşünse de her zaman bir eksiklik ve emin olmama hissi yaşar (Zupančič, 2000/2012, s. 98). Yani neoliberalizm her ne kadar birey için haz elde edebileceği araçlar sunsa da birey asla tam olarak gerçek bir doyuma ulaşamaz (Sharratt & Wisniewski, 2020, ss. 25-26). Söz konusu durum, bireyin sürekli bir tatminsizlik ve bahse konu tatminsizliği gidermeye dönük çaba içine girmesine yol açar. Böylece neoliberalizm, insanların temel dürtülerini ve eğilimlerini bile seçilebilir duruma getirir. Bunu çocukların nasıl yetiştirileceği, kişinin ne şekilde eğlenebileceği ve haz alabileceğine dolayısıyla her şeyi belirleyecek kadar ileri bir boyuta taşır (Zizek, 2000/2012b, ss. 399-400). Bahsi geçen yönlendirme ile neoliberalizm, bireyin artık toplumun günlük yaşamını düzenleyen “Yasa” ile özdeşleşme yerine onu doğrudan kendi oluşturduğu düzenin teşvik ettiği “belirli bir haz alma biçimiyle özdeşleşmeye” sevk eder (Zizek, 2000/2012a, s. 231). Söz konusu düzende, Zizek’in başka bir anlamda kullandığı iki tespit birleştirilerek söylenirse; hazlar kendiliğinden gelebilir, ancak bir buyrukla görev haline getirilir ve belirtilen görevin yerine getirilmesi zorunludur (Zizek, 2014a, ss. 68-70).

Hem bireysel hem de toplumsal tarihte önemli değişimlerin olduğu ve daha önce yasaklanmış olan arzuların daha sonra yeniden tanımlandığı bahsi geçen dönemlere 1968'deki politik ayaklanmalar örnek olarak verilebilir. "1968 ayaklanması" politik olarak kapitalizm karşısında yenildi. Çünkü belirtilen dönemle birlikte kapitalizm; "cinsel özgürleşme, yeni bireysel özgürlükler, kadınlar için daha güçlü toplumsal konumlar, yeni post-ataerkil otorite ve baskı biçimleri" gibi alanlarda "toplumsal ahlak kurallarının tözünü kapsamlı bir şekilde" yenileyerek politik-toplumsal bir dönüştürme yol açtı (Zizek, 2008, ss. 30-31). Tomsic, 1968 politik ayaklanmasında duvar yazılarından birinin "zaman öldürmeden yaşa ve sınırsızca keyif al" şeklinde olduğuna işaret eder. Ona göre belirtilen duvar yazısı kapitalizmin cinsel özgürleşmeye teşvik etmesinin temellerinden birini gösterir. Sınırsız keyfin böyle teşvik edilmesi sömürünün daha radikal bir düzeyde gerçekleşmesini sağlar (Tomsic, 2015/2017, ss. 263-264). Bu anlamda günümüzde ne aile ne de uygarlık cinselliğın bastırılmasını talep etmez ve ilgili konuda baskı uygulamaz. Artık "özgür rastgele cinsel ilişki"nin yaşanabileceğine dair ortak bir tutumda buluşmuş gibidir (Zizek, 2003/2004, s. 9). Neoliberalizm, cinsellekle ilgili tutumlarda da değişiklik meydana getirir. Cinsel normları değiştirir ve çeşitli cinsel pratiklerin daha fazla kabul edilmesini sağlayarak onları bazen terapötik bir öneri olarak sunar. Ayrıca mutluluğa ulaşmada meşruluğu vurgulanarak herkesi söz konusu pratikleri açıkça, "gururla" ve "büyük bir kârla" sunması için motive eder (Bauman, 2003/2012a, ss. 86-87). Ayrıca daha önce bir "cinsel erdem"den söz edilirken günümüzde bunun yerine "teşhircilik ve pornografi" kültürü hâkim bir konuma yükselmiş durumdadır (Lowen, 2012/2016, s. 22).

Neoliberalizm arzuyu da belirtilen kapsama alır. Bireyin arzusu, ekonominin kurallarına uygun hale getirilerek bireye bir girişimci olma fantezisi yaşatır (Berardi, 2009/2012, s. 21). Neoliberalizm hazırda bulunan arzuları yönetmekle kalmaz, daha önce olmayan ya da var olsa da henüz işlenmemiş arzuları üretmeye dönük bir girişimde bulunur. İnsanların çalışırken kendilerini mutlu hissedebileceklerine yönelik "çalışma arzularını" ve "işyerinde ve işiyle "kendini geliştirme" ve "kendini gerçekleştirme" arzularını" üretir (London, 2010/2014, s. 76). Yani neoliberalizm bireylerin belirtilen arzularını teşvik eder ve bunların kapitalist ekonomik sistem içinde yaygınlaşmasını sağlar. Çünkü arzunun kullanım şekli de dönemden döneme değişiklik gösterir. Arzu ne sadece olumlu ne de sadece olumsuz bir güç olarak "ideolojiler" ve "ekonomik çıkarlar" gibi farklı güçlerin birbiriyle karşılaştığı, mücadele ettiği ve çatıştığı "psikolojik" bir güç olmasından dolayı tarihin farklı dönemlerinde farklı güçler tarafından farklı şekillerde kullanılır (Berardi, 2009/2012, s. 107).

Neoliberalizmin "keyif al!" buyruğu yalnızca cinsellekle ilgili değil, "mesleki başarı"dan "ruhsal uyanış"a dek çeşitli biçimleri olan bir keyfi imler (Zizek, 2006/2014b, s. 304). Bu bağlamda, tüketim kültürünün tarihi de Freud'un gerçeklik ilkesinin haz ilkesi üzerindeki kontrolünden tam tersi bir kontrole doğru evrilmesine benzetilebilir. Fantezilerin kolaylıkla kurulamadığı ve ihtiyaç odaklı olan bir anlayıştan; daha esnek ve akışkan olan arzuya göre belirlenen bir anlayışa geçildi (Bauman, 2002/2018, s. 256). Bennett'in belirttiğine göre 1930'lu ve 1940'lı yıllara gelindiğinde Keynes, sağlıklı bir ekonominin sağlanmasının yolunun tasarruftan değil, Freud'un görüşlerini tersine çevirerek haz için harcama olduğuna vurgu yapıyordu. Aynı yıllarda benzer bir girişimi Dr. Ernest Dichter başlatır. Dichter'in görüşleri, tüketici kapitalizmin içine girdiği krizle başa çıkmak için pazarlama stratejilerinin tüketicilerin bastırılmış libidinal arzularına hitap etmesi gerektiği fikrine dayanıyordu. Dichter bunu, "seksi satışa dönüştürmek" olarak sunuyordu.

Dichter'ın başlattığı girişim, üreticileri reklam ve marka imajları yaratarak tüketicilerin libidinal arzuları ve davranışlarını şekillendirmeye ikna ediyordu. Böylece tüketicilerin satın alma kararlarını etkilemek için erotik çağrışımların kullanılmasını ve ürünlerin cinsel çekiciliğini vurgulayan reklam kampanyalarının yaygınlaşmasını teşvik ediyordu. Ancak söz konusu durum, kapitalizmin libidinal ekonomi üzerinde mutlak bir kontrole sahip olduğunu göstermez. On dokuzuncu yüzyılın başlarından beri ütopyacı sosyalist özgür aşk hareketleri, libidinal tasarrufu ve kapitalist zorunlulukları reddetmiş olmalarına rağmen onlar için de "arzu, aşk, libido ve canlılık" gibi kavramlar hakkındaki ekonomist düşünceler önemini korumuştur. Bu anlamda, devrimci hareketlerin libidinal ekonomiye dayalı görüşlerinin genel olarak iki temel model üzerine kurulu olduğu söylenebilir. İlk model, "(libidinal) harcamayı tükenme ya da kayıp olarak"; ikinci model, "harcamayı (libidinal) zenginlik yaratma olarak" nitelendiriyordu. Dolayısıyla, "bu ütopyik-sosyalist hareketler için libidinal sermayenin kolektifleştirilmesi, çift ya da çekirdek aile birimlerinde rekabetçi birikiminin yasaklanması" (Bennett, 2017, ss. 11-15) manası taşıyordu. Ancak neoliberalizmle birlikte günümüzde, tüketim ve arzunun kendisi de bir tür "katılık" ve sınırlar içinde kalmış durumdadır. Tüketicinin hızına yetişemediği için arzu yerine sürekliliği sağlayacak başka uyarıcıların geçmesi gerekir. Mevzubahis durum, gerçeklik ilkesinin varsa son etkilerini de ortadan kaldırır. Ancak gerçeklik ilkesinin sonu demek, eş zamanlı olarak haz ilkesinin önündeki bütün engellerin aşınarak salınması demektir ki belirtilen durum, insanın kendini tehlikeye açık hale getirmesi anlamına gelir (Bauman, 2002/2018, s. 257).

Neoliberalizm tüketici sistemini "harcayan mutlu müşteri" üzerine kurar ve belirtilen müşteri tipine muhtaçtır. Bu anlamda bireyin yerine getirmesi gereken sorumluluğu da harcama olarak belirler. Böyle olmasının sebebi, baskının "harcama" yapılmasına dair bir buyruğa dönüşmüş olmasından ileri gelir. Birey, "benliği"ni oluşturmak ve oluşturduğu söz konusu benlikle toplumsal alanda kabul görebilmek için olabildiğince çok harcama yapmalıdır. Ancak birey her ne kadar belirtilen baskı altında olsa da bunu, kendisine yapılmış bir "zulüm" olarak görme eğiliminde değildir. Çünkü kişi belirtilen baskıya boyun eğdiğinde "keyif" alacağını bilir. Söz konusu keyif sadece bireyin kendisinden daha üstün bir şeye biat ederken duyduğu bir keyif değildir. Bunun yanı sıra birey, "lezzetli yemek, hoş koku, yatıştırıcı içecek, rahatlatıcı araba kullanımının dolambaçsız duyusal zevki ya da şık, pırl pırl ve göz zevkini okşayan nesnelere çevrilmiş olmanın da keyfi"ni yaşar. Birey ilgili durumda da maruz kaldığı baskıyı ortadan kaldırmaya dönük bir "hak" arayışı içine girmez (Bauman, 1998/2016, s. 105). Burada Freud'un, "bazı zamanlar haz, rüşvetin işlevine benzer bir işlev kazanır" (Phillips, 2015/2018, s. 138) şeklindeki tespiti de daha anlamlı hale gelir. Bu bakımdan neoliberalizmin mutlu bir yaşam uğruna hazzı bir rüşvet olarak sunduğu söylenebilir.

Sonuç olarak neoliberal ideoloji, özellikle Batı toplumlarında, bireyciliği "cazibe"li ve "çekici" hale getiriyor. Söz konusu durum da "benmerkezciliğe" ulaşmak için insanların ötekiler tarafından oluşturulan ya da onlardan dolayı oluşan engellerin kaldırılmasına dönük çaba içine girmelerine sebep oluyor. Bilindiği üzere "Britanya başbakanı Margaret Thatcher bireyci değerler sistemini şu ünlü sözleriyle özetler: 'Toplum diye bir şey yok, sadece bireyler ve aileler var'" (Elliott & Lemert, 2005/2011, s. 29). Bu anlamda birey kendi hayatından sorumlu ve kendi hayatının girişimcisidir. Bahsi geçen durum birey için "her gün, mütemadiyen önceye göre daha verimli, daha hızlı, daha pratik, yaratıcı, kendini gerçekleştirme" (Elliott & Lemert, 2005/2011,

s. 29) gerektiği anlamına gelir. Dolayısıyla neoliberal düzende birey yurttaşlıktan çıkıp tüketiciye dönüşür. Yurttaş özgürlük sahibidir ancak tüketici edilgen bir pozisyon içinde bulunur (Han, 2014/2019, s. 19). Neoliberal düzende tüketicinin hedefi "kaliteli zaman"a sahip olmaktır. Bunun da bilimsel ifadesi "mutluluk araştırmaları"dır (Zizek, 2008, s. 15).

5. Neoliberalizmin Mutluluğu Bir Tahakküm Aracı Olarak Kullanımı

Freud, *Uygarlığın Huzursuzluğu* adlı eserinde insanlar için yaşamın amacının mutluluk olduğunu ve buna ulaşmak amacıyla insanların acıdan kaçınma ve haz edinme olmak üzere iki yol üzere gittiklerini belirtir. Mutluluk elde etmek zor olduğu için insanların ilgili çabası geçici hazlarla sınırlı kalır. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere Freud'a göre haz peşindeki bir yaşama programlanan bireyin acı tecrübelerle karşılaşması kaçınılmazdır. Hatırlanacağı üzere Freud, mutluluğun önünde; fiziksel acı, diğer insanlardan gelen acı ve dış dünyadan kaynaklanan acıların bulunduğunu belirtir. İnsanlar için asıl rahatsız edici olan acı kaynağı diğer insanlardan gelendir ve insanlar bundan kaçınmak için uğraşırlar. Bu şekilde de insanların mutluluğu elde etme sorunu acıyı azaltma girişimlerinin gölgesi altında kalır. Bununla birlikte yukarıda belirtildiği üzere Freud, insanların mutluluğun peşinden koşarken farklı yöntemler kullandığını belirtir. Belirtilen yöntemlerin hem avantajları hem de dezavantajları bulunur. Mevzubahis yöntemlerin bazıları; dürtülerin tatmini, dış dünyadan geri çekilme ve diğer insanlardan kendini izole etme, madde kullanımı, aşk ve haz peşinde koşma, dürtülerin yüceltilerek bilim, sanat vb. alanlara aktarılması şeklindedir. Freud, insanların mutlu olmak için kullandığı bunca farklı yöntem olmasına rağmen bunların hiçbirinin mutluluğu onlar için garantilemediğini belirtir. Dolayısıyla Freud için yaşamın amacı her ne kadar haz ilkesine uygun davranmak gibi gözükse de bunun başarı sağlamanın imkânı yoktur (Freud, 1948/2011b). Freud, bu duruma açıklık getirir:

Kelimenin en dar anlamıyla mutluluk dediğimiz şey, önüne büyük ölçüde set çekilmiş ihtiyaçlarımızın (tercihen ani) tatmininden gelir ve doğası gereği de sadece süresiz bir olgu olarak mümkündür. Haz ilkesine göre arzulanan herhangi bir durum uzadıkça, bir noktadan sonra sadece hafif bir hoşnutluk hissi üretir. Doğamız gereği sadece tezatlık içeren durumlardan yoğun bir zevk alırız; durağan hâllerden aldığımız zevk çok azdır (Akt. Bauman & Raud, 2015/2018, s. 156).

Bu bağlamda günümüzde birey, "kendini mutluluk arayışına adanmış ve hoşgörülü bir hedonist olarak sunan, ancak bilinçdışı yasakların alanı haline gelen" biridir. Yukarıda da belirtildiği üzere bireyi oluşturan neoliberal düzende artık ne arzular ne de hazlar bastırılmıyor, aksine doğrudan teşvik ediliyor. Bu bakımdan günümüzde bastırılan bir şey varsa o da yasakların bizzat kendisidir (Zizek & Gunjevic, 2012/2013, s. 26).

Mutluluk, bilimsel bir gerçeklik değil, neoliberalizmin ideolojik bir konseptidir denilebilir. Dikkatli bir şekilde incelendiğinde mutluluğun sadece söylemler üzerine kurulu olduğu ve bu nedenle de bilimsel bir tarafının olmadığı görülebilir. Belirtilen söylemler de tutarlı ve gerekçelendirilebilir olmaktan çok parçalı bir yapıdadır ancak yine de önemli bir etkiye sahiptir. Günümüzde mutluluk odaklı söylemler oldukça yaygındır ve ilgili söylemlere göre mutluluk hem imkân dâhilinde hem de kaçınılmazdır. Her ne kadar böyle olduğu iddia ediliyor olsa da birey buna doğrudan ulaşamaz. Bireyin buna ulaşabilmesi için önceden belirlenmiş kuralları ve

davranışları kabul etmesi ve ilgili duruma uygun hareket etmesi gerekir (Berardi, 2009/2012, s. 86).

Neoliberalizmin "yeni formülü", "mutlu ol" buyruğudur. Söz konusu buyrukta mutluluk olumlulukla nitelendirilir ve "acı" duyma "olumsuz" bir içerikle doldurulur. Bu anlamda neoliberalizm, kişinin daima mutluluk peşinde koşması gerektiğini buyurur. Ayrıca neoliberalizmin, kişinin "kendi motivasyonu"nu arttırması ve bunu en iyi duruma getirmesi için çabalaması gerektiği yönündeki buyruğu da belirtilen mutluluk buyruğunu "verimli" hale getirir. Mevzubahis durumda birey, belirtilen motivasyona hem bağımlıdır hem de bağımlı olduğunun farkında değildir. Bundan dolayı neoliberal otorite de bağımlılık oluşturmak için daha fazla çaba sarfetmez. Hal böyle olunca neoliberal baskı dışardan çok belirtilen motivasyonla bireyin içinden gelir. Çünkü birey özgür olduğunu zanneder. Zaten neoliberalizmin yapmak istediği de budur. Mutluluk peşinde koştuğu için kendi ruhsallığına odaklanan birey toplumsal ilişkiler üzerine düşünmez ve bunları sorgulamaz. Bundan ötürü toplumsal ve bireysel sorun ve "bozuklukların" asıl sorumluları gözden uzak tutulur ve sorunun kaynağı birey olarak gösterilerek ilgili sorunun çözümü için de birey, psikoloji alanına yönlendirilir. Söz konusu durumda da "pozitif psikoloji" öne çıkar ve "motivasyon antrenörleri"nden oluşan yeni otoriteler sorunların çözümü ile "öfke" ve "hoşnutsuzluk"u bastırmak için devreye girer. Buradan da anlaşılacağı üzere neoliberal mutluluk buyruğu ile motive olup kendi ruhsallığına odaklanan birey, "tekilleştiği" için ötekiyle olan ilişkileri bozulur ve belirtilen durum da toplumun politik ve dayanışmacı taraflarının yok olmasına yol açar. Mutluluk peşinde koşan birey, başarısız olduğunda ızdırabın kaynağının sebebinin kendinden kaynaklandığını düşünür. Başarısız olan birey, kendini sorumlu tutar ve suçlar. Mutlu olmak isterken başarısızlığa uğrayan birey, kendine yönelerek "tedavi" aradığı için "sosyal çarpıklıklara yol açan toplumsal ilişkileri"n de böylece farkında bile olmaz (Han, 2020/2023b, ss. 21-23).

Acıdan kaçınmak uğruna haz peşinde koşmak, neoliberalizmin meşrulaştırdığı bir olgudur. Bahsi geçen durum bireyciliğin artmasına ve bireyin kamusal politik yaşamdan uzak kalmasına yol açar (Sharratt & Wisniewski, 2020, s. 26). Başka bir ifadeyle neoliberalizm, bireyin çektiği acıları toplumsal alandan çıkarıp kişiye öznel hale getirerek acıyı kişisel (Han, 2016/2023a, s. 85) ve tıbbi alana hapseder. Bunu yapması tam da toplumsal ve bireysel acıları politik nedenlerinden arındırmak içindir. Bu şekilde "acının toplumsal boyutu baskılanır ve bastırılır" (Han, 2020/2023b, ss. 23-24) ki buna karşı tepkiler oluşmasın. Dolayısıyla toplumsal dertler bireyselleştirilmediği ve bireysel dertler de toplumsallaştırılmadığı için özgürlük adına bir şey de gerçekleşmez (Bauman, 1999/2014). Hal böyleyken acıdan kaçınan, acıyı anlamsız gören ve onun için geçerli tek anlamın "kendinden hoşlanan ve kendinin zevkini çıkaran" hazla yoğrulmuş bedene sahiplik olan birey için (Han, 2020/2023b, s. 21) Freud'un "hepimiz ulaşabileceğimiz en büyük hazzın (...) son derece yoğun bir uyarımın bir anlık yok oluşuyla ilişkili olduğunu deneyimlemiştir" (Akt. Lingis, 1979, s. 89) uyarısı dikkate değerdir.

Birey, neoliberal düzende mutluluk için "kaliteli zaman"a sahip olmak ya da bir "yaşam kalitesi"ne sahip olmak istiyorsa bunu çalışarak kazanması gerekir. Tuhaf olan, yaşam kalitesinin belli bir tanımı olmamakla birlikte neleri içerip içermediği de belli değildir. Freud'un belirttiği üzere aslında kişi için mutluluk olarak algılanan durum, mutsuzluk durumunun alt edilmesine dair duyulan umuttur. Dolayısıyla yaşam kalitesi bir imge olarak vardır ve belirtilen imge sürekli bir biçimde değişir. Neoliberal düzende yaşam kalitesinin bu belirlenemezliği, insanların ilgili

durumu ortadan kaldırmak amacıyla başvuracağı yeni uzmanların peşinden koşmalarına sebep olur. Bahsi geçen uzman otoriteler, hoşnutsuzluğu ve belirsizliği ortadan kaldırma vaadinde bulunsalar da bireyin içinde bulunduğu mevcut çıkmazın, sorunun belirsizliğini azaltmadan ne şekilde çözüleceği kararını verirler. Aslında belirtilen çözümler işe yaramaz çünkü ilgili müphemliğin azaltılması imkânsızdır. Paradoks da burada bulunur ki tam da bu yüzden de otoritelere başvurulur. Aslında insanlar sahip oldukları sorunları tek başlarına çözmeye çalışırken yaşadıkları kuşku ve duyguların miktarını azaltmak için bahsedilen uzmanlara başvurur ve onları otorite olarak konumlandırır. Dolayısıyla neoliberalizmin tüketim toplumunun sebep olduğu her yeni hoşnutsuzluk yeni bir uzman bilgisini ve alanını oluşturur. Ancak tam da bundan ötürü sunulan çözümler sorunları çözecek kadar nihai birer çözüm olmaktan uzak kalır (Bauman, 1995/2001, ss. 110-111).

Neoliberal düzen, "başarılı" olma yönünde kişiye emir verir. Gerçek şu ki başarılı olma kişisel bir tatmin sağlarken neoliberalizm başarılı olmayı bir yandan da "istikrarsız" hale getirir. Çünkü neoliberal düzende kişi başarısızlığa uğrarsa işinden de olur. Bu bağlamda Bauman'a göre mutluluğu aramak da "mutsuzluk, memnuniyetsizlik, tatminsizlik, kısacası yoksunluk ve ıstırapın neden olduğu acı çekme hâli"nden sonra gelir ki belirtilen yoksunluk da "bastırılma, yabancılaşma, uzaklaşma/soğuma, terk edilme, dışlanma, onur ve özgüvenden mahrum bırakılma gibi" durumlardan kaynaklanıyor olabilir. Bauman buradan hareketle mutluluğun, "hayatta peşinde koşulacak şeylerin itici gücü" olduğunu ama "insani ve sosyal açıdan anlamı"nın, "devamlı kendisinin peşinde koşulmasını teşvik etmesinde ve peşinden koşmanın kalıcı (...) sonuçlarında" bulunduğunu belirtir (Bauman & Raud, 2015/2018, ss. 156-157).

Gündelik yaşam pratiklerinde insanlar; mutluluk getireceğini düşündüğü şeylere yakın, mutluluktan uzaklaştıracağını düşündüğü şeylere ise mesafeli durmak ister. Bu anlamda mutluluk, insanlar için genellikle "bir son nokta, yaşamın amacı ya da yaşamı güzel kılan şey" şeklinde tasavvur edilir (Ahmed, 2014, s. 219). Bu açıdan neoliberalizm, mutluluğu daimî bir hedef olarak bireyin önüne koyarak ve bunun gerçekleşeceğine dair bireyi çalışmaya sevk ederek motive eder. Söz konusu şekilde bireyin beklentilerini suistimal ederek onu sistemli bir şekilde sömürür (Bauman & Raud, 2015/2018, s. 161).

Günümüzün tüketim toplumu, sıkılmanın kabul edilemez bir durum olduğunu ulaşılabilir bir kural haline getirir. Bunu yaparken bir taraftan arzunun uyandırılma zamanını hızlandırır diğer taraftan da arzu nesnelere bireyin sıkılmasını engellemek üzere hızlı değişikliklere uğramalarını sağlar. Böylece bireyin arzu nesnelere ulaştıktan sonra gelen vazgeçiş hali yeni nesnelere ikame edilip sürdürülür. Ancak belirtilen durumda bir sorun ortaya çıkar çünkü herkes arzu nesnelere ulaşabilme imkânına sahip değildir. Söz konusu hedefe ulaşamayanlar ötekilerin dışladığı ve küçük gördüğü kişiler olarak görülebilirler. Bu da onların kendini suçlamasına yol açar. Neoliberalizm, sıkıntıya yakalanmamanın ve mutlu olmanın yolunun paradan geçtiği algısını oluşturur. Yani neoliberal düzende paran varsa arzu edebilirsin algısı hâkim kılınır. Sıkıntıyı gidermek için kullanılan ilaçlar; "alışveriş, eğlence ya da sağlık ve vücut merkezleri gibi" yerlerdir ve ilgili yerlere gitmek için para sahibi olunması gerekir. Ancak para olduğunda ilaç gibi gelen belirtilen yerlerin asıl amacı "arzuyu canlı" vaziyette tutmaktır (Bauman, 1998/1999, s. 62).

Neoliberalizm, tüketicilerin bulunduğu mağazaları, kültürü tüketimle birleştirdiği bir ortama dönüştürür. Buradaki mallar sürekli değişir ve buna dönük reklamlar, tüketicileri devamlı yeni şeyler almaya yönlendirir ve moda akımları takip etmeye zorlar. Bu durum, tüketicilerin sürekli olarak yeni ürünlere duyulan arzuyu körükleyen bir döngü oluşturur (Bauman, 2010/2012b, s. 80).

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda her ne kadar neoliberal ekonominin "kâr ve başarı"yı ürettiği propagandasına maruz kalınıyorsa da mutsuzluk dışında bir şey üretmediği gözlemlenebilir (Berardi, 2009/2012, ss. 86-87). Zizek'in vurguladığı gibi yaşamın amacının doğrudan mutluluk olarak tanımlandığı mevcut dönemde, neden kaygı ve depresyonun arttığını sorgulamak kaçınılmazdır (Zizek, 2008, s. 16).

6. Sonuç

Freud'un psikanalitik kuramı üzerinden eleştirel bir perspektifle değerlendirildiğinde, neoliberalizmin bireysel arzuların tatmini üzerinden haz ve mutluluk vaadiyle kurguladığı söylemin, aslında birey ve toplum ruhsallığı üzerinde yıkıcı etkiler yarattığı görülür. Freud, her ne kadar bireysel ruhsallıkta haz ilkesinin egemenliğinin söz konusu olduğunu söylese de belirtilen ilkeye göre programlanmış bir yaşamın yıkıcı olduğunu belirtir. Bu anlamda, neoliberalizmin belirtilen temel dürtüyü manipüle ederek sürekli haz ve mutluluğa doğru motive etmesi açıktır ki birey ve toplum ruhsallığı için tehlike barındırmaktadır. Çünkü bireysel arzulara göre şekillenen bir toplumsal yaşamda hem bireylerin karşılıklı arzularının çatışması söz konusu olacaktır hem de birey ruhsallığını şekillendiren ruhsal aygıtta çatışmanın oranı artacaktır. Freud'un gösterdiği üzere zihinsel yaşamın sağlığını koruyabilmesi ruhsal aygıttaki dengeye bağlıdır.

Neoliberalizm, bireylerin mutluluğunu piyasanın dinamiklerine göre şekillendirir ve bunu bir hedef olarak sunar. Freud'un içinde yaşadığı dönemin toplumsal düzeni gibi hazzı bastırmaya çalışmaz, aksine bireyleri haz arayışına teşvik eder. Böylece hem bireysel hem de toplumsal tahakkümü kolaylaştırır. Bu anlamda, haz ilkesinin sürekli olarak tatmin edilmesi gerektiğine vurgu yaparak bireyi tüketim kültürüne sevk eder. Neoliberalizm yeni ihtiyaçlar adına yeni arzular ürettiği için sürekli tatmin arayışı da doyumsuzluğu beraberinde getirir. Dürtü doyumunun ertelenmesi de bireyin eksiklik hissetmesine ve ruhsal çatışma yaşamasına sebep olur.

Neoliberalizmin birey üzerinde belirtilen şekilde baskı oluşturması, bireyin toplumsal yaşamdan izole olmasına ve böylece toplumsal yaşamın sürdürülmesinin engellenmesine yol açar. Bireyin yaşamının haz ve mutluluğa endekslenmesi, toplumsal dayanışma ile kolektif refah ve mutluluğun oluşmasını engeller. Söz konusu durum da bireyin gerçeklikle olan bağlarının işlevsiz kalmasına neden olur. Ancak toplumsal yaşamın sürdürülmesinin belirtilen şekilde engellenmesi bireyin çıkarına da değildir. Mevzubahis durumun getirebileceği sonuç, yalnızlık ve mutsuzluktur.

TEŞEKKÜR

—
FİNANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Veysi Kılıç Genel katkı düzeyi %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Ahmed, S. (2014). *The cultural politics of emotion*. Edinburgh University Press.
- Balaska, M. (2018). Can there be happiness in psychoanalysis?: Creon and Antigone in Lacan's seminar VII. *College Literature*, 45(2), 308-329. <https://doi.org/10.1353/lit.2018.0019>
- Bauman, Z., & Raud, R. (2018). Benlik pratikleri (M. Ekinci, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2015).
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketim ve yeni yoksullar* (Ü. Öktem, Çev.). Sarmal Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1998).
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış hayat: Postmodern ahlak denemeleri* (İ. Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1995).
- Bauman, Z. (2012a). *Akışkan aşk: insan ilişkilerinin kırılabilirliğine dair* (I. Ergüden Çev.). Versus Kitap. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2003).
- Bauman, Z. (2012b). *Akışkan modern dünyadan 44 mektup* (P. Sıral, Çev.). Habitus Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2010).
- Bauman, Z. (2014). *Siyaset arayışı* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1999).
- Bauman, Z. (2016). *Özgürlük* (K. Eren, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1998).
- Bauman, Z. (2018). *Kuşatılmış toplum* (A. E. Pilgir, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2002).
- Bennett, D. (2017). Metaphors of desire: Neoliberalism and libidinal economy. *English Language and Literature*, 63(1), 3-21.
- Berardi, F. B. (2012). *Ruh işbaşında: Yabancılaşmadan otonomiye* (F. Genç, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2009).
- Bocock, R. (2002). *Sigmund Freud*. Routledge.
- Boym, S. (2016). *Başka bir özgürlük: Bir fikrin alternatif tarihi* (C. Yardımcı, Çev.). Metis Yayınları.
- Cieslik, M. (2017). *The happiness riddle and the quest for a good life*. Palgrave Macmillan.
- Elliott, A., & Lemert, C. (2011). *Yeni bireycilik: küreselleşmenin duygusal bedelleri* (B. Kıcırcı, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2005).
- Foucault, M. (2012). *Cinselliğin tarihi* (H. U. Tanrıöver, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1978).
- Freud, S. (1974). *Amatör psikanalizi* (K. Şipal, Çev.). Bozak Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1926).
- Freud, S. (1997a). Cinsellik teorisi üzerine üç deneme (S. Budak, Çev.). İçinde S. Budak (Ed.), *Cinsellik üzerine: Cinsellik teorisi üzerine üç deneme, fetişizm, bekaret tabusu, kadın cinselliği ve diğer çalışmalar* (ss. 29-164). Öteki Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1905).
- Freud, S. (1997b). Erkeklerin yaptığı özel bir nesne seçimi türü: sevgi psikolojisine katkılar 1 (S. Budak, Çev.). İçinde S. Budak (Ed.), *Cinsellik üzerine: Cinsellik teorisi üzerine üç deneme, fetişizm, bekaret tabusu, kadın cinselliği ve diğer çalışmalar* (ss. 217-230). Öteki Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1910).
- Freud, S. (1998). Psikanalize toplu bakış (K. Şipal, Çev.). İçinde K. Şipal (Ed.), *Beş konferans ve psikanalize toplu bakış* (ss. 73-160). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1938).
- Freud, S. (2000a). Psişik tedavi (Ruhsal tedavi) (K. Şipal, Çev.). İçinde K. Şipal (Ed.), *Psikanaliz üzerine* (ss. 32-58). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1905).
- Freud, S. (2000b). Psikanalizin karşılaştığı bir güçlük (K. Şipal, Çev.). İçinde K. Şipal (Ed.), *Psikanaliz üzerine* (ss. 92-102). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1917).
- Freud, S. (2000c). Psikoterapi (K. Şipal, Çev.). İçinde K. Şipal (Ed.), *Psikanaliz üzerine* (ss. 16-31). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1905).

- Freud, S. (2000d). Psikanalizin önemi, (K. Şipal, Çev.). İçinde K. Şipal (Ed.), *Psikanaliz üzerine* (pp. 59-91). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1913).
- Freud, S. (2000e). Bir yanılsamanın geleceği, (A. Yardımlı, Çev.). İçinde A. Yardımlı (Ed.), *Sigmund Freud: Bir Yanılsamanın Geleceği, Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları* (ss. 2-49). İdea Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1927).
- Freud, S. (2002). Zihinsel işleyişin iki ilkesi üzerine formülasyonlar (E. Kapkın ve A. Tekşen, Çev.). İçinde E. Kapkın ve A. Tekşen Kapkın (Ed.), *Metapsikoloji: Haz ilkesinin ötesinde ego ve id ve diğer çalışmaları* (ss. 35-39). Payel Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1911).
- Freud, S. (2011a). Ben ve id (A. Babaoğlu, Çev.). İçinde Saffet Murat Tura (Ed.), *Haz ilkesinin ötesinde ben ve id* (ss. 19-71). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1940).
- Freud, S. (2011b). *Uygarlığın huzursuzluğu* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1948).
- Freud, S. (2012). *Musa ve Tektanlı din: Üç inceleme* (O. Kasap, Çev.). Say Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1939).
- Freud, S. (2014). *Grup psikolojisi ve ego analizi* (B. Yücel, Çev.). Alter Yayıncılık.
- Freud, S. (2016). *Bilinçsiz-olan* (Ç. Tanyeri, Çev.). Telos Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1915).
- Freud, S. (2020). *Totem ve tabu: Vahşiler ile nevroitiklerin ruhsal yaşamlarındaki bazı örtüşmeler* (Z. Aksu Yılmaz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1913).
- Freud, S., & Breuer, J. (2001). *Histeri üzerine çalışmalar* (E. Kapkın, Çev.). Payel Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1895).
- Han, B. C. (2018). *Şiddetin topolojisi* (D. Zaptçioğlu, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2015).
- Han, B. C. (2019). *Psikopolitika: Neoliberalizm ve yeni iktidar teknikleri* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2014).
- Han, B. C. (2023a). *Ötekini kovmak: Günümüzde toplum, algı ve iletişim* (M. Özdemir, Çev.). Ketebe Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2016).
- Han, B. C. (2023b). *Palyatif toplum: Günümüzde acı* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2020).
- Lingis, A. (1979). A new philosophical interpretation of the libido. *SubStance*, 8(4), 87-97. <https://doi.org/10.2307/3684218>
- Lordon, F. (2014). *Kapitalizm, arzu ve kölelik: Marx ve Spinoza'nın işbirliği* (A. Terzi, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2010).
- Lorenzini, D. (2018). Governmentality, subjectivity, and the neoliberal form of life. *Journal for Cultural Research*, 22(2), 154-166. <https://doi.org/10.1080/14797585.2018.1461357>
- Lowen, A. (2016). *Narsisizm: Gerçek benliğin inkârı* (T. Çetin, Çev.). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2012).
- Phillips, A. (2016). *Freud olmak: Bir psikanalistin gelişimi* (Ş. Tokel, Çev.). Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2014).
- Phillips, A. (2018). *Yasak olmayan hazlar* (S. Nilüfer, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2015).
- Ranciére, J. (2011). "Komünizmsiz komünistler mi?" (A. Ergenç, Çev.). İçinde A. Uslu (Ed.), *Bir İdea Olarak Komünizm* (ss. 192-203). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2010).
- Roudinesco, E. (2016). *Kendi çağından bizim çağımıza Sigmund Freud* (N. Demiryontan, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2016).
- Salecl, R. (2014). *Kayı üzerine* (B. E. Aksoy, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2004).
- Sennett, R. (2010). *Kamusal insanın çöküşü* (S. Durak, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1992).
- Sharratt, G. M., & Wisniewski, E. (2020). Neoliberalism, hedonism and the dying public: Reclaiming political agency through the exercise of courage. *Theoria*, 67(163), 25-51. <https://doi.org/10.3167/th.2020.6716302>
- Tauber, A. I. (2013). *Requiem for the ego: Freud and the origins of postmodernism*. Stanford University Press.
- Thompson, M. G. (2004). Happiness and chance: A reappraisal of the psychoanalytic conception of suffering. *Psychoanalytic Psychology*, 21(1), 134-153. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.21.1.134>
- Tomsic, S. (2017). *Kapitalist bilinçdışı: Marx ve Lacan* (B. E. Aksoy, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2015).
- Zizek, S. (2004). *Lenin üzerine* (N. Araş, Çev.). Encore Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2003).
- Zizek, S. (2008). *1968* (S. Gürses, Çev.). Encore Yayınları.
- Zizek, S. (2011). Öznenin bir nedeni var mıdır? (T. Birkan, Çev.). İçinde B. Somay & T. Birkan (Ed.), *Kırılğan temas: Slavoj Zizek'ten seçme yazılar* (ss. 19-44). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2001).
- Zizek, S. (2012a). "Onun cüretkar bakışında yatar benim çöküşüm" (B. Erdoğan, Çev.). İçinde B. Erdoğan (Ed.), *Lacan hakkında bilmeyi hep istediğiniz ama Hitchcock'a sormaya korktuğunuz her şey* (ss. 213-278). Agora Kitaplığı. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2000).
- Zizek, S. (2012b). *Gıdıklanan özne: Politik ontolojinin yok merkezi* (Ş. Can, Çev.). Epos Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2000).
- Zizek, S. (2014a). *Günümüz ideolojisinden kesitler* (E. Ünal, Çev.). Encore Yayınları.

- Zizek, S. (2014b). *Paralaks* (S. Gürses, Çev.). Encore Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2006).
- Zizek, S., & Gunjevic, B. (2013). *Acı çeken Tanrı: Kıyameti tersyüz etmek* (A. Çiltepe, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2012).
- Zupančič, A. (2012). Tam ölünecek yer: Hitchcock filmlerinde tiyatro (B. Erdoğan, Çev.). İçinde B. Erdoğan (Ed.), *Lacan hakkında bilmeyi hep istediğiniz ama Hitchcock'a sormaya korktuğunuz her şey* (ss. 66-100). Agora Kitaplığı. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2000).

Extended Abstract

Freud's psychoanalytic theory offers a perspective to understand the relationship between the individual and civilization. In this sense, according to Freud, civilization demands certain sacrifices from the individual. These demands of civilization are incompatible with the impulses and desires of the individual. These incompatibilities are of great importance for both the mental health of the individual and social order.

According to Freud, man has two basic drives. The first of these is the life drive, and the second is the death drive. In psychological functioning, the life drive ensures the survival of the individual, the continuation of the species, and the creation of social bonds through love relationships. The death drive, on the other hand, is the source of destructive and aggressive impulses in man. Freud emphasizes that civilization demands that man repress his aggressive and destructive impulses and harmonize them with social norms in order to develop social relations with other people. Of course, civilisation does not only stipulate that destructive impulses must be renounced. Civilisation also demands the suppression of libidinal impulses. Civilization demands that the individual continually postpone gratification and behave in accordance with the social order. This leads to tension, restlessness, and dissatisfaction in the human psyche. Because libidinal impulses, despite being repressed and thrown into the unconscious, continue to exist there. As a result of repression, various psychological problems arose, and hysteria in the Victorian period in which Freud lived was a psychological disorder caused by these demands of the social order. Freud states that these demands of civilization are heavy for human beings. According to Freud, civilization makes these demands for social functioning to continue and for man to emerge from the 'animal state'. According to him, a life completely harmonized with the pleasure principle, contrary to popular belief, does not exist even in 'primitive' societies, and such a life would destroy the institutions of civilization and social life. Nevertheless, Freud thinks that civilization does not bring people a happy life despite the sacrifices it expects from them; instead, it creates various discontents. Because the goal of life for human beings is pleasure and happiness. However, Freud is pessimistic about this. He thinks it is more likely that man can alleviate the level of suffering rather than pursue happiness.

The study argues that Freud's question about what people expect from life when analyzing the nature of the relationship between civilization and human beings nearly a century ago, and the answer he gave by emphasizing that people's expectations from life are pleasure and happiness, are still up to date. The study is shaped around the main research question of how the pursuit of pleasure and happiness has been transformed with the rise of neoliberalism. The theoretical basis of the study is based on Freud's psychoanalytic theory, his analyses within this framework, and other studies in the literature. This is because, on the one hand, Freudian psychoanalysis contains an explanatory theoretical richness regarding the place of pleasure and happiness in human psychological functioning. On the other hand, it can be evaluated within the scope of Freud's warning that neoliberalism's policies encouraging pleasure and happiness and a life motivation towards this would be dangerous for individual and social life.

This study, prepared with this aim and scope, will first analyze the Victorian social order in which Freud lived and how this order impacted the relationship between people's pursuit of pleasure and happiness. Secondly, it will focus on Freud's development of psychoanalysis and his analyses of the relationship between psychoanalysis and individuals' search for pleasure and these social conditions. In the third and fourth parts of the study, the effects of neoliberalism on people's pursuit of pleasure and happiness, respectively, will be analyzed.

If the results reached in the study are listed: Firstly, neoliberalism does not demand individuals to suppress pleasure like in Freud's period. On the contrary, it motivates individuals to obtain permanent pleasure experiences. However, since pleasure, like desire, is made producible with the consumer culture, the individual's satisfaction is always incomplete. This situation causes the individual to feel inadequate. Secondly, with neoliberalism, happiness has been turned into a measurable and purchasable commodity. Neoliberalism imposes happiness on individuals as an individual responsibility and covers up the structural inequalities caused by itself and the discontent caused by this. Thirdly, it weakens the individual's social and solidarity ties by motivating them to believe that the way to achieve pleasure and happiness is through individual success and performance. Ultimately, the promises of pleasure and happiness that neoliberalism markets to individuals and societies and the demands it makes on individuals and societies to achieve them lead to further destruction, subordination, and self-exploitation in the psyche of both the individual and society.